RIMA PALIJANSKAITĖ

AMŽINŲJŲ JŪRŲ VARPAI

VYDŪNIKOSIOS MISTIKOS LINK

RIMA PALIJANSKAITĖ

AMŽINŲJŲ JŪRŲ VARPAI

VYDŪNIŠKOSIOS MISTIKOS LINK

Straipsniai, esė

RIMA PALIJANSKAITĖ

AMŽINŲJŲ JŪRŲ VARPAI

VYDŪNIŠKOSIOS MISTIKOS LINK

Straipsniai, esė

KLAIPĖDA 2010

UDK 1(474.5)
Pa-132

VYDŪNO DRAUGIJA

Leidinį parėmė

AKADEMINIO SKAUTŲ SĄJŪDŽIO

VYDŪNO FONDAS

ISBN 978-609-432-005-7

PRATARMĖ

Ši knyga – tarsi kelionės Dievop su Vydūnu stotelės. Per dešimtmetį parašyti straipsniai ir esė – tai pastangos suvokti Vydūną ir Didįjį Slėpinį, kuris atsiskleidžia mąstytojo filosofijos veikaluose, publicistikos straipsniuose ir grožinėje kūryboje.

Vydūniškoji kelionė Dievop nėra sunki ar varginanti – ją pradėjus ar įpusėjus, atsiveria tarsi seniai pažįstami horizontai ir šviesa, drąsinanti žengti tolyn. Vydūniškoji mistika pirmiausiai veda į susitikimą su pačiu savimi, su savąja dvasia; čia – be jokių magiškų žodžių ar formulių – kiekvienam atsiveria tiek Dangaus, kiek skaidri ir plati toji siela – kiek gali jo priimti...

Tiesa, laimės receptų, siūlomų kelių į sėkmę ar *išganymą* daugėja, tačiau pasiklydusiųjų gretos taip pat proporcingai gausėja. Kaip susigaudyti toje vertybių sumaištyje, įvairių mokymų jūroje? Vydūnas pasakytų – patsai sau būk šviesuliu. Jo filosofija moko būti pačiam sau gydytoju ir kunigu, gyventi savo galva ir eiti savo kojomis, pačiam lemti savo likimą, o ne būti žaisleliu kitų rankose. Jo teigimu, mūsų siela yra nuostabių galių versmė. Tačiau labai daug žinodamas, žmogus itin menkai save patį pažįsta, todėl neretai nuostabias sielos galias naudoja ne savęs stiprinimui, o silpninimui...

Ne kiekviena tauta gali pasigirti mistiku, ėjimo į Didįjį Slėpinį Mokytoju, pateikusiu išminties šviesoje įvairius gyvenimo klausimus. Suvokti giliausius sielos vyksmus, dvasinio pasaulio apraiškas geriausiai galima prigimta kalba išmąstytais žodžiais, su kuriais susijusi ir mūsų pačių esmė, raginanti būti savimi ir savaip kilti į savąjį *atsimainymo kalną*...

Dėkoju Likimui, dovanojusiam didžiojo mąstytojo Šviesą, ir jos palytėtiems Vydūno bičiuliams Vaciui Bagdonavičiui, Tomui Stanikui, knygos iliustracijų autorei tautodailininkei Eglei Dvarionaitei-Vindašienei bei pirmuosius straipsnius rašyti, į sudėtingą mąstytojo pasaulį žengti skatinusiam tuometiniam ***Klaipėdos*** dienraščio redaktoriui Antanui Stanevičiui.

Rima Palijanskaitė

ĮVADAS. VYDŪNAS IR MISTIKA

Vilhelmas Storostas-Vydūnas (1868–1953) augo religingoje aplinkoje – pastoriaus šeimoje, kuri ugdė etinį jautrumą ir autentišką ryšį su Dievu. Nevaikiški penkiamečio Viliaus klausimai apie Kūrėją, stebinę jo tėvo bičiulius, ir vaiko nusivylimas formaliais jų atsakymais įžiebė jo sieloje didžiojo ieškotojo ugnį, kuri jį lydėjo visą gyvenimą. Straipsniai, atsiminimai, dienoraščiai, laiškai liudija Vydūno pamaldumą ir tikėjimą Dievo valia netgi pačiomis sunkiausiomis gyvenimo valandėlėmis.

„Gilus dvasingumas, puoselėtas Storostų namuose, taip pat krikščioniškasis religingumas, išugdytas bažnyčios bei surinkimininkų judėjimų, skatino Vydūną krikščioniškosios mistikos ir budistinės filosofijos pagrindu susidomėti teosofija, iš kurios jis pasiėmė didžiulę mokslinę bei etinę jėgą, kurią jis panaudojo lietuvių tautos labui, ugdydamas tautiškumo jausmą bei puoselėdamas tikras lietuviškas tradicijas“[1], – tvirtina Vydūno brolio vaikaitis Jurgenas Storosta. Religingumas ir patriotiškumas į mąstytojo sąmonę įaugo jau vaikystėje. Vėliau jis susipažino su daugeliu pasaulio religijų: induizmu, budizmu, islamu, egiptiečių, persų, graikų, romėnų ir kt.; gilinosi į senovės lietuvių tikybą ir savo kūryboje stengėsi perteikti universaliuosius religinės pasaulėžiūros pagrindus.

XX a. pr. Vakarų Europoje religijos (krikščionybės) įtaka vis labiau menko. Visuomenėje sparčiai plintant sekuliarizacijai ir religinei veidmainystei, šiems reiškiniams neabejingi intelektualai, pasak V. Pruskaus, ėmė puoselėti naujas religines idėjas ir ragino Katalikų bažnyčią keistis: jie kritikavo primityvų religijos skleidimą, aklą dogmatizmą, Romos centralizmą, demokratijos stoką bažnyčioje ir glaudžius jos tarnų ryšius su turtingaisiais bei valdančiaisiais visuomenės sluoksniais. *Katalikiškąjį modernizmą* 1907 m. popiežius pasmerkė kaip „žalingą religijai ir dorovei“, bet jo atgarsiai pasiekė ir Lietuvos inteligentiją bei modernistams

[1] J. Storosta. Vydūno tėvas // Romuva, 1990, p. 33.

simpatizavusius dvasininkus. Trečiąjį dešimtmetį Vakarų Europoje kilo *Gyvosios dvasios* sąjūdis, kuris išreiškė kritišką požiūrį į tuometinę Katalikų Bažnyčią ir ragino pačius tikinčiuosius gyventi ***Evangelijos*** dvasia, asmeniniu pavyzdžiu „puoselėti bendruomeninį dvasingumą“.[1]

Vydūnas negalėjo neįsijungti į Europoje ir Lietuvoje vykusį religinį diskursą. Tai paskatino ir mąstytojo pažintis su teosofais Leipcige bei teosofų draugijos skyriaus 1902 m. įkūrimas Tilžėje. Lietuvos inteligentija, pasak V. Pruskaus, įvairiais religiniais klausimais, kurie anksčiau buvo laikyti *neliečiamais*, pasisakė jiems tribūną suteikusioje protestantiškoje spaudoje, o Vydūnas – Tilžės spaudoje ir savo paties leidžiamuose žurnaluose bei knygose.[2] „Paneigdamas išimtinę bažnyčios teisę aiškinti religijos tiesas, Vydūnas teigė, kad kiekvienas žmogus turi teisę *visiškai stovėti savo kojomis tikybos dalykuose*“.[3]

Religinis visuomenės sąmoningumas Vydūnui buvo neatsiejamas nuo žmoniškumo, tad krikščionybės krizę jis traktavo ir kaip žmoniškumo krizę. Vakarų Europos intelektualai krikščioniško renesanso siekį suvokė kaip „natūralų kiekvieno krikščionio praktinį uždavinį ir apskritai kaip religinę dorovinę šiuolaikinio žmogaus pareigą“.[4] *Katalikiškojo modernizmo* ir *Gyvosios dvasios* sąjūdis, Prancūzų personalizmo ir Vydūno filosofija iš esmės siekė to paties – religinės patirties autentiškumo, gyvojo tikėjimo, kuris, pasak Vydūno, keičia žmogų „iš vidaus“, kartu – ir visą jo bei visuomenės gyvenimą. Šis gyvasis tikėjimas – iš žmogaus esmės kylantis, todėl slėpiningas – mistinis.

Mistikos sąvoka ir prieš šimtmetį, ir dabar suvokiama nevienareikšmiškai, dažnai pabrėžiant ypatingumo, išskirtinumo

[1] V. Pruskus. Gyvosios dvasios sąjūdis tarpukario Lietuvoje // *Logos*, 2009, nr. 59, p. 127.

[2] Vydūno straipsniai, jo paskaitų santraukos buvo spausdinamos Tilžės laikraščiuose *Kaimynas*, *Nauja lietuviška ceitunga*, vėliau – ir Lietuvos spaudoje. Straipsniai religine tema publikuoti Vydūno *Raštuose* ir jo publicistikos rinktinėje *Žvilgis į gyvenimo gelmes*.

[3] V. Pruskus. XX a. pradžios katalikiškojo modernizmo atgarsiai Lietuvoje // *Logos*, 2007, nr. 51, p. 113.

[4] V. Radžvilas. Krikščionybės atnaujinimo problema prancūzų personalizmo filosofijoje // *Logos*, 2004, nr. 38, p. 93.

žymę. Vydūnas apie šį tikėjimą kalba kaip apie natūralią ir visiems prieinamą gilią vidinę patirtį, jį priešpastatydamas negyvam tikėjimui, besiremiančiam tik idėjomis, automatišku tikėjimo dogmų atkartojimu ir netgi fanatišku jų brukimu kitiems. Vydūnas nebuvo linkęs sureikšminti mistinių potyrių (regėjimų ir pan.), nes svarbiausia yra ryšys su Didžiuoju Slėpiniu ir jo dėka augantis žmoniškumas. Pasak mąstytojo, „visais laikais buvo tokių, kurie žmogaus vienumo ieškojo savo vidaus gelmėj, ieškojo jos pasaulio Priežastyje. Ir tokie žmonės, vadinami mistikais, lygiai tuomet sprendė savo uždavinį, kuomet žmonija linko lėkštuman. [...] Tokių mistikų gyvenimas buvo nuolatinis tikybos gaivinimas.“[1] Netikrąją mistiką Vydūnas įžvelgia ten, kur žmogus „nebesiskaito su tikrenybėmis šio gyvenimo“, kada vadinamoji mistika ne stiprina, o „silpnina ir tuština žmogų“.[2]

Mistinės patirties, mokslininkų tvirtinimu, tyrinėti neįmanoma, bet galima atskirti tikrą ir tariamą mistinę patirtį, nes ji neatsiejama nuo žmogaus gyvenimo. „Tikro mistinio potyrio metu žmogus išgyvena vienį ir harmoniją su savimi ir aplinka, nuolatinį nukreiptumą į Dievybę ir praktikuoja dorybes, t. y. potyrio veikimas per konkrečios religinės tradicijos teikiamas priemones pasireiškia kasdienybėje.“[3]

Vydūniškosios mistikos – gyvojo tikėjimo – samprata labai artima žinomo trapistų vienuolio T. Mertono (1915–1968) mistikos traktavimui. Kaip ir Vydūnui, jam „dvasingumo pamatas – vienumo su Dievu patyrimas per savęs pažinimą“,[4] o tikrieji krikščionys yra būtent mistikai. Šiems mąstytojams Dievas yra neatsiejamas nuo žmogaus būties čia ir dabar, o mistika ir šventumas – nuo buvimo pačiu savimi. „Vienintelis tikras džiaugsmas žemėje – pasprukti iš savo apgaulingojo *aš* kalėjimo ir meile susivienyti su Gyvenimu, dvelkiančiu ir giedančiu kiekvieno kūrinio esmėje ir mūsų

1 Vydūnas. Raštai, 1 t. – 1990, Vilnius, p. 226.
2 Vydūnas. Raštai, 4 t. – 1994, Vilnius, p. 354.
3 A. Budriūnaitė. Mistinės patirties tyrinėjimo galimybės // *Logos*, 2009, nr. 58, p. 73.
4 T. Sodeika. Tylos sėja: Thomas Mertonas // Logos, 2009, nr. 59, p. 31.

pačių sielų šerdyje. [...] Visa, ką sutinkame, visa, ką matome, girdime, liečiame, gyvendami pasaulyje, anaiptol ne suteršia mus, bet apvalo ir įdiegia į mus šiek tiek daugiau kontempliacijos ir dangaus.“[1] Vydūnas tapačias pozityvias religines idėjas apie pasaulį ir laimingą žmogaus būtį – esant vienovėje su Dievu čia ir dabar – skleidė tada, kai bažnyčia tikinčiųjų žvilgsnį nuo šio *nuodėmingojo* pasaulio, kančių bei *ašarų pakalnės* vis dar kreipė į laimę amžinybėje – nelyg į šviesų komunizmo rytojų...

Savo veikaluose Vydūnas mini „mistiką ir mokslininką, pažįstamą vardu Paracelsas“,[2] F. Hartmaną (Hartmann), kuris „buvo žymus mistikas, augęs katalikų pripažinime“,[3] mistikus J. Ekhartą (Eckhardt), J. Bėmę (Böhme), Angelą Silezietį. Rašydamas apie lietuvio tikėjimą, tvirtino, kad jo „religingumas labai giminingas tiek viduramžių laikų, tiek mūsų laikų mistikai. Tiek Tomo Kempiečio, tiek Ignaco Lojolos mintys Lietuvoje yra pripažįstamos. Labai paplitę tarp lietuvių protestantų vertimai iš mistinio pobūdžio evangelikų bažnyčios raštų.“[4] Gvildendamas religinius klausimus, Vydūnas neretai mini ir iškilius pasaulio mąstytojus, menininkus – tai mistikais domėjęsis filosofas intuityvistas H. Bergsonas, protestantų religijos filosofas ir teologas R. Otto, poetas J. Getė, dailininkas L. da Vinčis ir kt.

Pasak V. Mykolaičio-Putino, „Vydūno kūryba yra, pirmiausia, jo dvasios ir intelekto vaisius, išaugęs iš jo tikėjimo į Dievybę ir Žmogų“.[5] Mistika persunkta beveik visa jo grožinė kūryba. Rašytojo kūrinius, jo įvardintus *regėjimais* ir *patyrimais* (***Ieškojimas Dievo, Akiniai, Dievo įstatymai*** ir kt.), galima pavadinti mistinėmis apysakomis – juose prisiliečiama ir prie Slėpinio, kurį vadiname *Dievu*, ir prie Jo ieškančio ar Jį patiriančio bei suvokiančio žmogaus dvasios gelmės. Viename iš paskutiniųjų savo filosofijos veikalų ***Žmonijos sąmoningumas jos tikybiniuose pavadinimuose, šventraščiuose ir šventuose***

1 T. Merton. Naujosios kontempliacijos sėklos. – 2008, Vilnius, p. 35–36.
2 Vydūnas. Raštai, 1 t.– 1990, Vilnius, p. 227.
3 Vydūnas. Raštai, 3 t. – 1992, Vilnius, p. 395.
4 Vydūnas. Raštai, 4 t. – 1994, Vilnius, p. 33.
5 V. Mykolaitis-Putinas. Raštai, 10 t. – 1969, Vilnius, p. 351.

žymženkliuose Vydūnas apmąstė bendrąją skirtingų religijų prasmę, tačiau 1941 m. Tilžėje išleista knyga liko po spaustuvės griuvėsiais. Trumpesniuoju dingusio veikalo variantu laikytinas 1945 m. vokiškai parašytas darbas ***Religija per žmonijos istorijos tūkstantmečius,*** kurio vertimas išspausdintas Vydūno ***Raštų*** 4 tome.

Vydūno misticizmas, anot rašytojo L. Giros, labai skiriasi nuo to, kas Lietuvos kūrėjų tuo vardu mėgstama pavadinti, dirbtinai vaikantis madų bei naujovių. „Vydūnas gi iš savo simbolių mistiškosios aukštybės gaivina mumyse patį reališkiausiąjį daiktą – gyvybę. O ir jojo teosofija ne vienoje grynoje teosofijoje turi tik buvimo prasmę, bet taip pat ir labiausia, tosios gyvybės skelbime.“[1] Vydūno mistiką kaip itin lietuvio sielai artimą vertino tautinės lietuvių kultūros ateitimi susirūpinęs kun. J. Lindė-Dobilas.

Nors religines Vydūno pažiūras tarpukario Lietuvoje kunigai kritikavo, jį laikė talentingu rašytoju ir moraliniu autoritetu. Ne kartą katalikų dvasininkai bei kultūros veikėjai mąstytoją yra palyginę su Kristumi ir neabejojo jo moraliniu tyrumu: „jei Vydūnas būtų katalikas, jam netoli iki šventumo“.[2] Su rašytoju ***Ateities*** žurnale tikėjimo klausimais polemizavęs B. Česnys, deja, iškreipė, suprimityvino vydūniškąją „asmeninės patirties tikėjime“ svarbą iki elementariausių jausmų, nė nemėgindamas suprasti Vydūno *gyvojo tikėjimo* sampratos kaip žmogaus esmės (jo „ašainės sąmonės“) santykio su dieviškuoju sąmoningumu.

Dėl savo, kun. J. Lindės-Dobilo žodžiais tariant, labai *lietuviškos mistikos*, Vydūnas buvo ir tebėra labiausiai kritikuojamas – tiek kairiųjų, tiek dešiniųjų pažiūrų kultūros bei politikos veikėjų. Keliuose straipsniuose mąstytojas įvardintas netgi Lietuvos kenkėju – esą jis „savo gausiais, Nirvana dvelkiančiais raštais ir viešomis kalbomis daugiausiai pakenkė Mažosios Lie-

[1] L. Gira. Pašnekos apie mūsų raštiją // Viltis, 1911, nr. 16, p.2.
[2] A. Šešplaukis. Pirmasis gyvenimo reformos skelbėjas Lietuvoje // Blaivioji Lietuva, 1939, nr. 7, p. 7.

tuvos tautiškai sąmonei išvystyti“.[1] Kairuoliškų pažiūrų veikėjai, nors pripažino jį esant iškilia asmenybe (kai kurie jaunuoliai jį netgi laikė „pranašu, dievišku žmogum“), kritikavo ir dėl asketiškų nuostatų bei patarimų dorai „gyventi lyg kokiam vienuoliui“, ir dėl polinkių „regėti tai, ką nenormalūs senovės ir viduramžių dvasiškiai regėdavo.“[2] P. Viliūno kovinga revoliucine dvasia ***Naujojoje gadynėje*** angažuotam straipsniui ***Vydūno kūryba*** A. Regratis netgi atitarė satyriniu eilėraščiu ***Mistikos svirpliams.***[3]

„Vydūnas, panašiai kaip ir Meisteris Ekhartas, laikosi teosofinės nuostatos, jog Dievo karalystė yra mumyse.“[4] Apie *Dievo karalystės* buvimą žmoguje kalbėjo ne tik šis vokiečių mistikas – cituojant ***Evangeliją,*** šią mintį dažnai galima išgirsti iš autoritetingų teologų ir šiandien. Tame pačiame straipsnyje cituojamas Šv. Augustinas teigia, jog jis netikėtų ***Evangelija*** (!), jeigu to jam neįkvėptų Katalikų bažnyčios autoritetas. Taigi mistikos, teosofijos, teologijos ir netgi pačios ***Evangelijos*** vertinimas priklauso nuo pasirinkto tam tikro atskaitos taško, autoriteto. Jeigu ***Bhagavadgytą*** (į lietuvių kalbą pirmasis ją išvertė Vydūnas) ir „vedas galima laikyti teosofijos ištakomis“ (V. Kaškelis), tai ir indų filosofiją, ir ***Evangeliją*** galima traktuoti ir skaityti kaip mistinį mokymą. Populiariai perteikti mistinę patirtį ir dargi mokyti, kaip šios patirties siekti, nėra paprasta. Modernesni Katalikų bažnyčios teologai XX a. antroje pusėje prakalbo apie mistinės teologijos būtinybę, bet jos vis nėra. V. Kaškelis siūlo Vydūną įvardyti „jei ne teosofu, tai bent egzoteriku – žmogumi, dėstančiu išminties sistemą populiaria, visiems suprantama kalba.“[5] Pats Vydūnas teigė nesąs teosofas, be to, jis išskyrė dvi teosofijos sampratas (kryptis), kurių viena, turinti okultinių apraiškų, jam buvo nepriimtina, kaip ir magijos apraiškos krikščionybėje.

[1] V. Bartuška. Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais. – 1937, Klaipėda, p. 271–272.
[2] N. Indrašius. Vydūnizmas // Jaunimas, 1930, nr. 20, p. 274.
[3] A. Regratis ir jo Raštai. – 1927, Brooklyn, p. 70.
[4] V. Kaškelis. Vydūnas ir metafizinė Vakarų kultūra: vidinio aristokratizmo link // Gimtasis žodis, 1999, nr. 8, p. 12.
[5] V. Kaškelis. Vydūno pasaulėžiūra – reveransas egzoterinei teosofijai // Gimtasis žodis, 1999, nr. 1, p. 14.

Tarpukario Lietuvoje reikštą Vydūno kūrybos kritiką toli pralenkė paskutiniaisiais dešimtmečiais jį menkinanti ir netgi racionaliu protu nepaaiškinama agresyvi retorika. A. Šliogeris, pagarsėjęs seksistiniu mąstymu, apgailestauja, kad Vydūnas, „tokios moteriškos sielos žmogus tampa Lietuvos šventuoju“ ir kad daliai visuomenės jis yra tiesiog dvasingumo simbolis, nors jam pačiam ir jo gerbiamiems žmonėms (!) jis esąs „absoliučiai tuščia vieta“. A. Šliogeris teigia negalįs pakęsti „sveiko proto ir realizmo stoka“ pasižyminčio kūrėjo Vydūno – jo *nemeilė* blogiui ir purvui tiesiog erzinanti: „Juk tikrasis gėris atsiranda kaip tik iš blogio, grožis kuriamas iš purvo ir negražumo“.[1] P. Subačiui, apgailestaujančiam, kad mąstytojas atsirado ant 200 Lt banknoto, atrodo labai pavojingas, nes jo pasaulėžiūrinė „koncepcija prasilenkia su bažnyčios mokymu“. Vydūno knygas patariama uždaryti į istorinį seifą (!), nes jos galinčios pažadinti „naują kultūrinio ir politinio nacionalizmo sužydėjimą“[2]...

Vydūno religinių pažiūrų vertinimas iš esmės priklauso nuo vertintojo pasaulėžiūros ir kriterijų. S. Kanišauskas straipsnyje išryškina daug Vydūno ir krikščioniškosios pasaulėžiūros panašumų ir teigia, jog Vydūno filosofija „konceptualiai yra darnesnė ir vieningesnė nei A. Maceinos krikščioniškoji filosofija“,[3] nes Vydūnas atsisako dvasios ir materijos supriešinimo. Esminiu Vydūno ir krikščionybės pasaulėžiūrų skirtumu įvardijamas vydūniškasis panenteizmas, kurį, kaip ir panteizmą – nedarant esminio skirtumo tarp Dievo ir gamtos – krikščionybė atmeta.

Vydūno vertinimo kraštutinumus gvildenęs G. Vaitkūnas mano, jog jie priklauso ir nuo Vydūno filosofijos ypatybių, ir jo vertintojų pozicijų. „Negatyvaus vertinimo pagrindinė priežastis yra Rytų ir Vakarų filosofavimo skirtumai. Vydūnas tampa nepriimtinas todėl, kad vertintojui apskritai nepriimtinas Rytų filosofavimo būdas“, daugiau pagrįstas kontempliacija, o ne Vakarams

[1] A. Šliogeris. Ar linkėsime Vydūnui Šachrazados likimo? [užrašė J. Ivanauskaitė] // Respublika, 1993, nr. 56, p. 12

[2] Vydūnas čia ir dabar // Baltija, 2003, p. 148–153.

[3] S. Kanišauskas. Kai kurie Vydūno dvasios filosofijos aspektai ir krikščionybė // Filosofija, sociologija, 1993, nr. 2, p. 63.

būdingu racionaliu mąstymu. Pradinė racionali Vydūno mintis paprastai suka „į rytietišką įžvalgą, turinčią mistinio praregėjimo atspalvį“, nors tai nesvetima ir Vakarų filosofijai, „mistikų arba iracionalistų koncepcijoms“,[1] pvz., Augustinui, kuris pažinimą suvokė kaip praregėjimo dovaną.

Neneigiant Vydūnui būdingo rytietiško mąstymo būdo, negalima nematyti ir jo vakarietiškumo: beveik visuose, ypač vėlesniuose, jo veikaluose bei publicistikos straipsniuose cituojami Vakarų mąstytojai ir ***Naujasis Testamentas,*** o ne ***Vedos*** ar Rytų išminčiai. Vydūnas „savo asmenybėje suderina abu pasaulius“ – ir Rytų, ir Vakarų.[2] Cituodamas Vydūno frazę, jog *tikrieji Rytai yra* [žmogaus] *esybės gelmė,*[3] S. Šalkauskis pabrėžė Vydūno įgyvendintąjį principą, jog „Rytų ir Vakarų darna turi būti visų pirma vidinė, dvasinė“.[4]

Ir sovietmečiu, ir šiandien sovietiška ar klerikališkai karinga sąmone tebegyvenantiems veikėjams mąstytojas nepriimtinas ir netgi pavojingas. „Ideologų akimis jis buvo mistikas ir nacionalistas – siaubingas sprogstamasis mišinys aiškių tiesų išauklėtai sąmonei.“[5] Pasak V. Rubavičiaus, Vydūno pavyzdys – savo gyvenimu paliudijęs tikėjimo, dorovės ir kūrybos vienovę – žmogui yra nepakeliamas, dėl to kyląs nesąmoningas noras šį šalia iškilusį idealą sumenkinti. Tik taip ir tegalima paaiškinti čia cituotų eilučių gimimą ir daugelį kitų apie Vydūną bei jo kūrybą sklandančių mitų. Daugeliui šiandien jau sunku suvokti, kad žmogus gali apsispręsti ir išties *būti aiškia žmoniškumo apraiška* visur ir visada – ir kasdienybėje, ir šventėse, ir kūryboje...

Buvusiam Telšių gimnazijos (kurioje Vydūnas 1920–1923-ųjų pavasariais mokytojavo) moksleiviui 1925 metais jis rašo: „Svarbiausias dalykas yra gyventi skaisčiu, tauriu, kilniu,

[1] G. Vaitkūnas. Dėl Vydūno vertinimo // Literatūra ir menas, 1993, nr. 27, p. 3.

[2] S. Šalkauskis. Raštai, 4 t. – 1995, Vilnius, p. 173.

[3] Vydūnas. Mūsų uždavinys. – 1921, Tilžė, p. 187.

[4] S. Šalkauskis. Raštai, 4 t. – 1995, Vilnius, p. 177.

[5] V. Rubavičius. Siaubingasis Vydūnas // Neįvardijamos laisvės ženklas. – 1997, Vilnius, p. 67.

žmonišku gyvenimu ir mąstyti apie didžius, apie paskutinius gyvenimo klausimus. Bet visa tai reikia daryti kukliai ir tyliai. Ir vis pasišvęsti tam, kas aukšta, ir pačiam didžiajam visos esaties Slėpiniui. Bet šiaip gyvenime būti tvirtu, teisiu, doru žmogumi. Ir nedaug mąstyti apie savo silpnumus, bet daugiau apie galybę To, kurs visa neša savo malonėje.“[1]

[1] Vydūnas. Trys Vydūno laiškai [P. Geniui] // Telšiai. Straipsniai ir istorijos dokumentai. – 1994, Vilnius, p. 314–315.

POKALBIS APIE RELIGIJĄ SU VYDŪNU

Žmonių būtis, jų regimasis gyvenimas neatsiejamas nuo to, kas slypi jų sąmonėje ir net pasąmonėje. Labai svarbu, kaip žmogus suvokia save, pasaulį, Dievą. Šiuos klausimus gvildena įvairūs mokslai. Ką apie religiją ir jos vaidmenį mano Vydūnas?

Religija visais laikais buvo akivaizdus ne tik atskiro žmogaus, bet ir visų tautų galių šaltinis. Tautų istorija rodo, kad kartu su jų gyvenimo pakilimu gyvėja ir religija. Ir kuo reikšmingesnė ši tampa, tuo turiningesnis yra ir tautos gyvenimas. Religijos dėka žmogus tampa esminga kūrybos jėga, keliančia aukštyn viso pasaulio gyvenimą. Silpstant religijai, persvarą pasaulyje įgyja neigimo galios. Jos pagauna žmones ir sukrečia juos iki vidaus gelmių. Nykstant religijai, sunykdavo ir tautos.

Nemažai žmonių į religiją šiandien žvelgia kaip į doros mokslą, į pasaulėžiūros, papročių, tradicijų visumą ir pan. Gal ko nors nesuvokiame, kad ji netampa didžių galių šaltiniu?

Išsamesnio suvokimo stoka ypač krinta į akis tų žmonių, kurie turėtų pamokyti kitus susimąstyti apie savo esmiškumą. Vaikams kaip Dievo Įsakymus kala į galvą, pavyzdžiui, ikikrikščioniškus įsakymus, kurie, kaip draudimai, taikomi tik didžiausiems žmonių nusižengimams, o esminiai, iš tikro krikščioniški įsakymai, kaip jie skelbiami ***Evangelijose,*** *paminimi tik tarp kita ko.*

Dažniausiai į žmogų žiūrima kaip į kūniškumo apraišką. Į jo ašainumą, į jo esmę neatsižvelgiama. Yra nesuvokta, jog žmogus savo esme yra dvasia-siela, kurią kūnas nešioja ne kaip antraeilį dalyką, o kuri pati viską lemia ir pati turi kūnu naudotis.

Mąstoma apie ką tik nori, bet savasis Aš pamirštamas. Visuose daugelio žmonių veiksmuose jų esybė, siela, pasirodo esanti ne daugiau kaip snūduriuojantis palydovas, kuris, kaip nors paliestas, ima krutėti, bet nežino, koks jo uždavinys, ir kuris visą veikimą atiduoda kūnui, asmeniui. Apie esmės skleidimąsi beveik niekada aiškiau nebuvo mąstoma. Dabarties žmogus pats sau yra užmirštas ir dingęs be žinios.

Teologas J. Ratzingeris (dabar – popiežius Benediktas XVI) jau prieš keletą dešimtmečių rašė, jog „žmogus turi pažinti save, savo esybę, idant pažintų Dievą“, jog kiekviena katechezė turi prasidėti savęs pažinimo mokymu. Tad tik savimonės dėka ir tegalima *nukeliauti* į dieviškuosius slėpinius?

Senieji graikai buvo užrašę virš savo šventnamio angos: ***Pažink save!*** *Jie žinojo, kas reikalinga, kad žmogus galėtų sąmoningėti Didžiajame Slėpinyje, kuriam priminti vartojame, nedaug temanydami, žodį Dievas. Jisai yra žmogaus esmės pradžia ir gyvybė, ir galia.*

Savimonę besiugdantis žmogus sugeba atsiverti savo esme. Visiems gyvenimo pasireiškimams tada yra būdingi ryškesni esmiško žmoniškumo bruožai, ir tie pasireiškimai įgauna daugiau reikšmės aplinkai. Jeigu žmogus yra geriau suvokęs save, tai jis ir savo aplinkoje daugiau reiškia.

Kuo savimonė naudinga kasdieniniame gyvenime?

Savimonei turi paklusti visi poelgiai. Viso, kas beprasmiška, išvengiama, kai žmogus prieš kiekvieną veiksmą, prieš kiekvieną žygį apmąstys save, vidujai nurims ir iš ten atsigręš į išorę. Tada viskas, kad ir ką jis darytų, bus prasminga ir reikšminga.

Savimonė taip pat leidžia suvokti, kas iš tikrųjų yra žmogaus valia. Visą gyvąjį pasaulį persmelkia troškimas gyventi, kilęs iš kūrybos vyksmo. Troškimas gyventi daro įtaką ir žmogaus esmei. Žmogaus mąstymu jis nukreipiamas į tam tikrą tikslą. Ir taip atsiranda valia.

Kuo daugiau žmogus apmąsto save, tuo labiau jis praranda atskirumo jausmą ir vis aiškiau jaučia ryšį su visu, kas gyva. Savimonės dėka žmogus tampa sąmoningesnis ir todėl jo užuojauta – gyvesnė.

Tai, kad susidūrimas su savastimi neišvengiamai veda į susitikimą su Dievu, kalbama jau seniai. Vis dažniau prisimenama teologo K. Rahnerio mintis, jog XXI amžiuje krikščionys bus mistikai arba jų visiškai nebebus. Koks savimonės vaidmuo mistikos, gyvosios religijos patirčiai?

Tik savimonės dėka žmogus grįžta į save. Bet ji turi pasiekti kažką aukštesnio. Žmogus turi save iš naujo prarasti ir surasti save

aukščiausiame dalyke. Visiškai pasinerti į Amžinąją Šviesą, į meilės jūrą, į šventą valią ir į viską sukeliančią galią.

Taip pasiekiama nuostabi vidinė ramybė ir tyluma. Išnyksta savo paties esmės pajautimo ankštuma ir atsiranda atvirumas nesuvokiamybei, kuri, kaip palaiminga šviesa, paima į save žmogų. Čia žmogus užsimiršta ir visiškai atsideda [Didžiajam Slėpiniui]. Jam tada būdingas didesnis, esmiškesnis, dieviškas žmoniškumas. Jis gyvena, bet jau nebe jis, o Kristus jame gyvena. Tai, kuo jis tapo, į ką jis pasinėrė, yra kažkas nauja. Šio jausmo nuostabumas apima jį visą kaip tiesioginis malonės suteikimas jaučiant savo esmę.

Bet tada ši esmė turi kitą, gyvybinę, reikšmę. Jo asmenybę persmelkia visai kitos galios, kurios pažadinamos nebe iš išorės, o kyla iš visos būties gelmių. Atitinkamai skleidžiasi ir visa jo gyvenimo nuostata. Čia [šioje] būtyje ji tampa atgaivinimo akstinu.

Religija, tikyba, dvasingumas… Pasak vienos tikinčios mokslininkės, apie šiuos reiškinius samprotauja ir rašo visi, kas netingi. Nemanau, kad apie tai turėtų mąstyti tik saujelė *išrinktųjų*.

Yra visai įprasta tikyba vadinti mintis apie žmogaus santykį su visatos Pradžia ir Pagrindu. Bet tuo pakrypta į paviršutiniškumą. Tikyba yra paties taip minimo santykio patyrimas. Toliau buvo išmanyta, kad tikybos mokslu dažnai įvardinami ir pasaulio supratimo, gyvenimo žiūros ir pagaliau doros mokslai. Nuo visų jų liko griežtai atskirti tie, kurie pašvęsti vien tikybiniam žmogaus gyvenimui.

Tikybos mokslas, tikybos apeigos tėra tik kelrodis į tikybą. Tikyba nėra mokslas, bet vidaus susitikimas su savo esybės Priežastimi. Tai ašainės sąmonės santykis su pačia sąmoningumo esme.

Religijos negalima rasti žodžiuose, ji yra vidinis atsivėrimas tam, kas yra amžina, Didžiajam Slėpiniui, Dievui. Bet būtina pabrėžti, kad žmogus šiuo vidiniu nusistatymu ne tik pats vienas kuriasi tobulesnį gyvenimą. Tai įstengia tik šventoji Galia, kuri yra pirminis viso išganymo šaltinis. Žmogaus veikimas yra tiktai atsidavimas jai.

Su „šventąja Galia“ turbūt susijusi ir malda – neretai kasdienė tikinčiojo palydovė?

Malda turėtų būti visiškas pasinėrimas savyje ir atsidavimas laukiamam Dievo apsireiškimui žmoniškume, visiškas ryšių nutraukimas su būtimi čia, atsisakymas jos dovanų. Bet tam visada reikia tvirtai pasiryžti prieš maldą. Žmogus turėtų tapti visiška kūniškumu įgytų gyvenimo pojūčių tyla, kad jame galėtų nušvisti naujasis gyvenimas. Todėl Nikolajus Flujietis (1487 m.) meldėsi: „Viešpatie, duok man tai, kas mane vestų prie Tavęs. Viešpatie, atimk iš manęs tai, kas mane skiria nuo Tavęs! Viešpatie, atimk mane iš manęs ir visiškai atiduok mane Tau!“

Apklausų metu didžioji Lietuvos gyventojų dalis teigia esą katalikai. Nemažai jų savo *religines priedermes* prisimena tik per didžiąsias (religines) metų šventes. Ką galėtume laikyti religingu žmogumi?

Jeigu religija atsiskleidžia ir žmogaus gyvenimo raiškoje, tai šitai reikėtų vadinti religingumu arba pamaldumu. Jis ypač aiškiai parodo, kokio lygio yra žmogaus religija. Esant aukštesniam jos lygiui, žmogus iškyla kaip pašventintas, kaip apimtas šventumo.

Jei žmogus neturi religingumo, tai ir religija nėra jam būdinga, nors jis ir išpažįsta kokį nors religinį mokymą. Tuomet jis yra visiškai pavaldus daiktiškumui ir galbūt jam net trūksta tikro žmoniškumo bruožų. Žmogus skleidžiasi kaip žmogus tik gyvąja religija. Jei ji nyksta, tai menkėja ir žmoniškumas. Daugelio žmonių telkimasis į vieną bendriją dėl kokio nors religinio mokymo turi iš esmės tik abstrakčią reikšmę.

Dalis žmonių nepriklauso jokiai religinei bendruomenei, jokiai konfesijai, bet jie teigia esą tikintys, kai kurie jų įvardija save krikščionimis.

Dabar turbūt yra žmonių, kurie nekalba apie religiją ir taip pat neišpažįsta kokio nors mokymo, bet rūpinasi savo sąmonės šviesėjimu. Jie siekia priartėti prie būties paslapties. Čia vis dėl to jau reiškiasi religijos esamybė. Tokie žmonės tuomet tiki žmoniškumu. Jis tuo gražiau išsiskleidžia, kuo sąmonė su didesne jėga atsiduoda begalybei, neaprėpiamumui, dieviškumui.

Tačiau yra ir tokių, kuriems religija tėra *smegenų plovimo* priemonė ar tam tikra *dvasinių narkotikų* rūšis. Tūlam gyvenimo esmės ieškančiajam didelę įtaką daro sutiktų reli-

gijos skelbėjų elgesys, jų gyvensena. Kaip įveikti religijos nuvertėjimo, jos niekinimo problemą?

Vienąkart reikėtų susirūpinti gyvąja religija. Tuomet religijos niekinimas taps neįmanomas. Tikyba nėra nei mokslas, nei menas, nei dora. Bet viena tikyba tegali suteikti tikriausią galimumą šviesesniam mokslui, galingesniam menui, tauresnei dorai. Nėra tam kitos priemonės. Prasimanymas tikybą išmesti iš gyvenimo gimsta iš nesupratimo gyvenimo esmės ir prasmės. Gyvoji tikyba veda aukštyn, aukštindama ir augindama žmoniškumą.

Besiremiant tam tikromis nuomonėmis bei skelbiamomis tiesomis, jėga ir prievarta negalima nieko gero pasiekti. Žmonės patys nori pajausti tiesiog paskutinį gyvybės šaltinį. Jie nori, kad tojo galios žmoniškoj formoj apsireikštų pasaulyj. Šitas šaltinis, pati šventoji dvasia, yra, kas vien tegali žmones vienyti.

P. S. Dėkoju Vydūnui už šiuos ir daugelį kitų atsakymų. Nors šiam menamam dialogui panaudotų tekstų (spausdintų įvairiuose jo veikaluose) kalba nepakeista, ji – akivaizdu – puikiai suvokiama ir be jokių paaiškinimų.

***Klaipėda,* 2006 m. sausio 20 d.**

VILHELMAS STOROSTAS AR – *VYDŪNAS?*

Paminint Kaune Juozo Tumo-Vaižganto muziejuje Vydūno 140-ojo gimtadienio sukaktį buvo pastebėta, jog Vydūno vardas dažnai tariamas netaisyklingai: pirmąjį balsį tariant kaip trumpąjį, tikrasis žodžio grožis ir jo gelmė lyg pasislepia. Dvi ilgos balsės šalia – neįprasta; mįslinga ir pati žodžio *vydūnas* reikšmė...

Vydūnizmo sąvoka, reiškianti Vydūno ir jo pasekėjų vertybinę orientaciją, buvo vartojama jau XX a. pradžioje. Šiandien šio žodžio reikšmė skleidžiasi ir žurnalu ***Vydija,*** kuris gimė Kauno tautinės kultūros centre. O kada ir kodėl V. Storostas *tapo* Vydūnu, buvo svarstoma prieš šimtą metų, klausimų kyla ir šiandien.

Ne kartą pokalbiuose ir spaudoje teigta, jog Kintuose Vilhelmas Storostas pradėjo mąstyti ir rašyti lietuviškai, kad čia jis tapęs Vydūnu. Kintai išties buvo svarbus didelių jo gyvenimo virsmų laikotarpis: čia daugiau bendrauta lietuvių kalba, galbūt nepatirta lietuvių kalbos niekinimo (tai skaudžiai išgyvenus Ragainės mokytojų seminarijoje), čia sutikta „labai malonios širdies esybė“ Klara, čia įveikta neseniai greita mirtimi grasinusi liga.

Galima manyti, jog Kintuose grįžtama ne tik prie vaikystėje išgyventų vienovės potyrių su gamta, Visuma, bet ir prie vaikystės *įžadų*, apsisprendimo „kelti garbėn lietuviškumą“. Bet kaip tai daryti – jaunajam mokytojui buvo neaišku.

Pirmaisiais gyvenimo Tilžėje metais apysakėles, poemėles V. Storostas rašė – kaip ir iki tol – vokiškai. Kalbas įvairiais gyvenimo klausimais (Tilžėje, Karaliaučiuje, Berlyne, Leipcige ir kitur) pradžioje sakė taip pat tiktai vokiečių kalba. „Tik iš lengvo, Tilžėj susiėjęs su kitais lietuviais, pradrįsau ir lietuviškai rašyti“, – autobiografijoje teigė Vydūnas. Netrukus, lietuvių skatinamas, vis daugiau įsitraukė į kultūrinę veiklą, nusprendė tapti rašytoju. Daugialypės mąstytojo veiklos tikslas – „kad lietuviai galėtų jaustis garbės vertais žmonėmis.“

Pirmuosius publicistinius rašinius, pasakas, aforizmus lietuvių kalba mąstytojas parašo 1894 m. ir pasirašo *Svirplio, Strazdelio, M. Keliauninko, R. Mano, L. Aido* ir kt. pseudonimais, vėliau – kriptonimais *L., L. L., R. L., R. M., T. L.* bei pseudonimu *Manas*. Nuo 1907-ųjų pasirašinėja ir *Vilhelmo Storosto,* ir *Vydūno* pavarde, o netrukus įsivyrauja *Vydūno* vardas. Vėliau tik labai retais atvejais pasirašo V. Storosto pavarde, po brūkšnio paprastai dar parašydamas ir *Vydūno* vardą.

Straipsniuose apie Tilžėje gyvenantį filosofą neretai būdavo pabrėžiama, jog tikroji jo pavardė esanti ne *Vydūnas*, o *Storostas*. 1928 metais ***Naujo žodžio*** straipsnyje ***Tikrasis Vydūnas*** pats rašytojas patikslino, jog tikroji jo šeimos pavardė „ne tokia, kaip šeima vadinosi prieš šimtmečius.“

Pasak Vydūno biografo A. Merkelio, *Storostų* pavardė pirmą kartą užrašyta 1642 metų dokumentuose. Juos tyręs žmogus Vydūnui teigė, jog tai buvęs ne vardas, o valdininko pažymėjimas, vėliau įsitvirtinęs kaip pavardė. Vydūnas iš padavimų atsekęs, jog jo šeimos pavardė galėjusi būti *Vydas* ar *Vydius* [Vydžius], kas reikštų palankumą, draugiškumą. Profesorius V. Falkenhanas rašė, jog iš motinos Vydūnas girdėjęs, kad jų šeima yra paskutiniųjų lietuvių žynių (krivių) giminės tiesioginiai palikuonys. Tad pavardė *Vydas* ar *Vydius* galėjo atkeliauti ir iš Vydūno motinos pasakojimų.

Pareigybės pavadinimo virtimą pavarde XVII a. viduryje patvirtino savo giminės genealogiją tyrinėjęs Vydūno brolio vaikaitis dr. J. Storosta. Jo duomenimis, lenkiškai *Starosta* yra apeliatyvas ir reiškia kaimo seniūną ir burmistrą. Ši pavardė lenkų dialektu kalbančioje Mozūrijoje sutinkama nuo 1642 m., o Prūsų Lietuvoje – nuo 1710 m. Tikrosios Storostų protėvių pavardės savo giminės genealogijos sudarytojams sužinoti kol kas nepavyko.

Lietuvos šviesuomenė *Vydūno* vardą dažniausiai traktavo kaip vedinį iš žodžio *vydėti* (=regėti), kas pažymi giliausius būties slėpinius regintį mąstytoją. A. Jakštas 1928 m. rašė: „Žodis *Vydūnas* reiškia toli į ateitį žvelgiantį žmogų bei pranašą. Pavadinimas visai teisingas. Vydūno raštuose tikrai esama pranašiškų dalykų.“ Istorikas Z. Ivinskis, remdamasis teosofinėmis Vydūno

pažiūromis, aiškino, jog *Vydūnas* reiškia „atsigręžęs į vidų". Kiti, siedami rašytojo kontempliatyvumą ir pasirinktąjį pseudonimą, yra jį pavadinę „vidiniu žmogumi".

1929 m. vokiečių studentas baltistas W. Waitas (vėliau apgynęs disertaciją iš lituanistikos) atvyko pas Vydūną ir išdėstė jam savo ir kitų *Vydūno* vardo sampratą, norėdamas iš jo paties išgirsti, ką ji reiškianti. Mąstytojas, su kuklia šypsena atmetęs reiškiamą pagarbą, paaiškino, jog prie *vyd-* galima ir pasilikti, kad *Vydūnas* tereiškiąs *nevydono* priešybę, taigi išreiškiąs visiems „žmonėms ir gyvuliams – geros valios turintįjį, jiems draugiškai nusiteikusįjį."

Kalbant apie Vilhelmo Storosto sprendimą *tapti Vydūnu*, reikėtų prisiminti istorinį bei kultūrinį Mažosios Lietuvos kontekstą – vokiečių kultūros ir kalbos įsigalėjimą. Nors rašytojo tėvai šeimoje puoselėjo lietuviškumą, jų vaikai turėjo Vokietijoje populiarius vardus: *Vilhelm, Johanes, Fridrich, Albert, Herman* ir kt.

Vilhelmui Storostui, nusprendusiam tapti rašytoju ir „sekti probočius", gaivinti lietuvių tautos dvasią, be abejonės, iškilo poreikis pasirašyti lietuvišku vardu. Pasirinkti Vydūno vardą paskatino ir žinios apie pakitusią giminės pavardę, vaikystėje ar jaunystėje girdėti, galbūt ir legendomis apipinti pasakojimai apie iškilius savo protėvius, menamą jų pavardę.

Tautiškumas Vydūnui buvo viena svarbiausiųjų vertybių. Anksti savyje suradęs tautą, asmenybės gelmėse ją jautė taip, kaip ir savo esmę bei dievybę. Dievas ar tautos dvasia neprabyla mums įprasta žmogiška kalba. Pasak Vydūno, ji reiškiasi ne įprastąja, o „regėjimo sąmone". Jos dėka patirti regėjimai, mistiniai išgyvenimai yra nepalyginamai įtaigesnė ir galingesnė jėga nei žmogaus (ištartas ar užrašytas) žodis. Taip apreiškiama ir Dievo valia, kurią suvokusieji negali gyventi tik sau ar tik kokio nors siauro artimųjų ar bendraminčių ratelio interesais. Svarbiausias Vydūno gyvenimo uždavinys – „būti tautoje aiški žmoniškumo apraiška ir tuo kitus tam žadinti." Žmogaus pašaukimas kaip Kūrėjo valia yra ir užduotis, ir likimas. Ypatingai užduočiai, misijai, kaip rodo istorija, Likimas dažnai suteikia ir atitinkamą vardą.

Mistinių teorijų apie žmogaus vardo reikšmę Vydūnas nekūrė, bet žinant jo filosofiją, pabrėžiančią vaizdinių, minčių, žodžių, net garsų svarbą mūsų sąmonei, jo sukurtus vardus dramų herojams, – akivaizdu, jog vardo parinkimas ar sukūrimas jam yra svarbus, atsakingas sprendimas. Dramose sutinkame personažus, kurių vardai – *Grožvyda, Tautvydas*, *Vidė, Gervydas, Alda, Arvydas, Gryta, Rimvydas, Magė, Gintautas, Gaja, Galminas, Jorė, Ramūnas, Dariūtė, Argaudas, Viltutė, Vyrvaldas,* o neigiami herojai pristatomi vardais *Krauris, Kurčius, Kiūtra* ir kt.

Vydūno krikšto dukra – Šiaulių miesto garbės pilietė *Gražbylė* Venclauskaitė – ir šiandien didžiuojasi jo sukurtu vardu. Ji prisimena, jog atvykus Vydūnui, mama prašydavusi ką nors svečiui padeklamuoti; tai filosofui patikdavę, o kartą jis tarstelėjęs, kad turinčiai Gražbylės vardą tai labai tinka. Beje, ir šiandien garbaus amžiaus sulaukusi Gražbylė Venclauskaitė stebina jaunatviškumu ir iškalba. Atsiminimuose pasakojama, jog susipažinęs ir sužinojęs pašnekovo vardą, Vydūnas neretai *stabtelėdavo* prie jo kilmės, reikšmės.

Mąstytojas apgailestavo, jog lietuviai savo vaikams parenka hebrajiškus ir kitų tautų (neva šventus), o ne lietuviškus vardus. Straipsniuose pasakojo apie kitų tautų pastangas kurti, puoselėti tautiškus vardus ir ragino išleisti lietuviškų vardų žodyną.

1937 m. Vydūnas rašė: „Kaip giliai mes nusmukome, supratau kartą kalbėdamas apie lietuviškus vardus, kad jais būtų vadinami lietuvių vaikai. Buvo net inteligentų, kurie manė, jog *Dovydas, Jokūbas, Juozapas* ir kiti esą tikriausi lietuviški vardai. Bet kas žino, ką jie reiškia? O tikrai nors numanome arba atspėjame, ką pasako vardai *Tautvydas, Gedgaudas, Daugvila, Birutė, Agė, Gaja, Gunda, Vyda, Nuomė* ir kt."

Šiandien, išgirdęs savo vaikus vadinant ne tik sulietuvintais, jau įprastais svetimais vardais, bet ir sunkiai ištariamais, nesuprantamais žodžiais, Vydūnas turbūt pasakytų, jog šių vaikų tėvai nežino, ką darą... O ką reiškia vardas *Vydūnas*, jo paties žodžiais tariant, „tikrai numanome arba atspėjame"...

Fontanas, 2009, nr. 1

VYDŪNO FENOMENAS

Apie savo žemiškosios gyvenimo kelionės pradžią Vydūnas rašė:

„Vaiko laukdama, motina, kaip vėliau pasakodavo, giedodavo šventas giesmes nuo rytmečio iki vakaro. Vaikas gimė šventadienį 1868 m. rytmetyje tarp 8 ir 9 val., gaudžiant Verdainės šventnamio varpams, Jonaičių kaime, Šilutės apskr. gražiame namelyje, kurs buvo pastatytas sode prie Šyšos kranto. (...) Atsiskyręs nuo motinos kūno, vaikas giliai atsikvėpęs, bet nesušukęs, – apsižvalgęs, lyg kažko klausytųs, šypsojos ir tada, akis užmerkęs, miegojęs. Atrodė, kaip kad jis gimė be skaudumų, be didžių varžymų. Bet kai jis po pusketvirtų metų stebėjo mirusįjį dvynučių brolelį, motinėlei kaip nors dėl to apsireiškus, jis sakęs: *Mama, mirti yra juk lengviau negu užgimti.* Motina tai jam vėliau priminė.“

Vilius Storostas, dar vaikiškais žingsneliais eidamas, mąstė „apie ypatingus savo uždavinius“, apie jam skirtą „nepaprastą pašaukimą“. Jau tada jis brendo kaip ypatingo etinio, religinio jautrumo asmenybė. Tėvai, namų aplinka ir supanti gamta visokeriopai padėjo jo asmenybei skleistis, siekti intelektualinės ir dvasinės brandos. Jaunystėje būdamas nuolatinėje akistatoje su mirtimi, jausdamas žemiškos kelionės trapumą ir laikinumą, kiekviena diena stengėsi priartėti prie tikrojo žmoniškumo – savojo gyvenimo tikslo. „O tik labai norėčiau, kada teks gyvenimą baigti, būt buvęs tautoje aiški žmoniškumo apraiška ir kitus tuo tam žadinęs.“ (Vydūnas)

Mąstytoją pažinojusiųjų atmintyje pirmiausiai iškyla ypatinga jo išvaizda: Tilžėje jau iš tolo jį atpažinti padėdavę ilgi plaukai, savita apranga. Visi be išimties mena jo įtaigumą, jaunatviškumą, spinduliuojančias akis, skvarbų žvilgsnį. Pasakojama, jog jis labai greitai pašnekovą ir auditoriją sudomindavo, neretai tiesiog užburdavo, tad jį pavadindavę ir kerėtoju. Kartą Kaune prieš Vydūno paskaitą universiteto studentai susitarė, kokį klausimą Vydūnui pateiks, kaip sukritikuos jo filosofiją. Tačiau drąsių ir kritiškai nusiteikusių studentų nuostabai, jis ir nepaklaustas atsakė į jų klausimus, o kalbėjęs taip įdomiai, kad jie greitai pamiršo, ko čia buvo atėję, ką buvo sutarę.

Daugelį, ypač jo bendraamžius, stebino Vydūno jaunatviškumas, kuris reiškėsi ne tik vikrumu, bet ir lengva, spyruokliuojančia eisena, trykšte trykštančia energija ir kažkokiu „tik jam vienam būdingu degimu“. Ypač visiems įstrigo šiltos, spinduliuojančios akys, o kartais ir tarsi kiaurai veriantis žvilgsnis. A. Vokietaitytė, prisimindama bendravimą su filosofu studijų metais, rašo: „Kai žiūri į tave, aiškiai jauti, kad jis nemato tavo išvaizdos, gal net negirdi ką jam sakai, nes jo žvilgsnis skverbiasi giliai į tavo vidų, ir atrodo, kad pats skaito tavo mintis, net nejauku darosi.“

Daugelis mena jo orią laikyseną, o drauge – kuklumą, paprastumą, spontaniškumą. „Kokia žmogaus žmogui pagarba, kokia inteligencija, koks atidumas pašnekovui, ir sykiu koks orumas!“ – po daugelio metų vieną susitikimo epizodą Dotnuvoje, kaip įstabiausią reginį, aprašė jį stebėjęs K. Skebėra. Paskaitose savo kalbos Vydūnas neskaitydavo, kalbėdavo gyvai. Jo klausantis visada apimdavo jausmas, kad jis tvirtai tiki tuo, ką kalba, ir gyvena taip, kaip kalba. Šventėse iš toliau jo silpną balsą padėdavo girdėti mirtina tyla; pasak J. Keliuočio, „taip klausomasi pranašo ir audras raminančio, kaip tiesos ir suraminimo skelbėjo.“

Daugelį stebindavo griežta mąstytojo dienotvarkė, disciplina, mityba. Plačiausiai pasklido pasakojimas apie nutikimą viename Kauno viešbučio restorane. Vydūnas ilgai žiūrėjęs į valgiaraštį, tarsi ko ieškodamas ir nerasdamas. Tada prišokęs kelneris ir ėmęs greitosiomis vardinti vienas už kitą gardesnių mėsiškų patiekalų asortimentą. Šiam baigus, neatpažintasis svečias tilžietiška tarme trumpai atrėžęs: „Aš lavonų nevalgau!“

Vydūną žeidė bet kokios gyvybės niokojimas, naikinimas, bet koks nežmoniškas elgesys su gamta, gyvūnais. Vilkijoje po paskaitos paklaustas, kodėl jis smerkiąs medžiotojus, Vydūnas atsakė jų nesmerkiantis: „Aš jų gailiuosi. Tai skęstą, žūvą žmonės“. Malonumas šaudyti paukščius ar žvėrelius – tai dvasios tamsybė. Toks žmogus po kurio laiko galįs pradėti šaudyti ir žmones. Ne

tik gyvos būtybės, bet ir daiktai, jeigu jie dar gali būti naudingi, jo manymu, yra saugotini. Pamatęs skautų stovykloje ant laužo dedamą sveiką lentą, jos deginti neleido – po to vyko nuoširdus mąstytojo pokalbis su jaunimu apie gyvybės slėpinius. Vydūnas labai brangino ir jam mielų žmonių dovanotus asmeninius daiktus, meno kūrinius.

Ypač visus stebino net ekstremaliomis sąlygomis išliekanti mąstytojo vidinė ramybė, tolerancija. Dėl to, o galbūt ir dėl jo originalumo, Vydūną kartais vadino lietuviškuoju Gandžiu. Ramia Vydūno laikysena stebėjosi ir jį persekioję vokiečių nacionalistai. 1932 m. vokiečių spaudoje buvo rašoma: „Policininkai apsupa Vydūną, kuris šypsodamasis stovi po vartų skliautais. Koks didelis turi būti to žmogaus fanatizmas. Visur atsidaro langai ir krenta šauksmai: *Judas, išdavikas! Atgal į Lietuvą!*“

Vydūno bičiulis prof. V. Falkenhanas žavėjosi jo taurumu, savarankišku intelektualumu, intuityvumu, pranašišku gebėjimu regėti sudėtingų reiškinių priežastis, jų sąryšius. Turbūt dėl veržlumo, kūrybiškumo ir jau minėtų savybių profesorius mąstytoją pavadino šekspyriškos dvasios žmogumi. Pats Vydūnas Šekspyrą (taip pat J. V. Gėtę, ***Evangelijų*** autorius) traktuoja kaip galingos dvasios kūrėjus, nes kalbos turtingumas, individualumas, išmintis sklinda iš aukštesnio laipsnio sąmonės: „jų žodžiuose ir sakiniuose žėri slėpininga ugnis, spindi slėpininga šviesa“.

Daugeliui žmonių imponavo ne tiek kūryba, idėjos, kiek paties Vydūno asmenybė, jo kitoniškumas, ypatingumas. Turbūt taikliausiai jį apibūdino M. Vaitkus.

„Ta mąstytojo, asketo, vizionieriaus, pranašo išvaizda nemaža prisidėjo prie to, kad Vydūnas savo viešuose pasirodymuose ar privačiuose santykiuos darydavo tokį teigiamą ir gilų įspūdį.

Bet šituo atžvilgiu daugiau svėrė tai, kad ta išvaizda atspindėjo visą jo gyvenimą: buvo jis aukštos doros žmogus, labai susivaldąs, atlaidus, neužgaulus, skaistus, beveik krikščionis asketas. Jo ideologija buvo pakiliai idealistinė, nudažyta kiek neobudizmo. Tačiau savo dvasios gilumoj jis stovėjo ne per toli nuo Kristaus. Savo pasaulėžiūrą jis uoliai skelbė, bet taktingai, neįžeidžiamai. […]

Mūsų didysis Vyras paliko mum iš gausingos savo praeities eilę veikalų, kurių vertė nesens. Tiesa, jie lietuvių tarpe nebuvo populiarūs. Ar Vydūnas per toli buvo nuo mūsų nužygiavęs į priekį, ar mes per vėlai gimėm ir buvom dar neūžaugos, kai jis kūrė? Beje, man teko aptikt po Pirmojo didžiojo karo viename lenkų leidiny nuomonę, kad mes dar neįstengiame įvertint to didžiojo savo rašytojo, kadangi dar nesame iki jo priaugę. Miela, kad bent kai kas svetimųjų jį taip aukštai vertina.“

Pats Vydūnas nesijautė nei ypatingas, nei tobulas. Į šiltus žmonių žodžius ir jo asmenybės aukštinimą atsakydavo esąs vidutinio gerumo žmogus, besistengiantis „savyje visokias vertybes išauginti, kad kitus tam žadintų“. Tilžės kalėjime apmąstydamas savo gyvenimą, jautėsi labai nusikaltęs savo artimiesiems (tėvui ir kitiems, jau iškeliavusiems Anapilin), jog pernelyg mažai išreiškęs jiems meilės. Kadangi skolos sugrąžinti jau neįmanoma, slegiančią savo kaltę sumažinti nusprendė reikšdamas kuo daugiau meilės tiems, kuriuos dar savo gyvenimo kelyje sutiksiąs, ir savo priešams, nors tai esą beveik neįmanoma. Tikėjosi, Aukščiausiojo padedamas, savo priešus nors pakęsti, ant jų nepykti, juos suprasti.

Likimo apdovanotas didelėmis dvasinėmis galiomis, Vydūnas kartu buvo itin jautrus, turėjo ekstrasensorinių gebėjimų, tad giliai ir stipriai išgyvendavo ne tik pozityvius jausmus, bet ir gėlą, kančią, kuri paprastai būdavo susijusi su kitų žmonių, tautos būtimi. Ištikus didelėms negandoms (jam pačiam, kitiems žmonėms, tautai ar visai žmonijai), Vydūnas stengėsi ir čia numanyti, įžvelgti Aukščiausiojo valią ar „daimonų veikimo“ siekius. Iš toliau žvelgiant atrodo, kad Vydūnas, lengvai įveikdamas visas kliūtis, sunkumus, eina tarsi nežemiškų galių pakylėtas tik jam skirtu keliu.

„Vydūnas man atrodo lyg koks Krivių Krivaitis, šventojo ąžuolo ūkanoj pasislėpęs, apmąstyme apie Dievo galybę paskendęs. [...] Jis jaučiasi apsiaustas iš visų pusių slėpiningosios galybės ir su tam tikru dievobaimingumu, pasakyčiau, net su baime, veizi į viską, neišskyrus nė menkiausio dalykėlio, nes mato ten minėtąją jėgą apsireiškiant. [...] Vis tiek, ką jis aprašinėtų, kiekviename

žodyje matai jo savotišką, slėpiningai gražios sielos atspindį. […] Nyčė ėjo prie savo Übermensch'o (žmonių žmogaus), Tolstojus prie krikščioniškosios tobulybės, gi Vydūnas prie vidujinio žmogaus kilnumo." (J. Lindė-Dobilas)

Tilžėje, pasak su Vydūnu ilgai bendravusio E. Simonaičio, kai kurie paprasti žmonės jo nesuprasdavę, bet didžioji dalis, netgi jo paties priešai, suprato ir gerbė. Tačiau Vydūnas, kaip filosofas ir rašytojas, neretai atrodė tarsi pernelyg nuo žemės pakilęs, nuo kasdienių gyvenimo rūpesčių atitolęs, savo kilniomis idėjomis primenąs donkichotišką keistuolį. V. Daujotytė, analizuodama Vydūno asmenybę ir jo kūrybą, jį traktuoja kaip mistiką ir gretina su A. Mickevičiumi, O. Milašiumi, J. Baltrušaičiu, teigdama, jog visiems didiesiems išminčiams buvo būdingas susitelkimas į tai, kas neregima, ypatingų vidinių išgyvenimų, apreiškimų patyrimas. Anot kritikės, tai ne tik didis išminčius, mistikas, bet ir Tautos Mokytojas, atkakliai vykdęs šią prisiimtą misiją ir suteikęs tautiškumui filosofinės prasmės.

Žvelgiant į Vydūną egzistencinės psichologijos žvilgsniu, akivaizdu, jog tai savęs aktualizavimo keliu anksti pasukusi asmenybė. Šie žmonės traktuojami kaip psichologiškai sveikos, brandžios asmenybės. Jie daro tai, ką geriausiai sugeba, realizuoja ypatingas ar daugeliui būdingas potencijas (jauniems žmonėms taikoma augančios asmenybės sąvoka). Kaip labai tikėtinus save aktualizavusių žmonių pavyzdžius psichologas A. Maslou mini tokias istorines asmenybes, kaip A. Einšteinas, V. Džeimsas, A. Šveiceris, B. Spinoza ir kt. A. Maslou „save aktualizuojančios asmenybės" ir Vydūno „saviško, savo esmę atskleidžiančio" žmogaus samprata yra analogiška, o visi jų bruožai būdingi pačiam Vydūnui. Jis ne tik pateikė brandžios asmenybės portretą, išryškino svarbiausius jos bruožus, bet įvairialype veikla, savo paties pavyzdžiu parodė, kaip „augti iš vidaus" ir tapti brandžiu, vydūniškai tariant, tikru žmogumi.

Vienas iš A. Maslou paminėtųjų, A. Šveiceris, turi labai daug panašumų su Vydūnu: talentai, daugialypė veikla, rūpinimasis žmogaus sveikata ir ypač tuo, jog jie abu, pasak V. Bagdonavičiaus, „ne tik norėjo būti, bet ir iš tikro buvo aiškios žmoniškumo apraiškos". A. Šveicerio ir Vydūno fenomenai slypi jų žodžių ir veiksmų vienybėje, skelbiamą humanistinę filosofiją jie pagrindė asmeniniu pavyzdžiu.

Žvelgiant į Vydūno gyvenimo kelią ir jame patirtus, įveiktus sunkumus, iškyla herojaus paveikslas. Mitinis Herojus, pasak psichologės G. Gudaitės, yra „drąsus ir galingas, kantrus, ištvermingas, neprarandantis vilties ir tikėjimo. Jis pasikliauja aukštesniųjų valia, kad tie išbandymai neišvengiami. Konkretus žmogus tiek daug įveikti negali, tačiau Herojus jau gimdamas yra nepaprastas". Kunigas Stasys Yla, trumpai apibūdindamas didžiuosius mūsų tautos šviesuolius kaip tautos simbolius, apie Vydūną rašo, jog tai „dvasios skaistybė, tautos energijos šaltinių saugojimas, praamžiškos ugnies gaivinimas".

Kokios yra Vydūno fenomeno ištakos ir esmė? Turbūt tai, kas, anot Vydūno, yra pagrindinė kiekvieno žmogaus pareiga – atskleisti savo esmę, tiksliau – leisti jai atsiskleisti, nesvarbu, kaip ją vadinsime: *Savastimi,* tikruoju *Aš,* tikruoju žmoniškumu ar dieviškumu. Viskas, kas svarbiausia ir švenčiausia, yra pačiame žmoguje. Žmogus – tarsi mikrokosmosas, tarsi mažai dar pažintas atomas, kuris turi ir savo branduolį, ir neįspėjamai didžią jame slypinčią energiją, ir tik jam būdingą įvairių dalelių skriejimo kryptį bei trajektoriją, greitį... Ir vertybės, ir jų hierarchija, ir gyvenimo tikslas bei valia jį realizuoti slypi tame pačiame branduolyje. Vydūno manymu, tik savąją esmę skleisdamas – save patį, savąjį žmoniškumą apreikšdamas – žmogus tampa išmintingas ir doras, darnus ir sveikas, jaunatviškas ir žavus, veiklus ir kūrybingas, talentingas ir genialus...

***Nemunas,* 2008, nr. 11–12**

VYDŪNIŠKOJI GYVENIMO FILOSOFIJA

Vydūno (1868–1953) laikmečiu mokslas apie žmogų žengė dar tik pirmuosius drąsesnius žingsnius, kuriuos filosofas įdėmiai sekė: buvo susipažinęs su moderniosios mokslinės psichologijos pradininko V. Vunto (1832–1920), psichoanalizės kūrėjo Z. Froido (1856–1939), gyvenimo (gyvybės, intuicijos) filosofijos autoriaus A. Bergsono (1859–1941) veikalais, su jo mąstymo kryptį atitinkančia Greifsvaldo universiteto profesoriaus V. Šupės (1863–1913) sąmonės koncepcija ir kitomis idėjomis. Vydūnas studijavo ir antikos filosofų – Pitagoro, Sokrato, Platono, Aristotelio, Epikteto, Senekos ir krikščionių mąstytojų – J. Ekharto, J. Bėmės, A. Augustino, A. Sileziečio, T. Kempiečio ir daugelio pasaulyje garsių filosofų – B. Spinozos, I. Kanto, A. Šopenhauerio, S. Kierkegardo, K. Markso, F. Nyčės, K. Jasperso, P. Sartro ir kt. veikalus. Žmonijos išminties šaltiniu traktuodamas Rytų religijas, gilinosi į Budos, Konfucijaus, Lao Dzė, Zaratustros mokymą, įvairių tautų ir krikščionių šventraščius, į lietuvių kalbą išvertė ***Bhagavadgytą.***[1] Taip pat domėjosi pasaulio politiniais ir kultūriniais įvykiais, iškiliausiomis pasaulio asmenybėmis, menininkais ir jų kūryba (į lietuvių kalbą vertė ir savo leistuose žurnaluose publikavo R. Tagorės, J. V. Getės eilėraščius, F. Nyčės veikalą ***Taip kalbėjo Zaratustra***).

Vertindamas mokslo apie žmogų bei jo gyvenimą pasiekimus ir paklydimus, Vydūnas teigė, jog žmonės nieko aiškesnio apie save nežino; turėdami daug žinių apie išorinį pasaulį ir jo reiškinius, jie gyvena tarsi visiškai pamiršę pačius save.[2] Šias mintis beveik po šimtmečio pakartojo žymus pasaulyje semiotikas A. J. Greimas: žmonija labai toli pažengė gamtos moksluose, žmogus yra „stiprus valdomų mašinų pažinimu, bet lieka nesubrendęs vaikas, kai reikalas eina apie savo paties pažinimą.“[3]

[1] *Bhagavadgyta* – filosofinė epinė poema, sudaranti vieną *Mahabharatos* (Indijos tautų epo, susidedančio iš 18 knygų) epizodų.
[2] Vydūnas. Raštai, 4 t. – 1994, Vilnius, p. 217.
[3] A. J. Greimas. Gyvenimas ir galvojimas. – 1998, Vilnius, p. 30.

Abu mąstytojai gvildena ir žmogaus mąstymo, ir jo veiksmų, ir jo likimo priežastis; siekdamas ugdyti tautiečių sąmoningumą, Vydūnas analizuoja įvairius gyvenimą veikiančius faktorius ir skatina būti savimi, puoselėti savąjį žmoniškumą, savo esmę.

Vydūno gyvenimas ir kūryba įtikina, jog autentiška žmogaus būtis – ne nuobodus ar varginantis pareigų, pramogų ir buities ratas, bet slėpiningas ir įdomus, nors neabejotinai sudėtingas kūrinys, kurio autoriai esame mes patys. Vydūnas kviečia „dvasios žvilgį“[1] nukreipti į gyvenimo (tarsi banguojančios jūros) gelmes, o ne likti tik jo paviršiaus įvykių (lyg jūros putų) stebėtojais. Kiekvieno žmogaus gyvenimo istorija prasideda jau motinos įsčiose, jo šeimoje, tautoje, jai lemiamą įtaką daro socialinė aplinka (dvasinės ir materialinės vertybės), neretai gyvenimas tam tikra linkme pakrypsta paveiktas itin šviesaus Žmogaus (ar atvirkščiai); o vėliau tęsiasi, jau pačiam renkantis vertybes ir tarsi unikalų kūrinį kuriant savąjį Likimą. Tačiau, Vydūno pastebėjimu, didžioji dalis žmonių *beždžioniauja,* yra *nesaviški,* gyvena tarsi ne savo gyvenimą, o tų, kurių vertybes, nuostatas, jų beveik neapmąstydami, perima, taip ir nepatirdami slėpiningo gyvenimo gelmių skambėjimo, pasilikdami nuolat besikeičiančiose, bet labai panašiose, nykiose gyvenimo paviršiaus putose…

„Gyvenimą pažinti jaunam žmogui pirm viso reikalinga. Šiaip jis negali tinkamai gyventi ir dirbti. Nuolatai tik vargysis ar niekus varydamas, ar kovodamas prieš kitus, nesuprasdamas, ką daryti ir kaip pasielgti turi […], todėl žvilgį reikėtų kreipti į platųjį žmonių gyvenimą pasaulyje […], kad paaiškėtų, kas yra darytina, jeib augtume ir išvengtume niekų ir mus ypačiai kaip lietuvius gėdinančių ir nubaigiančių dalykų.“[2]

Vydūnas nebuvo diplomuotas filosofas – jis panašus į senovės išminčių, ieškojusį atsakymų į paties gyvenimo iškeltus klausimus ir taip, V. Bagdonavičiaus teigimu, susiformavo kaip originalus praktinės orientacijos mąstytojas, siekęs esmingai

[1] *Žvilgis* – sąmonės laikysena, jos kryptis.
[2] Vydūnas. *Jaunimas*, 1911 m., sausio nr., p. 4–7.

atsiliepti į svarbiausias tautos gyvenimo aktualijas, reikšmingai prisidėti prie gyvenimo tobulinimo.

Vydūno filosofijos šerdis – žmogaus būtis bei jo raiška pasaulyje. Jo manymu, viskas turi tarnauti žmogui, žmoniškumo augimui: mokslas ir religija, kultūra ir politika bei valdžia. Didžioji jo veikalų dalis skirta nagrinėti kasdienio žmogaus gyvenimo klausimus, padėti geriau suprasti save ir siekti darnios, prasmingos būties. Tai rodo ir jo veikalų pavadinimai: ***Sveikata, jaunumas, grožė, Gimdymo slėpiniai, Sąmonė, Apsišvietimas, Suvaržytas ir nuskaidrintas žmoniškumas, Gyvenimiškoji žmogaus savimonės reikšmė, Gyvenimas, santuoka ir šeima, Likimo kilmė.*** Kiti veikalai (pvz., ***Žmonijos kelias, Tautos gyvata***) skiriami tautos ir visos žmonijos būties, pasaulio kultūros klausimams aptarti.

Pasak V. Kavolio, Vydūnas pirmasis (apie 1900 m.) pradėjo kurti lietuvių kosminę moralinę viziją – jungė indiškas religijas, įsivaizduojamas lietuvių pagonybės dvasinio gyvenimo formas ir kantiškąjį reikalavimą būti savo vertę sąmoningai žinančiu individu; jis švietė asmeniniu pavyzdžiu ir paliko mums „sau žmogaus“, sąmoningos individualybės sąvoką.[1] Vydūnas – esmingas dorinės sveikatos žymuo, darnos, laisvės mokytojas (D. Kuolys). Humanistinė ir evoliucionistinė šio mąstytojo pozicija ryški ne tik filosofinėje, publicistinėje, bet ir grožinėje kūryboje. Jos tyrinėtojai Vydūną vadina „moralistu ir dvasinio tobulėjimo teoretiku“,[2] kuris asmenybės transformacijos ritualais išryškina žmoniškumo brandos svarbą: „pažinęs save žmogus – chaosą suvaldanti jėga.“[3] Vydūno mokymo ašis, svarbiausia idėja, paaiškinanti visus gyvenimo reiškinius, pasak R. Tamošaičio, yra evoliucijos dėsnis. Blogis, nelaimės žmogaus gyvenime – tarsi raginimas, botagas tam, kuris pats savo valia nenori keistis, tobulėti.[4] Vydūno žmogus yra einantis, pats ieškantis atsakymų į būties klausimus (V. Daujotytė), siekiantis kuo geriau pažinti save, aplinką, Kūrėjo valią ir ją įgyvendinti.

---

[1] V. Kavolis. Žmogus istorijoje. – 1994, Vilnius, p. 143–144.
[2] A. Jurgutienė. Naujasis romantizmas – iš pasiilgimo. – 1998, Vilnius, p. 272.
[3] A. Martišiūtė. Vydūno dramaturgija. – 2000, Vilnius, p. 226.
[4] R. Tamošaitis. Kelionė į laiko pradžią: indų idealizmas, Vydūnas, Krėvė. – 1998, Vilnius, p. 190.

Gamtoje Vydūnas pastebi daug kovos, kančių ir tarsi girdi troškimą iš jų išsivaduoti. Šalia šio troškimo iškyląs ir išsipildymo, gyvenimo pilnatvės ilgesys. Gyvenimas turįs tūkstančius pavidalų. Vieni menkiau, kiti aiškiau byloją, kas yra gyvenimas. Vienoks augalo, kitoks gyvūno ir visai kitoks esąs žmogaus gyvenimas: jame reiškiasi ir augmeniškumas (kūno gyvybingumu), ir gyvūniškumas (ūpais, geismais), ir pagaliau – žmoniškumas (mąstymu ir kūrybiškumu, sąžine ir meile, laisve ir atsakomybe, saviškumu ir dora). Tačiau gyvenimas, pasak Vydūno, nėra kova už būvį, kaip dažnai tvirtinama, – jis pagrįstas globa. Ten, kur vyrauja kova, reiškiasi plėšrusis gyvūniškumas, siekis turėti daugiau ir valdyti mažiau turinčius; kai kurie žmonės ir tautos, anot Vydūno, dar vis nori *praryti* kitus – mažesnius ir silpnesnius.

Žmonės dažnai net nenumano gyvenimo nuostabumo, – apgailestauja mąstytojas; žinomasis gyvenimo supratimas esąs tiktai pripratimas gyventi. Tie, kurie nemąsto apie gyvybės ir gyvenimo slėpinius, jo manymu, gyvena tarsi miegodami ir sapnuodami. O stokojantys darnos, į vidinius konfliktus panirusieji išgyvena didžius skausmus, neretai – „tikrą pragarą“. Kritikuodamas abejotinos vertės gyvenimo sampratą, Vydūnas analizuoja ir ją formuojančią pasaulėžiūrą, religinius įsitikinimus.

Išgujusi Dievą iš gamtos, iš kasdienio žmogaus gyvenimo (jį traktuodama kaip neišvengiamai nuodėmingą) į šventoves, tarpininkais (šventaisiais bei kulto tarnais) *atskyrusi* Dievą ir žmogų, pastarąjį bažnyčia laiko *žemės dulke,* prigimtinės nuodėmės pažeista silpna būtybe, kuriai privalu kovoti su į nuodėmę jį nuolat traukiančiomis piktosiomis metafizinėmis jėgomis (žmonių ir net paties visagalio Dievo neįveikiamu priešininku velniu). Iš tokios visiškai nesaugios (galima tarti – pragariškos) laikinosios žmonių buveinės *išvaduoti* gali tik mirtis *nusipelnius Dangų* – pirmiausia lojalumu ir aklu paklusnumu bažnyčiai bei jos dogmoms. Tačiau niekas negali būti tikras, kad *išvengs* skaistyklos arba amžinojo pragaro… Toks pasaulio supratimas gimdo ne tik vidinį chaosą, šizofreninį mąstymą, bet ir mirties, kartu – gyvenimo baimę. Atmetus šį – sadomazochistine

orientacija dvelkiantį – pasaulio sąrangos modelį ir nesukūrus savojo – humaniškesnio, – gyvenimas netenka dvasinio matmens ir neišvengiamai lėkštėja, materialėja. Ateizmas, beje, pirmiausia gimė kaip fanatizmo, klerikalizmo, susitapatinusio su valdančio Dievo įvaizdžiu, kritika, kaip laisvas nuo bažnyčios dogmų mąstymas,[1] kurį vėliau pratęsė gamtamokslis materializmas. Tikėtina, jog nesąmoninga baime ir *šia diena* gyvenantieji stengiasi gyvenimą, Vydūno žodžiais tariant, „išragauti iki dugno" ir patenka į įvairių priklausomybių, nihilizmo liūną, o tikintieji *amžinuoju dangumi ir amžinuoju pragaru* ruošiasi gyvenimui po mirties, užuot gyvenę, kūrę čia ir dabar… Nors, jei šis pasaulis būtų gerai sutvarkytas, anot Liuterio, niekas nesiilgėtų būsimo gyvenimo.[2]

Filosofas J. Girnius, kaip ir daugelis krikščioniškosios filosofijos atstovų, teigia esant glaudžias kančios ir žmogaus gyvenimo sąsajas. A. Maceina, gyvenimą siedamas su prasmės ieškojimu, kančią suvokia kaip jos nebuvimą: „Neprasmingo gyvenimo žmogus negali pakelti."[3] Prasmingas gyvenimas, pasak Vydūno, yra sveikos gyvensenos pagrindas, o kančia – gyvenimo dėsnių nepaisymo pasekmė ir kartu pamoka. Tuos, kurie netobulėja savo noru, kančia tobulina pats gyvenimas. Žmogaus tobulėjimą (tapimą *sau žmogumi,* o tada – tautai, žmonijai) filosofas traktuoja kaip esminį gyvenimo uždavinį, jo prasmę. Vydūno pasaulio koncepcijoje nėra metafizinės gėrio ir blogio kovos, priešingai, viešpatauja harmonizuojančios, bendruman telkiančios jėgos, bet jos reikalauja nuolatinių paties žmogaus pastangų tobulinti save ir savuoju žmoniškumu prisidėti prie gyvenimo tobulinimo.

Vydūnui gyvenimas – tai užgimimu prasidedanti ir mirimu, kaip žengimu pro antruosius „gyvasties vartus", pasibaigianti žemiška žmogaus kelionė. Pati žmogaus esmė traktuojama kaip laiko ir erdvės neribojama amžina Esybė.[4] Mąstytojui ar-

[1] Europos mentaliteto istorija. – 1998, Vilnius, p. 125.
[2] Ten pat, p. 124.
[3] Lietuvos filosofinė mintis. – 1996, Vilnius, p. 390.
[4] *Esybė* – esmingas, save žinąs gyvumas (Vydūnas. Raštai, 1 t., Vilnius, p. 545).

tima gyvenimo, kaip nuolatinio kūrybinio proceso, kurį gaivina besiskleidžianti gyvybė (A. Bergsonas), samprata. Žmogaus esmės sklaida atveria asmens gyvybingumo ir kūrybiškumo, darnos ir doros, prasmės ir tvirtumo versmę. Savąja gyvenimo samprata Vydūnui itin artimas J. Ortega y Gassetas tvirtina, jog pirminė ir tiksliausia žodžio *gyvenimas* reikšmė yra ne biologinė, o biografinė; žmogaus gyvenimas esąs tai, kas esame ir ką veikiame; kiekvieną akimirką priimdami sprendimus, kuriame savąjį gyvenimą. Gyventi, jo manymu, – vadinasi, bendrauti su pasauliu, remtis juo, veikti jame, rūpintis juo.[1] Vydūnas tvirtina, jog kiekviena mintimi, žodžiu ir veiksmu žmogus gyvenimą šviesina arba tamsina, taip kurdamas savąjį likimą ir veikdamas aplinką.

J. Girnius nuostatas apie žmogų ir jo santykį su gyvenimu įvardija *gyvenimožiūra*. Kiekvienos tautos sąmonėje ji skirtinga ir tai yra jos identiteto šerdis, kultūros savitumo pagrindas. Vydūniškoji gyvenimo filosofija, turinti ryškias sąsajas su baltiškąja pasaulėjauta, kartu pasižymi vakarietiškosios ir rytietiškosios minties sinteze, kurios realizavimą S. Šalkauskis laikė tautiniu lietuvių pašaukimu. Bet, kaip ir žymiems mąstytojams A. Maslou, E. Munjė ir kt., Vydūnui buvo svarbi ne idėjų, teorijų kilmė, o jų tinkamumas tarnauti žmogaus gerovei, jo dvasiniam augimui. Žmoniškumo kultūros kilimas, jo manymu, – tolesnės žmonijos raidos uždavinys. Žmoniškumas Vydūnui – ne tiek etinė, kiek ontologinė sąvoka; kaip gyvuliškumas – gyvūnų („didžių gyvių") esmė, taip žmoniškumas – žmogaus (žmonijos) esmė, bet ji daugelyje žmonių dar tik vos vos brėkšta, kituose jau aiškiau spindi ir tik labai retai ji žmoguje šviečia kaip saulė.

Pasaulio evoliucijos samprata, antroposofinės bei gnoseologinės Vydūno pažiūros turi glaudžias sąsajas su P. Tejaro de Šardeno evoliucionistine teorija: tai Visatos vienybės, gyvybės pakopų kilimo iki aukščiausiosios (žmonijos sąmonės) idėjos; mokslo ir religijos, proto (logikos) ir mistikos (intuicijos) sąjungos reikmės pabrėžimas. Šimtmečiais žmonių mąstytos mintys, patyrimai, išgyvenimai, Vydūno teigimu, niekur nedingsta ir

[1] J. Ortega y Gasset. Mūsų laikų tema ir kitos esė. – 1999, Vilnius, p. 134.

veikia naujų kartų mąstymą, veikimą ir likimą; Šardenas tai pavadina *noosfera,* mąstančiuoju Visatos audiniu, kuris tvyro tarsi įvairaus turinio minčių debesys. Abu filosofai lemiamu pasaulio evoliucijos veiksniu laiko žmoniją, kurios sąmonė (visų amžių patirtis, dvasinė ir psichinė gyvybė, jos turinys) lemia pasaulio evoliuciją, jos vienijimąsi, artėjimą į evoliuciją užbaigiantį Dievą *Omega*.[1] Vydūnas kalba apie pasaulio involiuciją ir evoliuciją, apie tai, jog „Visumos gyvenimas yra grįžimas ton versmėn, iš kurios jis kilęs“,[2] – pasaulio ir Visumos Priežastin.

Kaip ir humanistas psichologas A. Maslou, Vydūnas, skaudžiai – kaip didžiausią žmonijos krizę – išgyvenęs du pasaulinius karus, ieškojo pozityvių žmogiškosios prigimties galių ir jų atsiskleidimo, realizavimosi dėsningumų. Vydūniškoji humanistinė visuomenės ir Visumos evoliucijos formulė *žmogus – tauta – žmonija – visuma* pajėgi ir šiandien atsakyti į daugelį sudėtingų (globalizacijos, ekologijos ir kt.) žmonijai iškylančių klausimų. Visumą traktuodamas kaip vientisą audinį, vieną *gražų mezginį,* kuriame visi gyvybės reiškiniai – kaip jo *akutės,* Vydūnas formuluoja Gyvenimo Įstatymus, kurie esą nustatyti paties Kūrėjo. Šiuos dėsnius filosofas regi visose (fizinio, psichinio, socialinio, dvasinio) gyvenimo srityse. Juos pažeidus, atsiranda disharmonija, negandos bei ligos.

Tauta yra Kūrėjo sumanymas: žmogaus gyvenimo įprasminimo ir tobulėjimo erdvė, į Absoliutą vedantis kelias. Tautiškumą (tarsi savo šaknis) praradus, pasak Vydūno, silpsta žmogaus esmė, menkėja žmoniškumas, individas tampa pažeidžiamesnis; tokių žmonių sąmonėje ryškėja hedonistinis mąstymas, materialinių vertybių kultas. Vydūnas, kaip ir didžiuma šiandienos Europos ir viso pasaulio mąstytojų, etniškumą sieja su autentiškumu. J. A. Fishmanas etniškumą laiko visuotine paslaptimi, turinčia didžiai veiksmingų galių, padedančių spręsti iškylančias vis naujas socialines problemas, išlaikant bendruomeniškumą, aiškinantis amžinuosius klausimus; etniškumą

[1] P. Tejaras de Šardenas. Žmogaus fenomenas. – 1995, Vilnius, p. 326.
[2] Vydūnas. Raštai, 1 t. – 1990, Vilnius, p. 113.

sociologas traktuoja ir kaip amžinumo laiduotoją, autentiškos išminties versmę, nuolatinio modernėjimo „autentišku būdu“ garantą.[1]

Tautoje žmogus regi savo (tėvų ir protėvių) praeitį, dabartyje kuria jos ateitį ir įžvelgia joje save, savuosius pėdsakus – tarsi rankoje laikytų Amžinybės siūlą. Šis *Amžinybės laimėjimas* nelygintinas su jokiu tikėjimu amžinuoju gyvenimu. Tautiškumas yra vienas svarbiausių ne tik sąmonės, bet ir pasąmonės aspektų. Psichoanalitikas K. G. Jungas tautinę pasąmonę žymi tarp individualios žmogaus ir kolektyvinės pasąmonės. Vydūno mintys apie tai labai taikliai išreikštos simboline kalba: „Kelias į Dievo širdį veda per tautos širdį.“ O tautos širdis – jos savita dvasia, tad ir unikali pasaulėjauta, pasaulėžiūra. Todėl Vydūnas (skirtingai nei dauguma to meto tikinčiųjų, ypač krikščionybės skelbėjų) į senąjį baltiškąjį tikėjimą (pasaulėžiūrą) nežvelgia kaip į mirusią ar netgi gėdingą praeitį, bet išryškina jos vertingumą, jos suformuotus (ir šiandien formuojamus) savitus lietuvio būdo bruožus.

Žmogus Vydūno filosofijoje – pasaulio, tautos dalelė, tad žmogaus gyvybė ir jo darbai priklausą bendrajam gyvenimui. Norėdamas taisyti gyvenimą, žmogus turįs atsigręžti į save patį, nes žmogaus gyvenimas esąs toks, koks yra jis pats. Tai, kas iš žmogaus kyla, į jį, tarsi jūros banga, atgal ir sugrįžta. Tai pamatinis gyvenimo įstatymas, kurį Vydūnas laiko gamtos harmonijos dėsniu, Dievo Valia (sanskrito kalba – *karma*).

Šeima – tautos ląstelė, kurioje prasideda ir formuojasi žmogaus gyvenimas. Vydūnas analizuoja lyčių skirtybes, pabrėžia jų (moteriškumo, vyriškumo) išlaikymo, abipusės vyro ir moters pagarbos svarbą šeimos darnai ir vaikų gerovei. Filosofas teigia, jog vedybos dažnai esančios tarsi „nuomos sutartis“, kuri gali būti nutraukta ir vėl sudaryta su kitu gyvenimo bendrakeleiviu; tai paviršutiniški ryšiai, kuriuose gilūs išgyvenimai tampa neįmanomi. O kitoji lytis – tikroji meilė deranti pačių giliausių,

1 I. A. Fishmanas. Etniškumas šiuolaikinėje Europoje // *Liaudies kultūra*, 1993, nr. 4, p. 7.

esmingiausių būties klodų atsivėrimui, „ypatingo meilės laimės pojūčio", „vidinės vienybės" patyrimui. Ir tik tokioje meilės prisodrintoje šeimoje vaikai patiria meilę ir natūraliai išmoksta mylėti patys.

Žmogaus mąstymas, veikimas ir likimas – neišskiriamas trejetas. Pozityvus mąstymas ir gyvenimas remiantis savo esme (savastimi, joje glūdinčiomis aukščiausiomis vertybėmis) kuria harmoningą, dorą ir prasmingą veikimą, o tai yra žmogaus pilnatvės ir laimės pagrindas. Bet, kad pažintų gyvenimą ir jame įprasmintų savąją būtį, žmogus pirmiausia turi pažinti save: giliausius asmenybės klodus, savo tikrąjį *Aš* pažinęs, jis pažįsta ir visą gamtą, visą gyvenimą; tada jis savyje suranda tautą, žmogaus Didybę (dieviškumą) ir suvokia esąs Visumos, Dievo dalelė.

Religijos kaip aukščiausios savivokos klausimai Vydūno filosofijoje yra vieni svarbiausių. Jo religinio ugdymo samprata šiandien atsispindi daugelio šių laikų teologų darbuose: „Žmogus turi pažinti save, idant pažintų Dievą."[1] Vydūnas išskiria gyvąjį (metafiziniais ryšiais su Didžiuoju Slėpiniu susijusį) ir negyvąjį (tam tikrų idėjų, pasaulėžiūros, tikybos mokslo suabsoliutinimu pagrįstą) tikėjimą, tik antrasis dažnai vedąs į sąmonėjimo išsižadėjimą, į fanatizmą. Pastebimai didėjant atotrūkiui tarp išpažįstamo tikėjimo bei jo vertybių ir kasdienio tikinčiųjų gyvenimo, vis dažniau šiandien prabylama apie autentiškos religinės patirties svarbą. Kai kurie katalikų teologai mano, jog turi pakisti bažnyčios požiūris į mistikos išskirtinumą, nes tai yra esminis kiekvieno krikščionio gyvenimo elementas;[2] netgi juokaujama, kad XXI amžiaus krikščionys bus mistikai arba jų nebus iš viso. Vydūno mistinė – gyvosios religijos – patirtis akino kalbėti apie stiprų jos poveikį kasdieniam žmogaus gyvenimui ir pasaulio žmoniškumo kultūros kilimui. Gyvąja religija pasiekęs didžiausią sąmoningumą, žmogus galįs tapti dieviškas ir gyventi dievišką gyvenimą. Tačiau negyvoji religija, nors ir deklaruoja aukščiausias vertybes, supančioja dvasines ir intelektualines asmens galias,

[1] J. Ratzingeris. Tikėjimas ir patyrimas // *Naujasis židinys*, 1994, nr. 1, p. 19.
[2] K. Rahneris. Mistika – tikėjimo kelias Dievop // *Naujasis židinys*, 1992, nr. 6, p. 16.

dar stipriau užversdama dvasinio gyvybingumo, darnos ir žmoniškumo versmę. „Tikybos dalykuose žmogų gelbėti jo nepadarant saviško yra jį skriausti ir silpninti."[1] Dar daugiau: negyvoji (teologų įvardyta *nekrofiline*) tikyba neišvengiamai veda į Dievo mirties teologiją.[2] Noras autoritariškai valdyti dvasinį žmonių gyvenimą, pasaulėžiūrą (neprisiimant jokios atsakomybės už jų dvasinę darną bei sveikatą) ir lūkesčiai matyti savarankiškas, sąmoningas ir atsakingas asmenybes visose gyvenimo sferose, išskyrus religinę, yra, švelniai tariant, nesusipratimas.

Tad savivoka, pasaulio ir Dievo (kaip pasaulio Priežasties ir Pagrindo) samprata nulemia žmogaus *gyvenimo scenarijų,* taigi ir atitinkamą gyvenseną bei likimą. Tik kaip psichofizinę būtybę save suvokiantis žmogus yra lengvai pavergiamas daiktų, turtų, įvairių malonumų bei žalingų įpročių, valdžios geismų ir pan. Bet žemiškąjį gyvenimą traktuodami kaip *ašarų pakalnę* ir pasiruošimą *amžinajam gyvenimui,* tikintieji tautos (pasaulio) likimą atiduoda į rankas tų, kurių pagrindinis gyvenimo orientyras ir matas yra valdžia, pinigai, nauda. Vydūno idealas – dvasiškai laisva, autentiška, socialiai aktyvi asmenybė, savo darniu gyvenimu ir veiklumu kurianti bendruomenės, tautos gyvenimą ir taip veikianti viso pasaulio evoliuciją.

Vydūnas, jo paties teigimu, permąstė įvairių mokslininkų, filosofų idėjas, *persijojo* įvairių pasaulio tautų, religijų gyvenimo išmintį ir ją užrašė tam, kad lietuviams padėtų geriau gyvenimą suprasti, paskatintų jį apmąstyti, tobulinti ir būti savojo Likimo šeimininkais bei Kūrėjais. Jis dažnai primena, jog nesiekia įtikinti tam tikromis tiesomis, ir skaitytojus ragina visa ištirti, ieškoti išminties, kuri slypi juose pačiuose.

Gyvenimas gali būti ir kančia, ir gražiausia giesmė. Vydūnas mus kviečia kurti gyvenimą kaip giesmę, tobulinant savojo balso skambumą, derinant savo širdies stygas.

Vydūnas. ***Žvilgis į gyvenimo gelmes. I. Gyvenimas – kelionė tobuluman.***
[Knygos sudarytoja – Rima Palijanskaitė]. – ***Klaipėda,*** 2006.

[1] Vydūnas. Raštai, 3 t. – 1992, Vilnius, p. 54.
[2] J. Ratzingeris. Tikėjimas ir patyrimas // *Naujasis židinys*, 1994, nr. 1, p. 16.

VYDŪNAS – METARELIGIJOS PRADININKAS LIETUVOJE

[...] „Žodis *Vydūnas* reiškia toli į ateitį žvelgiantį žmogų bei pranašą. Pavadinimas yra teisingas. Vydūno raštuose tikrai esama pranašiškų dalykų“[1], – 1928 m. rašė konservatyvių pažiūrų katalikų dvasininkas A. Jakštas. P. Markelio teigimu, spaudoje niekas nė nebandė jo suprasti, išskyrus prof. V. Mykolaitį-Putiną, bet ir jis daugiausiai dėmesio skyrė rašytojo dramų meniškumui. Paprastai jis laikomas neaiškiu ir nesuprantamu – dėl *vydūniškos* kalbos, dėl *galvosūkių*, kurių esą pilni Vydūno raštai. Neįstengia jo suprasti netgi tie, kurių lūpomis Vydūnas „aukštinamas ir gerbiamas, netgi pranašu vadinamas“.[2]

1921 m. kun. J. Lindė-Dobilas rašė, jog Vydūnas „toli gražu nesuprastas ir neįvertintas“.[3] Šie žodžiai aktualiai skamba ir šiandien. J. Lindės-Dobilo manymu, Vydūno filosofija yra lietuvių dvasios atspindys – „reprezentuoja lietuvio dvasią“.[4] Jo religijos filosofija labai artima išeivijos katalikų kunigų – vyskupo A. Brizgio, kun. A. Grauslio, kun. P. G. Gaidamavičiaus, kun. J. Gutausko išminčiai. Vyskupas A. Brizgys teigia, jog, nesuvokę savęs ir Visatos sandaros, mes esame tamsoje. O „kad išvengtume aklumo, reikia naudotis ta pačia šviesa, kurioje save, pasaulį ir Dievą mato mistikai“.[5]

Kodėl ieškantiems savęs ir Dievo taip menkai žinomas Vydūnas? Viena iš svarbiausių priežasčių turbūt yra ta, jog mėgstantiems Prokrusto lovą jis neatitinka tam tikrų standartų. Vieno garbaus amžiaus klebono teigimu, „jis yra ne mūsų“. Tačiau *Vienintelio Teisingo Kelio* apologetams norėtųsi kartu su

[1] A. Jakštas. Kas yra Vydūnas? // Ką yra pasakęs A. Jakštas? – 1930, Kaunas, p. 37.
[2] P. Markelis. Kaip suprasti Vydūną? // Vydūnas. Vydūno 80 m. amžiaus sukakčiai paminėti. – 1948, Detmold, p. 57.
[3] J. Lindė Dobilas. Į slėpiningą dvasios pasaulį. – 1996, Vilnius, p. 21.
[4] Ten pat, p. 26.
[5] A. Brizgys. Neišskiriami trys nežinomieji. Žmogus, pasaulis, Dievas. – 1982, Chicago, p. 264.

vysk. A. Brizgiu tarti, jog „Dievas nereikalingas kovotojų už jį, nebijo kovotojų prieš jį. Žmogus kovoja arba už žmogų, arba prieš žmogų.“[1] Tie, kurie patys neieško skaidresnės Tiesos, gilesnio pažinimo, išminties ir tai trukdo daryti kitiems, vyskupo teigimu, yra ne Kristaus žmonės. „Apsaugok, Viešpatie, nuo standartinės visuomenės ir nuo įtakos tų, kurie siekia žmones tokiais išauklėti.“[2]

Dvasinė krizė, pačiam žmogui grėsminga pasaulyje situacija leidžia įtarti, jog vyraujanti Dievo samprata bei teologų traktatų vertė yra abejotina. Nes vyraujanti filosofija, ypač Dievo ir pasaulio samprata lemia žmogaus savimonę bei jo evoliuciją. „Ką žmogus savo viduje turi, tatai ne po ilgo pasirodo visur pasaulyje“, – teigia Vydūnas. Žmonių elgesio priežastys slypi jų mąstyme, jų pačių sąmonėje, kurią formuoja visuomenė.

Kaip žmogus, taip ir pasaulis yra visiškai atviras Dievo Kūrybai. Bet „racionalizmas kuria sistemas, o sistemos privalo būti uždaros.“[3] Daugelis konfesijų, kaip žmogų, taip ir pasaulį nori žūtbūt įsprausti į rėmus. O tai reiškia trikdyti jo natūralų skleidimąsi, jo Gyvybę.

Žmogus nuo savo tautos neatsiejamas. Tad niekinti, atmesti ar ignoruoti savo tautos šviesuolių mintis ir jų pastangas, – vadinasi, menkinti, silpninti savo tautos mentalitetą, jos dvasią, žmones. Skaitydama jau minėtų lietuvių kunigų, kurie, gyvendami išeivijoje, neturėjo vergiškos dvasios sindromo, knygas, stebėjausi, jog jie atliepia Vydūno filosofiją, jį cituoja ir pateikia kitų pasaulio išmintingųjų dvasinius atradimus, kurie tapatūs vydūniškajai išminčiai.

Vydūno gyvenimo uždavinys

Vydūnas, nors tikėjo savo kūrybos verte, išgyveno, kad jį suprantančios tik kelios „jaunosios, didžiosios sielos“.[4] Buvo

[1] V. Brizgys. Žmogus realiame gyvenime. – 1984, Chicago, p. 30.
[2] Ten pat, p. 119.
[3] D. Džeimsas. Pragmatizmas. – 1995, Vilnius, p. 56.
[4] Vydūnas. Svieskime liepsnas į širdis // *Jaunimas*, 1914, nr. 1, p. 1.

žmonių, kurie jį kaltino *ypatingų mokslų* (teosofijos) ar net stabmeldžių tikybos brukimu lietuviams, naujos tikybos skelbimu. Atsakydamas į tai, Vydūnas ne kartą pabrėžė, kad jo kaltintojai, „būdami nežinėliai, drįsta kalbėti apie jiems nepasiekiamus dalykus, lyg tai būtų jų valgomos ropùtės“[1]. Jis nesijaučia kaltas, jog kai kurie kaltintojai neturi pakankamai sąmonės šviesos, gebėjimų didesnius dalykus suvokti. Ir pabrėžė, jog „čia nėra dalykas kito tikėjimo, bet kito, būtent skaidresnio proto.“[2]

Vydūnas tvirtino, kad jo uždavinys esąs aukštesnio pasaulio supratimo žadinimas, raginant žmones pakilti doroje, mesti klaidingus bei kenksmingus papročius sveikatai, dorai bei protui. „Aš pasirinkau uždavinį nešti į savo tautiečių širdis visa tai, kas žadinti galėtų aukščiausias ir prakilniausias žmogaus jėgas“[3], – sakė Vydūnas. Ir nesvarbu, kas yra to mokslo, išminties autorius; svarbu vien tai, ar tas mokslas gali tarnauti šiam pasirinktam tikslui. Todėl jis stengėsi savo tautiečiams perteikti įvairių tautų išmintingųjų mokslą, įvairių pasaulio religijų mokymą.

Vydūnas atkreipia dėmesį, kad niekuomet nebuvo tiek dievnamių ir tikybos skelbėjų, kiek dabar. Bet podraug žmonės niekad taip kvailai nesielgę. Tai gali reikšti, jog vyraujantis tikybinis gyvenimas ir visas gyvenimo bei pasaulio, Visatos supratimas niaukia jų sąmonę ir veikia jų dvasią-sielą destruktyviai.

Jau prieškario Lietuvoje buvo pastebima, kad žmonės šalinasi bažnyčių. Apmąstydamas šį reiškinį, Vydūnas kritikavo bažnyčios tarnų manymą, jog tikyba esanti dalykas, kuris „įnešamas į žmogų kaip koks kvapas“, kurį kvėpuodamas žmogus galįs įtraukti, bet gali ir saugotis. Tokį supratimą jis įvardija kaip didžiausią neišmanymą, materializmą tikybos dalykuose. Tikrasis bažnyčios tarnų uždavinys esąs sužadinti žmoguje Dievo apsireiškimą, o ne brukti *akmeninius* mokslus apie „krikščionybės teisybes“, nes tai paralyžiuoja paties žmogaus protavimo ir dvasines galias. Dėl to menksta žmoniškumas, jis tampąs vergiškos dvasios žmogumi, dažnai – fanatiku.

[1] Vydūnas. Pagaliaus tik reikėtų suprasti // *Jaunimas*, 1914, nr. 1, p. 13
[2] Vydūnas. Mano darbo tikslas // *Jaunimas*, 1914, nr. 3, p. 8.
[3] Vydūnas. Pagaliaus tik reiktų suprasti // *Jaunimas*, 1914, nr. 1, p. 13.

Kaip kiekvienas žmogus turi būti pats sau gydytojas, taip pačios gyvenimo jėgos „verčia žmogų būti savišku ir pildyti senąjį krikščionybės įsakymą, kad turime patys būti sau kunigais.“[1] Tokią pat išvadą priėjo ir išeivijos kunigai. Jie kalba apie tai, jog individualios tiesos ieškojimo aspiracijos yra tiek spontaniškos, tiek natūralios, kad neįmanoma abejoti jas esant prigimties įstatymuose – pasak kun. G. Gaidamavičiaus, „kiekvieno žmogaus kelias Dievop yra savitas, intymus“. Tad niekuo kitu čia negalime vienas kitam pagelbėti – tegalime padėti tas aspiracijas atpažinti ir jas pažadinti. O jeigu bažnyčia nori apsaugoti nuo šio, pasak vysk. V. Brizgio, „natūralaus susilietimo su Dievu“, tai anksčiau ar vėliau nuo tokios bažnyčios žmonės atsiskirs. Tik negerai, anot Vydūno, kad kai kurie pasišalina iš bažnyčių kitų prikalbėti, nebūdami saviški, patys vieni dar per silpni gyventi Gyvybės Priežasties akivaizdoje. Tačiau vargu ar žmonės šalintųsi bažnyčių, jeigu jos tarnai savo gyvenimo pavyzdžiu, meile ir ugninga dvasia žadintų žmonėse prakilnybės jausmą ir tikrojo žmoniškumo apsireiškimą.

Vydūnas, siekdamas pažadinti „prakilnųjį Žmogų“ žmoguje, pirma išvedus jį iš nešvarių minčių bei jausmų, parašė šimtus straipsnių, dešimtis apysakų, dramų, nes skaistumas, jo manymu, greičiau apsaugo žmogų nuo klaidų ir negerovių, nei kokie įsakymai ar mokymai. Mąstytojas, jo paties žodžiais tariant, nuolat norėjo sviesti liepsnas į kitų širdis ir nuolat laukė, ar nesuliepsnos širdis, apimta „aukšto pasiryžimo gaisro“, ar neapsireikš žmoguje Didybė...

Vydūnas: *Kelias į Dievo širdį eina per tautos širdį*

Išeivijos kun. P. G. Gaidamavičius, apžvelgdamas žymių pasaulio filosofų (N. Berdiajevo, Hegelio, G. Lie Biono ir kt.) mintis tvirtina, jog tautos neilgai tegyvena, išnykus saviems dievams. Tautos dievai – tai tautos idealai, archetipai, kurių

[1] Vydūnas. Žmonės šalinasi bažnyčių // *Jaunimas*, 1914, nr. 2, p. 18.

„sunykimas yra ir tautos sielos sunykimas“.[1] Tėvynę kunigas vadina egzistencine atrama, savo rūšies Visata, per kurią žmogus nusileidžia į Dievo bedugnę, iškopia į visuotines aukštumas. Bėgti iš Tėvynės, menkinti tautiškumo svarbą – tai bėgti nuo savęs paties ir nuo pakopos, vedančios į Dievą.

Žmogaus individualioji pasąmonė glaudžiai susijusi su tautine pasąmone. Ji yra tarsi šaknys, maitinančios žmogaus dvasią. Todėl paniekinti senąją tautos kultūrą, jos tikėjimą, dievus – tai pakirsti tautos šaknis, atimti iš jos gyvybės syvus, kurie ją maitina. Atimant šį autentiško augimo pagrindą – žmogui ir tautai – užblokuojama jų gyvybė, kūrybinė galia, kuri tada veržiasi ir prasiveržia destruktyvia forma – savigriova (*lėtine* bei tikra savižudybe) arba agresija. Anot vysk. V. Brizgio, tai, kas kalbama apie Visatą, pasaulį, tinka kalbant ir apie kiekvieną žmogų ir atvirkščiai. O egzistencinės, humanistinės psichologijos atstovai (K. Rodžersas, A. Maslou, Ė. Fromas ir kt.) atkreipia dėmesį, jog žmogaus – taigi ir tautos – destruktyvumo laipsnis yra proporcingas jų skleidimosi užblokavimo, neautentiško gyvenimo laipsniui. Todėl geriausias būdas padėti žmogui (tautai) – tai, vydūniškai tariant, padėti jam (jai) būti saviškam (-a). Visatos sandaroje žmonija yra ypatinga galia, vedanti visa aukštyn, į didesnį sąmoningumą. Krikščioniškojo evoliucionizmo atstovo P. Tejaro de Šardeno teigimu, „žmogus yra solidarus su evoliucionuojančia visuma ir atsakingas už ją.“[2] O kiekviena tauta – tarsi „žmonijos medžio šaka“ (Vydūnas), kurioje bręsta sąmoningumas, brėkštant atskirų žmonių sąmonės šviesai. Taip, kaip daugiau iškilęs žmogus apreiškia savo ypatingumą, taip ir kiekviena tauta gyvenimo įstatymų yra skatinama įgyti vis daugiau individualumo. Kuo jos kultūra yra savitesnė, kuo savičiau šviečia jos sąmonės šviesa, tuo tauta yra stipresnė, galinti savo dvasia įveikti fiziškai kur kas stipresnius pavergėjus.

Tačiau tautos tobulėjimas nėra pats sau tikslas. Taip, kaip „gyvesnės šviesos sąmonės, kitas turėdamas savo turiniu, visą

[1] P. G. Gaidamavičius. Raštai. – 1996, Vilnius, p. 79.
[2] P. Tejaras de Šardenas. Žmogaus fenomenas. – 1995, Vilnius, p. 311.

tautos būtį pataiso“[1], lygiai taip iškilusi, itin šviesios sąmonės tauta kuria žmonijos vienybę, kelia ją Dievop. Tokios tautos pasižymi ypatingu savitumu, individualumu, kaip ir savo esmę atskleidęs žmogus. P. Tejaro de Šardeno manymu, kuo sąmonė individualesnė, kuo labiau skiriasi nuo kitų, tuo labiau artėja prie paslaptingojo šviečiančio centrų centro, vadinamojo *Omega*. Vydūno teigimu, evoliucijos metu asmenybės individualizuojasi, o tautos įgyja atskiros asmenybės pobūdį.

Kaip tauta (tarsi didelė šeima) svarbi atskiram jos individui, taip ji svarbi ir žmonijai. Pačių tautų santykiai, pasak Vydūno, nėra tokie, kokie yra tarp kilnių žmonių. Dažnai viena tauta kitai „užneria savo manymo tinklus“, tuo silpnindama pastarosios individualumą. Taip kliudoma tautai apsireikšti savitu būdu, nors kiekviena jų yra Kūrėjo pašaukta realizuoti savo esmę ir taip praturtinti pasaulį – tarsi iš giliausių gelmių iškelti tai, ko neturi jokia kita.

Nieko, Vydūno manymu, neturėtų būti skolinama iš kitų tautų. Nes tiek žmogus, tiek tauta, kitus mėgdžiodama ir toldama nuo savosios esmės, silpsta ir galop pranyksta, neįvykdžiusi savojo uždavinio. Kiekviena tauta, kalbanti savąja kalba, turėtų savaip ir mokslą, ir meną apreikšti. Kiekviena tauta savaip žiūri į gyvenimą, pasaulį, todėl kuria savitą pasaulio, Visatos, Dievo sampratą ir „savaip prieina Aukštybę“ (Vydūnas). O jeigu ji ima mėgdžioti kitas, gyvosios galios liaujasi plūsti jos gyslomis ir ji ima džiūti, nykti, išsigimti. Todėl tautinė (tautiška) – aišku, evoliucionuojanti – religija yra galingas veiksnys tautos evoliucijoje.

Tauta, pasak Vydūno, yra „ypatingas psichinis pasaulis“, o tautos žmonės yra „vienu protu sumegzti“. Per jų vidinį pasaulį driekiasi tos pačios spalvos gijos – juos vienijančios, darančios tautos žmones beveik tikrais broliais ir seserimis. Kad tauta išliktų, nepakanka išlaikyti jos tautinę dvasią – kalbą, tikėjimą, papročius. Ji turi augti, joje turi pasireikšti naujos kūrybinės galios. Turi šviesėti tautos siela, turi aušti aukštesnė jos sąmonė.

[1] Vydūnas. Raštai, 1 t. – 1990, Vilnius, p. 352.

Kad tai vyktų, būtina, kad augtų tautos vaikų žmoniškumas, jų sąmonė. Tai turėtų būti svarbiausias valstybės rūpestis. Priešingu atveju tautos siela sustingsta, menkėja, net išsigimsta ir, gyvenimo (Dievo) įstatymų veikiama, miršta.

Tautų sąmoningumas sąlygoja viso pasaulio harmoniją ir atvirkščiai. Kadangi kiekvieną tautą Dievas veda savitu keliu, įpareigoja spręsti individualią užduotį, mėginti viską suniveliuoti, primesti vienos kurios nors tautos ar religijos pasaulėžiūrą kitoms tautoms – vadinasi, visiškai nepaisyti gyvenimo (Dievo) dėsnių. Sąmonės prievartavimai negali praeiti be pėdsakų. Gali būti, jog baimės, kaltės ir nevisavertiškumo jausmai išsikeroja tautos pasąmonėje ir veikia jos gyvenimą įvairiose srityse. Baimėje gyvenančių žmonių psichikoje dėl savisaugos instinkto atsiranda gynybos mechanizmas, kurio jie patys dažniausiai neatpažįsta. Taip nesąmoningumo, destrukcijos karuselė sukasi toliau, traiškydama visa, kas gyva, tikra ir trapu pačiame žmoguje, tautoje ir pasaulyje. Lietuvių tauta ilgus šimtmečius naikino tai, kas brangiausia. Net K. Donelaitis, vykdydamas savo *krikščioniškąją pareigą*, lietuvių bei prūsų liaudies dainas vadino „kiaulišku bliovimu“ ir jas draudė. Šiandien uolūs katalikai (tiek iš Lietuvos, tiek iš svečių šalių) įtariai žvelgia į bet kokius senosios dvasinės lietuvių kultūros perlus, nes jie esą nekrikščioniški. Taigi dvasinė globalizacija, tautų kultūrų niveliacija vis dar tęsiasi...

Vyskupas V. Brizgys primena senovės lietuvių „religinių, dorinių, visuomeninių papročių bei tradicijų grožį“,[1] manydamas, kad kultūringi ir turtingi pasaulio kraštai būtų tikras rojus (!), jeigu į juos perkeltume tai, ką lietuviai brangino. Vyskupas primena, kad ir Dekalogas pasmerkia tuos, kurie negerbia savo „gimdytojų ir kitų savo pirmtakų“, kad visa, kas „nepakeičiama ir nepakartojamai sava, yra tik savoje gimtoje tautoje.“[2] Kadangi tikėjimas ir dora yra neatsiejami dalykai, tai dora, išmintis atspindi ir tikėjimo vertingumą. Kaip žinome, lietuviai nepasižymėjo ypatingu nedorovingumu. Tautos žmones ir jų tikybą niekino

1 V. Brizgys. Žmogus realiame gyvenime. – 1984, Chicago, p. 129.
2 Ten pat, p. 113.

tie, kas norėjo juos pavergti. Deja, ir šiandien dažnai „ne įrodoma savo tikybos vertybė, bet kitų tikybos nevertybė“.[1] Tie, kurie kaltina lietuvius buvus stabmeldžiais, teatsigręžia į savo šventyklose esančius atvaizdus. Daug krikščionių lengvai pamiršta tai, kas dvasiška, ir garbina vien regimąjį pavidalą; daug jų, pasak Vydūno, yra pasidarę sau *Dievą* ir tą minčių vaizdą garbina. A. Šliogeris teigia, jog „krikščionių dievas – tai sudievinta logika. Vietoj šventumo vietovės ir šventųjų daiktų atsiranda Šventasis Raštas.“[2]

Daugeliui senovės žmonių buvo įprasta Dievą garbinti ugnies (saulės) pavidalu. Bet ar šviečiančioji, šildančioji (kartais – naikinančioji) saulė ar ugnis nėra „geriausias simbolis maloniojo ir teisiojo Dievo?“ (Vydūnas). Ugnis lietuviams buvo ne Dievas, bet tik jo simbolis. L i e t u v i a m s t i k y b a, k a i p i r d o r a, b u v o t a i, k a s k y l a i š g i l i a u s i o ž m o g a u s v i d a u s, i š j o s ą ž i n ė s. G i t i e, k u r i e n e š ė n e v a t o b u l e s n į t i k ė j i m ą, d a l i n o j į t a r s i k o k į d r a b u ž į. Tiksliau – jį prievarta bruko. Ir tai negalėjo nepakenkti tautos gyvybei. Vydūno teigimu, taip jai buvo suduotas sunkiausias smūgis, taip tautos „gyvybės šaknis buvo kertama“, tautos galybės šerdis sulaužoma. Naujos religijos – tarsi privalomo išeiginio rūbo – įvedimas užvertė doros ir gyvo tikėjimo versmę, todėl buvo sudrumsta ne tik lietuvių sąmonė, bet ir jų sąžinė, dora bei darna.

Su tikyba sujungtas pasaulio supratimas buvo itin svarbi tautą vienijanti gija. Naujoji tikyba nebūtų kenkusi lietuvių tautai, jeigu ji būtų gretinama prie senosios tikybos, tačiau į ją nebuvo atsižvelgiama.

Pasaulyje yra pastebima tendencija grįžti prie savo tautos šaknų, nes tai yra tautos autentiškumo, gyvybingumo, stiprumo pagrindas. Be abejo, neatmetant didžių visos žmonijos laimėjimų – tai yra, į tautos sąmonę savaip įpinant visos žmonijos išminties perlus. Ir gal nebetoli ta diena, kai žmonija seks viena, šviesiu protu pagrįsta religija. Tai, pasak vysk. V. Brizgio, būsiąs

1 Vydūnas. Raštai, 1 t. – 1990, Vilnius, p. 183.
2 A. Šliogeris. Būtis ir pasaulis. – 1990, Vilnius, p. 205.

aukščiausias žmogaus išminties ir mokslo rezultatas. Nors bus sekama tais pačiais principais, viena ir ta pačia išmintimi, kiekvieno asmens ir tautos kelias liks savitas, nepakartojamas, nes kiekvienas yra unikalus.

Deja, šiandien dar tebėra aktualūs *Tautnoro* lūpomis pasakyti Vydūno žodžiai: „Svetimi yra uždėję mums savo tiesas, mus įsiautę į savo dvasią, mus pažaboję kalba. Yra padarę mus ir dvasioje vergais. Iš to būvio turime išeiti. Turime gyventi savo pačių žodžiu, pačių tiesa, pačių dvasia.“[1]

Mistika – tikrojo krikščionio realybė

Kiekvienas amžius turi savus mistikus, to meto kalba prabylančius apie būties Slėpinių patyrimą. „Vydūno misticizmas lietuvio dvasiai labai artimas, savas.“[2] J. Lindė-Dobilas teigė, jog mes labai nusidedame, taip menkai kreipdami dėmesio į jo kūrybą. Vydūno dvasios taurumas, religingumas, jo autentiškas ryšys su Dievu daugeliui kėlė pagarbą, jo laikysena dažnai priminė švento žmogaus būdą, ne vienas Lietuvos šviesuolis jį yra palyginęs su Kristumi. Ir šiandien su Vydūno gyvenimu ir veikla susipažinusiems nekyla abejonių, jog jis tikrai ne menkesnis šventasis nei karalaitis šv. Kazimieras.

Tačiau *šventumo*, ypač *mistikos,* sąvoka daugeliui atrodo egzotiška – tarsi iš *išrinktųjų* gyvenimo. Vydūnas *šventumą* siejo su žodžiu *švinta*, tad šventas – nušvitusios, skaidrios sielos-dvasios žmogus. Žvelgiant vydūniškai, šventumas ir mistika yra neatsiejami dalykai ir turėtų lydėti kiekvieno krikščionio gyvenimą. Vydūnas teigia, jog tikroji mistika žmogų stiprina ir pildo, tačiau kai kas visai ką kita vadina mistika, kas „silpnina ir tuština žmogų“. Jo teigimu, neišmanymas yra tamsa, todėl senovės filosofai jį siejo su nedorybingumu. Vydūnas primena, jog graikų kalbos žodis *mistika* „reiškia slėpiningumą, slėpinį“. Mistika yra savo esmės suvokimas, pasinėrimas į ją, tarsi susiliejimas

[1] Vydūnas. Vergai ir dykiai. – 1919, Tilžė, p. 58.
[2] J. Lindė-Dobilas. Į slėpiningą dvasios pasaulį. – 1996, Vilnius, p. 27.

su visumos esme[1]. Todėl mąstytojas meldžiasi, tardamas:

Viešpatie Dieve,
Amžinoji Gyvybe,
Tu amžina šviesa!
Iš Tavęs amžinai spindi
Išmintis – Meilė – Galia.
Aš Tavyje esmi.
Tu laikai mane savyje ir esi manyje.
Prieš Tave pranyksta
Visi menkumai, visos niekybės,
Visi skausmai, vargsmai ir pati mirtis.
Tavyje yra palaima ir išganymas.
Tavyje yra visi apšviestieji
Ir gyvena išvaduotieji – palaimintieji.
Aš tai regiu – regiu.
Tu laimini mane![2]

„Visų tikybų ir visų filosofų mokslų pagrindas yra mistika“[3], – teigia Vydūnas. Lygiai taip mistiką apibūdina ir teologas J. Sudbrachas: mistika, „kaip pirminė religija, yra visų konkrečių religijų pagrindas.“[4] Pseudo Dionizijus kalba apie „susivienijimo su Tuo, apie kurį prabilti neįmanoma“, reikšmę, apie kilimą vienybėn su Tuo, kuris yra virš bet kokios esmės ir pažinimo. Evangelijos žodžiais tariant – „kas susijungia su Viešpačiu, tampa viena dvasia su juo“ (1 Kor., 6, 17).

Žymaus vienuolio T. Mertono teigimu, krikščionybė yra išskirtinai mistinė religija. O vienas iškiliausių katalikų teologų K. Rahneris tvirtino, jog turėtų pakisti bažnyčios požiūris į mistikos išskirtinumą. Mistika – esminis krikščioniško gyvenimo elementas, o „įvadas į krikščionybę iš esmės yra įvadas į mistiką“[5]. Jo nuomone, nesvarbu, kaip plėtosis *dvasios patyrimo teologija*

[1] Vydūnas. Raštai, 4 t. – 1994, Vilnius, p. 353.
[2] Vydūnas. Rožės ir lelijos. – 1933, Tilžė, p. 24.
[3] Vydūnas. Raštai, 4 t. – 1994, p. 354.
[4] J. Sudbrach. Mistika // *Naujasis židinys*, 1993, nr. 2, p. 22.
[5] K. Rahner. Mistika – tikėjimo kelias Dievop // *Naujasis židinys*, 1992, nr. 6, p. 16.

(kaip *mistikos teologija*, ar ne), tačiau būtina žmonėms pasakyti, kad tokius dalykus žmogus gali patirti.

Tikintysis, bet ne mistikas, vydūniškai tariant, yra negyvo tikėjimo žmogus, neretai – religinių konfesijų (sektų) marionetė. O tai ne tik nehumaniška, bet ir pavojinga. Deja, daugeliui religijos skelbėjų labiau prie širdies negyvas *tradicinis* tikėjimas. Filosofo ir psichoanalitiko Ė. Fromo teigimu, Kristus skatino kritišką požiūrį į visuomenės priimtus standartus. Apie konformizmo pavojingumą kalba visi humanistai – filosofai, psichologai, teologai – kuriems rūpi žmogus ir jo likimas po šia saule. „Žmonijos istorija prasidėjo nepaklusnumo aktu, o baigtis gali paklusnumo aktu“[1]. Nepaklusnumo (Ievos ir Adomo) aktas, Ė. Fromo manymu, tapo pirmąja laisvės apraiška, kurios dėka vyksta kūryba, evoliucija, ėjimas Dievop. O paklusnios marionetės tegali su įkvėpimu žudyti vadinamąsias *raganas* ar eretikus bei pranašus ir netgi nuspausti atominio ginklo mygtuką.

Laisvė ir asmeninė atsakomybė už savo gyvenimą ir visa, kas gyva – tai tikro tikinčiojo, mistiko bruožai. Mistikai puikiai vienas kitą supranta nepriklausomai nuo jų išpažįstamos religijos, nes kalba apie tuos pačius dalykus, apie Dievo – nesvarbu, kokiais vardais Jį vadintume – patyrimą.

Vydūnas išskiria įvairių tautų šventųjų raštų pagrindines mintis ir pabrėžia, kad pasakojimai šventraščiuose nėra kasdienio gyvenimo istorijos, o žinios apie slėpiningą vidinį gyvenimą. Visa, kas pavaizduota Evangelijoje simboliškai (Kristaus gimimas, prisikėlimas, dangun žengimas ir kt.), turi įvykti vidiniame tikinčiojo gyvenime. Tie, kurie išgyveno su Dievu vienovę, kurie Jį patyrė, Vydūno pastebėjimu, turi labai panašių, dažnai net visai tokių pat bruožų, nepriklausomai nuo to, kokiai religijai ar tautai priklauso. Iš jų spindi didis žmoniškumas, net dieviškumas, jie pajėgūs padaryti tai, ko neįstengia kiti žmonės. Jie turi „didelį kūrybinį pajėgumą“, iš jų į kitus žmones liejasi išminties, grožybės bei meilės galios. Pasižymėdami išskirtinai ryškia sąmonės šviesa, jie „kartu su savimi kelia aukštyn visą gyvąjį pasaulį“. Todėl

[1] Е. Фром. Психоанализ и этика. – 1993, Москва, стр. 207.

jie laukiami kaip pasaulio išganytojai, nes „pasaulis visur taps tobulesnis, kur žmogus sušvis kaip dieviškas spindulys“.

Deja, dažnai šie žmonės neatpažįstami, tampa nepageidaujami ar netgi tam tikrų institucijų, valdžios žmonių įvertinami kaip pavojingi ir gali būti vainikuoti erškėčių vainikais.

Kun. P. G. Gaidamavičiaus knygoje yra skyrius *Žmogaus ir pasaulio perkeitėjas*. Pagrindinė šio skyriaus mintis yra ta, jog „perkeitęs patį save, žmogus perkeičia ir visą žmogišką tikrovę bei aplinką.“[1] Tačiau norint save perkeisti, reikia save pažinti. Apie savęs pažinimo, savosios gelmės patyrimo būtinybę kalba visi mistikai. Daugelis filosofų, teologų išryškina tai kaip esminę žmogaus pareigą. „Žmogaus paskirtis yra gyventi, suprasti savo prigimtį, suprasti save ir tuo sekti“.[2]

Savęs pažinimas, sąmoningumas ir kilimas Dievop – pagrindinė Vydūno filosofijos ašis. Jis kviečia „išgyventi pačiam save“, atsiverti savo esme Būčiai, skaidrinti savo sąmonę, tapti tyraširdžiu (kurs tegali regėti Dievą), pajusti savyje Didįjį Slėpinį, sąmoningai Jam pasišvęsti ir veikti taip, kaip to reikalauja Jo Valia, mums prabylanti per mūsų dvasią-sielą, sąžinę. Krikščionybė, Vydūno tvirtinimu, tai dieviškos gyvybės apsireiškimas žmoguje ir pasaulyje. Tad mumyse pačiuose turi užgimti dieviška šviesa, mes patys turime pasauliui tapti Šviesa ir Meile.

Vydūno tvirtinimu, žmogus yra tarsi bedugnis šulinys, kurio vanduo neišsemiamas, o „malda turėtų būti visiškas pasinėrimas į save ir atsidavimas laukiamam Dievo apsireiškimui žmoniškume“. Panirimas į save ir į Dievą – visų mistikų Dievo išgyvenimo esmė. Garsūs katalikų teologai J. Ratzingeris ir K. Rahneris, analizuodami mistinę patirtį, daro išvadą, jog „žmogus turi pažinti save, savo esybę, idant pažintų Dievą.“[3] Šių teologų manymu, susidūrimas su savastimi neišvengiamai veda į susitikimą su Dievu. O bėgimas nuo savasties yra kartu bėgimas ir nuo Dievo. Todėl katechezė turinti atvesti į savęs pažinimą, į *aš* apnuoginimą, nes tik tada *aš* nusimeta kaukes ir

[1] P. G. Gaidamavičius. Raštai. – 1996, Vilnius, p. 369.
[2] V. Brizgys. Žmogus realiame gyvenime. – 1984, Chicago, p. 18.
[3] J. Ratzingeris. Tikėjimas ir patyrimas // *Naujasis židinys*, 1994, nr. 1, p. 19.

leidžiasi į dvasinės būties karalystę, ir tik tada žmogus patiria Amžinybę – čia ir dabar. Vokiečių teologas išskiria savęs ir Dievo mistiką, nors galop pasirodo, jog labai sunku atskirti, kur yra savęs mistika, o kur jau prasideda Dievo mistika. Vysk. V. Brizgio teigimu, žmogus, pasaulis ir Dievas „savo tarpe taip sujungti, kad yra neatskiriami“[1]. T. Mertonas taip pat tvirtina, jog žmogus nuo Dievo yra neatskiriamas. Jo manymu, Meilė esanti tikroji žmogaus tapatybė, jo vardas. Būti Dievo paveikslu – tai būti Meile, nes Dievas yra Meilė. Tačiau aš „negaliu tapti meile, kol Meilė nesutapatins manęs su savimi“.[2]

Vydūnas, aprašydamas dieviškojo žmogaus būseną, sako: „nebėr tarp jo ir Amžinojo dar skirtumo. Nesą žmogaus nebėra. Iš jo Vienas tik apsireiškia, kurs Vienas iš tikrųjų ir tiktai esti.“[3] Žmogus, būdamas vienumoje su pasauliu ir Dievu, savo individualumo nepraranda. Jo individualumas, unikalumas ar net genialumas tik dar labiau išryškėja. I. Ortegos y Gaseto teigimu, ta visuomenė, kurioje kiekvienas individas sugebėtų būti ištikimas sau, būtų tobula visuomenė. Ir ***Evangelija*** ragina elgtis kaip laisviems, pagal savo įsitikinimą, savo sąžinę, – kitaip ji nė nebūtų ***Evangelija,*** tai yra, *geroji žinia*...

Žmogus, pasak Vydūno, visada turįs būti saviškas, t. y. visur save apreikšti, o ne būti kieno nors įrankis. Jis neturi stengtis įtikti kitiems, tarnauti kitų sumanymams, nes neretai ir aukščiausius idealus deklaruojantys bei Dievo vardą dažnai minintys rūpinasi pirmiausiai savo gerove. Mąstytojo manymu, turėtų gėdytis kiekvienas, kurs dedasi dievotu, tokiu nebūdamas. Daug geriau apsireikšti, koks esi, nes tai padeda susivokti ir pasitaisyti, o veidmainis esąs ir pasiliekąs niekšu. Kviesdamas į saviškumą ir dvasios laisvę, Vydūnas pataria būti sau gydytoju ir kunigu. Evangelijos mokymu, pažinusieji tiesą, tampa laisvi. Vydūniškai tariant, pasiekia *dykybę*, kuri esanti žmoniškumo augimo viršūnė. Tai ta būsena, kurioje žmogus nekliudomas nei aplinkos, nei savo vidinių jėgų, gali apreikšti savo esmės, savojo žmoniškumo galias.

[1] V. Brizgys. Neišskiriami trys nežinomieji. Žmogus, pasaulis, Dievas. – 1982, Chicago, p. 9.
[2] T. Merton. Vienatvė nėra atsiskyrimas // *Šiaurės Atėnai*, 1996, nr. 42, p. 11.
[3] Vydūnas. Raštai, 1 t. – 1990, Vilnius, p. 96.

Kodėl dvasios laisvė itin svarbi? Pakanka žvilgterėti į psichologų *virtuvę* ir tampa aišku, jog baimė būti savimi sąlygoja žmogaus destruktyvumą. Prisidengus morale bei tikėjimu, agresija slypi ir religinių fanatikų *moralinėje paniekoje*, jų teisuoliškume, pažįstant *tikrąjį Dievą*. Tai ne gyvasis Dievas, o tik filosofinė, teologinė konstrukcija – *teologų Dievas*.

„Žmogaus panašumo į Dievą pagrindas – tai ypač laisvė“[1], – teigia kun. A. Grauslys. Todėl tikrasis gyvenimas – laisvės šokis. Jam svetimos bet kokios instrukcijos, dogmos, bet kokios grandinės, pančiai. Laisvo „žmogaus elgesys turi būti nustatytas iš vidaus“ (Vydūnas). Geriausia, anot Vydūno, yra tokia pagalba, už kurią žmogus mažiausiai jaučiasi skolingas. Padėti žmogui tikybos dalykuose, nepadarant jo savišku, – tai jį silpninti bei menkinti. Deja, užuot padėjus žmogui pažinti save, rasti Dievą savyje, dažniau yra brukamos tam tikros *akmeninės tiesos* apie Dievą ir pasaulį. Taip tarsi užmetamas tinklas – tegu ir spindintis – ant žmogaus proto, širdies ir akių, į kurį jis mėšlungiškai įsikabinęs laikosi, kad neparvirstų. Taip ugdomi vergiškos dvasios žmonės, kurie, neturėdami aiškesnės savo pačių sąmonės šviesos bei dvasinės atsparos, greit patiki, paklūsta bet kokiam *gelbėtojui*. Tokiu būdu, nors mūsų dvasia-siela yra nuostabių galių versmė, visas savo jėgas, pasak Vydūno, panaudojame ne savęs stiprinimui, bet savęs silpninimui.

Tačiau tereikia būti savimi, ir gyvenimas bus ne *ašarų pakalnė*, o nenuspėjama, įdomi kelionė. Tereikia pasitikėti Kūrėju, savo valią *atiduoti* Viešpaties (o ne religinių fanatikų, teologų) valiai ir mes džiaugsmingai šoksime su šokančiu Dievu. „Kadangi Dievas yra *Deus vere ludem* – žaidžiantis Dievas, tai žmogus turi būti *homo ludem*“[2] – žaidžiantis žmogus. Kai mes stebimės akimirkos grožiu ir mūsų dvasia supasi Amžinybėje, Dievo veidas suspindi ir mūsų veide...

Įmantrią sąvoką *mistika* pakeitus suprantamesniais žodžiais *Dievo patyrimas, gyvoji tikyba*, galbūt aiškiau suvoktume

[1] A. Grauslys. Šviesa tamsoje. – 1974, Putnam, p. 23.
[2] H. Rahner. Žaidžiantis žmogus // *Naujasis židinys*, 1993, nr. 6, p. 15.

tai, kas skiria gyvą ir iki šiol bažnyčios tebediegiamą negyvą tikėjimą, nuo kurio, natūralu, kai kas nusigręžia.

Tiesa nesirodo nešvariems **(šv. Bernardas)**

„Kiekvienas tegali susieiti su ta dvasia, kuriai jis prilygsta, į kurią jis yra panašus“ (Vydūnas). Kuo daugiau vidinės nešvaros ir chaoso, tuo mažiau galimybių priimti skaidresnę tiesą.

Mūsų siela yra tarsi radijo imtuvas. Jeigu jis labai mažas ar netvarkingas, mes niekaip neišgirsime to muzikos grožio, kurį girdėtume klausydami tvarkingu radijo imtuvu. Be to, kai kurių radijo bangų mūsų primityvus radijo imtuvas gali nesugebėti priimti, ir mes klausysimės tos muzikos (žinių), kurią mūsų radijo imtuvas bus pajėgus retransliuoti. Kartais mes įprantame klausytis muzikos, radijo imtuvui traškant, ūžiant ir tuos visus pašalinius garsus priimame tarsi muziką.

Ne tik tiesos pažinimas, bet ir žmogaus gyvenimo kokybė, jo likimas priklauso nuo sąmonės šviesumo, nuo sielos skaidrumo. Apžvelgdamas šv. Kotrynos Sinietės, šv. Bernardo, šv. Augustino, kinų išminčiaus Čuan Cze, Katalikų bažnyčios Tėvo šv. Grigaliaus Nazianziečio ir kt. mąstytojų mintis, kun. A. Grauslys konstatuoja, jog „dvasinė pusiausvyra bei sveikata tobulina pažinimą.“[1] Vysk. V. Brizgio manymu, žmogus gali priimti tokio šviesumo mintis, kokia šviesi yra jo siela. Skirtingo sąmonės šviesumo žmonės skirtingai suvokia tas pačias tiesas, susidaro skirtingus Dievo įvaizdžius. Pasak kun. A. Grauslio, kiekvienas mūsų pasaulį mato savo būdu. Norint tobulesniu būdu matyti, reikia širdies akis apvalyti.

„Išmintis yra liepsna, o prigimtis žvakė. Žvakei esant netinkamai, ir šviesa menka. [...] Norint įgauti skaistesnę Išmintį, reikia taisyti prigimtį“, – tvirtina Vydūnas. Tada, kai siela skaisti, ji be kliūčių intuityviai suvokia sudėtingas Būties paslaptis, nes jos kartu yra ir labai paprastos.

Netyrumas yra tarsi kokia migla, uždengianti Dievą, tačiau

[1] A. Grauslys. Ieškau tavo veido. – 1983, Torontas, p. 23.

Jis „atsiveria kaip reginys išskaistinusiems savo širdis“.[1] Garsus mistikas G. Nysietis kaip dieviškosios prigimties atspindžius, per kuriuos regimas Dievas, mini tyrumą, šventumą ir paprastumą. Išvydęs Dievą, žmogus tampąs palaimintas. Tačiau Dievą žmogus išvystąs ne kur nors išorėje, o savyje. Pasak šio mistiko, ***Šventajame Rašte*** *išvysti* ir *turėti* reiškia tą patį. Tad Kristaus tyraširdžių palaiminimo esmė esanti ne ką nors apie Viešpatį žinoti, „bet savyje Dievą turėti“.[2]

Tada, kai žmogus neatsiveria Būčiai, nesusitinka su Didžiuoju Slėpiniu savyje, jis „pasidaro savo dievus [...] pagal savo žmogiškąjį panašumą.“[3] Todėl, pasak Vydūno, galima teigti, jog kiekvieno žmogaus Dievas bei tikėjimas yra savitas – pagal sielos skaidrumą, jo atsivėrimo Dievui laipsnį. Galima netgi sakyti, jog žmogaus tikėjimas yra toks, kokia yra jo sąmonė, o jo gyvenimas bei likimas – toks, koks yra jo tikėjimas. Norint savo gyvenimą bei likimą taisyti, reikia stengtis pažinti save, taisyti savo prigimtį (skaidrinti sielą) ir įsiklausyti į Dievo balsą savyje.

Vysk. V. Brizgys primena, kad Kristus ne viską pasakė, ką turėtų žinoti ateities žmogus (žr. Jn., 16, 12), kad protingas žmogus visada ieško ir „niekad nesužinos tiek ir taip, kad jau nebūtų ko daugiau ieškoti.“[4] Jo manymu, Tiesos ieškantiems, jos trokštantiems, Tiesos Dvasia įvairiais būdais prabyla. O laikyti kokį nors krikščionį mintytoją ar Karlą Marksą visokios tiesos šaltiniu ar kriterijumi – tai didžiausias savęs nuvertinimas, Kristaus ir jo ***Evangelijos*** nepažinimas. Pasak vyskupo, ***Evangelija*** tiksliai nieko nepasako, tik tai, kad krikščioniui reikia apaštališkos dvasios ir kad dieviškąjį įstatymą reikėtų išreikšti vienu žodžiu – mylėk. Tačiau „vietoje kelių principų žmogus prisirašo tomus įstatymų be principų [...], vietoj sąžinės stengiasi sukurti baimės nuotaiką“[5], ir tai ne padeda būti dorovingam, o atvirkščiai...

[1] Grigalius Nysietis. Palaiminti tyraširdžiai: jie regės Dievą // *Naujasis židinys*, 1993, nr. 5, p. 13.
[2] Ten pat, p. 14.
[3] P. G. Gaidamavičius. Didysis nerimas. – 1961, Putnam, p. 160.
[4] V. Brizgys. Žmogus realiame gyvenime. – 1984, Chicago, p. 28.
[5] V. Brizgys. Žmogus realiame gyvenime. – 1984, Chicago, p. 48.

Tie, kurie sukuria Dievo pažinimo monopoliją, „nuslopina kiekvieną gilesnį pažinimą“, – mano Vydūnas. Tai trukdo užtekėti naujai, skaidresnei Tiesai, atidengti naują – galbūt pasaulio evoliucijai tuo metu labai reikšmingą – Viešpaties Rūbo kraštelį. Be to, taip žmonės *apsaugomi* nuo Didžiojo Slėpinio patirties, kurios vertė net nelygintina su jokiu išankstiniu žinojimu – iškaltais Dievo ir bažnyčios įsakymais, katekizmo tiesomis ir pan.

Senovės išminčiai, filosofai ir mistikai kalba apie tai, jog tiesą ir demonišką gudravimą dažniausiai skiria plonytis siūlelis. Kad jį išvystum, būtina sąlyga – skaidri siela, dvasinė darna, išmintis. O. Chambus beveik pažodžiui atkartoja T. Mertono, Vydūno, vysk. V. Brizgio ir kt. mintis, jog pažinimas priklauso nuo vidinio aš būklės, nuo atsivėrimo, nuo to, kaip „kažkas manyje atitinka Jį“.[1] Vydūno manymu, pažįstantis Dievą vaikščioja tarp žmonių kaip regintysis tarp aklųjų.

„Kad galėtume kitų sielas gydyti, turėtume patys sveiką sielą turėti“,[2] meile ir išmintimi kitiems šviesti. Deja, patys nebūdami Meilėje (Dievuje), mes dažnai mokome kitus, kaip į ją eiti, Rašytojas G. Kanovičius radijo laidoje ***Žodžiai į sielą*** teigė, jog visų pirma turi nuo savo sprandų susirinkti utėles ganytojai (moralistai, rašytojai, menininkai). Nes jei utėlėti ganytojai, tai ir ganomieji neskuba prie upės praustis...

Šventumas yra aukščiausia sielos sveikata (kun. A. Grauslys)

Kun. A. Grauslys tvirtina, jog nėra kito liūdesio, kaip tas, kad nesame šventieji. Jis cituoja ortodoksų pasaulietį teologą P. Jevdokimovą, kurio manymu, „tai, kas tikrai netikinčius piktina, nėra šventieji, bet toji baisi tikrenybė, kad ne visi krikščionys yra šventi.“[3] Viena žymiausių XX a. mistikių Simona Weil mano, jog šventumas yra minimumas, kurio reikėtų reikalauti iš krikščionio.

[1] O. Chambers. Gyvenimas Jame // *Šiaurės Atėnai*, 1996, nr. 27, p. 4.
[2] A. Grauslys. Šviesa tamsoje. – 1974, Putnam, p. 318.
[3] A. Grauslys. Šviesa tamsoje. – 1974, Putnam, p. 344.

Visi didieji buvusių šimtmečių žmonės, pasak Vydūno, gyveno vidaus vienumu ir darna. „Harmoningas žmogus turi nuolatai jausmą, lyg jo viduje būtų visiškai šviesu.“ (Vydūnas) Vidaus harmonija, mąstytojo tvirtinimu, yra dora. Darnos ir vidinio skaistumo dėka pajaučiamas Dievas, žmogus tampa tikru krikščionimi – juo ima reikštis Kristus. Šventumas ir išmintis Vydūnui yra neatsiejama, tačiau „reikia pirma šventu būti, tada išmintis randasi savaime.“ Šventasis yra pati Išmintis, pati Meilė; toks žmogus „vaikščioja tarp žmonių, kaip kokia Dievo Malonė. Šventas jisai, ir išmintingas, nes šventas“. Jis sau jau nieko netrokšta, vien kitų labui gyvena ir, pasak Vydūno, „savo šviesa stengiasi sužadinti kituose jų dar tik auštančią šviesą.“ Tai iškopęs iš aplinkos pančių žmogus, tapęs savo aplinkai Kristumi, skleidžiąs Dievo Karalystę čia ir dabar. Vydūno šventasis pirmiausia pasižymi darna ir dora, saviškumu ir laisve, kūrybingumu, kartais ir genialumu. Tai laimingas žmogus, nes gyvena savo prigimties gelmėmis, yra visiškai laisvas (*dykas*), nevaržomas nei aplinkos, nei savosios *pažmoniškosios prigimties* galių. Reta tokių žmonių, bet tai, pasak Vydūno, galima pasiekti kiekvienam – reikia pasiryžti ir eiti švieson, tik ne aklai, o reginčiomis akimis.

Kun. P. G. Gaidamavičiaus šventasis Kristaus sekėjas pasižymi „širdies atvirumu naujai šviesai“, stiprybe, kuri glūdinti dieviškoje energijoje, antgamtiniame įkvėpime, pasitikėjimu ir savimi, ir Dievu, pastovumu, išmintingumu, sielos platumu, kuri „nuolat derina besikertančias priešybes“.[1] Tai pilnas sodraus džiaugsmo keliautojas, neprisirišęs prie žemiškų vertybių, meile kovojantis donkichotas, sužavintis atviro tikėjimo žmones bei erzinantis „surizgusios ir prie žemės prigludusios širdies“ tikinčiuosius. Jo gyvenimo matas yra Meilė, jis lieka nuolat gyvu pavyzdžiu ir jėgos šaltiniu.

Vysk. V. Brizgys svarbiausiu Dievo žmogaus bruožu laiko buvimą visiškoje sandaroje su savimi, su pasauliu ir Dievu. Giliausiąja žmogaus problema jis laiko „vidinio vieningumo klau-

[1] P. G. Gaidamavičius. Raštai. – 1996, Vilnius, p. 322–344.

simą“.[1] Kaip pagrindines žmogaus vertybes, iš kurių išplaukia visos kitos, vyskupas akcentuoja sąmoningumą, autentiškumą, individualumą, spontaniškumą, nuolankumą Dievui, vaiko dvasią, nuolatinį Tiesos ieškojimą, laisvę. Dieviškasis gyvenimas, pasak vysk. V. Brizgio, yra „aukščiausias asmenybės pasireiškimas, tai yra esimas savyje ir vienybėje su kitu“[2]; tai būti pasaulyje ir būti ne iš pasaulio, tai gyventi apsuptam ugnies ir nesudegti.

Kun. A. Grauslys, kaip ir Vydūnas, apibūdindamas gyvojo tikėjimo žmogų – Kristumi sekantį šventąjį – lygino jį su saule, kuri šviečia, šildo ir gaivina aplinką, pabrėžė nuoširdumą, jautrumą, „sielos gelmes įžvelgiančias akis“,[3] švelnią širdį, meilumą (tai – „meilės gėlė“), kuklumą, nuolankumą, kantrybę. Jiems būdingas Tiesos ieškojimas, Dievo Malone trykštąs gyvenimas, mistika ir dorovingas gyvenimas, vadovaujantis savo protu bei sąžine, vidine šviesa, išmintimi. Šventasis, pasak kun. A. Grauslio, tai „aukščiausias žmogaus prigimties išsiskleidimas.“[4] Jo teigimu, šventųjų žvilgsniuose atsispindi į mus nukreiptas Kristaus žvilgsnis, per jų širdis Dievo veidas suspindi, savo spinduliavimu jie atveria mūsų širdis Meilei, o savo šypsena teikia mums „dvasinę komuniją“.

Šventieji yra „tarytum gydytojai ir slaugės, kurie yra geresni už ligonius ta prasme, kad jie yra sveiki ir išmano gydymo meną“.[5] C. Martindale, apžvelgdamas šventųjų gyvenimus, pastebi, jog šventasis beveik instinktyviai siekia būti panašus į Kristų ir pasižymi pakylėtumu, intensyvumu, atkaklumu. „Visas jų gyvenimas tampa nuotykiu, vienu dideliu užmoju“.[6] Ryšį su Dievu knygos apie šventumą autorius įvardina tinkamiausia prielaida asmenybės darnai, o šventumą apibūdina kaip sąmonės darnos atstatymą. Šventasis, jo teigimu, nėra antžmogis, bet tikrasis žmogus, žmogiškumo pilnatvės pasireiškimas.

[1] V. Brizgys. Neišskiriami trys nežinomieji. Žmogus, pasaulis, Dievas. – 1987, Chicago, p. 107.
[2] Ten pat, p. 108.
[3] A. Grauslys. Ieškau Tavo veido. – 1983, Torontas, p. 194.
[4] A. Grauslys. Šviesa tamsoje. – 1974, Putnam, p. 173.
[5] T. Merton. Vienatvė nėra atsiskyrimas // *Šiaurės Atėnai*, 1996, nr. 42, p. 4.
[6] C. Martindale. Kas yra šventieji? – 1996, Vilnius, p. 155.

Nesunku pastebėti, kad teologai ir mistikai, apibūdindami šventąjį, o psichologai – dvasiškai sveiką, harmoningą žmogų, kalba apie tą patį. Psichologas P. Daco teigia, jog mes dažnai nustembame išvydę asmenis, kuriuose slypi kažkas didinga. Tačiau ši didybė, jo manymu, yra ne kas kita, kaip juose išlaisvintų galimybių rezultatas. Humanistinė ir egzistencinė psichologija neretai remiasi Šventųjų Raštų bei mistikų išmintimi, kur aiškiai nusakomas žmogaus gyvenimo uždavinys ir jo sprendimo principai. Garsus žydų teologas M. Buberis teigia, jog „kiekvienas žmogus – naujas pasaulio kūrinys, ir jis privalo savo saviškumą pilnutinai atskleisti“,[1] todėl Dievas Mortos neklaus, kodėl ji nebuvo Marija, tačiau klaus, kodėl ji nebuvo Morta...

T. Mertonas laiko beprotybe manyti, kas iš tikro yra Dievo šventumas bei tobulumas, ir tai pamėgdžioti. Jeigu „noriu būti šventas, turiu būti tuo, ko nesugebu suprasti, tuo, kas yra mano paslaptis“[2]. Einantieji į šventumą, šio mistiko tvirtinimu, netelpa į jokias kategorijas apskritai, jie neaprašomi ir yra visiškai patys savimi – tai yra ženklas, kad juos labai myli Dievas.

Tačiau kitus žmones, vadinamuosius tradicinius tikinčiuosius, šventojo „pakilesnis buvimas erzina“, jie „jo iškilime įžiūri sau teismą“,[3] jo nutolimą nuo vadinamųjų „šventų tiesų“, naują mąstymą įvardija kaip nutolimą nuo Dievo. Taip yra todėl, kad tikrieji šventųjų bei mistikų idealai visais laikais skyrėsi nuo konkrečios religinės institucijos (konfesijos) peršamo *gero* tikinčiojo modelio, kuriame apstu, kun. P. G. Gaidamavičiaus žodžiais tariant, „buržujinės dvasios“. Daugelis religinių institucijų yra autoritarinio pobūdžio; jose „dominuoja liūdesys ir kaltės jausmas“,[4] paklusnumas, savasties atsisakymas, o ne autentiškumas, savirealizacija. Todėl atitinkamai iškreiptai piešiamas žmogaus idealas, neretai tampąs evangelinio žmogaus karikatūra. Klerikalizmas, buržujinė dvasia, kun. G. Gaidamavičiaus tvirti-

[1] М. Бубер. Путь человека согласно учению хасидизма // Хрестоматия по гуманистической психотерапии. – 1995, Москва, стр. 280.
[2] T. Merton. Vienatvė nėra atsiskyrimas // *Šiaurės Atėnai*, 1996, nr. 42, p. 4.
[3] P. G. Gaidamavičius. Raštai. – 1969, Vilnius, p. 337.
[4] Ė. Fromas. Religija ir psichoanalizė. – 1981, Vilnius, p. 59.

nimu, nepaliečia žmogaus gelmės, bet stengiasi krikščioniškąjį turinį įgyvendinti politinėmis, valdoviško žmogaus priemonėmis – įsakymu ir jėga. Didvyriškame žmoguje – šventajame – „neberasi nė vieno buržujinės dvasios pėdsako“;[1] jo kasdienis, dažniausiai mažai matomas didvyriškumas, kurio tikrasis vardas yra šventumas, nugali buržujinę laikyseną ir tik per jį buržujinė visuomenė gali tapti išties krikščioniška.

„Žmogaus didybė – tai dieviškasis Žmogus žmoguje“, – teigia Vydūnas. Žmogaus uždavinys – dieviškumą (Kristų, Išganytoją) savyje surasti ir iškilti iš žemiško, iš prigimties žmogaus. Kun. P. G. Gaidamavičius ir kiti išeivijos kunigai tarsi šiuolaikiškesne kalba atkartoja tai, ką savo veikaluose rašė Vydūnas, pabrėžia tai, kas buvo viso jo gyvenimo uždavinys, visų darbų esmė: „Reikia pakelti žmogų iki šventumo vertybių plotmės ir parodyti pilnutinio žmogaus viziją. Tai tėra įmanoma perkeičiant žmogų iš vidaus, praturtinant jį aukštesnėmis vertybėmis. Per jį bus pasiektas ir visas gyvenimas, visa šakotoji visuomenė.“[2]

Mistinė teologija, metareligija ar universalioji pasaulėžiūra?

Apžvelgdamas ateities perspektyvas, kun. G. Gaidamavičius pastebi, jog ir ateityje valdovai vadovausis dėsniu „pasaulis nori apgaulės, todėl apgaudinėkime“, o krikščionybė privalanti „kovoti prieš jo nužmoginimą“.[3] Jau ikikrikščioniškais laikais senovės išminčiai kalbėjo, jog svarbiausias dalykas, kuris mus daro žmonėmis, tai savęs ir Dievo pažinimas. Stengtis žmones *apsaugoti* nuo šio sunkaus uždavinio, pateikiant jiems kažkieno suformuluotus atsakymus – tarsi maitinti jau sukramtytu maistu (putra) – tai tobuliausiu būdu jį nužmoginti...

Krikščionybė, pasak vysk. V. Brizgio, padeda žmogui susikurti savą pažiūrą į Visatą, į jos tikslą, į santykį su Dievu. Religijų įvairumai, jo nuomone, susidarė dėl to, kad žmonės, spręsdami

[1] P. G. Gaidamavičius. Raštai. – 1996, p. 390.
[2] Ten pat, p. 390.
[3] Ten pat, p. 388.

jiems rūpimus klausimus, darė skirtingas išvadas, tačiau pažvelgus giliau, visų religijų pagrindas esąs tas pats: žmogus pripažįsta Būtį, nuo kurios priklauso jis ir Visata, tik vieni šią Būtį supranta vienaip, kiti kiek kitaip. Kun. J. Gutausko tvirtinimu, Dievas savyje nesikeičia, „tik žmogus pagal savo sampratą Dievą keičia“.[1] Bėgant laikui, keičiantis pasauliui, Dievo sampratos kaita yra neišvengiama. Ir tai, anot vysk. V. Brizgio, ne oportunizmas, bet klusnumas amžiniems principams – krikščionis negalįs būti indiferentiškas tikėjimo pažangai. Religinis indiferentizmas, kun. P. G. Gaidamavičiaus manymu, vedąs į bedievių ideologiją. Tačiau ir tariamo ateisto, *bedievio* asmenyje dažniausiai slypi „klaidingos Dievo sampratos neigimas ir veržimasis į tobulesnį Dievo suvokimą“.[2]

Kai žmogus nesirūpina suvokti save, jo prigimtį saistančius dėsnius, iš jo gyvenimo „kartais lieka tik tiek, kaip iš nualintos gamtos“.[3] Tas pats gali atsitikti su tauta bei visu pasauliu. Nepaisyti to, kad žmogus, pasaulis ir Dievas yra neišskiriamas trejetas, pasak vysk. V. Brizgio, reikštų padaryti tokių klaidų, kurios jį pražudytų visokia prasme.

Vydūno laikmečiu mąstantys ir turintys savitą (kitokią, nei bažnyčios) Dievo bei pasaulio sampratą žmonės neretai buvo vadinami bedieviais. Vydūnas stebėjosi tuo ir teigė, jog visa mūsų būtis neatskiriama nuo Dievo, tad toks kalbėjimas rodo visišką pačių kaltintojų neišmanymą. Kadangi dvasinis gyvenimas, tikėjimas turi labai didelę reikšmę tautos gyvenimui, Vydūnas gvildeno religijos nuvertėjimo priežastis ir kelius, vedančius į tikrąjį krikščioniškumą. „Reikia eiti į sąmoningą gyvenimą Dievuje“, nes tik gyvoji tikyba veda aukštyn; tik amžinojo sąmoningumo šviesoje panerdama, sąmonė netenka savo siaurumo ir tamsumo. Gyvosios tikybos žmonės, Vydūno teigimu, paprastai yra veikliausi ir galingiausi, o jų veikalai turi gyvybės ir didybės antspaudą. Tikyba nėra koks mokslas ar pažiūra, bet tikras dalykas, kurį galima patirti. Tikyba yra tik viena, ir „ta

[1] J. Gutauskas. Dievas šiandien. – 1973, Chicago, p. 13.
[2] P. G. Gaidamavičius. Didysis nerimas. – 1961, Putnam, p. 268.
[3] V. Brizgys. Žmogus realiame gyvenime. – 1984, Chicago, p. 24.

viena tikyba yra tikresnė už patį gyvenimą". Kas tai suvokia, nebesiginčija dėl religinių skirtumų, nes jam aiškus „visų tikybų ir viso gyvenimo pagrindas, tikslas". Tai žmogus, kuris suranda save Amžinajame Slėpinyje ir Tąjį – savyje; žmogus, kuris „virsta tikru vienumu Tame, kas tikrai esti."

Mistinė teologija, toli peržengianti tradicinės teologijos rėmus, šiandien filosofų yra vadinama metareligija. Tai ta religija, kuri, vysk. V. Brizgio manymu, yra aukščiausias žmogaus proto, išminties ir mokslo rezultatas. Filosofai kalba apie besiformuojančią universaliąją pasaulėžiūrą. Kelius į ją grindė daug savo laikmečiu nesuprastų protų ir širdžių. Lietuvoje šis gyvosios religijos, mistinės teologijos, metareligijos ar universaliosios pasaulėžiūros pionierius yra Vydūnas. Jis savo asmeniniu pavyzdžiu ir kūryba kalba apie tai, jog tikrasis krikščionis yra ir mistikas, ir išminčius, ir šventasis. Šia prasme kol kas jis išties nesuprastas ir neįvertintas.

Atrodo, jog tie, kurie deklaruoja meilę Tėvynei ir Dievui, yra užsikimšę ausis, kad negirdėtų, ir užsidengę akis, kad nematytų...

Baltija, 1998

VYDŪNAS: *TIKĖJIMAS YRA PATSAI GYVYBĖS DAIGAS!*

„Amžinai kartojasi metų laikai. Ir labai seniai džiaugėsi žmonės, matydami auštant pavasarį. Juk tada sukyla gyvybė visame pasaulyje. Sukyla ji ir žmogaus širdyje. [...] Velykų šventė jau nebeskelbia gyvumo sukilimą gamtoje. Ji kreipia žmogaus mąstymą į jo sielos ir dvasios gyvumą. [...] Todėl Velykos gali būti ir vadinamos naujo žmogaus gyvėjimo švente", – taip 1931 metais straipsnyje ***Pavasaris – Velykos*** rašė Vydūnas.

Didžiosios religinės šventės – Kalėdos ir Velykos – turėtų priminti svarbiausiąjį žmogaus uždavinį gyvenime apskritai – pažinti save ir siekti šviesesnio žmoniškumo bei dieviškumo (Kristaus) prisikėlimo mumyse, kuris, anot Vydūno, dažnai yra tarsi prikaltas prie kryžiaus – numiręs ir palaidotas. Apie Dievoiešką, proveržį iš tamsos į šviesą, dieviškumo prisikėlimą žmoguje bei tautos atgimimą kalbama Vydūno misterijose.

Misterijas Vydūnas parašė pasaulinės krizės – bręstančio pirmojo Pasaulinio karo – akivaizdoje (1910–1914 metais). Veikalą ***Jūrų Varpai*** Tilžės miesto aikštėje buvo pasirengta vaidinti būtent tą 1914 m. dieną, kada ir prasidėjo karas. Ši nė karto nevaidinta drama gvildena moralinę Europos krizę, kuri susijusi ir su religingumo krize. ***Ragana*** – individo kelią Dievop, o ***Mūsų laimėjimas*** – tautos atgimimą vaizduojantis veikalas.

Pirmoji 1910 m. parašyta Vydūno misterija ***Mūsų laimėjimas*** skirta „Didžiajam [Žalgirio] mūšiui atminti". Jos įžanginiame žodyje tvirtinama, kad tautų išlikimo galios pirmiausiai yra tos, „kurios augina visa tai, kas yra ir pavienio žmogaus prakilnybės žymiai." Ten, kur „buvusi būk Lietuva seniau", ilgai rusenęs tikėjimas pamažu įsidegė „kaip liepsna, kuri pasiekia net ir patį dangų". Ši tikėjimo, vilties ir meilės jėga prikelia iš užmaršties naujam gyvenimui Lietuvos didvyrius ir pačią Lietuvą:

Tai, Lietuva, pabuski visiškai!
Gyvenk ir švęsk džiaugsmu atsigavimą!

Ir vėl pradėk pati augint gyvybę!
Taip Laima lemia! Liepia taip Dievybė.

Auginti tikrąją savo gyvybę – tai puoselėti savo dvasią-sielą, savąją esmę, savastį. Tai tinka kalbant ir apie tautos, ir apie kiekvieno jos piliečio būtį. Malda deivei *Laimai* – prašant visą kraštą nušviesti „šventa ugnim" – pažadinta jos tarnaitė *Ašarėlė* įžiebia *Laimos* aukurą. Šventoji ugnis, šalies gyvybė, meilė ir vienybė čia – neatsiejama:

Kur gyvybė, eikime
Vienas šalia kito stot
Ir tamsos, nakties nebot!
Taip švieson iškilsime!
Ji tik gal palaimos duot!

Šviečiant dieviškajai Išminčiai, nuo žmonių širdžių tarsi „mirtis irgi tamsa jau slinktų", o amžinųjų varpų gaudesio besiklausantieji pajaučia, tarsi „gautų naują, gyvą sielą", jaučia ugnį „užsidegant sieloj". Misterija baigiama švenčiant amžinosios meilės – Saulės – šventę, kuri suteikia „gyvybę, šviesą ir dykybę". Laimėtojai misterijoje tvirtina „vaikai šviesybės per amžius būsią", – todėl nežūsią.

Tautos šviesą ar tamsą – jos klestėjimą ar nykimą – lemia atskiri žmonės, jų šviesumas. Todėl labai svarbu (Vydūnas tartų – svarbiausia), ar auga jų sąmoningumas, ar šviesėja jų sąmonė. Be gyvojo tikėjimo tikrasis žmoniškumas, pasak Vydūno, negalimas. Su Dievop kylančiais žmonėmis kyla ir visa tauta bei jos gerovė. Gyvasis tikėjimas – tai žmogaus esmės ryšys su tautos ir visos Gyvybės Esme.

Dar ryški „pasaulyj betvarkė", maža harmonijos, bet jau „žmonės stengiasi pasiekti naują, aukštesnį žmoniškumo laipsnį", – svarbiausiąją misterijos ***Ragana*** mintį apibūdina autorius. Šis siekimas nėra lengvas – jokiu stebuklingu, *antgamtišku* būdu žmogus netampa šviesus, sąmoningas ar dieviškas. Pirmiausiai jis susiduria su menkai pažįstamomis savo paties vidinėmis jėgomis,

su socialine aplinka, kurioje vyrauja materialinės, socialinės gerovės bei įvaizdžio kūrimo, o ne šviesesnio žmoniškumo, dvasinio tobulėjimo siekiai.

Misterijoje išryškinamos tobulėti skatinančios dieviškosios Visumos galios. Tai deivė *Laima* (teisingumo ir „likimo valdytoja"), jos dukra meilės dievaitė *Milda* ir devynios jos tarnaitės laumės. Tai tarsi lietuviškas dievų panteonas, primenantis krikščioniškąjį Dievą, Jo Sūnų, kuris yra Meilė, ir Dievo tarnus – angelus. Čia yra netgi žmogų – tarsi biblinį Jobą – išbandančios galios, siunčiant jas pačiam Dievui (čia – Laimai). *Ragana* – „Galia Dievybės", reginti praeities, dabarties ir ateities slėpinius, misterijoje nepasirodo – apie ją tik kalbama. Žodį *ragana* pats Vydūnas yra aiškinęs ne tik kaip regimčiąją esybę, bet ir kaip patį Dievą: „Tiksliau būtų *raganą* sieti su gotišku žodžiu *Regin*, skirtu Dievui pavadinti".

Žmogaus kelionę Dievop veikia ir socialinės jėgos, misterijoje pristatomos *Proto* (*Vienuolio* bei *Pirklio*) ir *Augyvės* personažais. *Protas* čia rūpinasi *teisingu* tikėjimu, tad jį tikslingiausia sieti su religijos mokytojais. *Proto* personažui suteikiant *Vienuolio* ir *Pirklio veidą*, Vydūnas turbūt siekia pabrėžti bendrą jų kilmę: protu (gr. *logos*) remiasi ir tikėjimo tradicija (*Vienuolis*), ir viskuo prekiaujanti Istorija (*Pirklys*) bei visa pragmatiškoji, vartotojiškoji Europos sąmonė, šiandien giedanti ditirambus mįslingajai *žinių visuomenei*...

Augyvė, besisielojanti dėl neįprasto sūnaus tikėjimo ir jo meilės *Mildai*, primena ne tik valdingą dievobaimingąją motulę. Tai tarsi religinės visuomenės sąmonės ar *Motinos bažnyčios* personifikacija, nors jos reikšmė misterijoje kur kas platesnė, autoriaus siejama su pavidalus kuriančia galia. *Augyvė* su *Protu* stengiasi savaip tikintį ir dieviškumo siekiantį (į kalnus kopiantį) Arvydą *atvesti į protą,* t. y., įkalbėti likti slėnyje.

Vydūnas išskiria kalną kaip Dievybės veiklos sferą ir slėnį, kuris yra *Augyvės* ir *Proto* būties sfera, ten yra ir šventovė. Kalnas mitologijoje yra sakraliausia vieta. Kristaus atsimainymas, jo kalba su pranašais Moze ir Elijumi taip pat vyko ne slėnyje (sinagogoje), o ant aukšto kalno. Apaštalai, panorėję čia pastatyti palapines Kristui ir pranašams, įvertinti kaip „nesižinoję, ką saką" (Mk., 9, 6).

Svarbiausia susitikimo su Dievu sąlyga yra sakralumas, o ne specialiai įrengta vieta. Rytietišką pasakojimą apie Dievui šventnamį statančius žmones teko išgirsti ir iš vienuolės: kartu su žmonėmis keliaujantis Dievas savąja meile ir išmintimi gaivina jų širdis, bet po kurio laiko žmonės pastato šventnamį ir, čia Jį garbindami, greit praranda Jį patį. Vydūno misterijoje dieviškosios galios veikia tik virš slėnio esančiame „Laimos skritulyje". Norint žmogui susitikti su dieviškumu savyje, jam iš savo žmogiškosios prigimties *slėnių* (aistrų, jausmų ir protavimo lygmens) reikia pakilti iki savosios prigimties *kalno* – savosios esmės. Tik joje parimus, atsiveria dieviškumas, vienovės su Visuma patyrimas. Taip Dievo palytėtas žmogaus vaikas, pasak Vydūno, tampa ir Dievo vaiku.

Tačiau *Protui* (ir juo besiremiančiai visuomenei) tai sunkiai suvokiama; sąlytis su Nežinomybe ar Begalybe – Dievybe ir Meile – jam neįmanomas. *Protui* būdinga kurti tam tikrus rėmus, schemas, užsisklendžiant nuo gyvojo pasaulio ir pačios Gyvybės (Dievo). Dvasinių pasaulio ir žmogaus prigimties aspektų *Protas* nepažįsta, jų bijosi, juos demonizuoja: įvardina *piktais kerais, šmėklomis, piktomis dvasiomis, žaltvykslėmis*. Žmogaus sielos šviesą, jo dieviškumą *Protas* priskiria piktųjų jėgų kerams ir mano, jog reikia nuvesti *Arvydą* „į savo dievnamį [...], čia paklupdyti jį" ir per tris dienas „bus žaltvykslės išnykusios", o tada „jo širdis nurims, nutils jo siela." Nutilusi siela – ar tai ne apmirusi dvasia-siela?

Deivės *Mildos* dėka *Arvydas* „pažino ir savo sielą", ir Dievybę bei kitas dieviškumo pasaulyje apraiškas. Tai, ką kiti vadina piktomis jėgomis, *Arvydas* suvokia kaip Galią Dievybės, kuri „pasaulį ir likimą valdo ir visa regi, kas tik paslėpta danguj ir žemėj, net ir pragare".

Pastangos mąstyti, suprasti – žmogiškosios prigimties privilegija, kuria žmonės dažnai nesinaudoja. Paprasčiau yra kitokią nuomonę, patyrimą, pasaulėjautą atmesti ir suniekinti. „Ko jūs suprast negalite, to jums nėra! [...] Jūs neverti čia vaikščioti! Šalin!" – sako bailiesiems deivė. Dievo artybėje gali būti tik dvasiškai tvirti: *Laimos* „skritulyje" gali būti tik tas, „kurs didybėn drąsiai stengias kilti," o „silpniems yra tik slėnyje vieta".

Įsiklausydamas į mylimosios *Mildos* balsą, *Arvydas* kyla aukštyn, nors jam pražūtimi grasina įvairios jėgos. Tai vidinė žmogaus kelionė Dievop, kupina išbandymų ir sunkumų. Jį gelbsti, jam padeda kartais vos girdimas meilės dievaitės balsas, sietinas su žmogaus dieviškumu (sąžine, savastimi). Šio balso vedamas, *Arvydas* įveikia baimę ir turi jėgų kilti vis aukštyn, netgi griausmingai trankantis *Perkūnui*. Drąsa, tikėjimu ir ryžtingumu jis laimi ir švenčia savąją Šviesos šventę – priartėja prie pačios Amžinybės – pasiekia kalno viršūnę, kurioje Jo laukia deivė *Milda*, kur dega deivės *Laimos* aukuro ugnis.

Visuomenės religinė sąmonė šviesėja, vis drąsiau ir aiškiau išsakomas gyvojo (autentiško, mistinio) tikėjimo poreikis. Motina *Augyvė,* skaisčiausioje šviesoje išvydusi *Arvydą* šalia dievaitės *Mildos*, žvelgia į juos su pasigėrėjimu tol, kol ją slėnin nutempia pats save bijąs „prapuldyti“ *Protas*...

Kaip *Arvydas* misterijoje ***Ragana,*** taip ir ***Jūrų Varpų*** personažai *Argaudas* ir *Vidė*, siekdami patirti Amžinybę čia ir dabar, susiduria ne tik su visuomenės stereotipais, bet ir su savo vidinėmis kliūtimis. Net ir Amžinybę – amžinųjų „jūrų varpus“ – kartą išgirdęs ir norintis nuolatos juos girdėti *Argaudas* yra suklaidinamas įvairių jausmų bei aistrų, ypač – puikybės. *Videi* ir *Argaudui* teko nueiti ilgą išbandymų, net kančių, kurios nuskaidrino jų sielas, kelią.

Vidė, tarsi tūlas šių dienų idealistas, norėjo išgelbėti pasaulį, kalbėdama žmonėms apie Dievą ir Amžinybę („jūrų varpus“), nors pati jos neišgyveno („jūrų varpų“ negirdėjo) – rėmėsi tik mylimojo *Argaudo* liudijimu. Jos žodžiai „žmonių vieškelyje“ (kurį ji pavadino pragaru) nieko neįtikino, jų sielų nepalietė. Čia jos pačios dvasia-siela apmirė, o šėlstančios žmonijos aistros ir geismai ją *supančiojo*. Tik tada, kai pati *Vidė* išgirsta Amžinybę – „jūrų varpus“ – kurie niekuomet nesiliauja skambėję, iš esmės pasikeičia. Išgirdusi Dievybės balsą savyje, tampa laisva ir stipri, galinti eiti į „žmonių vieškelį“ padėti jame paklydusiems ir kenčiantiems:

Jūs mane išvadavote – Jūs, Varpai! [...]
Mano žvilgis skaidrėja! Mano siela praregi!
Galybės sparnai mane kelia aukštyn, dangun –
Iš visų vargų, iš viso silpnumo!
Dalyva esmi net – jau pačios amžinybės.
Ir josios galios tampa mano jėgomis.

Jūrų Varpuose gretinamas negyvasis ir gyvasis tikėjimas, pirmąjį siejant su „trupinėlių rinkimu“, o antrąjį – su galėjimu „apsčiai turėti gyvybės“. Negyvasis tikėjimas, kuriam misterijoje atstovauja *Senukai Elgetos,* jų iš vidaus nekeičia – *Elgetos* savo siela jaučiasi labai artimi vaizduojamiems *latrams*, bet ne Dievo artybės trokštantiems *Argaudui* ir *Videi*. Tikėjimas „naujajame žmonijos amžiuje“ (kuris dar tik aušta), tikėtina, keisis – kaip ir *Vidė*, žmonės ne tiek klausysis kitų žodžių apie Amžinybę, bet patys stengsis ją patirti – išgirsti amžinųjų „jūrų varpus“.

Vydūniškosios Velykos misterijose – tai vidinis žmogaus virsmas, prie kurio dažnai artėjama nepastebimai, kasdien skaidrinant sielą ir puoselėjant savąją esmę. Bet neretai apie tikėjimą (įtikėjimą) kalbama kaip apie Dievo malonę. Kai kas šią malonę įsivaizduoja tarsi magišką galią, kuri stebuklingu būdu perkeičia žmogų. Vydūnas mano, jog pats žmogus turi būti pasirengęs šią malonę priimti: jeigu jo siela spindės taip, kaip spindėjo Kristaus veidas ir rūbai ant *šventojo kalno* (Mt. 17, 2) – toji Malonė neišvengiamai palies.

Velykų – „tikriausios gyvybės šventės“ – proga Vydūnas ir jo misterijų herojai linki, kad žmonių sielose auštų pavasaris ir „jie gyventų nauja, aukštesne gyvybe“; linki vidinės šviesos ir prasmingų dienų – kad jos nebūtų iššvaistytos tarsi menkavertės monetos, kad gyvenimas neprabėgtų, neįvykdžius savo svarbiausiojo uždavinio, kuris kiekvienam šioje žemėje duotas...

Ir vėl sušvinta Šviesa gyvybės
Teikta mums Laimos, teikta Aukštybės! [...]
Šventa šviesa mums duod gyvybę
Ir tuo naikina mirties galybę.

***Donelaičio žemė,* 2010, nr. 1-2**

MIRTIES KULTŪROS PRIEŽASTYS IR JOS ĮVEIKA VYDŪNO MISTERIJOJE *JŪRŲ VARPAI*

Mirties kultūrą kaip svarbiausią *kaltininkę* dažnai mini Katalikų bažnyčia, keldama eutanazijos, ypač – negimusios gyvybės apsaugos, klausimą. Tai opi ir daugialypė problema, bet ar galima dėl to kaltinti *mirties kultūrą*? Bet koks žudymas – seno, jauno ar negimusio, kitų ar savęs – tai pagarbos gyvybei (ir sau pačiam) stoka bei agresija, kurios pagrindinė priežastis – bejėgiškumas. Kai žmogus ar visuomenė nepajėgia atsinaujinti ir kurti – ji ima kažką griauti, – ši tiesa Vydūnui buvo akivaizdi. *Mirties kultūros* sąvoką labiausiai tiktų sieti su *dvasine krize,* bet kur kas svarbiau ieškoti šio reiškinio ištakų, priežasčių. Pirmiausiai reikėtų žvelgti į kultūrą maitinančias šaknis – į pasaulėžiūrą, religiją. Kadangi *mirties kultūra* labiausiai šėlsta Europoje ir JAV, jos priežasčių reikia ieškoti ten dominuojančioje religijoje, taigi – krikščionybėje, jos pasaulėžiūroje. Pačioje bažnyčios istorijoje pagarba fizinei žmonių gyvybei atsirado labai neseniai, o kalbant apie dvasinę gyvybę – žmogaus ir tautos savastį – jos, deja, nėra ir šiandien.

„Kultūra yra *visuomet* tokia, koks yra žmogaus pasaulio supratimas, tai yra – kaip žmogus pasaulį pasitinka. Kam jis skiria savo sąmonę, tat auga."[1] Tai būtų trumpas Vydūno atsakymas į klausimą, kodėl gyvename ne gyvybės, o mirties kultūroje. Pažodžiui sekant Vydūno ištarmę, reikėtų žvelgti į pasaulėvoką ir čia atpažinti *mirties medį*, kurio vaisiais minta visuomenė...

Mirties kultūra Europoje klestėjo ir XIX amžiuje, ir dar anksčiau, pavyzdžiui, *raganų medžioklių* laikais. Mirtimi, negyvumu persunktą gyvenimą ir to priežastis misterijoje ***Jūrų varpai*** Vydūnas apmąstė Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse. 1914 metų rugpjūčio 2 dieną šį kūrinį buvo pasirengta vaidinti Tilžės miesto parke, bet „kaip tik tą dieną karas prasidėjo, ir veikalas liko nevaidintas."[2]

[1] Vydūnas. Žvilgis į gyvenimo gelmes. II Kultūra – gyvenimo kūrimo tęsinys. – 2008, Klaipėda, p. 39.
[2] Vydūnas. Jūrų varpai, triveiksmė misterija. – 1920, Tilžė, p. 2.

Trijų veiksmų drama ***Jūrų varpai,*** autoriui kiek pataisius, išleista 1920 metais. Pasak A. Martišiūtės, tai pirmoji avangardinė lietuvių drama, apstulbinusi kritikus, tačiau „ji ir šiandien lieka vienintele drama-eksperimentu, kur charakteriai pakeičiami veikėjų ansambliu, žodžių ritmas ir skambėjimo dinamika kuria muzikos įspūdį."[1] Pats rašytojas ir kai kurie recenzentai (pvz., A. Jakštas) kūrinį traktavo kaip vieną geriausiųjų, o B. Sruoga ir V. Mykolaitis-Putinas, vertindami jį *natūralumo* kriterijumi, dramos nesuprato ir pažėrė daug retorinių klausimų.

Vydūno teigimu, ši misterija vaizduoja idėjų dramą – „slėpiningą kūrybos galių veikimą sąmoningesniam gyvumui pasiekti".[2] Autorius nurodo, jog pirmojo veiksmo laikas – „vienas žmonijos amžius", trečiojo – „naujas žmonijos amžius. Rytas", o antrajame veiksme vaizduojama viena žmonijos diena – „dienos bėgis" nuo aušros iki sutemos. Misterija išties sudėtinga, jos siužetas daugiaplanis, bet visa jungia Amžinybės dvelksmas – *jūrų varpų* skambėjimas.

Pirmasis veiksmas tarsi įveda skaitytoją į Visatos sąrangos ir žmogiškosios būties slėpinius. *Bangpūčio* personažu pristatomos dieviškumo pasaulyje galios, kurių užduotis – „gyvybę aukštinti". Su *Bangpūčio* būtimi susietos *Putogimės* užduotis yra „gyvybę dauginti", – tai aistringasis, geismingasis pasaulio pradas. Žmonijos esmei dramoje atstovauja mitologinė dievų pasiuntinio figūra *Algis*, kuris pasauliui „duotas visai gyvybei išvaduoti".

Misterijos veiksmą Vydūnas kuria pindamas pagrindinių personažų – *Argaudo* ir *Vidės* – sąmoningumo raidą; tai Dievo patirties ieškantys, apie gyvąjį tikėjimą kalbantys žmonijos pirmeiviai. Žmogaus ir žmonijos evoliucija neatsiejama nuo dieviškųjų ir pasaulio galių, nuo tikėjimo ir mąstymo, tad pirmajame ir trečiajame veiksme autorius vaizduoja įvairių jėgų kovas, siekiant dominuoti, ir jų peripetijas, o trečiojo veiksmo pabaigoje – jų santarą. Antrajame veiksme vaizduojamas *žmonių vieškelis* yra labai gerai pažįstamas Europos, JAV ir mūsų pačių gyvenimas,

[1] A. Martišiūtė. Vydūno dramaturgija. – 2000, Vilnius, p. 210.
[2] Vydūnas. Mano kūrinių turinys // Žemaičiai: žemaičių rašytojų prozos ir poezijos antologija, 1938, p. 22.

dvasinė ir moralinė visuomenės krizė. Pristatant įvairių socialinių ir profesinių luomų personažus, tarsi apnuoginama visuomenę formuojanti pasaulėžiūra, mokslas, tikėjimas bei dvasinis skurdas ir tai atliepianti moralė.

Misterijoje sutinkame keletą itin simbolinių personažų. Tai *Piktadariai* – žmonijos blogio personifikacija ir *Vyro Šešėlis* – žmogiškosios prigimties šešėlis. *Elgeta Senukas* ir *Elgeta Senutė* simbolizuoja *elgetiškąjį* tikėjimą (pasaulėžiūrą), kurį Vydūnas savo raštuose vadina negyvuoju tikėjimu. Būtent tikėjimas – gyvasis arba negyvasis – lemia gyvybės ar mirties kultūrą; tai yra viena svarbiausių šios dramos ir visos Vydūno religijos filosofijos idėjų.

Jie norėjo išgirsti amžinųjų Jūrų varpus, bet neišgirdo...

Jūros kaip Amžinybės simbolį naudojo ne vienas mistikas, o *varpas* sietinas su svarbia žinia ir sakralumu. Vydūno ne kartą cituotas Angelas Silezietis teigė privaląs būti saule ir savo spinduliais „visos dievybės bespalvę jūrą spalvinti“. Vydūnui Amžinybė nėra gyvenimas po mirties, kaip ją daugelis ir šiandien įsivaizduoja, bet laiko ir erdvės neribojama dieviškoji būtis, kurią kiekvienas tikintis gali patirti. Teologas P. Tillichas, kritikuodamas krikščionių sąmonėje dominuojantį labai primityvų požiūrį į Amžinybę, tvirtina, jog „kiekviena laiko akimirka siekia amžinybę“, bet „niekada nepatyrusius šio matmens žmones [...] laiko praeitis, jie negali jos atsikratyti arba jie bėga į ateitį, nesugebėdami nurimti dabartyje. Jie negali įžengti į amžiną atilsį, stabdantį laiko tėkmę ir duodantį mums dabarties palaimą.“[1] Teologas teigia, jog viso, kas yra, pradžia yra Amžinybė; ir „Kristus atėjo ne iš praeities, o iš kito matmens. [...] Jis kalba apie savo prasidėjimą iš amžinybės.“[2]

Pirmasis veiksmas vyksta *pajūryje*, kurį reikia suvokti kaip žmogaus sielą – čia ne tik supasi įvairūs jausmai, bet išgirstama

[1] P. Tillich. Amžinas dabar // Kultūros prigimtis. – 1993, Vilnius, p. 448.
[2] Ten pat, p.445.

ir Amžinybė. Tačiau *pajūris* nusėtas uolomis – norint išgirsti *jūrų varpus*, tenka eiti, lipti per jas. Šalia – nendrynas, kuriame skamba aistras bei geismus žadinantys balsai; ir akmuo, simbolizuojantis dvasinį sąstingį – prie jo parimus, žmogaus dvasia-siela *užmiega*, kaip neretai užmiegama ant laurų vainiko. Čia sutinkame skirtingų pažiūrų ir gyvenimo patirties žmones. Kai kurie jų tiki ir norėtų patirti Amžinybę, kiti čia atklysta vedami dvejonių ar smalsumo. Amžinybę – *jūrų varpus* – galima išgirsti tik įveikiant kai kuriuos sunkumus. Deja, dauguma žmonių nenori eiti uolomis vedančiu pajūriu. Jie trokšta be jokių pastangų pelnyti lengvą džiaugsmą ir ramybę. Šį žmonių dvasinį trumparegiškumą, nebrandumą Vydūnas išryškina, parodydamas čia pat žaidžiančius vaikus. Kodėl norintys patirti Amžinybės dvelksmą greit savo troškimo atsižada ir pasitenkina vaikiškais džiaugsmais ar tiesiog nuklysta į *nendryną* ir supasi ten aistrų, geismų verpetuose?

Į tai Vydūnas atsako dviejų vyrų personažais, atskleidžiančiais dvilypę žmogaus prigimtį: *žmoniškąją* ir *pažmoniškąją* (*gyvūniškąją*). Pirmoji žmogaus asmenybės dalis suvokia, kad norint pasiekti „idėjų gyvatą“, reikia „atsižadėti visų niekų, tada iškyli. Tik taip idėjos tampa idealais.“ Antroji, geismingoji, žmogaus prigimtis taria, jog pilnatvę žmogus galįs pasiekti „ne atsižadėjimu, bet ragavimu, pasisotinimu“. Pirmasis tai įvardija bangų, putų kalbėjimu, kurios žmogų gali „nuversti į bedugnę“. Tačiau antrasis nesutinka ir taip išreiškia savąją prigimtį: „Aš tavo brolis – tavo šešėlis. Aš besotumą skelbiu. Sakysi: atsižadėkit, sakysiu: ragaukite, kiek tik nujėgiat. [...] Vis aš seku tave. Aš tavo šešėlis – žingsnis po žingsnio.“ Tai vydūniškoji *Šešėlio* samprata, identiška K. G. Jungo bei jo sekėjų psichoanalitikų *antiherojui*. *Šešėlis* – tai tamsioji psichikos pusė, nepatraukli dėl jos primityvumo, instinktyvumo, „gyvuliškumo, destruktyvumo ar net mirties realumo.“[1]

Pajūryje sutinkame personažus, negatyviai žvelgiančius į kitus, pasaulį ir net Amžinybę. Tai ramybės nerandanti *našlė*, ku-

[1] G. Gudaitė. Asmenybės transformacija sapnuose, pasakose, mituose. – 2001, Vilnius, p. 262.

rios sieloje – sielvartas ir skausmas. Amžinybė, kurion iškeliavo jos vyras, moteriai yra tamsa ir „amžino skausmo jūros“. Nei Dievo, nei ramybės pajūryje nesuranda apsiskaitęs jaunuolis – *dievotasis* – kuris apleido „žmones ir jų šventyklas“, kad tik jį, visur Esantįjį, surastų. Deja, *dievotasis* taip pat yra nebrandi, elgetiško tikėjimo asmenybė. Jis prašo, kad Dievas jam padėtų, apsaugotų „nuo žmonių ir jų nelabumų“, kurių jis labai bijosi, bet nesusimąsto apie *nelabumus* ir šviesos versmę savyje.

Amžinybės matmens nesuvokia ir *tyrinėtojai*, kurių vieną galėtume vadinti materialistu, o antrąjį – idealistu ar teologu. Pirmajam dvasinė tikrovė neegzistuoja, o antrasis, išgirdęs *jūrų varpus*, greit užkursta, nes *suserga* didžia puikybe, – tikisi visos žmonijos padėkos: „ją nuvedęs lig amžinybės pakraščių, amžiną garbę pasipelnysiu“.

Jūrų varpus išgirdo ir Amžinybės slėpinį suvokė *Dainius* – jis su įkvėpimu apie tai kalbėjo žmonėms, norėdamas, kad ir jie juos išgirstų. Tačiau mažumėlę pajūriu paėję žmonės pastebi, jog „toliau kraštas dar daugiau uolėtas. Kojos atsitrenkia. Ir vėsu.“ Kam vargintis? Jiems pakanka *Dainiaus* žodžių – „iš jų skamba aiškiai visa amžinybė. Ko galėtum ieškoti kitur?“ *Dainių* pavadinę „išganingu“, „mūsų širdžių viešpačiu“, valdančiu sielas ir laiminančiu, nepaisydami paties *Dainiaus* prieštaravimų, ima jį ir kelia aukštyn, trokšdami klausytis tik jo „sielos balso“.

Dainiaus ir jo posmus sudievinusių žmonių personažai turbūt yra nuoroda į žodinio tikėjimo tradiciją, kai autentišką (gyvą!) santykį su Dievu pakeičia ***Šventojo Rašto*** žodžiai – negyvasis tikėjimas. Analizuodamas archetipinių simbolių vaidmenį ir dvasinių vertybių suprimityvinimą, K. G. Jungas tai sieja su gyvenimo prasmės, socialinių ryšių ir moralės praradimu. Pasak jo, „mūsų dvasios vadams, deja, labiau rūpėjo apginti savo institucijas, negu suprasti simbolių paslaptį“, todėl jie ir tikintieji bijo mokslo, kartu ir psichologijos, „nenori matyti paslaptingų psichikos galių, kurios visada valdo žmogaus likimą.“[1]

[1] K. G. Jungas. Žvelgiant į pasąmonę. – Vilnius, 1994, p. 101.

Pajūryje *jūrų varpus* girdėjo ir jais džiaugėsi tėvai su kūdikiu. Klausdami mažojo, „iš kur tu atėjai mums“, jie už jį atsako: „Iš jūrų! Iš amžinųjų!“ Iš šių *amžinųjų jūrų* jiems tenka džiaugsmas ir begalinė palaima – „koks nuostabus visas gyvenimas!“ Atėjusi iš *Amžinybės jūrų* nauja dvasia-siela sukelia tų „jūrų ilgesį ir šviesą“ skaidriose tėvų širdyse. Jie ne tik girdi *jūrų varpus,* – jiems visas pasaulis kupinas slėpiningos gyvybės.

Elgetos pajūryje (kaip ir *žmonių vieškelyje*) renka „trupinius“. *Senukas* nujaučia, kad jaunieji „lekiančia dvasia“, „pakilusia siela“ gali „gaivesčio gausiai nujėgti“, nes žino, kur jo ieškoti. Bet *Elgetai* „jau nukritę yra sparnai“, ir jis sugebąs tik trupinėlius pagauti...

Diskutuojantys apie amžinybę, pasišaukia *Elgetas* ir klausia, ar jie čia ilgai esą. *Senukai* taria, jog „turbūt pilną amžių“. „Taip! Amžių! Ilsėjovos ant akmens.“ Ar jie girdėję varpus? *Senukas Elgeta* atsisuka *to* klausdamas į *Senutę*. Jai pradėjus pasakoti, vis geriau atmintin sugrįžo tai, jog ilsintis ir sapnuojant tikrai „varpai skambėjo iš krištolinių jūrų – amžinųjų jūrų dievnamio“. Vyras skeptikas skuba daryti išvadą, jog yra taip, kaip sakęs – tai esą „pasakos, net senos bobos sapnai.“ Diskusija baigta: moterys dvejoja, nuliūsta, kad „gyvenime turbūt nėra, kas amžina“, kiti abejoja ir turi viltį, jog vis tiek esąs čia koks slėpinys, o vyrai, vienas kitą patikindami, jog tai išties būsią tik sapnai, iš *pajūrio* grįžta į *vieškelį*.

Šioje dievoieškos panoramoje matyti, kad žmonės ilgisi Amžinybės patirties, bet susiduria su dviem kliūtimis. Pirma, jie nepažįsta savęs ir greit yra suklaidinami pasaulio triukšmo bei savojo *pažmoniškumo*, stokoja suvokimo, kaip patirti tai, kas peržengia visas elementarių pojūčių ribas. Antra, susidūrus su materialistais, skeptikais ir negyvu – *elgetiškuoju* – tikėjimu, žmones persekioja abejonės, ar išvis egzistuoja Amžinybė (Dievas) – gal tai tėra kieno nors fantazijos vaisius?

Kaip ir *Senukai Elgetos*, daugelis katalikų netgi šiandien tikėjimą suvokia kaip skelbiamų tiesų, pasaulėžiūros priėmimą, dalyvavimą apeigose, tam tikrų maldų kartojimą, siekiant gerovės sau ir savo artimiesiems. Tad tikėjimo aktas yra besąlygiškas pa-

klusimas, prisitaikymas, siekimas gauti naudos, magija ir kas tik nori, bet ne autentiškas ryšys su Kūrėju. Tai negyvas tikėjimas, kurio vaisiai – dvasios-sielos negyvumas arba jos liguistumas, pvz., fanatizmas.

Argaudą, siekiantį klausytis *jūrų varpų*, *Senukas Elgeta* įspėja, pataria apleisti *pajūrį*, o *Senutei* atrodo, „kad žmogus per daug tiki"; *Vidės* užmojai *Senutei* net nesuvokiami. Bažnyčia iki šiol žmones temokė *rinkti trupinius,* tik vieną kitą pasiekdavo mistikų patirtis ar jo paties vidinis balsas, įkvėpęs drąsos eiti Dievop savuoju keliu. ***Jūrų varpuose*** pirmasis išgirdo Amžinybės skambėjimą *Argaudas*, bet greit vėl *užkurto*. Vidė manė, jog jai pakanka žinoti (tikėti) apie skambančius *jūrų varpus* iš savo mylimojo; tačiau pati Amžinybės nepatyrusi, įtikinamai prabilti apie ją *vieškelio* žmonėms ji negalėjo, jos žodžiai žmonių širdžių nepasiekė.

Visur mirtis, negyvumas...

Žvelgiant į misterijos personažus reikia nepamiršti, kad Vydūnas vaizduoja tai, kas vyksta vidiniame žmogaus pasaulyje. Jeigu pati žmogaus esmė (Vydūnui tai ir yra tikrasis žmogus!) yra apmirusi ar mieganti, vaizduoti personažą, vaikštantį užmerktomis akimis (*Argaudo Šešėlis*) ar kalbantį pro miegus, (*Vidė*) yra suprantamas sprendimas.

Psichologų manymu, *apmirusių* – savo gyvenimo negyvenančių žmonių Lietuvoje yra kur kas daugiau, nei gyvybingų. Garsus semiotikas A. Greimas teigia: „Žmogus mano, kad jis gyvas, bet jis negyvas. Tačiau kiekvienu momentu jis gali teigti teisybę ir ta teisybė užmuš mirtį ir iškels gyvenimą."[1] A. Greimo tvirtinimu, žmogaus gyvenimas yra melo arba tiesos teigimas, buvimas „su nešvaria sąžine" arba buvimas „pasaulio sąžine"; trečiojo kelio ir komforto nėra. Deja, krikščioniškoji Europa, neišskiriant Vatikano, renkasi būtent komfortą...

Vienas ryškiausių misterijos leitmotyvų – lyčių nesantara. Perdėtas vyriškojo prado atstovų pasitikėjimas savimi bei

[1] A. Greimas. Gyvenimas ir galvojimas. 1998, Vilnius, p.123.

nepagrįstas moters kaltinimas, žeminimas ir moteriškojo prado silpnumas, pasyvumas arba egoistinis maištas ryškus visuose dramos veiksmuose. Ne Kūrėjas, ne pasaulio galios, bet pats žmogus kadaise sureikšmino vyriškąjį ir pažemino moteriškąjį – labiausiai su Gyvybe susietą – pradą. Personažų dialogai verčia atsigręžti į biblinį Adomo ir Ievos mitą bei jo interpretacijas.

Moters žeminimo ideologiją Vydūnas išryškina *Piktadarių* personažais. Jie pasirodo pačioje antrojo veiksmo pradžioje. Pamatę ant akmens miegančią *Vidę*, jie kalba apie moterį kaip visokio blogio priežastį. Jų žodžiuose atpažįstami krikščioniškosios pasaulėžiūros atgarsiai: „Prie išeigos – motera! Prie įeigos – motera! Nepalaimos pranaša. Nepalaimos perėtoja. [...] Motera mane gimdė. Gimdė blogumui. Gimdė mirties ir žuvimo mieste". *Piktadariai* nusiplauna savo kruvinas rankas, kaltindami „žemės gimdytą širdį", nuodėmingąjį pasaulį, kuris virs žeme, „kaip visas jos darbas". Žmogus *Piktadariams* yra „niekis ir nieks jo veikimas", tik dulkė; tekėdamas vanduo esą užmarštin nusineša ir nuo jų rankų nuplautą kraują, ir patį žmogų. Jų veiklai „tamsybė gera", baugina tik „diena su nekanta". Išdėstę pasaulio blogio, kuris atėjo dėl moters kaltės, sampratą, *Piktadariai,* kiek nerimastingai „nuolatos dairydamiesi", pasitraukia. Jie turbūt patys netiki tuo, ką kalba, bet ši pasaulėžiūra jiems patogi, jie bijosi, kad kas nors jos ir jų pačių neišvilktų į negailestingą dienos šviesą.

Judėjiškų ir krikščioniškų mitų atgarsiai, skambėję iš *Piktadarių* lūpų, atpažįstami ir kitų personažų – *vieškelio žmonių* – dialoguose. Prie vieškelio ant akmens mieganti *Vidė* sulaukia įvairių socialinių sluoksnių žmonių kaltinimų bei pasmerkimo. Darbininkai jos – moters – vaidmenį visuomenėje vertina negatyviai, nes „ką ji gimdo? Žmogų? Miestas piktenybių kupinas iš gimdymo!" Diskutuodami, kas yra „gyvenimo varpstis", vyrai nutaria, jog tai „skatikas ir motera! Vis tiek! Dvigalvis žvėris!" *Piktadarių* ideologiją atkartoja ir karo pabėgėliai *bėgliai* („bobos – žmonijos keiksmas!"), ir *Senukas Elgeta* (mergaitės esą „nepalaimą gamina"). Ypač vulgarų požiūrį į moterį išreiškia *latrai* – moteris esą

skirta „smagumui teikt, gašlumui kurstyt!" *Mokslininkai,* nors diskutuodami įžvelgia moteriškoje prigimtyje pozityvumo (pvz., laiko ją artimesne gamtai), ji jiems vis dėlto nėra lygiavertė vyrui esybė: „moteros ir ubagai – tikriausieji draugai!"

Piktadarių bei kitų personažų išsakytos mintys apie moterį primena vakarietiškosios kultūros iškreiptą archetipinės *Moters Giltinės* portretą. Senosiose kultūrose ji išreiškė galią, kuri „gimdo, numarina, išnešioja ir gimdo iš naujo", bet „Vakarų kultūra tol visokiausiomis dogmomis ir doktrinomis dangstė pirmapradę Mirties prigimtį, kol atskyrė ją nuo antrosios jos pusės – Gyvybės."[1] Tai, ko mus šioji kultūra mokė, psichoanalitikės C. P. Estes tvirtinimu, yra klaidinga. „Savo kūno dėka moteris visuomet labai artima *Gyvybės-Mirties-Gyvybės* prigimčiai",[2] todėl moteris, jei jos instinktai ir mąstymas nepažeisti, suvokia tas jėgas kaip savo prigimties dalį, glaudžiai susijusią su jos vidine galia bei gebėjimu mylėti ir keistis. Kuomet *Gyvybės-Mirties-Gyvybės* prigimtis užgniaužiama, ignoruojama, psichologės teigimu, pažeidžiamos vidinės asmenybės struktūros, tuomet neįmanoma mylėti ir gyvenimas „stringa, šokčioja arba bijo pajudėti".

Vieškelio žmonės, nepažinę savyje dvasinio prado ir gyvojo tikėjimo, gyvena ieškodami naudos ir malonumų. Miestan keliaujantys čia simbolizuoja vakarietiškos civilizuotos visuomenės orientaciją: „Vis tiesiog! Visi mes einame. [...] Miestan! – Miestan! – Gyvenimas! – Smagumas! – Rūpesniai! – Vargai! – Troškimai!"

Kas yra gyvenimas žmonėms, užmiršusiems save – savo esmę? *Darbininkams* „gyvenims – amžinas tas pats ūžimas", jis „didėja, kur mūsų kumštis kala", tačiau pasaulis subyrės, „pragaiš kaip mes – praeiname". *Darbininkai*, vadindami save vergais ir vargšais, ginčijasi dėl vieno skatiko kaip „tikri kapitalistai". O *vieškelio* žmonių vaikai – *mokiniai* – nori ne tobulėti, mokytis, bet būti vyrais; svajoja apie mergeles, savąją galią ateityje, komercinę

[1] C. P. Estes. Bėgančios su vilkais. Laukinės Moters archetipas mituose ir pasakose. – 2008, Vilnius, p.176.
[2] Ten pat, p. 208.

sėkmę, į ožio ragą suriečiant visus savo konkurentus.

Latrai, kurių manymu, „neturi gaišt, kurs tenkint nor geismus", bendrauja su išmaldos prašančiais *Elgetomis* ir žadina *Vidę*. Jos pro miegus tariamais žodžiais „Nors būtų – čia žmonių... [...] Nors ateitų – žmonės – apie Varpus – Žmonės gyvi", išryškinama tai, jog praradę žmoniškumą *latrai* ir kiti *vieškelio žmonės* yra tarsi nebe žmonės – jų „šauksmai – kaip mirštančiųjų!" *Latrams* šūkaujant apie smagumų ragavimą, dainuojant savąjį *girtuoklių himną*, *Senukai* pajaučia kažką savo „širdyje atsigarsint", džiaugiasi, kad čia yra kažkas „daugiau negu trupinėliai", tuo pasakant, kad jų siela panaši. Nors išoriškai *Elgetos Senukai* atrodo padorūs, jų vidinis pasaulis skurdus, jame, kaip ir *latrų* sieloje, dominuoja tamsa, egoizmas ir geismai. Jų dvasia mirusi ir beveik nėra vilčių, kad ji prisikels...

Vieškeliu praeina Gyvybės paslapties neregintys *mokslininkai*, kurie nori „visa daugiau dar specializuoti", praeina *kūmininkai* su kūdikiu, kuriems „gyvybė – nepalaima! Žmogus – šešėlis!", *žvaigždininkas*, kuriam „slėpinių tėra tikt ant dangaus", *filosofas*, kuriam pririštos *Vidės* skundas ir kalbėjimas apie *Gyvybę* tėra tik „beprotės žodis". *Vidė* – moteriškasis žmoniškumas – apgailestauja dėl savo padėties; jos rankos surištos, ji pati pririšta prie stulpo, o ant jos veido uždėta mirties kaukė:

Kam aš dar ir gyva, kad nieko nebereiškiu!
Tau aš maniau pagalba būti, mirštamas pasauli!

„Gyvybė skęsta – skęsta – kas ją gelbės!" – skausmingai taria *Vidė*, prošal praeinant užmerktomis akimis *Argaudo Šešėliui*. Tada pasigirsta miesto šventyklos varpai ir laidotuvininkų giesmė. Šie varpai *Senukams Elgetoms* yra „išvadavims kiekvienam! Paguodos nors trupinėlis", bet *Vidė* taria, jog tai „nykstančios gyvybės pasiskundimo varpai!" Ji gi trokštanti apreikšti apie amžinai augančiąją gyvybę.

Pasirodžius *laidotuvininkams* su *kunigu*, *Vidė* norėtų žodį tarti „jų liūdnumui", o *Elgetos* pajaučia nuo jų dvelkiant

tokį „vėsų šešėlį", kad net „akies šviesa apsiniaukia". Toliau seka iškalbinga *kunigo* kalba:

Dulkė yra žmogus ir virsta dulke.
Jis žydi kaip gėlė ir greitai vysta.
Papučia vėjas ir jos nebėra.
Atnešė pasauliui nuodėmę žmona.
Ir pražuvimas įsivyravo su nuodėme.
Dabar tebgimsta iš moters vien, kas pragaišta.

Vidė, šių žodžių sukrėsta, sušunka savo pančiuose, kad tai netiesa. Ji, nors „pririšta drūtai", vis tiek galinti kalbėti. Jos teiginiai, kad „žmona yra gyvybės pranaša", kad ji žinanti Amžinybės slėpinius ir esanti „gyvybės gelmių anga", pro kurią ateina žmogus „iš esties", įpykina *kunigą*. Tačiau *Vidė* šio negyvojo tikėjimo atstovui išsako esminius priekaištus ir patarimus:

Meilės man užduota taip kalbėt!
Jūs esate akis įbedę į tamsumą,
Į skausmą, į šešėlius, į nykimą!
Pakelkit jas! Atverkite ausis!
Gyvenimas nešamas gyvybės balso!

Kunigui apgailestaujant, jog tai didis paklydimas, pasirodo *latrai* ir savaip atkartoja *kunigo* žodžius apie žmogų ir moterį. *Senukams* bei pačiai *Videi* prašant pasigailėti ir padėti jai išsivaduoti, *kunigas* pataria *laidotuvininkams* „apleisti tą pragarą!", ir jie pasišalina. *Latrai* jiems patikusius *kunigo* žodžius apie pragarą savaip interpretuoja, o skambant *laidotuvininkų* „mirimo giesmei", mirties baimę jie veja šalin traukdami savąją girtuoklių dainą. *Mirimo giesmės* ir girtuoklių dainos bei jų pačių sugretinimu norima išryškinti šių abiejų žmonių grupių dvasinį merdėjimą. Ir vienų, ir kitų sąmonė yra apsvaigusi. Bažnytininkų apsisvaiginimas nekrofiline pasaulėžiūra ir fanatizmas yra kur kas žalingesnis ir pavojingesnis nei girtuoklių bei paleistuvių sąmonės apsvaigimas. Bažnyčios tradicija, formuodama moterį žeminančią ir ją

kaltinančią pasaulėžiūrą, sukūrė *latrams* palankų *pragarą*. Savo atsakomybės, kaip ir *Piktadariai*, plaunantys kruvinas rankas, ideologijos nelinkusios pripažinti. Jų atstovai kaltina kitus.

Katalikų spaudoje dėl *mirties kultūros* kaltinama pati ją toleruojanti visuomenė, nors akivaizdu, kad šio reiškinio šaknys yra kur kas gilesnės ir toli gražu ne kiekvienam suvokiamos. Čia verta prisiminti ***Naujajame židinyje*** cituotas G. K. Chestertono mintis: „Blogis visada nugali nuostabių naivuolių, kuriuos apkvailino, jėgomis... Jis turi gausybę mokinių, kurių ketinimai yra kuo nekalčiausi ir žmoniškiausi... Visais laikais būta pražūtingos sąjungos tarp patologiško nekaltumo ir patologiškos nuodėmės."[1]

Kai kurias krikščionybės idėjas (dogmas) psichoanalitikas K. G. Jungas vadina „nukrypimu nuo kraujo tiesų", kuris sukelia neurotinį bejėgiškumą, o šis – gyvenimo beprasmiškumą ir vidinę kančią, kurios poveikio mes dar iki galo nesuvokėme. Mąstytojai, kuriems rūpi ne ideologijos, o žmogus, sutartinai teigia, kad „idėja yra *teisinga* tiek, kiek tikėti ja naudinga mūsų gyvenimui".[2] Teologai remiasi tuo pačiu principu, deja, gindami ne žmogų, o ideologiją, savo instituciją ir save.

„Mirties jūs baidotės, o mat, jus veja". [...] Visur mirtis! Pasididžiavusi – žuvimui pasmerkta ir aš", – dejuoja karo akivaizdoje *Vidė*.

Prasidėjus karui, vėl pasirodo *Piktadariai*. Kaip ir pirma, jie bėga plautis savo kruvinų rankų. Deja, šaltinis „nusekęs – išdžiūvęs! Pasaulis sustojęs! Darbai pasilieka! Nieks jų nebenuplauna! Oi, nuodėmė! kaltė!.." Žmonija, atpažinusi savyje *piktadarius*, jau nebegali kažko apkaltinti: „Ar tai žmogus! Ar tai jo esimas! Žudytojas! Piktadarys!" Ne mistinės piktosios jėgos, o paties žmogaus tamsumas, silpnumas ir tuo besinaudojąs egoizmas bei jį palaikančios socialinės struktūros kuria žemėje *pragarą* ir jo *demonus*. Kaip gėris pasaulį tobulina, taip blogis jį bjauroja,

1 William Oddie. Masinė komunikacija ir mirties kultūra // *Naujasis židinys*, 2004, nr. 12, p. 627.
2 V. Džeimsas. Pragmatizmas. – 1995, Vilnius, p. 99.

ir niekas kitas – joks mistinis atpirkėjas – tik mes patys padarytą blogį *atperkame* – visa tenka patirti mums patiems. Pasak Tejaro de Šardeno, virš mūsų, tarsi šviesūs ir tamsūs debesys, „ištisinis mąstantis apvalkalas“ – visa tai, ką mąstome ir išgyvename...

Antrojo misterijos veiksmo pabaigoje pasiekiamas tamsos dugnas ir praregėjimas, jog *vieškelio* žmonių kurtas gyvenimas ir visas jų turtas „griūva pražūtim“ ant jų pačių... Yra galimybė keistis ir pradėti gyventi kitaip. Tačiau norint gyventi kitaip, pirmiausia reikia pradėti kitaip mąstyti. Reikia atsigręžti į save ir į pelėsiais alsuojantį, liguistą ir nuodijantį, kažkieno primestą pasaulėvaizdį.

Žiaurių kataklizmų sukrėsta žmonijos siela tarsi iš apsvaigimo ima busti. Pasirodo vis dar pro miegus apie *jūrų varpus* kalbantis *Argaudas*, pakyla „iš gilaus apsvaigimo“ *Vidė*. Nebepasirodo tik *Elgetos Senukai*. Jie, senosios pasaulėžiūros simboliai, neteko juos maitinusių šaltinių, išseko ir mirė natūralia mirtimi, kad gimtų nauja, kūrybinga ir gyvybinga žmonijos jėga – gyvasis tikėjimas.

Miesto griuvėsių fone iš sustingimo kyla pasaulio galios – *Bangpūtys* ir *Putogimė*. Ši dejuoja, jog aistromis ir geismais jos kurta „žmonių didybė“ ir visas jos darbas virto dulkėmis. *Bangpūtys* priekaištaudamas tvirtina, jog taip atsitikę dėl veikimo „prieš įsakymus kūrybos“. Tarp jų vėl kyla ginčai, ir *Putogimė*, kuriai nepavyko kurti, pasiryžta visa naikinti. Kaip gali griauti *Putogimė*? Jai žmogaus sieloje tereikia sukelti sumaištį, sunaikinti (ar paneigti) žmoguje tai, kas jame dieviška, nukreipti jo didįjį *jūrų varpų* ilgesį į *bangų putas* – į menkaverčius ar niekingus dalykus. Ir tikslas pasiektas – *putomis* apsvaigintas žmogus ima silpti, degraduoti ir nykti – o silpną ir beveik nemąstantį galima valdyti...

Taip baigiamas antrasis misterijos veiksmas – viena diena *žmonijos vieškelyje*, kurią *Vidė* pavadina pragaru. Taip išties galima vadinti gyvenimą, kuriame nėra Gyvybės, Meilės, – jis lėkštas, negyvas ir beprasmiškas. *Vidė* čia regi merdėjantį žmoniškumą – žmonijos esmę – ir tame „mirštančiame pasaulyje“ įsigalinčias pažmoniškumo galias bei jų šėlsmą.

Gyvasis tikėjimas – kelias į gyvybės kultūrą

Pasaulėžiūra ir ideologija, kuriai nesvarbi žmogaus esmė ir joje glūdinti išmintis, drąsa, kūrybinė galia ir stiprybė, kuri šią esmę ne žadina, o akmeninėmis doktrinomis marina, – ar nėra tie tikrieji *Piktadariai?* Pasaulėžiūra, kurioje dominuoja baimė, kaltė, nuodėmė, nuolankumas (nuolankumas ne Dievui, o ideologijai!), kur žmogus yra „žemės dulkė“ (tik psichofiziologinė substancija!), Dievui-Gyvybei vietos nėra, nors apie Jį ir kalbama...

Vydūnas *Vyro Šešėlio*, *Piktadarių* ir *Putogimės* personažais išryškina pažmoniškumo jėgas, kurių nepažįstant ir tinkamai neįvertinant (su jomis kovojant ar joms paklūstant), jos auginamos ir stiprinamos. K. G. Jungas, pastebėdamas, jog oficialioji krikščionybė, jos simbolika neturi jokio ryšio su gyvūniškąja prigimties dalimi, tvirtina, jog tai labai sustiprina *gyvulį* mumyse – jis „dar daugiau sužvėrėja“. Tai esą „paaiškina, kodėl jokia kita religija nėra taip sutepta nekaltu krauju, kaip krikščionybė ir kodėl pasaulis nėra matęs kruvinesnio karo nei šis karas tarp krikščioniškų tautų“.[1]

N. Berdiajevas bažnyčios ir žmonijos atgimimą sieja su jos religiniu kūrybingumu, kurį įkvepianti Šventoji Dvasia. Tačiau šiandienos „nejudri Bažnyčia yra mirusi, tai neturinti Dvasios Bažnyčia. [...] Nesubrendusi, vaikiška religinė sąmonė rausė bedugnę tarp Dievo ir pasaulio, Kūrėjo ir kūrinio. Bažnyčia buvo ne tiek dvasinga, kiek dvasiškai kūniška, iškilusi fiziniame būties plane. Kasdieninė bažnytinė istorija buvo nedvasinga ir netgi nereliginė.“[2] Mąstytojas, gvildendamas meilės kaip neatskleistos Kristaus religijos paslaptį, teigia meilės bažnyčioje iš tiesų niekada nebuvus – „bažnytiniame gyvenime meilė pavirto į negyvą ir slegiantį žodį.“[3]

Vertybių neveiksmingumo ir jų atnaujinimo klausimus gvildenęs A. Šveiceris itin didelį dėmesį skyrė pasaulėžiūrai, nes

[1] C. G Jung. Pasąmonės vaidmuo // Kultūra ir civilizacija. – 1999, Vilnius, p. 401.
[2] N. Berdiajev. Kūrybos prasmė // Kultūra ir religija. – 1995, Vilnius, p. 286–287.
[3] N. Berdiajev. Kūrybos prasmė // Kultūra ir religija. – 1995, Vilnius, p. 289

ja remiasi kultūra. Mąstytojas kvietė „užsiugdyti kultūrinę pasaulėžiūrą“ ir ja pagrįstą kultūrinę galvoseną, kuri pasiekiama etinės dvasios, iš esmės atitinkančios psichologinę savasties sampratą, dėka.

Negalima nematyti to, kas, A. Greimo žodžiais tariant, „labai jau negražu“: mūsų sapnų košmaruose – ne velniai – „visur matyti vien iškraipytas apgautos ir nužmogintos žmonijos veidas.“[1] Ant jos, kaip ir *Vidės* veido – „mirties kaukė“, kurią uždėjo „žmonių geismai“, jų „piktenybės ir blogumai“, tamsa, iškreiptas savęs ir pasaulio suvokimas, kurį formavo materialistinė pasaulėžiūra ir nekrofilinė bažnyčios teologija.

Teisingesnio mokymo apie žmogų bažnyčioje pasigedo ne tik Vydūnas. Dažnai, jos mokymą tiesiog *apeidami,* mistikai pateikė visiškai kitą žmogaus, tikėjimo ir ėjimo Dievop sampratą. Psichologai žvelgia kiek kitaip. Jiems „svarbu ne tai, ar tai religija, ar ne, bet – kokia religijos rūšis, ar ji skatina žmogaus vystymąsi, jo grynai žmogiškų galių išsiskleidimą, ar paralyžiuoja jas.“[2]

Vydūnas misteriją baigia *Bangpūčio* ir *Putogimės* virsmu, kurį lėmė didi *Argaudo* ir *Vidės* meilė. Savo puikybę pasmerkus *Bangpūčiui*, o „priešgynumą“ – *Putogimei*, pasaulio jėgos nutaria veikti darniai, klausant *jūrų varpų* ir *Algio* – žmonijos esmės. Sudėtingoje ir daugiaprasmėje dramoje tikrai aišku viena, jog nedarni bei negatyvi pasaulėžiūra formuoja atitinkamą žmonių gyvenimo būdą, jų vidinę sumaištį, konfliktus, negebėjimą mylėti ir bejėgiškumą, kuris gimdo agresyvumą bei *mirties kultūrą*.

Tam, kad žmogus galėtų kurti vidinę ir pagaliau gyvybės – esmės kultūrą,– du dalykai, pasak Vydūno, „žmogui turi rūpėti, būtent: savo esmę nešti į gyvenimą ir ją tam gyvinti ir stiprinti.“[3] Jeigu tai nuoširdžiai daroma, aiškėja bei gyvėja kultūra. Rašydamas apie žmonijos evoliuciją, apie jos gyvėjimą, Vydūnas pirmiausiai kalba apie jos religinį sąmoningumą, nes tai neatsiejama.

1 A. Greimas. Gyvenimas ir galvojimas. – 1998, Vilnius, p. 131.
2 Ė. Fromas. Psichoanalizė ir religija. – 1981, Vilnius, p. 48.
3 Vydūnas. Raštai, 1 t. – 1990, Vilnius, p. 458.

Jeigu tam tikra pasaulėžiūra bei dogmos visuomenės darnai ir gyvybės kultūrai yra nepalankios – jas būtina pripažinti klaidingomis ir kenksmingomis. Teologo Č. Kavaliausko žodžiais tariant, negalima spekuliuoti Dievo vardu, kraipant žmonių ir tautų likimus. Bažnyčios valdžiai su savo turtinga nekrofiline teologija (ideologija) prasminga palinkėti prisikelti kaip Gyvybės religijai arba bent jau nekaltinti visuomenės, neva toleruojančios *mirties kultūrą*. Nes ji *toleruoja* viską – negyvą bažnyčią, negyvą tikėjimą, negyvą savo gyvenimą... Bet tai turbūt yra ne tolerancija, o bejėgiškumas ir abejingumas.

Vydūno misterijoje ***Jūrų varpai*** pavaizduotas *žmonijos vieškelis* – tai ir mūsų gyvenimo fotografija. Kas turėtų atsitikti, kad atsipeikėtume ir pamatytume save – vadinamąją krikščioniškąją visuomenę – kur buvo ir tebėra spekuliuojama viskuo – ir Dievu, ir mirtimi, kur mąstanti būtybė (t. y. žmogus, vydūniškai tariant – *dvasinė esybė*) paverčiama tik šiek tiek protaujančiu gyvūnu, sraigteliu?..

DIDŽIOJO SLĖPINIO REGĖTOJAS IR JO TAUTA

Daug lietuvių tauta turi didvyrių ir šventųjų, tačiau niekas dar nesusilaukė ir turbūt greit nesusilauks tokio įvertinimo ir... neįvertinimo, kaip Vydūnas.

Mąstytojas regėtojo bei pranašo vardą pasirinko ne dėl pasipuikavimo, bet tik todėl, kad savo sąmone aprėpė visą „tautos gyvatą“ (jos sąmonę) ir jautėsi tarsi įgaliotas būti tautai kelrode žvaigžde.

Jo asmenybės ypatingumu neabejojo niekas, kas jį buvo sutikęs. Ir konservatyviomis pažiūromis garsėjęs kun. A. Jakštas teigė jį esant pranašą. Štai kaip jį prisimena prof. I. Končius:

„Atrodė saulės spindulių perveriamas, vėjo tajau tikrai perpučiamas. Tarsi nieko kūniška. Viena tik Siela. Ir ne tik sava siela. Bet visų sykiu vaikščiojanti siela. Ji mąsto už visus. Ji yra vidus visų. Ji visų vidų mato, nusako, palaiko, taiso, žadina, varo pirmyn. Kai kalba, rodos, ir už mane pasako, ir už mano draugą – pažįstamą.“

Ar mūsų tauta jau sulaukė pilnametystės?

Pasak Vydūno, „stovime naujos kultūros angoje“ ir mūsų tautos žmonės negali pasilikti akli tam, kas aplinkui vyksta. Negali atsilikti nuo kitų tautų, kurios rengiasi geriau spręsti savo uždavinį – tapti tuo, kuo jos iš tikrųjų turi būti. Vydūnas, kaip ir jėzuitas Tejaras de Šardenas, pabrėžė, jog evoliucijos metu asmenybės individualizuojasi, o tautos įgyja atskiros asmenybės pobūdį.

Tarsi atliepdamas Vydūno skausmą dėl savo tautos, poetas J. Aistis kvietė susimąstyti, kodėl paskutiniais amžiais jos gyvastis tik menko, o tai suvokus, kurti tokią atsparą, kuri padėtų jai išsilaikyti – kol dar neištiko prūsų likimas. Pasak poeto, turime sutartinai tarti: „Išgraužk – negausi!“ Negausi Lietuvos, negausi jos probočių žemės. Tiesa, mums reikia saugotis ne kryžeivių, kurie ritino prūsams galvas, kalavijų, bet naujųjų kryžeivių ir jų gražios, žvilgančios dvasinės amunicijos, kuri gali pribaigti tautos sielą, jos nepakartojamą baltiškąją dvasią.

Deja, uoliausi katalikai lietuviai savo žemę vis dažniau vadina Marijos, Kryžių žeme. Atrodo, dažnai žaidžiame simboliais, retai suvokdami jų reikšmę. Aklai žaidžiame. Savo likimu, aišku, galima žaisti, tačiau žaisti tautos likimu, juolab maloniai ir nuolankiai leisti žaisti kitiems – tai jau per daug... [...]

Tauta, pasak Vydūno, turi liautis gyventi svetima dvasia, bet savąją dvasią, savąją prigimtį apreikšti. Jeigu mūsų tauta jau suaugo, jeigu ji, kaip sakoma Evangelijoje (Gal., 4, 1–2), sulaukė pilnametystės, neturėtų kažkieno idealams, ideologijoms tarnauti, nes tokiu atveju, nors ji ir turi savyje viską, tačiau nieko nesiskiria nuo vergo (Rom., 6, 6). [...]

Šviesos vaikų misija ir dalia

Jėzaus Nazariečio dėka pasaulyje plitusi Meilės religija pirmykščiu pavidalu, deja, neilgai teišsilaikė. Bet netrukus ėmė ryškėti universaliosios religijos, individualaus ryšio su Dievu, mistikos poreikis. Žmonija, Vydūno teigimu, jau pradeda ieškoti, suvokti save, pradeda skleistis tikrasis jos žmoniškumas.

Panašiu metu gimė, gyveno ir veikė *vydūnai* įvairiose tautose. Būdami šviesesnės sąmonės, turėdami artimą ryšį su savo tautos gelmėmis ir pačia Būties Priežastimi, jie prisilietė prie pačios Amžinosios Šviesos ir dar skaisčiau įsidegė, siekdami savo degimu apšviesti ir kitų sielas. Jie apie pasaulio Priežastį, apie Kūrėjo dėsnius kalba jau ne tik palyginimais (J., 16, 25). Be abejo, kiekvienas savaip perteikė tai, ką regėjo, suvokė.

Šie Dievo vaikai suvokė nepalyginamai daugiau nei kiti to meto žmonės ir buvo suprasti tik vienos kitos gimingos sielos. Didžiumai žmonių jie – keistuoliai, nešiuolaikiški, nemadingi ir galbūt neprotingi... Tai – pranašų, šviesos vaikų, kurių *tamsa* nemėgsta, dalia. Tai Jėzaus Nazariečio ir Jo misiją tęsiančiųjų – didžiųjų sielų – dalia.

Mūsų vaikaičiai atlaidžiai šypsosis, skaitydami istorijas apie šiandienos tikinčiuosius, kurie neretai tarsi spuoguoti paaugliai karštligiškai gynė *vienintelę teisingą tiesą*. Būsime jiems panašūs į tuos tikinčiuosius, kurie buvo linkę veikiau sutikti su Dievo nebuvimu, nei su tuo, kad Žemė yra apvali, kad ji sukasi...

Žemė sukasi nepriklausomai nuo to, ar mes tuo tikim. Suvokiame tai ar ne, mumyse yra tautos dvasia, kurios unikalumą savo gyvenimu ir kūryba reiškė tautos genijai Čiurlionis, Vydūnas.

Vydūnas vis dar nesuprastas

„Vydūnas yra ne mūsų!" – šis trumpas ir kategoriškas garbaus amžiaus kunigo, monsinjoro teiginys ir sukrėtė, ir paskatino susimąstyti, kas yra *mūsų* ir kas – *ne mūsų*... Paprašius paaiškinti, monsinjoras vėl buvo lakoniškas: „Visa, ko reikia žmogaus išganymui, yra katalikų tikėjime"... [...] Tačiau jeigu taip, kodėl su tokiu dideliu pagreičiu katalikiškoji žmonijos dalis rieda į susvetimėjimą, sudaiktėjimą, nužmogėjimą?.. „Nežiūrėk, ką aš darau, bet klausyk, ką aš sakau", – šį dvasininkijos požiūrį atspindintį posakį, progai pasitaikius, prisimindavo kaimo senolis, *žalioje jaunystėje* pabandęs diskutuoti moralės ir tikėjimo klausimais su jos žinovais kunigais...

Pačiam neieškoti gilesnio tiesos pažinimo ir kliudyti jos ieškoti kitiems – tai ne Kristaus, ne Šviesos, o tamsos tarnų požymiai. Nesirūpinti, kokia tikyba – gyvąja ar „dirbtinąja gudrybių tikyba" (Vydūnas) minta tautos žmonės, – tai jokia Tėvynės meilė. Veikiau tai ir paties tikėjimo, ir Dievo parodija. Ne tik Vydūnas, bet ir išeivijos kunigai (A. Grauslys, G. Gaidamavičius, V. Brizgys ir kt.) tikėjimo, ***Evangelijos*** nepažinimą laiko žmonijos ir net paties Dievo priešu. Tik gyvosios tikybos dėka žmonės tampa sąmoningesni ir doresni, o negyvos (katalikų teologo J. Ratzingerio žodžiais tariant – *nekrofilinės*) tikybos žmonės grimzta į menkumus, prietarus, vargus.

Tačiau gal Vydūnas *ne mūsų* dėl kitos priežasties? Gal Vydūnas nesuderinamas su katalikiškuoju mokymu? Jo mintys su ***Evangelijos*** dvasia, jos principais tikrai dera. Pasak vysk. V. Brizgio, „Evangelija tiksliai nieko nepasako, tačiau ji pasako, kad reikia apaštališkos dvasios." Tada kyla klausimas, ar katalikiška (semitiška, romėniška ir pan.) mąstysena, pasaulėjauta yra suderinama su lietuviška sąmone, baltiškąja pasaulėjauta? Jeigu šios pasaulėjautos labai skirtingos ir nesuderinamos, kuo religijos hierarchai patartų būti – ar labiau lietuviais (neišsižadant savosios, prigimtinės pasaulėjautos), ar labiau semitais – perimant jų pasaulėžiūrą? O gal išore – vienokiais, o vidumi – kitokiais? Svarstydamas kur kas sudėtingesnius klausimus, indų išminčius M. Gandis kalbėjo apie tai, kad veidmainystė visuotinai įžengė ir į religiją.

Gal vis dėlto katalikiškasis mokymas vadovaujasi ***Evangelijos*** principais, jos Meilės dvasia ir nėra nukreiptas prieš lietuviškąją, baltiškąją, pasaulėjautą? Jeigu taip, kodėl neatkreipiame tikinčių tautiečių dėmesio į tą, kuris buvo tikras Kristaus sekėjas ir kartu – iki kaulo smegenų – lietuviškas! Ir A. Maceina pabrėžė, kad žmonių dorovingumo niekas taip nežadina, kaip tautos šventieji. Kun. G. Gaidamavičius savo knygoje pabrėžia, jog tauta be savųjų pranašų, be savojo mito (idėjų, vizijos) gyvybinga ir kūrybinga nė negali būti. [...]

Ir Vydūnas, ir A. Maceina religinį tautiškumą laikė „aukščiausiu tautiškumo laipsniu" (A. Maceina), tautinės individualybės išsiskleidimu, kiekvienos rasės siekiu. Kadangi religija itin svarbi žmoniškumo augimui, galime teigti, kad kliudydami religijai tapti vis labiau tautine ar tautiška, didiname tautoje sumaištį, įvairialypę destrukciją, kuri reiškiasi agresija ir saviagresija – t. y. lėtine ir tikrąja savižudybe.

Kita vertus, su kiekvienu šviesuoliu tauta kyla. Tad niekinti, atmesti ar ignoruoti jų mintis ir pastangas – vadinasi, menkinti, silpninti savo tautą.

Deja, apie Vydūną ir šiandien daugiau kalbama kaip apie kultūros veikėją, dramaturgą. Kai kurių akademinių filosofų manymu, netgi filosofo vardo jis nevertas, nes šioje cypiančioje,

pačiam žmogui (žmoniškumui) pavojingoje civilizacijoje filosofais ir teologais tituluojasi sudėtingiausius logistikos žaidimus žaidžiantys, kartais nieko bendra su Išminties meile (filosofija) ir Dievu neturintieji...

Vydūnas – savęs ir Dievo pažinimo mokytojas

Savęs, savo dvasinių gelmių pažinimo svarba šiandien neabejoja joks iškilesnis teologas, juolab mistikai ir psichologai. Jų ir Vydūno principai yra tie patys, kartais beveik pažodžiui sutampa ir jų mintys. Ypač vydūniška minčių dvasia alsuoja lietuvių išeivijos kunigų mintys.

Žmogus, lyginant jį su kitomis būtybėmis, Vydūno teigimu, yra *bedugnė esybė*. Pasak vyskupo V. Brizgio, jis savo „dvasiniu pradu siekia metafizinę sritį“. Tačiau tai, kas yra arčiausiai mūsų – mes patys – mažiausiai mums pažįstama, patys sau esame paslaptis. Atrodo, bijome pažvelgti į savo gelmę, kaip vaikystėje, anot J. Marcinkevičiaus, užsigulę ant šulinio rentinio, bijojome pažvelgti gilyn ir pamatyti tenai kitą save.

Žmogaus esmę Vydūnas įvardijo Amžinosios Šviesos spinduliu, dangiškąja žvaigžde. Jo manymu, žmogaus jaučiamas atskirumas nuo Dievo yra ne erdvinis, bet sąmoninis. Vysk. V. Brizgys pabrėžia, jog žmogus, pasaulis ir Dievas – šie trys nežinomieji – tarpusavyje neišskiriamai susiję. Vienuolis R. Voillaume tvirtina, jog „kiekvienas žmogus sutvertas pagal Dievo atvaizdą – tai truputis Absoliuto“. [...]

Tikėjimas, Dievo samprata lemia žmogaus santykį su savimi, su kitais žmonėmis ir pasauliu. Galima teigti, jog Dievo samprata formuoja pasąmonės etiką. Todėl nuo žmogaus tikėjimo labai priklauso jo gyvensena, jo laikysena įvairiomis gyvenimo situacijomis. Tikėjimo tiesų suprimityvinimas, iškrypusi religija yra kur kas pavojingesnis reiškinys nei vadinamoji laisvamanybė ar kita -ybė. Vyskupas V. Brizgys, kalbėdamas apie nihilistinės, marksistinės filosofijos sekėjus, tvirtino, jog „tokie vis tiek yra daug pranašesni už tuos, kurie tais klausimais visai negalvoja ir

nesirūpina“. Visiškas nereligiškumas, jo manymu, nėra kokia nors filosofinė sistema, o „befilosofiškumas“. Tad neskatinanti mąstyti ir patirti Dievą tikybos sistema iš esmės yra Dievą teigiantis ateizmas. O logiškiau, pasak teologo J. Ratzingerio, „tokia bendravimo su tikėjimu ir Dievu forma neišvengiamai turi virsti Dievo mirties teologija“. [...]

Teologas P. Tillichas teigia, jog tas, kuris žino esant gelmę, nepaisant jo žinojimo ar mąstymo, jau yra prisilietęs prie Dievo, nes ta begalinė gelmė – „tai Dievo vardu nusakoma gelmė“. Ją patyręs žmogus išgyvena dabarties, kurios kiekviena akimirka siekia Amžinybę, palaimą.

Vysk. V. Brizgio teigimu, svarbiausia yra savo prigimtį pažinti ir ja sekti. To nepaisantis žmogus pats sau tampa priešu, o jo gyvenimas – tarsi nualinta gamta. Tačiau bažnyčios mokymas apie žmogaus prigimtį lėmė tai, jog daugelis tikinčiųjų apie tai nemąsto arba ją suvokia negatyviai. Jie labiau pritartų T. Kempiečio mintims, jog prigimtis yra *gera artistė*, nei vysk. V. Brizgio teiginiui, jog Evangelija ir žmogaus prigimtis moko to paties, nes joje įrašyti įstatymai to, kuris ją sukūrė. Pasak kunigo A. Grauslio, žmogus turi savęs ir savo prigimties pažinimo privilegiją. Tą pačią mintį išreikšdamas, Vydūnas apgailestauja, jog daugelis šia privilegija beveik nesinaudoja, kad apie save nieko aiškesnio nežino, kad sąmoningesnio gyvenimo nesiekia.

Galingiausia nuodėmės versmė, anot kun. A. Grauslio, glūdi paslaptingose mūsų širdies gelmėse. Todėl norint būti išties dorovingam ar net dieviškam, reikia ne su nuodėmėmis kovoti, bet išrauti jų šaknis, glūdinčias mūsų prigimtyje. Tačiau, norint tai padaryti, būtinas savęs pažinimas, savęs mistika. [...]

Vydūnas – tautos vaidila, išminčius ir pranašas

Lietuvos šviesuoliai išeivijoje, 1948 m. sveikindami Vydūną 80 metų amžiaus sukaktuvių proga, kreipėsi į jį kaip į Didįjį Žmoniškumo Ugdytoją, Didįjį tautos Žynį ir Mokytoją, Didįjį Aisčių Tautos Dvasios Žadintoją, Lietuvos Dvasios galiūną, Didįjį Žmogų...

A. M. Katiliškio liudijimu, „jis buvo lengvas, tartum pakyląs rūko debesėliu, vaiskus ir nesusiejamas su niekuo. Jis buvo didžiame skaidrėjimo kelyje, ir šaukė, ir šaukia mus eiti į tą skaidrią šviesą."

Vydūnas, F. Kiršos žodžiais tariant, kaip niekas kitas atgaivino Lietuvos praeities Amžinąją Ugnį, kaip niekas kitas iš senovės kapų išvedė melstis prie šventųjų Lietuvos aukurų vainikuotas vaidilutes ir pražilusius krivius, kaip niekas kitas, tapęs savaimingu vienuoliu, tapo lietuvių dvasios riteriu.

Tai argi Jis – „ne mūsų"? Iš kokios tada praeities tautos dukroms ir sūnums stiprybę semtis? Kodėl mes, Evangelijos žodžiais tariant, slepiame Žiburį, o ne iškeliame, kad visi matytų, kad jis visiems šviestų? Taip elgdamiesi mes ne „vardan tos Lietuvos", o vardan tamsos veikiame...

Ir vis dėlto, Vydūno dramos personažo žodžiais tariant, Jis „uždegė mūsų širdyse šventąją ugnį. Jis teisybę, grožę ir labą gaivino mūsuose. Aukščiausiąjį žmogaus uždavinį jis pildė gyvendamas." Nors jau nebetars ugnies ir šviesos žodžių mums, išliks amžinai gyvas, žadindamas mumyse tai, kas kilnu, vaisku, gražu, dora. Jo dieviškas spindėjimas, jo dvasios liepsnojimas pažadins ir mumyse rusenančią kibirkštį rusenti, degti, šviesti...

Reikia degti, reikia liepsnoti, nes daug tamsos aplink. Reikia „giedoti Tėvynės atsigavimo giesmę" (Vydūnas), nes daug joje pančių ir vergystės. Mes nenorime „kaip žuvelės kitoje srovėje" nykti, nenorime būti „bedvasiais, kitų žaislu". Mes *dykiai* norime būti, kilnūs ir orūs gyventi savo pačių tiesa, savo pačių dvasia.

***Naujoji Sąmonė,* 1999, nr. 7.**

VYDŪNAS: *TAUTA YRA DIEVO KŪRINYS*

Norėdamas matyti ne vergų, bet laisvę mylinčių, sąmoningų žmonių tautą, kuri siekia atskleisti unikalias Kūrėjo jai duotas dovanas, Vydūnas visą gyvenimą paskyrė dvasiniam tautos augimui. „Aš pasirinkau uždavinį nešti į savo tautiečių širdis visa tai, kas žadinti galėtų aukščiausias ir prakilniausias žmogaus jėgas“, – 1914 metais rašė didysis Žmoniškumo Mokytojas.

Vydūnas – pirmasis mąstytojas, atskleidęs ne tik lietuvių kultūros, bet ir religijos savitumą, t. y. prisilietęs prie pačios Lietuvos širdies, prie jos gyvybingumo versmių ir kvietęs prie jų eiti kitus.

Tauta – atskira žmonijos medžio šaka

Kaip žmogus, taip ir kiekviena tauta siekia nusimesti ne tik regimus pančius, grandines, o būti laisva ir savąja dvasia – savaip mąstyti, kurti, gyventi.

Dvasinę laisvę (*dykybę*) Vydūnas laiko aukščiausia žmogaus pasiekta būsena, kai jis gali pilnutinai atskleisti savo esmę. Lygiai taip kiekviena tauta, užuot mėgdžiojusi kitas, yra pašaukta būti savimi – apreikšti savąją sąmonę ir pasaulį praturtinti savosios dvasios-sielos ypatingumu.

Tačiau kaip žmonės, taip ir tautos ne tuo pačiu metu pasiekia tikrąją, esmingąją laisvę. Pirmiausia jos žemėje išauga taurūs, itin sąmoningi žmonės, galintys suvokti savo tautos ypatingumą ir savo gyvenimu išgrįsti takus, vedančius tautą „vienan tikslan, būtent aukštyn, švieson, dorovėn.“ Visa tauta, pasak Vydūno, su visomis savo galiomis turi išmokti gyventi „vienos širdies plasta, vieno spindulio spalva“. Iškiliausieji tautos žmonės, neretai pranašais vadinami, regi tų spindulių srovę kylant iš pačios Visumos Aukštybės, iš pačios Kūrėjo valios; tai savo tautai apreikšdami, veda ją į didesnį sąmoningumą.

Argi įmanoma, kad kokią tautą į pilnatvę – į jos *pažadėtąją Žemę* – išvestų kas nors kitas, kiti, o ne tos tautos žmogus, tos tautos pranašas? Pasak A. Maceinos, niekas taip nežadina žmonių dorovingumo, kaip savo tautos šventieji. O tautos dvasinio (religinio) sąmoningumo – tautiškumo esmės – niekas kitas ir negali pažadinti, kaip tos tautos regėtojai, pranašai. Tauta be savo mito – idėjos, vizijos – pasmerkta sudžiūti, kaip ir neturintis idealų, polėkių, savo dvasią numarinęs, menkavertiškumo slegiamas žmogutis...

Deja, prie tautos silpimo, jos *džiūvimo* itin daug prisideda tie, kurie žodžiais Tėvynę myli, o darbais išsigina. Kiekvienas žmogus, kiekviena tauta Kūrėjo Valia savaip jaučia, mąsto, gyvena. Suvienodinti visus, primetant *standartinį* mąstymą, – vadinasi, prieštarauti Kūrėjo dėsniams.

Tautos diena

Kiekvienas žmogus yra savo tautos jėga ir galia; ir kaip tautos žmonės gyvena, elgiasi – tokia ir jų Tėvynės lemtis. Pasak Vydūno, šią dieną tautiečiai turėtų kuo nuoširdžiau maldoje parimti, pasišvęsti Dievo Meilei ir Galiai, kad galėtų tapti žmoniškesni, nepriklausomi ir laisvi, nes tik taip tauta tegali tapti išties laisva. O jeigu žmonės tautoje pakliūva į viens kito vergovę, tokia tauta netrukus gali patekti ir į svetimųjų vergovę. Todėl tie, kurie devynis kailius lupa nuo savo tautiečių ir vien savo materialine gerove tesirūpina, veda tautą į vergystę, nors ir garsiausiai tautos himną giedotų.

Tauta yra tarsi viena asmenybė, vientisas psichinis pasaulis, vienas kūnas. Kaip žmogaus kūne neatskiriamai susijusios (įvairias funkcijas atliekančios) atskiros jo dalys, o šios – iš mažytėlaičių ląstelių sudėtos, taip ir tautos žmonės, atlikdami mažyčius ir didesnius darbus, yra tarsi tautos kūno ląstelės. Jeigu daug šių ląstelių serga, tautos gyvata menkėja, tautos gyvenimas pakrinka. Šią sumaištį patiria ir kenčia net ir sveikiausios ląstelės. Šiandien menką dėmesį skirdami vaikų laisvalaikiui, jų dvasinei

sveikatai, ryt poryt užsiauginsime visą puokštę *sergančių ląstelių*, nuo kurių kentės ir sąlygiškai pačios sveikiausios, pavyzdžiui, bijos vėliau vakare išeiti į gatvę, nerimaus dėl savo turto, dėl savo vaikų ir t. t.

Tautos likimas yra toks, kokie yra tautos žmonės, kiek išaugęs jų žmoniškumas bei sąmoningumas. Kiekvienu žmogumi tauta kyla arba menkėja, silpsta. Mažai tautai reikšmingas kiekvienas žmogus. Ir gal ne tiek svarbu dėl žmonių kiekybės sielotis, bet jų *kokybe* – žmoniškumu, išsilavinimu, sąmoningumu – rūpintis.

Kasmet švenčiame Nepriklausomybės dieną. Vydūnas tartų, jog ji laisva tik gyvenimo paviršiaus dalykuose – esmingosios laisvės nėra. O kol jos nėra, tai ir turimai išorinei laisvei gresia pavojus.

Kam tauta yra laisva?

Gėlei pievoje yra Kūrėjo duota laisvai suptis vėjyje ir džiaugtis saule bei lietumi tam, kad kuo įstabiau pražystų. Tie patys Kūrėjo Dėsniai galioja ir atskiram žmogui, ir tautai.

Neretas kalbėjo apie stebuklingą mūsų tautos išsivadavimą (tiek nepriklausomybės paskelbimą, tiek jos atkūrimą), tačiau Vydūnas regi čia nuostabios Kūrėjo galybės veikimą – laisvė mums suteikta. Jos dėka tauta išėjo iš vergovės, jai leista gyventi savaip.

Tačiau retai mes klausiame – o tai, Vydūno manymu, turėtų būti pagrindinis iškilių tautos žmonių rūpestis – kam tauta yra laisva? Užuot dejavę dėl buvusios vergystės, turėtume džiaugtis, kad mums duota gyventi šalia kitų tautų, o ne po jų kojomis. Ir tai negali nieko nereikšti.

Kaip kiekvienas žmogus, taip ir tauta, būdama laisva, turi spręsti savąjį uždavinį. Kiekviena tauta kaip atskira žmonijos medžio šaka prisideda prie to medžio augimo, vešėjimo, žydėjimo. Ir kuo daugiau prisideda, kuo geriau savo uždavinį sprendžia, tuo laisvesnė tampa. O jeigu netenka reikšmės šio žmonijos Medžio augimui, kaip ir atskira žmogaus organizmo ląstelė, ji greit praranda laisvę ir pranyksta.

Jeigu tauta išauga, pasiekia esmingąją laisvę, pačios Kūrybos galios ją saugos kaip savo tikslo priemonę, ir jokios pasaulio jėgos neįstengs tokios tautos išnaikinti, net pavergti. Taip aukštai iškilusiai tautai nebereikės rūpintis savo nepriklausomybe ir laisve – pati Aukštybė ją saugos, o jos pačios aukštas žmoniškumas ją tvirtins. Tokia tauta savo šviesumu visą žmoniją kelia į didesnį žmoniškumą, į dieviškumą ir rodo kitoms tautoms kelią, kaip eiti į tikrąją laisvę.

Tikroji ir tariamoji laisvė

Kas yra laisvė iš tikrųjų, jaučia nedaugelis, mano Vydūnas, – ir tik vienas kitas išties suvokia, kas tai yra. Neretai suaugusio žmogaus laisvės samprata mažai skiriasi nuo paauglio. Kai kuriems tam laisvė siektina, kad nevaržomai galėtų kitiems pančius uždėti. O daugeliui laisvė tėra galimybė gyventi neįpareigojantį, beprasmį gyvenimą.

Žmogus tik tada yra tikrai laisvas, kai gali nevaržomai reikštis jo paties esmė, kai įvairių spalvų žmoniškumo spinduliai nudažo visą jo asmenybę. Tikrai yra laisvas tas, kuriame valdovė yra žmogaus esmė, jo tikrasis (dieviškasis) *Aš*. Tačiau daugiau yra linkusių ir gebančių valdyti kitus, bet ne save patį: sunku išsivaduoti iš kūniškųjų poreikių vergovės, iš tam tikro kažkieno primesto ar standartinio mąstymo, proto diktato ir pan.

Laisvę supratę kaip galėjimą daryti ką nori, leisdami savo gyvenime įsigalėti tam, kas nelabai gera, nelabai gražu, nedora, neteisu, po kurio laiko pajaučia pakliuvę į baisiausią vergovę. Būdamas Visumos dalelė, žmogus negali bet ko norėti, bet ką daryti, tos Visumos nepaisydamas. Taip jis anksčiau ar vėliau patiria tam tikras Likimo pamokas, daugelio Dievo bausme vadinamas.

Atsakomybės jausmas – vienas svarbiausių žmogaus dvasingumo, jo laisvės rodiklių. Deja, nemažai mūsų nejaučia at-

sakomybės ne tik už savo valstybės, bet ir už savo pačių, savo artimųjų gyvenimą. Akivaizdu, jog didesnioji dalis žmonių rūpinasi ne gyvenimo kokybe, bet jo kiekybe. Vyrauja siekimas daugiau (dar daugiau!) turėti – lengvatų, privilegijų, pinigų, daiktų, komforto, jėgos, valdžios (dvasinės ar labai žemiškos), dėmesio, garbės, titulų, patogumų, malonumų ir t. t. – ir visu tuo mėgautis, manipuliuoti...

Vieni naudojasi mažai teribojama valdžia bei jėga ir pasiekia negirdėtas savivalės aukštumas, kiti verčiami dėl to *riestis į ožio ragą*. K. Marksas, kurį sociologai šiandien skaito iš naujo, tai įvardija kaip išnaudotojų ir išnaudojamųjų klases. Vergovinėje santvarkoje tos dvi žmonių grupės buvo vadinamos vergvaldžiais ir vergais.

Nelabai toli nuo tos vergovinės santvarkos mes tenuėjome. Retai sutiksi laisvąjį – tą, kuris nieko neišnaudoja (nei dvasine, nei materialine prasme) ir pats nėra manipuliacijų auka. Mūsų *išsvajotasis* kapitalizmas yra tik žymiai patobulinta vergovinės santvarkos atmaina, nes savo naudai *pajungia* ne tik ir ne tiek žmonių kūnus, bet jų protus, sielas. Labai racionaliai, protingai, planingai. Vaikai ir paaugliai, kiekybiškai lenktyniaujant suaugusiems, tokį gyvenimo būdą supranta kaip vienintelį galimą.

Stverti, griebti, čiupti – daugiau, maloniau – tai jau labiau žvėrių (ir, reikia pasakyti,– plėšriųjų!) gyvenimo būdas. Deja, neretai regimas tarp mūsų. Anot J. Marcinkevičiaus, mes – jau nebe žvėrys, bet dar ir ne žmonės... Vydūnas kalba apie žmoniškumo ir pažmoniškumo (gyvūniškumo) veikimą žmoguje.

Laisvojo žmogaus valdovė yra žmogaus esmė, jo dvasiasiela, todėl jo gyvenime apstu gyvybingumo, šviesos, gaivumo, daugiau santaros ir harmonijos. Šių asmenybių dėka tautos gyvata stiprėja, savitai skleidžiasi savo mokslu, menu, dora, religija. Taip einama į tikrąją, esmingąją tautos laisvę ir taip ji tvirtinama.

Siekti laisvės ir santaros

Gyvenant su kitais, Vydūno žodžiais tariant, būtina savo asmens galias pažaboti. Kaip gamtoje, taip ir žmogaus gyvenime būtinas sutarimas, santara su kitais, su aplinka. Neturėtų kiekvienas sau gerovės siekti, tarsi nieko bendra su kitais neturėtų.

Kiekvienas gali tautos laisvėjimo taką tvirtinti ir kiekvienas tai daro, pats tapdamas vis žmoniškesnis, apreikšdamas savo esmės galias, panaudodamas Kūrėjo suteiktus talentus savo šeimos, savo tautos gerovei.

1918 metais Vydūnas Lietuvos tarybos prezidentui rašė: „Visi kuone be skaičiaus valstybės gyvenimo reikalai, kaip svarbūs jie yra ir būtų, teturi tik antros eilės svarbumo šalia teisybės, teisingumo, tvirtybės, plačios ir aukštos nuožvalgos ir sąžiningumo bei patvaros. Kame toms žmoniškumo išraiškoms pirmoji vieta skiriama, ten nereikia didžių politikos gudrybių valstybei klestėti. Gyvybė tik jomis teminta. Kartais nuslėptos jos pagaliau tik atlaiko viršų“.

***Klaipėda,* 1999 m. vasario 17 d.**

PAMĄSTYMAI SU VYDŪNU APIE TAUTĄ IR TAUTIŠKĄ RELIGIJĄ

Vydūnas ir Maironis, pasak kun. A. Jakšto, išpranašavo tautai laisvę. Pranašais ir dainiais, įžvelgusiais tautos ateitį, visais laikais didžiavosi save gerbiančios tautos ir kaskart naujai permąsto jų išmintį.

Jau 1904 m. išleistoje knygoje ***Senutė*** Vydūnas pateikė ne tik trumpą Lietuvos istoriją, svarbiausius jos įvykius, bet ir apmąstė tautos atsigavimo, jos stiprinimo būdus. Apgailestavo, kad lietuviai iki šiol pakluso tiems, kurie skatino pamiršti ir net niekinti tai, kas labiausiai lietuviška, kur dar slypi tautiška gyvybė – tai liaudies dainos, senoji lietuvių tikyba, papročiai, žymių žmonių atminimas. „Dainos yra lyg versmės, iš kurių atsigaivina nusilpusi tauta“, – rašė ***Senutėje*** mąstytojas.

Gyvenimo įstatymai, pasak Vydūno, lemia Lietuvai gražią ateitį. Ji, palyginus su kitomis tautomis, savo varguose išliko mažiau nedora, mažiau nusikaltusi prieš Kūrybos įstatymus. Tik ji turinti ne sekti kitų tautų pavyzdžiu, o iš jų priimti tai, kas kilnu, kas taurina. Kai žmogus išties žmoniškas, jis yra išmintingas bei dvasiškai laisvas, – ir tik tada jis atskleidžia savo esmę, niekada netapdamas kitų įrankiu ar auka.

Biblinis klausimas „kur tu esi?“ skirtas ne tik kiekvienam civilizuotam *adomui*, bet ir kiekvienai tautai. Žydų mistiko M. Buberio manymu, to Dievas klausia ne todėl, kad nežinotų, bet kad patį žmogų sujaudintų, sukrėstų, idant jis pabustų, prisipažintų paklydęs savo paties slėptuvėje. Ir tauta turėtų kaskart atsakyti, *kur ji esanti*, kad įveikusi sunkumus galėtų kurti savo ateitį, kurti save, o ne tik savo įvaizdį.

Jeigu į užmarštį žydų tauta būtų *nurašiusi* Mozę ir kitus savo pranašus, vargu ar būtų po šia saule išlikusi, bent jau joje nebūtų tiek daug iškilių, talentingų ir genialių asmenybių. Užuot stiprinę savąją tautos atmintį bei gyvybę, mes garbiname, mėgdžiojame kitas tautas, atitoldami nuo savo tautos esmės...

Jeigu žmogus atkartoja kaimynų, partijos ar reklamos idėjas kaip savąsias, į jį žvelgiame kaip į nesavarankišką asmenį, neretai – su gailesčiu. Tačiau kai kitų tautų pasaulėžiūra ar globalistinė ideologija brukama kaip *vienintelė teisinga*, dažnai net neįsiklausome į tam prieštaraujančią savąją dvasią (vidinį balsą, sąžinę). Marinti savąją dvasią skatina ir keisti kai kurių dvasininkų samprotavimai, esą nežinia kas tuo vidiniu balsu galįs prabilti. Taip net XXI a. ugdoma baimė ir paklusnumas, o ne drąsa, sąmoningumas ir atsakomybė. Kai žmogus įpratinamas prievartauti pats save (nepaisyti savo esmės, savosios išminties), vėliau jau bet kokia prievarta ir manipuliacijos būna labai sėkmingos...

Ir žmogus, ir kiekviena tauta pašaukta kilti į didesnį sąmoningumą, į skaidresnę išmintį. Į esmingąją laisvę tauta kyla ne savaimingai, bet jos nariams kintant, tautos žmonėms pasiekiant tikrąją laisvę. Tačiau tikroji – dvasinė – laisvė yra kur kas sunkiau regima, puoselėjama, pasiekiama.

Tautos pasaulėvoka ir krikščioniškosios vertybės

Pasaulėžiūra formuoja vertybinę orientaciją ir lemia visuomenės charakterį bei atskirų jos piliečių gyvenseną. Negatyvus mąstymas, baimės religija paralyžiuoja prigimtines galias; pozityvumas, optimizmas padeda joms augti ir skleistis. Tautinė arba tautiška religija yra tautą vienijanti, solidarizuojanti jėga, o religinės (pasaulėžiūrinės) socialinio bei vidinio žmonių gyvenimo pervartos sukelia disharmoniją ir įvairialypę destrukciją.

Filosofas A. Maceina pastebėjo, kad „religijos ir tautybės santykiai šiandien darosi vis labiau įtempti“, kad daugelyje šalių dedamos pastangos sukurti visai naują, nacionalinę religiją, kad galimi viduramžiai, kai religinis atgimimas apsireikš tik katakombose (!). Tautinę individualybę tauta gali atskleisti tik tautinės arba tautiškos religijos dėka. Pasak A. Maceinos, tautinė religija yra „tautos sukurta ir tautoje pasilikusi, ji iš tautos kyla ir tautoje skleidžiasi“, o tautiška religija

esanti tokia, kuri atitinka tautos esmę, savitą žmogaus santykiavimą su Dievu ir esti išgyvenama bei praktikuojama pagal tautinės individualybės nusiteikimus. Ir A. Maceina, ir Vydūnas religinį tautiškumą įvardija kaip aukščiausią tautiškumo laipsnį, tautinės individualybės išsiskleidimo viršūnę, kiekvienos rasės siekį.

Deja, šimtus metų bažnyčios tarnai niekino ir draudė lietuvių protėvių pasaulėjautą, papročius, liaudies dainas. Šio neįkainojamo turto išlikę tik trupiniai. Kai iš širdžių išstumtas sakralias dainas-giesmes pakeitė primityvios užstalės dainos ir kai kas blogiau, pamatėme atsivėrusią baisią kiaurymę – tarsi juodąją kosmoso skylę – žmonių sielose. Ne paslaptis, jog kai kurios Europos valstybės savo tautinės pasaulėjautos nebeturi nė tų trupinių, o jų sielose *juodosios skylės* dar didesnės... Žvelgdamas į nutautėjusius Mažosios Lietuvos gyventojus, Vydūnas liūdnai konstatavo, jog praradę tautiškumą – savo šaknis – žmonės degraduoja...

Sklaidant tiek artimesnius, tiek tolimesnius istorijos puslapius matyti, jog krikščionių religija, pradžioje buvusi stipri ir įtakinga moralinė jėga, vėliau dažnai tapdavo tik politikos įrankiu – priedanga kažkieno egocentriškiems tikslams, pasinaudojančia naivuoliais, visuomenės nelaimėliais ir netgi įvairiausio plauko išsigimėliais. Pvz., Lietuvos karaliaus Mindaugo žudikas Daumantas po savojo *žygdarbio* – apsikrikštijęs Timotiejumi – tapo Pskovo kunigaikščiu, o po mirties – ir krikščionių (stačiatikių) šventuoju... Prūsai kovojo gindami savo tikėjimą ir laisvę, tačiau vadinamųjų *krikščionių* buvo tiesiog išskersti. Šiandien turime Kristaus vardu ir kalaviju nukryžiuotą Prūsiją be prūsų...

Lietuvoje greta pirmųjų bažnyčių paprastai iškildavo smuklės ir spirito varyklos – jos bažnyčioms ir vienuolynams davė didelį pelną. Deja, šiuos ir kitus barbarizmo *perliukus* bažnyčios istorikai paprastai nutyli. Valančius ir jo blaivybės sąjūdis gimė žymiai vėliau...

Apkrikštytoje Lietuvoje lietuviškai melstis ilgai nebuvo galima, nes krikščionių *Dievas* (reikėtų sakyti – dievaitis) *lietuviškai nesuprantąs...* Prisidengę krikščionybės skraiste, kaimynai *krikščionys* siekė lietuvius nutautinti: vieni – rusinti (statant cerkves stačiatikybei skleisti), kiti – lenkinti. XIX a. pabaigos Vilniuje buvo galima melstis ir lenkiškai, ir rusiškai, ir vokiškai, tik ne lietuviškai...

Labai *krikščioniška* (katalikiška) Lenkija XX a. užgrobė savo kaimynės sostinę Vilnių ir Suvalkiją, o krikščioniškoji Europa gėdingam šio krašto prijungimui prie Lenkijos 1923 metais, prieštaraujant Lietuvai, pritarė... Ne viena krikščioniška šalis (netgi XX a.) elgėsi barbariškai – vykdė savo artimų kaimynių, taip pat krikščioniškų valstybių, genocidą (pvz., Anglija – Airijos).

Krikščioniškose šalyse užaugę du *slibinai* – Stalinas ir Hitleris – tarsi jiems Dievo duotas smulkias monetas dalinosi pasaulį, o po to pradėjo iki tol neregėtas žmonių skerdynes, kaip kitada – kryžeiviai. Vieną šių monstrų ir šiandien paprasti, ir ne tik paprasti, žmonės – *krikščionys – tebegarbina*. Tikrasis jų *Dievas* (idealas) primena ne Kristų, o biblinį *Jahvę*, kuriam jėga, prievarta ir smurtas – įprastos kovos priemonės...

Pasukę istorinį žvilgį į platesnį pasaulį, išvystame *krikščionių* okupuotą (vietinius gyventojus naikinant) Ameriką, devynias galybes *krikščionių* kolonijų (aišku, jas apiplėšiant ir išnaudojant) ir t. t., ir pan.

Apie ką tai byloja – ar ne apie tai, jog tikrosios, netgi elementariausios moralinės vertybės vadinamojo *krikščioniškojo pasaulio* žmonėse yra negyvos? *Krikščioniškosios vertybės* – tarsi balti marškiniai – tik įvaizdis, deklaracija. O po tais marškiniais – kas tik nori: tuštybė, konformizmas, fanatizmas, klasta, kraujas... Prieš keletą dešimtmečių atliktas tyrimas byloja, jog stipriausia mafija klesti katalikiškose valstybėse, pradedant Italija... O korupcija, priklausomybės, savižudybės, nusikalstamumas – visa tai irgi ne *krikščioniško* pasaulio naudai.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir prasidėjus privatizacijai bei *prichvatizacijai*, bažnyčios hierarchai skelbė *gerą naujieną*, jog „nuosavybė – šventa“, – taip netartų joks nuoširdus ateistas, marksistas, juolab – *pagonis*... Tuo pačiu metu kaip grybai po lietaus ėmė dygti įvairios religinės (krikščioniškos)

bendruomenės. Ne vienas katalikas, o ir socialinius mokslus krimtęs pilietis tada kalbėjo, jog visa tai vyksta dėl mums gero nelinkinčių valstybių slaptųjų tarnybų pastangų – siekiant nuo Lietuvos valstybės kūrimo į nesibaigiančius religinius debatus nukreipti idealistų, sąžiningų bei socialiai aktyvių žmonių dėmesį ir energiją...

Amžinosios (aukščiausiosios) vertybės išpažįstamos visame pasaulyje – jų siekiama, prie jų artėjama. Kuo tad išskirtinės *krikščioniškosios vertybės*? Tą *išskirtinumą* geriau parodo ne deklaracijos, o gyvenimas – istorija: patogumas jomis naudotis, siekiant savanaudiškų tikslų, – manipuliuoti, dominuoti, valdyti...

Mažai tautai itin svarbu puoselėti tautines vertybes, apimančias visas aukščiausias vertybes – ir krikščioniškąsias. Nėra tokių *krikščioniškų vertybių*, išskyrus pasaulėžiūrines, kurios būtų svetimos lietuvio sielai – tiek prieš tūkstantį metų, tiek šiandien. O pasaulėžiūros skirtumai, kaip ir tautų istorija, jų gamta – savaime suprantamas dalykas. Jeigu katalikiškoji ideologija norėtų visus suvienodinti, ji niekuo nesiskirtų nuo visus unifikuoti norėjusios sovietinės ideologijos.

Deja, istorinės aplinkybės formuoti tautišką (jau nekalbant apie tautinę) religiją Lietuvai nebuvo palankios. Vienakrypčiu religiniu fanatizmu tarsi sovietiniu buldozeriu buvo beveik nušluota gamtajausminė lietuvių religija ir jų Dievo (Praamžiaus, Pradžiapačio) samprata. Taip, ji buvo kitokia, beje, nenužeminta iki žmogiško teisėjo vaidmens kaip judėjų ir iš jų tą sampratą perėmusioje krikščionių religijoje.

Religinis fanatizmas – toli gražu ne viduramžių problema, tai ir XXI a. kasdienybė. Klaipėdoje katalikų dvasininko iš Indijos paskaitos klausiusi paauglė (jau keletą kartų vykusi į Taizė susitikimus) ne tik nusivylė, bet ir pasipiktino: kaip jis, būdamas indas, galįs taip dergti savo krašto tikėjimą ir pačią Indiją? Šį pamokslininką ji apibūdino kaip nesveiką – jis ne tik „aštrius žodžius“ kalbėjęs ir aistringai gestikuliavęs, bet ir šaukęs – kalbėjęs pakeltu balsu... Galbūt Lietuvos dvasininkai tokiu *teatru* nori *laimėti* daugiau *dūšių*? Būtų labai liūdna, jei tokia politika – kitų dergimas ir demonizavimas – katalikams patiktų.

Vydūnas čia tartų, kad „piktus žodžius tegali tarti, kas širdyje augina piktumą“, tad šio neva krikščionio širdyje gyvena ne Dievas, o piktumas, religine kalba kalbant – pikti demonai.

Ar ne panašių demonų pagalba dergiama ir senoji lietuvių pasaulėjauta bei jos puoselėtojai? Fanatizmas – liga ir bėda, liūdnesnė už bet kokį *-izmą*. Psichologija tvirtina, jog fanatikai niekada sąmoningai neprotauja, nes bet koks fanatizmas užblokuoja didžiausią individo smegenų dalį. Tokiu *protiniu paralyžiumi* dažnai pasižymi *atsivertėliai* ir *persivertėliai*, deja, neretai ir dvasininkai. Už pastaruosius dar uoliau senąją – ikikrikščioniškąją – tautos praeitį bei jos atmintį puoselėjusius šviesuolius dergia karjeristai, labai primenantys sovietmečio komjaunuolius-aktyvistus ir viduramžių vienuolius, dėl šiek tiek kitokio požiūrio į pasaulį ar Amžinybę inkvizicijai (enkavedistams) įdavusius netgi savo senus bičiulius – *brolius Kristuje* (legendinis komjaunuolis Morozovas – savo tėvus). Nieko nauja po šia saule – mainosi tik spalvos ir formos... Bažnyčios istorikei I. Vaišvilaitei, besipiktinančiai etnokultūros puoselėjimu mokyklose, Lietuvos istorijos bei jos vertybių iki krikščionybės tiesiog nėra – tarsi Lietuva būtų pagimdyta Romos popiežiaus ir kryžeivių...

Pasaulėvoka, savęs suvokimas, anot J. Girniaus, „apsprendžia ir pasaulyje laikyseną“. Ir atvirkščiai – žmogaus gyvensena, elgesys su kitais (ir kitokiais) atspindi jo vidinį pasaulį. Vydūniškai tariant, koks žmogaus tikėjimas, toks ir jo gyvenimas, jo veikimas ir likimas. Senovės lietuvių gyvenimas, jų tikėjimas nebuvo amoralus, kenksmingas ar kam nors pavojingas. Etnologo J. Kudirkos ir Vydūno teigimu, kryžeiviai *pagonimis* tendencingai vadino kitatikius, stengėsi suniekinti bet kokias tautinės religijos bei kultūros apraiškas, nors prūsų bei lietuvių moralė, pasak istorinių šaltinių, buvo traktuojama kaip pavyzdys netgi patiems krikščionims...

Garsus ir katalikų dažnai cituojamas psichologas V. Franklis religijų įvairovę lygina su kalbų įvairove. Niekas, psichologo tvirtinimu, negalįs sakyti, kad jo kalba esanti aukštesnė už visas kitas. Pasak V. Franklio, „tiesą žmogus gali suvokti ieškodamas bet kuria kalba, ir bet kuria kalba ieškodamas gali paklysti ir netgi

meluoti“. Vydūnas, atsižvelgdamas į žmogaus individualumą, teigė, jog tikėjimų esama tiek, kiek yra žmonių, nes kiekvieno ryšys su Dievu esąs savitas. Tik tapataus sąmonės šviesumo žmonės galį priklausyti vienai tikybai, t. y. beveik identiškai bendrauti su Kūrėju.

Tai, kad Dievo samprata krikščioniškame pasaulyje keičiasi ir ypač pakis XXI a. – nėra abejonių. Tačiau lietuviams nereikėtų didelių reformų daryti, grįžus prie kai kurių savo senosios pasaulėvokos kertinių akmenų, prie savo protėvių dvasios – iš čia juk tauta ir tegali „stiprybę semtis“, nes čia jos šaknys.

Būti savimi ar išnykti kaip dūmui?

Būti savimi – tai puoselėjant savo esmę (savastį), kurti savitą gyvenimą ir kultūrą. Tautinės arba tautiškos pasaulėžiūros – darnios kosmologinės sistemos – įtvirtinimas yra vienas svarbiausių tautos evoliucijos bei jos išlikimo garantų. Institucijos ir žmonės, kurie kritikuoja, piktinasi lietuviškos pasaulėjautos apraiškomis dvasiniame (kultūriniame, religiniame) tautos gyvenime, yra priešiški lietuvių tautai arba nežino, ką daro, – yra suklaidinti.

Lietuvos radijo *Mažosios studijos* parengtoje laidoje (2009-11-21) buvo cituojami Jungtinės Karalystės vyriausiojo rabino žodžiai apie tai, jog Europos kultūra turinti bendrą – judėjiškai krikščionišką – pagrindą ir kad tautiškumas šiuolaikiniame pasaulyje neturįs jokių perspektyvų išlikti... Kas tai – provokacija? O gal tai išties jau seniai vykstąs globalizacijos dievaičio ir didžiausių pasaulio korporacijų planas – valdyti pasaulį, kuriam pritaria rabinai, *aukštieji kunigai* ir *Šventojo Rašto* aiškintojai?..

Jau kitoje Lietuvos radijo *Mažosios studijos* laidoje buvo pranešta apie atliktą tyrimą: labiausiai pasaulyje persekiojama religija – krikščionybė. Stebina ne pats faktas, o jo vertinimas. Jeigu tūlas klajūnas skundžiasi šen ir ten esąs nepageidaujamas, arba kai keistokas pilietis vienoje ar kitoje šalyje

įgyja *persona non grata* statusą, į jį nežvelgiama lyg į *skriaudžiamą teisuolį* – kaip šiuo atveju. Nepageidaujamas pilietis nėra nei žmogžudys, nei teroristas, bet jo idėjos, veikla bendruomenės darnai ir valstybei pripažįstama esanti kenksminga.

Kodėl pasaulis baiminasi ne indų ar budistų religijos išpažinėjų, o krikščionių, kaip kitada – komunistų? Romos kurija praeityje pasižymėjo ne tik manipuliacijomis, bet ir brutalia, netgi kruvina prievarta. Šiandien misionierių kovos ginklai kiek pasikeitė, bet jų veiklos esmė, deja, liko ta pati. Jie siekia, kad savo šaknis – protėvių vertybes ir papročius – tarsi nieko vertus ar net kenksmingus dalykus pamynę (!), žmonės priimtų semitiškai krikščionišką pasaulėžiūrą...

Ar savo protėvių vertybes *pamiršusios* tautos tobulėja? Atlikta nemažai sociologinių tyrimų apie negatyvius visuomenės pokyčius (pvz., savižudybių, alkoholizmo protrūkius) po vadinamosios sėkmingos krikščionių misionierių veiklos Afrikoje. Afrikiečiai tampa krikščionimis ir kartu – *mankurtais*, t. y. žmonėmis, abejingais savojo krašto istorijai, kultūrai ir jos likimui. Vietos gyventojai šių pokyčių ir tolimesnių grėsmių akivaizdoje pasijunta esą bejėgiai, nes savo žmonių vertybių ir dvasinio gyvenimo lemti nebegali – jį formuoja Romos kurija. Netgi paskutiniame XX a. dešimtmetyje, pabandęs krikščionybę priartinti prie savo protėvių pasaulėvokos, afrikietis vyskupas buvo apkaltintas *religiniu sinkretizmu*, o jo veikla – sustabdyta, jo *paslaugų* atsisakyta. Iš Romos atvykę europiečiai įvedė savo tvarką – *atkūrė* semitiškai krikščioniškų *tiesų grynumą* – be jokio afrikietiško kvapo. Viskas teisėta – ši vyskupija Afrikoje priklauso Romos katalikų bažnyčiai...

Kiekvienas reiškinys turi savo ištakas, priežastis. Ir žmogaus, ir žmonijos pasąmonėje susiformuoja neretai mums sunkiai suvokiami impulsai, kurie kartais prasiveržia... Antisemitizmas ir priešiškumas krikščionių religijai pasaulyje – ar tai tik atsitiktinis sutapimas? Galbūt baigdami prarasti savo tautinę tapatybę, savąsias šaknis, kai kurie, tarsi į kampą užspeisti žvėrys, sąmoningai ir nesąmoningai niršta ant visų, kas jų tautinį orumą galėtų žeisti? Ar prie to neprisideda ir bažnyčios eskaluo-

jamas *išrinktosios žydų tautos* mitas (iš čia – ir krikščionių religijos *išskirtinumas*)? Nejaugi ir XXI a. bažnyčia neatsisakys ryškaus polinkio į rasizmą[1]? Žydai čia niekuo dėti, nors kam nebūtų malonu girdėti visame pasaulyje garbinant savo protėvius? Vienas iš keturių filosofo J. Levino minimų žydų stebuklų – „šios tautos tėvynės pavirtimas *šventąja žeme* didžiajai žmonijos daliai, jos knygų tapimas ***Šventuoju Raštu*** šimtams milijonams žmonių.“ Bet galima į tai žvelgti ir kitaip. Istorikas E. Gudavičius paskaitoje krikščionybę yra įvardijęs *žydų sekta*, o jos lopšyje – *šventojoje žemėje* – šventa ramybe ir taika nelabai tiki ir patys žydai...

Krikščionių *šventojoje žemėje* ir žydų *amžinojoje tėvynėje* tebetvyro įtampa, nesiliauja smurtas. Krikščionys apie tai beveik nekalba – *pagarbiai tyli*, su terorizmu labiausiai siedami arabų pasaulį. Lietuvių išeivijos laikraštyje ***Keleivis So Boston*** (1947 m., birželis) šalia straipsnio apie Vydūną dėmesį atkreipė trumpa iliustruota žinutė: „Palestinoj žydai teroristai išsprogdino Ramleh gelžkelio stotį. [...] Mieste gyvena apie 10000 gyventojų ir visi jie yra arabai“. Įsitvirtinus *šventojoje žemėje* vieniems, tūkstančiai kitų (arabų) neteko savo namų, žemės ir tapo klajokliais. Ir ką čia bepridėsi... Gal tik tai, jog savo ištakų, protėvių nebeprisimenantys ir mitinį žydų Jahvę garbinantys lietuviai dvasine prasme yra tokie pat klajokliai, kaip ir šie arabai...

Troškimas visą pasaulį *išvaduoti* ir *palaiminti* Kristaus ar Alacho vardu slepia pačių *gelbėtojų* problemas, jų geismus. Ne visi žmonės yra lengvatikiai ar aklatikiai. Jie mato, kaip prisidengiant *krikščioniškomis vertybėmis*, naikinamas dvasinis tautų paveldas, jų pasaulėvoka, iki tol padėjusi gyventi darnoje su savimi ir pasauliu. Jau XX a. tapo aišku, jog tautai ar žemynui užkariauti tankai ir ginklai nebūtini – pakanka užkariauti, valdyti žmonių mąstymą, jų protus.

Jeigu tėvų ir protėvių bei jų vertybių išsižadėjimas ir svetimųjų priėmimas žmogų padarytų tobulą – kas kita. Tačiau Kūrėjas už mus žinojo geriau. Pasak Vydūno, *tauta yra Dievo kūrinys*. Jos, kaip ir asmenybės, tapatumą ignoruoti ar net paniekinti, žudyti – tai demoniškų jėgų *žaidimai*. Istorija rodo, kad atsiradusią tuštumą labai greitai užpildo *juodosios technologijos* ir atitinkamas turinys. Kartu su tautiškumu bei patriotiškumu nyksta ir bendruomeniškumas, solidarumas, žmoniškumas. Ir savastį praradusio žmogaus gyvenime, ir tautos būtyje prasideda dvasinė erozija, regresija bei lėtinė savižudybė. Kam naudinga, kad tautiškumas išnyktų kaip dūmas, išblaškomas vėjo? Kažkam reikia Lietuvos – tik be lietuvių?.. Apie *Antikristą* (arba *šėtoną*) pasaulyje ir pačioje bažnyčioje yra rašęs ne vienas krikščionių mąstytojas; kur *išrinktieji*, neribota valdžia, jėga ir nauda – ten ir velniava...

[1] Rasizmas – iracionalios, pseudomokslinės pažiūros, teigiančios, kad rasės (tautos) yra nelygiavertės.

O gal tai tautos išbandymas? Jeigu tauta atsisako, paniekina savo protėvius, tai ji išties nieko neverta, kaip ir už grašį tėvus parduodantys vaikai – tokiems ir panašiems apibūdinti buvo naudojamas labai iškalbingas žodis *išgama*... Gal mes, lietuviai, niekindami savo protėvius, jų istoriją, religiją, papročius ir kultūrą bei jos puoselėtojus, esame jau nepataisomai išsigimę? Išgamų yra visose tautose, mūsų – taip pat. Bet jų, rodos, nedaug; kiti – tiesiog tamsuoliai, prisitaikėliai, bailiai...

Vyskupas Jonas Boruta SJ Vydūnui skirtoje konferencijoje Telšiuose (2005 m.), remdamasis kun. S. Ylos atsiminimais, mąstytoją įvardija kaip gyvojo tikėjimo pavyzdį ir palinki visai Lietuvai Vydūno šviesos, o štai P. Subačius, dvasingumo klausimams skirtoje konferencijoje (2010 m.) teigia, esą jo portretai (į dangų pakeltos akys, ekstazė...) tarpukario Lietuvoje suformavę iškreiptą dvasingumo sampratą, nors Katalikų bažnyčia jau seniai yra pripažinusi, kad tokią įtaką darė per šimtmečius jos platinti *nusaldinti* šventųjų paveikslai... Panaši Vydūną suniekinti siekianti demagogija skleidžiama pirmojo lietuviško ***Playboy*** žurnalo numerio (2008 m.) straipsnyje ***Ligotas mąstytojas, mylėjęs savo atvaizdą...***

Neretai bažnyčios hierarchai išsako nuoskaudą, jog Lietuvoje daug žmonių jaučia nepalankumą bažnyčiai, žvelgia į ją nepasitikėdami, dažnai – tik kaip į ritualinių paslaugų agentūrą, bet nekelia klausimo – kodėl? Kur šiandien Lietuvos *valančiai,*

maironiai, vaižgantai, mylėję pirmiausiai savąją tautą bei jos žmones, ir ne žodžiais, o darbais? Europai ir pasauliui lietuviai yra ir bus įdomūs bei gerbtini tiek, kiek jie bus savimi. Mūsų išlikusi pasaulėjauta yra turtas, kurio neturėtų pamiršti ir dvasininkai. Jeigu ji pamirštama ar net menkinama – griaunama tautos dvasia, jos stiprybė, darna bei dora. Ir visai nesvarbu, su kokia vėliava tai daroma – raudona (marksistine) ar paauksuota – bažnytine...

Lietuvio siela nuo seno jaučia glaudų ryšį su gamta. Ir šiandien į ją einame lyg į šventovę, lyg į susitikimą su Didžiuoju Slėpiniu. Vyskupui Baranauskui „iš to šventos pajautos, iš to giesmės imas". Tačiau krikščionys, pasak išeivijos vysk. V. Brizgio, *įsigudrino* atskirti Dievą nuo realaus pasaulio, nuo gamtos. Atskirtas nuo gamtos žmogus, anot kun. G. Gaidamavičiaus, tampa „anormalios būsenos". Be darnos su gamta ir pasauliu neįmanoma nei vidinė darna, nei išmintis, nei sveikata, nei šventumas...

Stiprėjant už gamtos išsaugojimą kovojančių *Žaliųjų* judėjimui, suabejota, ar visiškai teisus buvo *biblinis Dievas*, paliepęs žmonėms Žemę kaip jos viešpačiams valdyti ir ją naudoti. Tad vis dažniau prisimenamas šv. Pranciškus, kuriam, kaip ir lietuviams, gamtos kūrinius buvo lemta jausti kaip savo brolius ir seseris. Vienas kitas krikščionis atsigręžia ir į šio šventojo (labai lietuvišką!) mirties sampratą – žvelgdamas į ją kaip į Seserį...

Vydūnas ne kartą apgailestavo, jog krikščionys dažniau mini ne Dievą, bet velnią, tarsi juo labiau tikėtų. Senovės lietuvių sąmonėje velnias buvo ne Dievo priešas, bet dangiškos tvarkos prievaizdas, tarsi Jo bendradarbis. Įdomu tai, jog apie tai kalbėdamas vysk. V. Brizgys primena 1215 m. IV Laterano visuotinį susirinkimą, kuriame „pakartojama, kad ir pats velnias buvo Dievo sutvertas, buvo sutvertas geras ir jo sutvėrimas buvo meilės veiksmas", tik mes to neįstengiame suprasti, juolab paaiškinti. Bet teologams toks geras velnias nepatiko – tokiu juk nieko nepagąsdinsi. Ir jie sukūrė idiotišką velnią, tiksliau – ištisą piktųjų dvasių pasaulį. Dievas, aišku, nei *teologų-velniologų*, nei jų *kūrinių* nesibijo, bet patį žmogų toks pasaulėvaizdis veikia destruktyviai. Pabrėžiant *nuodėmingąją prigimtį*, žmogaus silpnumą ir šalia slankiojantį, į nuodėmės liūną besistengiantį įtraukti velnią, netgi sveikiausią (rimtai tuo įtikėjusią) sielą galima *suriesti į ožio ragą*. Tokiose ir panašiose teorijose slypi kur kas realesni ir išties žmogui kenksmingi demonai. Jeigu kas nors ir yra *apsėstas demonų*, tai pirmiausiai ir labiausiai – tokių teorijų kūrėjai ir su jais *žaidžiantys* egzorcistai. Jie, beje, *žaidžia* ir rimtų dvasinių bei psichologinių problemų turinčių tikinčiųjų jausmais...

Nebrandžių asmenų (visuomenės) protu ir jausmais galima *žaisti* labai metodiškai, kūrybingai... Apie *tikėjimo paslapčių* negatyvų poveikį sąmonei rašė A. Maceina: tai, kas žmogaus protu nesuvokiama, negali būti to paties žmogiško proto formuluojama kaip tiesa – vadinamoji *paslaptis*. Kunigo Č. Kavaliausko žodžiais tariant, „labai reikėtų saugotis, kad teologai nemanipuliuotų Dievo vardu, kraipydami žmogaus likimą". Tenka priminti pačių teologų teiginius, kad velnias esąs labai gudrus (!), galįs prisistatyti šventojo ir net paties Dievo vardu. Neabejotina, jis šiandien aktyviausiai veikia teologų *raistuose*... Apie juos kun. Č. Kavaliauskas savo ***Baladėse apie dogmatiką*** rašė:

Išnyksta pievų gėlės, nebėr gyvų žmonių,
Tiktai vaškinės lėlės, paragrafai dausų.
Dogmatiniai skeletai ir kaulai atskiri,
Nerasi žmogui vietos šitų meistrų šaly! [...]
Jie taiso Dievo žodį analizės šviesoj
Ir jaučias nepatogiai tikrovėj paprastoj.

Auga, tobulėja po šia saule viskas – ir žmonės, ir tautos, ir religijos. „Niekad nebuvo ir nebus vieno galutinio, nekintančio krikščionybės tipo, kurį ateities amžiai turėtų tik pasisavinti – nukopijuoti ir tik jo laikytis", – tvirtina vysk. V. Brizgys. Jo manymu, tikras krikščionis negalįs būti abejingas tikėjimo pažangai ir savo protėviams, tautai. Tačiau matant šiandien ne tik abejingumą, bet ir mūsų tautos praeities, jos šviesuolių menkinimą bei viduramžišką tikėjimo tiesų aiškinimą, tenka konstatuoti, jog tikrų krikščionių jų mokytojų gretose nedaug – vienetai...

Ori tauta, kaip ir suaugęs, sveikas, brandus žmogus, neturėtų elgtis kaip vergas – šokti pagal kažkieno sukurtą muziką, t. y. mąstyti ir gyventi pagal kažkieno kuriamą scenarijų (ideologiją). Būdama laisva savo esme, tauta, vydūniškai tariant, turėtų savaip apreikšti mokslą, meną, dorovę ir savaip „prieiti Aukštybę“. Kelias į Ją, pasak Vydūno, veda per tautos širdį. Toji tautos širdis – tautos gyvybė – jos išlikimo pamatas.

Žydų pranašai, pasak J. Levino, „suprato, kad tautos atsiradimas nėra vien paprastas faktas, bet kažkas *tokio*, kas turi būti sutvirtinta giliu tikėjimu, elgesiu, pasauline misija.“ Filosofo J. Levino mąstymuose apie žydų tautą (***Naujoji Romuva,*** 2001, nr. 3) pasakojama, jog kartu statyti jų šventovę žydams siūlę ir samariečiai, ir Antikos pasaulis, tačiau jie atsisakę. „Jie troško patys vieni pastatyti savąją šventovę sau ir – visų laikų pabaigoje – visiems.“ Žydų tautos nacionalinio tapatumo išsaugojimas siejamas su egzistavusiu „dvasiniu elitu“ – pranašais, nesusijusiais su jokia svetima valdžia ar šventykla. Dar daugiau: „žydai net patį Dievą pavertė savo didžiosios politikos subjektu (išskirta – R.P.), suteikdami pastarajai visai naują prasmę“. Dievą kaip įrankį, deja, naudojo, naudoja ir naudos įvairios pasaulio jėgos, o sąmoningo žmogaus ir tautos pareiga – netapti jų manipuliacijų sraigteliu, auka...

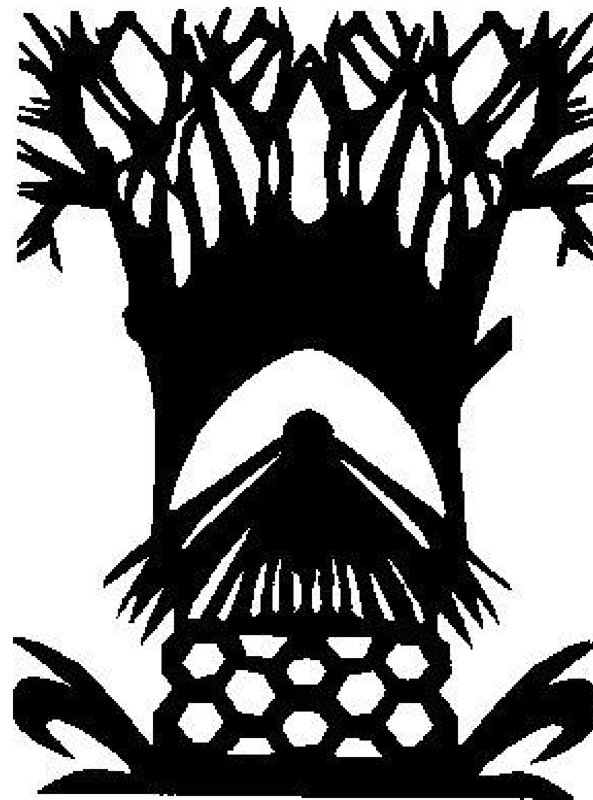
Vydūnas, kaip ir žydų pranašai, mąstė apie egzistencinę lietuvių tautos prasmę – šiems klausimams skirti jo veikalai ***Tautos gyvata, Mūsų uždavinys, Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių,*** dramos kūriniai ***Amžina ugnis, Probočių šešėliai, Mūsų laimėjimas, Senovės balsas, Likimo bangos, Sigutė***...

Pasak Vydūno, kiekviena tauta – kaip ir žmogus – pasaulyje turi savo uždavinį, savąją misiją. O siekiant ją įgyvendinti – būtina būti savimi. Žydų tautą (jos pasaulėžiūrą) reikia ne *kopijuoti*, o iš jos mokytis, pirmiausiai – tautinės savigarbos ir solidarumo. Žydų tautai, anot J. Levino, buvo „nuolat diegiama tvari atmintis apie praeitį [...] ir ateities viltis“ – tai esančios būtiniausios išlikimo sąlygos.

Ar išliks lietuvių tauta? Į tai galima atsakyti vėlgi filosofo J. Levino žodžiais, po kuriais pasirašytų ir Vydūnas, – apie žydų tautą:

„Jie išsaugojo savo žemiško buvimo tikslą, likdami patys savimi. O tautos, neturėjusios gyvenime šio tikslo, neįžvelgusios prasmės viso to, kas esti virš jo ir aukščiau – persmelkiant visą gyvenimą, išnyko kaip dūmas arba sumišo su kitomis tautomis.“

Išlikimo klausimas labai paprastas: kaip pastatyti lietuvio širdyje šventovę, kurios vardas yra Lietuva?

VYDŪNAS – DVASINĖS TAUTOS LAISVĖS GYNĖJAS

Jeigu būtum užmiršę savojo Dievo vardą
Ir ištiesę rankas į svetimą –
Negi Dievas to nežinotų?
(Ps., 2, 4)

Psalmės – labiausiai Vydūno mėgstama šventosios žydų istorijos (Senojo Testamento) dalis. Iš jos mūsų tautai tikrai yra ko pasimokyti. Prašant tautai Dievo pagalbos, čia pabrėžiama, kad jų (žydų) protėviai ne kalaviju nugalėjo savo priešininkus, o savojo Dievo galia, jo vardu mindydami sukylančius prieš juos (Ps. 2, 43).

Vydūnas, pasak išeivijos lietuvių, moko mus būti ne garbingų probočių šešėliais, bet jų žygių tęsėjais, savojo likimo viešpačiais, savąja kūryba kurstančiais tautos amžinąją Ugnį, kuri savo skaisčiomis ir didingomis liepsnomis šviestų ne tik mums, bet ir pasauliui.

Šviesa neregima ir amžina,
Senovėje duota mums iš Aukštybės,
Visi mielai tau širdis pašvenčiam!
Priimki jas! Pildyk savo gyvybe.
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Dramoje ***Vergai ir dykiai*** rašytojas kalba apie mus užplūdusią svetimą dvasią. Toje svetimoje srovėje mes kaip žuvelės keipstame, vargstame, esame tik bedvasiai kitų žaislai, esame vergai dvasioje. Todėl jis ragina sekti ne svetimų tautų, bet savo probočių Šviesa, kuri kiekvieno širdyje kaip šventa ugnis slypi.

Vydūno mokymas apie dvasinę tautos laisvę, tautos religiją bei jos dievų reikšmę atliepia žymaus psichoanalitiko K. G. Jungo teorijas apie archetipus, apie tautinį kolektyvinės pasąmonės sluoksnį. Tad tautos Dievas yra pačios Apvaizdos Valia ir Galia

savaip mąstyti, kurti, gyventi ir taip vykdyti jai skirtą misiją. Kaip kiekvieno žmogaus, taip ir tautos kelias į pilnatvę, į Dievą yra savitas ir nepakartojamas. Būtų baisi klaida kokios nors ideologijos pagrindu versti visus giedoti vieną vienintelę – *išrinktųjų* – giesmę... Dievo valia yra įkūnyta pačios tautos esmėje. Trukdydami ja sekti, mes išties elgiamės barbariškai, taip tautose sukeldami sumaištį, konfliktus, net karus.

Kalbėkite liepsnos, pratarkit!
Lietuvių mokinkit žynius:
Dievybę žmonėms pranašauti!
Širdy jiems šventyklą atverti!
Į Amžiną Šviesą nuvesti visus.
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Tautos šaknys

Kaip medis, taip ir kiekviena auganti tauta turi savo šaknis. Tos šaknys – tai jos prigimtinė pasaulėjauta, savitas santykis su gamta, pasauliu ir visos būties Priežastimi, kurią vadiname Dievu. Kadangi *religija* ir yra ryšys su visumos Priežastimi, visą šį iš protėvių paveldėtą savitumą tikslinga vadinti prigimtine religija. Ji nulemia ir papročių, ir kultūros savitumą. Kartu tai itin stipri tautą vienijanti jungtis, jos narių gyvybingumo ir kūrybingumo sąlyga. Todėl nenuostabu, kad žydų tautoje yra tiek daug genialių žmonių – jie niekada svetimų dievų negarbino, svetimų tautų gyvenimo dėsniais negyveno.

Jeigu religijos (tikybos) pakeitimas būtų tarsi nusidėvėjusių rūbų pakeitimas naujesniais ir madingesniais, nebūtų buvę vadinamųjų religinių karų, nebūtų pasaulio tautos priešinusios kryžeiviams ar kitiems vadinamiesiems misionieriams. Tačiau už naujosios tikybos skelbimo slypėjo geismas užvaldyti tų šalių žemę, turtus ir lygiai taip – jų protus, sielas. Buvo niekinama tai, kas jiems buvo brangiausia – protėvių atminimas, iš jų paveldėtas žmogaus bei pasaulio ir Dievo supratimas. Šiandien tai krikščionys iš dalies pripažįsta kaip klaidą. Kita vertus, neretai teigiama, jog

senųjų tautos klodų jau nebegalima *atkasti*, juolab atgaivinti. Nejaugi tuo norima pasakyti, jog reikia tai tiesiog pamiršti – užmiršti protėvius, senąją savo istoriją, savo ištakas?

Prigimtinė tautos religija – tai ne tik *pagoniškų* dievų vardai, savita pasaulėžiūra, bet ir sąryšiai su tautos ir paties gyvenimo, Visumos gelmėmis. Tuos ryšius paniekinti, sutraukyti – tai pačią tautos šerdį, gyvybingumo versmę pakirsti. Pamiršusi savus Dievus, juos net paniekinusi, tauta pati save sunaikina.

Kad neapleisim probočių Dievų,
Tad jie tikrai ir mūsų neapleis.
Žyniai vis turi pirm visų Dievams
Būt pasišventę. Jie tautos širdis.
Tik tad, kuomet toji pagedusi,
Visa tauta myriopi pasmerkta.

(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Kelias į dvasinę laisvę

Vydūno mokymu, palaimingos yra tautos, kurių religijos išaugo iš protėvių pasaulėjautos, jų religijos. Gyvendama tautinės religijos dvasia, tauta savaime kuria ir savitą kultūrą. Pavyzdžiu galėtų būti M. K. Čiurlionis, kurio kūryboje atpažįstame kažką labai sava – iš jo paveikslų spindi mūsų probočių Šviesa.

Tenka išgirsti samprotavimų, jog senoji tautos religija – jau praeitis, ji mūsų gyvenimui jau nebetinka. Be abejo, neįmanoma atkurti senųjų apeigų – tokių, kokios buvo prieš kryžeivių atėjimą. Bet juk ir pati krikščionybė, ir judaizmas yra jau visai kitas reiškinys, kitokia religija, nei pirmaisiais Kristaus amžiais.

Taip viskas keičiasi irgi tame,
Kas mums iš seno pasirodo šventa.
Bet išmanykime, kame dalykas.
Tesikeičia, kas rodosi akims.
To branduolys, vidus, tas pasilieka.
Tan turim saugot ir branginti!

Tikybos branduolio neturim keisti.
Jisai tikra tikt Lietuvos širdis.

(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Vienas pagrindinių lietuvių religijos bruožų – harmonija su gamta. Žymiausi mūsų etnologai ją vadina gyvybės, gamtmeldžių religija ir pan. O tai tam tikrais aspektais net priešinga pasaulėžiūra tiek judaizmui, tiek iš jos pasaulėžiūrą *pasiskolinusiai* krikščionybei. Todėl jų pasaulėžiūra, jų Dievo samprata lietuvio sąmonei yra svetima. Mėginti ją perimti – tai tarsi ne į savo ratus įlipti ir važiuoti nežinia kur, nežinia ko...

Leiskite būti savimi

Vydūnas primena mūsų Didžiojo kunigaikščio Gedimino žodžius, kuriais jis nustebino to meto krikščionių autoritetus, laiminusius kryžeivių žygius: visi mes tą patį Dievą garbiname, tik kiekvienas – savaip.

Reikia tikėti, kad XXI amžiuje bus leidžiama (!) savitai jausti, mąstyti ir kurti ne tik atskiroms asmenybėms, bet ir tautoms, nes kiekviena pasaulio tauta turi teisę būti savimi, „gyventi savo pačių žodžiu, pačių tiesa, pačių dvasia“ (Vydūnas). Prievarta – ir dvasinė – tesukelia prievartą. Gal tada pamažėl imtų nykti ir antisemitizmo problema? Juk būtent jų, semitų, pasaulėžiūrą ir Dievo sampratą krikščionybės ideologai bruka visoms pasaulio tautoms, užuot gerbę, mylėję ir priėmę jas tokias, kokios yra, – savitas, nepakartojamas, savaip išpažįstančias, savaip garbinančias *savitą* Dievą. Deklaracijų apie tautos ir asmens laisvę, orumą ir individualumą apstu, bet praktiškai veikiama jų nepaisant...

Oi, kad iš Amžinosios Romuvos
Parnešt galėčiau amžiną ramybę
Tiesiog į širdis Lietuvos vaikų!

(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

***Klaipėda,* 2000 m. sausio 12 d.**

BALTŲ VIENYBĖ IR VYDŪNAS

2002 metais Lietuvoje ir Latvijoje atmintinų dienų sąrašas buvo papildytas Baltų Vienybės diena. Rudens lygiadienis baltų istorijoje pažymėtas svarbiais įvykiais, sėkme: didysis prūsų sukilimas prieš vokiečių ordiną, Saulės mūšis.

Nors baltų valstybių politikai didele vienybe nepasižymi, baltų kultūros puoselėtojų gretose ji akivaizdi. Bet jie neretai susiduria su tam tikra opozicija: kai kuriems tautiečiams baltiškoji *(pagoniškoji)* pasaulėžiūra, kultūra – tarsi mirusi praeitis…

Baltų tauta ir jos religija senovėje

Baltus (aisčius) Vydūnas teigia nuo žilos senovės esant šios žemės vaikus – jie buvę sėslūs ir taikingi. Baltai (vadinti prūsais, sembais, sūduviais, kuršiais, lietuviais, latviais ir kt.) viduramžiais ir anksčiau buvę vientisa tauta. Ji kalbėjusi ta pačia kalba, nors ir skirtingomis tarmėmis, kurios nuo viduramžių ėmė kisti, ypač genties pakraščiuose.

Vėliau, pasak Vydūno, tautos branduolys suskilęs į tris dalis: vakaruose prūsai grūmęsi už savarankiškumą ir išnykę kaip tauta; šiaurėje, patyrusi germanų, suomių ir slavų įtaką, susiformavusi latvių tautybė. Kaip tikroji baltų tauta likusi ta jos dalis, kurios gyventojai vadinami lietuviais. Iš pastarųjų labiausiai pirmykščius bruožus išsaugoję gyvenantieji kiek žemiau Nemuno vidurupio – čia įsižiebęs ir naujas kultūros židinys.

Stipriausia tautą vienijanti jėga, stipresnė ir už kalbą, pasak Vydūno, nuo seno yra jos religija. Baltų religija, skirtingai nei juos nukariauti siekusių vadinamųjų krikščioniškųjų tautų religija, buvo prigimtinė. O ši, Vydūno tvirtinimu, žmogaus gyvenimui visada turi daugiau reikšmės. Tuo galima paaiškinti didžiulę prarają tarp senovės lietuvių ir *krikščionių* dvasios, jų žmoniškumo, pastariesiems klastingai ir žiauriai elgiantis su taikiais vietiniais prūsų gyventojais, neva jiems gera linkint…

Religija, anot Vydūno, gimsta kartu su savimone. Pasaulėjauta, pasaulėžiūra yra tiek asmenybės, tiek tautos savikūros, individualumo pagrindas. Kadangi žmonių savimonė – nuo labai šviesios iki visiškai tamsios – yra skirtinga, skiriasi ir jų Didžiojo Slėpinio (Dievo) supratimas. Todėl esą galima teigti, kokia žmogaus savimonė, toks ir jo Dievas.

Baltams, Vydūno manymu, buvo būdingas gyvas religingumas, jie jautėsi priklausą Didžiajam Slėpiniui. Gyvenimo būdas sąlygojo darnią pasaulėjautą, artumą gamtai. Religines šventes jie švęsdavo ne šventnamiuose, o tam tikrose, tarsi pačios gamtos tam skirtose vietose. Jų pagrindinis šventas simbolis – ugnis – ir šiandien (ne tik baltams) yra tai, kas žadina mintis ir nujautimus apie žmogaus būties prasmę, apie Didįjį Slėpinį…

Prigimtinių tikėjimų ir krikščionybės sandūra

Krikščioniškosios filosofijos autorius A. Maceina tvirtina, jog evoliucionuojant krikščionybei, kiekvienoje tautoje turi ryškėti savitos spalvos, siekiant tautiškos religijos susiformavimo (prigimtinę religiją filosofas įvardina tautine). Krikščionių vertinamas psichologas V. Franklis tvirtina, jog kiekvienos tautos religija, kaip ir jos kalba, yra savita. Ir apgailestauja, jog įvairių konfesijų krikščionys dažnai užsiima tik tarpusavio lenktynėmis, siekiant kuo daugiau žmonių patraukti į savąją pusę… O tikroji Vienovė Dievuje, pasak krikščionių mąstytojo P. T. Šardeno, galima tik integruojantis visiškai išsiskleidusioms individualybėms.

Nors senojo tikėjimo šventės buvo sukrikščionintos, suteikiant joms ir kiek kitą prasmę, o senosios dievybės (simbolizuojančios slėpiningas gamtos, Visumos galias) buvo *pakeistos* šventaisiais, jie dažnai atlieka tokias pat ar panašias funkcijas. Kai kuriose lietuvių katalikų šventėse, pvz., Kūčiose, senojo tikėjimo elementai netgi dominuoja.

Kai kurie senojo lietuvių tikėjimo atstovai teigia, jog laikas krikščionybei, kaip *dvasinei kolonizatorei*, pasitraukti ir leisti natūraliai augti senajai, balttiškajai, religijai. Ir yra krikščionių,

kurie į atgimstantį baltų (vadinamąjį *pagonių*) tikėjimą žvelgia kaip į konkurentą ar didžiausią savo priešą.

Vydūnas žvelgia į tai kiek kitaip. Pirmiausia – nevalia menkinti, niekinti kitiems svarbių vertybių. Iškeldamas senosios baltų religijos vertingumą, jis kartu išryškina krikščioniškojo tikėjimo vertybes. Be to, kiekviena religija esanti tik priemonė žmonėms kilti žmoniškuman, Dievop. Tai kiek panašu į psichoterapijos krypčių gausą, tik jų atstovai (gerbėjai, sekėjai) tarpusavyje nesipeša, o mums niekas nebruka *froidistų* ar *jungistų* psichologijos kaip vienintelio teisingo, sielos gerovę bei darną laiduojančio mokymo.

Argi esminiai baltų religijos išpažinėjų tikslai nėra tokie patys, kaip ir katalikų: meilė žmogui, Tėvynei, pagarba jos vertybėms, žmoniškumo puoselėjimas ir tikėjimas vienu Dievu? Ar ne tai turėtų vienyti visų religijų išpažinėjus, protėvių tikėjimo išpažinėjus ir katalikus – taip pat? Gal tai tūlam *krikščioniui* ar *pagoniui* atrodo nerealu – tarsi vandenį su ugnimi suvienyti – tačiau kovoje, vydūniškai žvelgiant, slypi tik lenktynės dėl pirmųjų ar išskirtinių vietų…

Praeitis, autoritetai ir idėjos

Tai, kad katalikui Vydūnu ir jo kūrybiniu palikimu domėtis nedera, teko girdėti ne kartą, ir ne tik šių eilučių autorei. Ne vienas tarybiniais laikais buvęs aktyvus komjaunuolis po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo atsivertė ir šiandien uoliai gina jau kitų – krikščioniškųjų – vertybių *grynumą*. Kartą stebėjau vieną jų per televiziją: netgi išvaizda bylojo, jog šioje asmenybėje ryškesnių saviškumo žymių nė su žiburiu neišvysi – tik storą, blizgančią kaukę...

Vienas katalikų tikėjimo *grynumo* puoselėtojų – P. Subačius savo moksliniame (!) darbe apie lietuvių tautos tapatumo paieškas[1] išsamiai analizuoja vieną ar keletą publikacijų

1 P. Subačius. Tautos tapatybės kalvė. – 1999, Vilnius.

paskelbusių kunigų idėjas, tačiau Vydūnas net neminimas, o Just. Marcinkevičius paminimas parodijuojant vieną jo eilėraštį…

Sergėdami lietuvius nuo gilesnių lietuviškumo šaknų ir apraiškų, šie krikščionių *ideologai* (turbūt nesąmoningai) siekia formuoti beveidę, kaip ir jie patys, tautą… Keletas krikščionių, pasiteiravus jų nuomonės apie tautiškumą, teigė išaugę iš tokių *ribotumų*. Jų tautybė – krikščionis…

Kadaise krikščionių mokytojai niekino, draudė lietuvių liaudies dainas kaip nekrikščioniškas, taigi tikinčiajam nederančias, netgi nepadorias pagoniškas apraiškas. Kai jos liaudyje apmirė, pripažįstama tai buvus didžia klaida. Šiandien daugelis kunigų pripažįsta tai kaip itin vertingą tautos paveldą, bet, pasak jų, kas jau mirė – nebeprikelsi…

Jaunimas, rodos, pradeda pamažu atgauti tautinę savigarbą, vis gyviau domisi savo šaknimis, taigi ir senąja baltų religija. Galbūt juose teberusena senojo protėvių tikėjimo šviesa – jų bei visos tautos stiprybės, vieningumo versmė. Argi nereikia tuo džiaugtis ir to skatinti?

Tapimas savimi (psichologai vartoja *individuacijos* sąvoką), Vydūno manymu, seniai vykstąs žmonijoje procesas, kai tauta vis daugiau išreiškia savo esmę, tampa labiau savita. Kiekvienas žmogus ir kiekviena tauta turi būti saviška ir vykdyti jai Kūrėjo skirtą misiją, priešingu atveju ji turi žūti – taip veikią Kūrėjo nustatyti dėsniai.

Pastangos suprasti kitokį

Kiekvienos, ypač krikščioniškos religijos, viena svarbiausių vertybių ir esminis Dievo bruožas – Meilė. O tikrai Meilei neaktualu, kaip tu žiūri į pasaulį, ji neklausia, tą ar kitą *uniformą* vilki ir tikrai nemėgina kito *perrengti*. Anot Vydūno, nevalia yra niekinti, griauti tai, kas kitiems šventa. O iki šiol vykę ir dar tebevykstantys paniekinimai ir griovimai terodo nenorą ar nepajėgumą suvokti tai, ką kadaise mūsų kunigaikštis Gediminas yra

išsakęs kryžeiviams, baisėdamasis jų nedorumu, veidmainyste: visi turime vieną Dievą, ir visi jį garbiname savo būdu, savo pa-pročiu.

Senoji lietuvių (baltų) kultūra, kaip ir krikščioniškoji, neatsiejama nuo ją formuojančios pasaulėžiūros, religijos. O jos išpažinėjai, jų pažiūros ir religiniai jausmai lygiai taip pat gerbtini, kaip ir kitų – laisvatikių ar katalikų. Baltiško tikėjimo gaivinimo entuziastai apie judėjišką-krikščionišką Dievo sampratą turbūt mąsto bei jaučia panašiai, kaip Vydūno dramos ***Pasiilgimas*** veikėja: jos širdis svetimojo (krikščionių mokytojo) nepriima, ji ilgisi žynio, galinčio būti prosenių, tautos širdies balsu:

Jo nepeikiu! Bet jis man svetimas!
Kitos jis prigimties, kitokio būdo!
Nepalankus, gižlus, net įžūlus,
Nenuoširdus. Manęs toks niekados
Pilnai atjausti negalės. Širdis
Vis alksta To, kurs jai esmingas.

Tostas už baltų vienybę

Latvė Linda Lemhena seniai tarp lietuvių nesijaučia esanti užsienietė, ir ne tik todėl, kad moka lietuvių kalbą, yra Vydūno draugijos narė. Labiausiai mus sieja bendros šaknys, baltiškoji kultūra.

Jeigu lietuvius ir latvius sietų tikra draugystė, anot Lindos, nebereikėtų ginčytis, kurį pajūrį daugiau teršia Būtingė, į kurią pusę dažniau pučia vėjai – nuo Akmenės ar Bruocėnų kombinatų ir pan.

„Jeigu Baltų Vienybės dieną prie šventinio stalo sakyčiau tostą, jis būtų už tai, kad kiekvienas latvis turėtų bent vieną tikrą bičiulį lietuvį, o kiekvienas lietuvis – tokį pat bičiulį latvį“, – tvirtina Linda. Pabrėždama asmeninių ryšių svarbą, ji primena ir Egziuperi *Mažojo Princo* žodžius, jog tai, kas svarbiausia, matoma tik širdimi…

Klaipėda, **2005 m. rugsėjo 16 d.**

MYLĖTI ARTIMĄ KAIP SAVE PATĮ – PAGAL VYDŪNĄ

1948 m. išeivijos laikraštyje ***Lietuvių žodis*** buvo išspausdintas Vydūno straipsnis ***Žmogus ir jo artimas.*** Šio straipsnio ieškant teko spėlioti, kas jame gvildenama, ką filosofas traktuoja žmogaus artimu.

Galbūt Vydūnui žmogaus artimas yra tautietis? Mąstytojas yra rašęs, jog gyvenimo, paties Kūrėjo dėsniai yra nustatę, jog natūralu pirmiausiai ir labiausiai mylėti savosios tautos žmones. Tauta yra tarsi didelė šeima, kurioje vienas su kitu esame susiję akivaizdžiais ir neregimais sąryšiais, nulemiančiais visą tautos būtį ir kiekvieno atskiro žmogaus gyvenimą. Deja, kai kurie tautiečiai, tarsi juodosios kosmoso skylės, geidžia *praryti* gražiausius Lietuvos kampelius, kiti – purvais ir pelėsiais apkloti didžiuosius Lietuvos šviesuolius, pavyzdžiui, J. Basanavičių, Vydūną, A. Maceiną...

Galbūt artimas yra žmogus, kuris gyvena šalia, su kuriuo daliniesi savo idėjomis ar gyvenimu? Betgi ir jis kartais palieka kryžkelėje vieną, gal net skęstantį: elkis, kapstykis, kaip išmanai...

Tai gal geriausias žmogaus draugas – jis pats? Tik kas Vydūnui yra žmogus ir ką reiškia *mylėti*? Tik į šiuos klausimus atsakius galima suprasti, kas ir kodėl mąstytojui yra „žmogaus artimas".

Meilė – aukšta šviesa

„Spindulys esmi begalinės šviesos", – šie filosofo žodžiai puošia Bitėnų (Pagėgių savivaldybėje) kapinaičių vartus. Jeigu tartume, jog čia *palaidotas Vydūnas*, būtų, vydūniškai žvelgiant, didelė klaida, nes pats žmogus neturi nei pradžios, nei pabaigos, kaip ir visos gyvybės Pagrindas. „Amžinas esmi keleivis, kurs per amžius keliauja", – taip apie žmogaus esmę byloja mąstytojas. Tad tikrasis žmogaus *Aš* – amžinosios šviesos, amžinosios Meilės spindulys.

Tikroji meilė „šventina ir laimina", jos tikslas – šviesinti, skaidrinti, auginti. „Meilė paeina iš mūsų asmenybės branduolio", – teigia Vydūnas veikale ***Gimdymo slėpiniai.*** Mąstytojas apgailestauja, kad žmonės savęs, šio branduolio ir meilės dažnai nepažįsta. O tik savo esmę pažinęs ir ašainės sąmonės dėka patyręs vienovę su Didžiuoju Slėpiniu (amžinąja meile), žmogus galįs išgyventi meilę ir su kitu žmogumi.

Kalbėdami apie meilę, „žmonės turi omenyj įsigeidimą", kai nori įsigeistą dalyką „sau turėti, nori iš jo sau naudos, smagumo, pasimėgimo. Pats jausdamas savyj trūkumą, žmogus tiki, kad kitsai tąjį papildys." Čia atsiskleidžia ne meilės, o ryškūs „svetnaudybės žymiai", žmogaus silpnumo ir egoizmo apraiškos. „To ypačiai laukia gimti-dvi viena iš antros. Vyriškasis geidžia mergaitės, kad ji pasidarytų tarsi jo turtu, jam *tektų*, jam pasiduotų." Įsigeidimo, pasak Vydūno, visur matyti, tačiau meilė nėra kasdienio gyvenimo dalykas, o „retas svečias pasaulyj".

Lyčių meilė galėtų ir turėtų būti „svarbiausioji žmogaus pažangos sąlyga". Nors lytiškumas labai dažnai žmogų suklaidinantis, vis dėlto sukelia jame meilės galią ir taip iš „visų prigimties ūkų ir tamsybių" užgimsta „patsai žmogus, Meilės gyvatos gyventojas."

Meilė kaip šviesa, kaip šventa galia, žadinanti žmogaus branduolį, tarsi pumpurą, skleistis, daugeliui pažįstama *ištiktos* (paprastai pirmosios) meilės dėka. Atskirti tvinstančią tarsi šviesos vandenynas meilę, savo paties esmę (branduolį) ir Dievą turbūt ir neįmanoma... „Meilė yra patsai Kūrėjas, – teigia Vydūnas, – *Dievas yra Meilė*. O atskiriems žmonėms *ji yra vienybės sąmonė*, kaip sako išmintingieji".

Artimiausias žmogaus artimas

Straipsnyje ***Žmogus ir jo artimas*** Vydūnas primena ne tik visiems krikščionims žinomą įsakymą apie artimo meilę, bet ir Pranciškaus Asyžiečio požiūrį į savo kūną: jis jį vadino „broliu

asilu". Žinant, jog krikščionims kūną menkinti ir net jį kankinti buvo natūralu ir net pagirtina, ši Pranciškaus tezė itin pažangi. Vydūnas klausia, ar nebūtų prasmingiau savo kūną vadinti „savo artimu, kurį reikia globoti, mylėti? O daryti tai prasmingiausiu būdu. Pamąsčius aiškėja, kad tai yra pirmiausias žmogaus uždavinys ar net jo pareiga".

Publikacijoje autorius aprašo gyvenimo scenas, kurios visiems labai gerai pažįstamos: puotos, šventinės vaišės, kai be saiko valgoma ir geriama, „vartojami nuodai" – alkoholis, tabakas. Tai rodo, jog „artimiausias artimas" nemylimas. Kartais, pasak Vydūno, kūnas taip skriaudžiamas, „taip sužalojamas, kad tiesiog liūdna." O neturėtų jis būti nei nuodijamas, nei apsunkinamas gausiu ir netinkamu (menkaverčiu, beverčiu) maistu. „Jį reikia išmintingai mylėti." Jeigu žmogus šį savo artimą nei lepina, nei skriaudžia, jis, anot Vydūno, žmoniškiau, tauriau elgiasi ir su kitais žmonėmis. Ir tik tokį žmogų laiminanti Didžiojo Slėpinio malonė, o jo kūnas galįs ilgiau išlikti sveikas.

Tad artimiausias žmogaus artimas, pasak Vydūno, yra jo paties kūnas – ištikimiausias žemiškosios kelionės palydovas ir savikūros, kūrybinės raiškos priemonė. Kaip jį puoselėti, kad ji žmogui tarnautų kuo geriau ir ilgiau, Vydūnas rašė veikaluose ***Sveikata, jaunumas, grožė, Gimdymo slėpiniai*** ir dešimtyse straipsnių.

Mylėti save – tai būti savimi

Įsakymas *Mylėti artimą kaip save patį* ir šiandien suprantamas nevienareikšmiškai. Neretai atkreipiamas dėmesys į meilę sau: suvokta, kad savęs nemylintis žmogus nepajėgus iš viso ką nors mylėti.

Deja, kai kas meilę sau tapatina su kūno lepinimu, įvairių įgeidžių tenkinimu ir pan., taip asmenybės galias bei sveikatą tiesiog silpnindamas, griaudamas. Mylėti save pagal Vydūną – tai puoselėti savąją dvasią-sielą, būti *saviškam* ir *savingam*, t. y. gyventi savo esme, būti savimi, o ne šėlstančių norų, geismų ar

kieno nors brukamų idėjų žaislu. Vydūnas teigia, jog civilizuotų, vadinamųjų kultūringųjų šalių žmonės dažnai tampa savo pačių ūpų-geismų įkaitais, o toje vergovėje, tame „geismų gaisre" dingsta paskutinieji jų žmoniškumo spinduliai.

Tikrasis žmogus kiekviename žmoguje apsireiškiąs genijumi, kuriame glūdi neįspėjamai didžios galios, gebėjimai, talentai. „Žmogaus uždavinys yra savo genijų susirasti, iškilti iš žemiško, iš prigimties žmogaus", – teigiama veikale ***Slėpiningoji žmogaus didybė.*** Atskleisti savo esmę, tikrąjį žmoniškumą ar dieviškumą – tai vykdyti Dievo valią, gyventi paties Kūrėjo nustatytais būties dėsniais.

Savo esmę pamiršusiais, t. y. savęs nepažįstančiais ir nemylinčiais, pasinaudojama kaip įrankiais ir priemonėmis, siekiant savanaudiškų tikslų. Kur tokių žmonių daug, mąstytojo manymu, vyrauja visiška valdančiųjų (valstybės tarnautojų) savivalė – kiti žmonės pajungiami jų (ir jų klanų) interesų tenkinimui.

Rinkos ekonomikos *apaštalai* suinteresuoti, kad žmonės apie save, apie gyvenimą, būties prasmę nemąstytų, tad verčia į žmonių sielas kitų tautų kultūros sąšlavas ar tiesiog šiukšles, maitina ir augina primityviausius žmogaus instinktus. Žiniasklaidoje jau įprasti kaip duona ir vanduo tapo hipnotizavimo *seansai*, peršant *modelio* ar *sėkmingo žmogaus* standartus, kad, visiškai pamiršęs savo esmę, žmogus būtų tik *visagalės rinkos* sraigtelis ar tiesiog naudinga, pigi prekė.

Pamirštame, vydūniškai žvelgiant, svarbiausią dalyką – atskleisti save, surasti savo gyvenimo kelią, atlikti galbūt neįprastą, bet savo uždavinį, savąją misiją.

Dvasinės prostitucijos suklestėjimas?

Nusigręžimas nuo savo esmės, jos iškeitimas į kažkieno įpirštus gyvenimo blizgučius, materialinę gerovę ir pan. tolygus prostitucijai. Įprastoji prostitucija dar nėra tokia pragaištinga (nuodėminga), kaip dvasinė: tai jau ne kūno, o sielos, savo esmės

iškeitimas į trupinį (šaukštą, samtį ar kubilą – nesvarbu) aukso, paauksuotą krėslą, trumpalaikį tarsi žaltvykslė *garbės* spindulėlį ir t. t. Sielos *pardavimas* tamsiosioms jėgoms ne tik Vydūno filosofijoje, bet ir krikščionybėje traktuojamas kaip didžiausia (rodos, mirtina) nuodėmė... Bėda, kad istorija mena daug pačių krikščionybės skelbėjų, kažkam savo dvasią-sielą pardavusių ir prievartavusių kitų sielas...

Dažnai net šiandien tūli *apaštalai*, skleisdami kilnias religines idėjas, ragina žmones *išsižadėti savęs*. Jeigu ragintų išsižadėti egoizmo, žmogų žeminančių poelgių ar pan., – kas kita. Bet raginimas *išsižadėti savęs* – arba visiškas nesupratimas, kas daroma, arba dvasinės prostitucijos skatinimas, tam tikra prasme – sąvadavimas.

Deja, įvairiausios dvasinės prostitucijos ir sąvadavimo formos pamažu tampa gyvenimo norma. Konsultacijos, mokymai *kaip save sėkmingiau parduoti* ar *kaip valdyti kitus* jau beveik nieko nešokiruoja, nestebina – viskas pateisinama rinkos ekonomikos logika. Ši logika peržengia ekonomikos ribas ir įžūliai skverbiasi į kultūrą, politiką ir į patį žmogų, jo sąmonę...

O kaip jaučiasi save pardavinėjantis žmogus, kaip jaučiasi jo siela ir „artimiausias jo artimas“? Ypač, jeigu už tą neretai sekinantį savęs pardavinėjimą arba gėdingą kitų ar visos tautos žeminimo darbą atlyginama grašiais, kai tave perkantieji kraunasi milijonus ar kuria savąjį išskirtinumo pasaulyje mitą? Be abejo, milijonieriams, tuščiagarbiams ir įvairiausio plauko išgamoms nėra ko pavydėti. Pasak Vydūno, kai kurių turtingųjų ir, iš šalies žvelgiant, sėkmingų žmonių sielos jau šiandien gyvena tarsi pragare, o jie patys, jų esmė yra beveik mirusi. Ne apie kitus, o apie save ir elementarų teisingumą reikėtų mąstyti. Apie tai, kaip gyventi išties žmonišką, žmogaus vertą gyvenimą. Ir kaip turėtų gyventi ori, save gerbianti tauta, kaip ne *beždžioniauti,* o būti savimi.

Žmogus-sau, o tada – tautai, pasauliui

Vydūno sąvoka *sau-žmogus* netgi mokslo baruose yra kartais sutapatinama su egoizmu. Egoistą mąstytojas dažnai įvardydavo *svetnauda* – tai svetimą naudą *gaudantis,* jos dėka klestintis (parazituojantis) žmogėnas.

Vydūno *sau-žmogus* – tai individuali, stipri, brandi asmenybė, kuri, populiariai kalbant, gyvena savo galva ir eina savo kojomis. Tokia asmenybė geba mylėti ne kokia surogatine, o tikra meile, būti išties pozityvi, kūrybinga, produktyvi, galinti pasišvęsti kitiems. Tačiau *nesaviška*, silpna asmenybė, priešingai, dažnai yra įvairiausių priklausomybių auka, pati laukianti visuomenės gailestingumo ir paramos.

Kaip negalima peršokti pradinių klasių ir patekti į aukštesniąją, taip nepažinus, neišmokus mylėti savęs ir savo Tėvynės, neįmanoma žengti tolyn ir priartėti prie paties Dievo – Jį mylėti. O meilė, anot Vydūno, yra šviesa. Jos apšviestas žmogus pasišvenčia tam tikrai veiklai, žmonėms ar, himno žodžiais tariant, gyvena *vardan tos Lietuvos*.

„Kelias į Dievo širdį veda per tautos širdį“, – teigia mąstytojas. Atradęs savyje genijų (savo esmę, branduolį), žmogus suranda savyje ir tautą. Tada jo vidinis kosmosas tarsi plečiasi toliau ir jis priartėja prie žmonijos širdies ir pačios neaprėpiamybės, prie Dievo. O tada, anot mąstytojo, sąmonė netenka savo siaurumo, žmogus pasiekia visišką vienybę su amžinąja Išmintimi, šviesiausiąja Meile. Tada „pati amžinoji Šviesybė jame šviečia“. Nors tokių žmonių, Vydūno teigimu, yra labai mažai, tai pasiekti galįs kiekvienas žmogus, tik reikią pačiam tuo rūpintis.

„Dabartyje pasisekė iš tam tikrų atomų sukelti labai galingą sprogdinimo jėgą. Bet žmogaus esmė yra daug nuostabesnė ir galingesnė. Tik ji nesireiškia taip staigiai ir regimai,“ – jau kitame prieš 60 metų publikuotame straipsnyje rašė Vydūnas.

Lieka viltis, jog savo išmintimi ir pavyzdžiu Vydūnas padrąsins mumyse pačiuose slypinčią galingą *sprogdinimo jėgą* naudoti ne savęs ir savo Tėvynės silpninimui bei naikinimui, o augimui, kūrybingam ir prasmingam gyvenimui.

***Vydija,* 2008**

ŽMOGAUS IR DIEVO DRAUGYSTĖS PĖDSAKAIS

Religinis gyvenimas – intymiausia žmogaus būties sritis. Kalbėti apie Dievo patirtį žmonės vengia – kur kas labiau nei apie seksualinę. Mėgstančių plepėti, postringauti apie tai monologai paprastai būna tokie trafaretiniai, kad jų klausais tarsi daugeliui žinomos, bet prastai perpasakojamos knygos. Tačiau nuoširdūs žmonės ir jų išsakyta patirtis man visada atrodė vertesnė už geriausius meilės romanus ar teologijos traktatus...

Gyvojo tikėjimo liudijimai

Savosios kelionės Dievop pradžioje ieškojau tikinčių asmenybių, kurios siauresniame ar platesniame religingų žmonių rate buvo žinomos kaip dvasingos (pasižyminčios dvasine sveikata), kūrybingos, savitos, – taip skaitydama Vydūną ir kitus pasaulyje gerai žinomus mistikus suvokiau tikintįjį – ne tradicinį, *trafaretinį*, o autentiška patirtimi galintį pasidalinti religingą žmogų.

Vienas tų žmonių buvo vienuolis. Bet jis, kaip ir daugelis kitų, – vydūniškai tariant, labai *saviškai* – išsisuko nuo konkrečių atsakymų apie savo asmeninę Dievo patirtį. Šiandien tas valandėles prisimenu kaip geriausią atsakymą į mano iš anksto paruoštus naivokus klausimus (jie buvo parengti rašant diplominį darbą apie savęs bei Dievo pažinimą ir autentišką būtį). Toje kelionėje po Lietuvą, kai ne vienas tikintis žmogus (netgi kunigas, vienuolis!) apie savo tikėjimą kalbėti vengė, o paprasčiausiai pasidalino savo širdies šiluma, – patyriau pamoką, kuri neprilygsta jokiam, net pačiam geriausiam pamokslui.

Niekada nepamiršiu ir garbaus amžiaus, bet nepaprastu gyvybingumu, nuoširdumu trykštančios moters iš Priekulės. Didesnių mokslų nesiekusi, nors labai sėkmingai *keturis skyrius* baigusi moteris sutiko pasidalinti mintimis apie tai, ką jai reiškia Dievas, tikėjimas, bažnyčia. Tai buvo pirmas mano kelyje sutiktas tikintis žmogus, kuris kalbėjo ne apie tai, kas rašoma Biblijoje bei religinio turinio knygose ar ką jų dėka supratęs, bet tai, ką pats asmeniškai išgyveno, nepriklausomai nuo to, kas kada ką nors rašė ar sakė. Ji dažnai lankanti bažnyčią, bet neretai *pro ausis praleidžianti* kai kurias, jai nepriimtinas, tikėjimo tiesas, *nematanti* čia pat esančių, bet jai nepriimtinų, paveikslų ar *stovylų* ir patirianti tai, ko niekam nepasakojanti, net savo artimiausiems žmonėms. Tai esą tik jos pačios ir Dievo reikalas... Ir bažnyčioje, ir gamtoje turinti su kuo pasikalbėti, ir visai nesvarbu, ką apie tokį jos tikėjimą pasakytų religijos žinovai. Be abejo, tai neatitiktų gero *standartinio kataliko* modelio, bet Kristaus ir Evangelijos dvasią – tikrai. Juk dvasia kaip vėjas – ji pučia, kur nori, ir jokiais standartais, jokiomis taisyklėmis jos nesuvaržysi. Tiesa, galima ją – tarsi aukščiausių erdvių paukštį – uždaryti narve, bet vieną dieną iš tolių ilgesio jis mirs. Arba pavirs namine višta ir jau nė galvos į dangų nepakels – jai pakaks čia pat esančio skiedryno ar mėšlo krūvos...

Vydūno atsakymai

Kai atsakymų į daugelį klausimų bažnyčioje neradau arba jie manęs netenkino (buvo sausi, painūs, daugiaprasmiai, prieštaringi ir t. t.), man padėjo Vydūnas. Skaitau jo tekstus ir vis stebiuosi, jog jis suvokė ir itin moderniškai gvildeno tokias problemas, apie kurias visuomenė dar tik pradeda kalbėti...

Vydūnui religija – žmogaus ryšys su Dievu – svarbiausia būties sfera, nes tik jos dėka žmogus gali pasiekti darną ir laimę. Tačiau religinę praktiką, kuri žmogui nepadeda tapti *savišku*, tai yra būti savimi, – mąstytojas vertina neigiamai. Tokia religija yra žalinga, nes supančioja paties žmogaus dvasines, protines galias, jo valią. Tai esanti *paviršiaus*, *negyvoji* arba „dirbtinoji gudrybių tikyba", kuri ne tik nepadeda žmogui augti ir skleistis, bet netgi kliudo.

Kitų idėjos apie Dievą ar Dangų konkrečiai asmenybei gali būti nepriimtinos, jo asmeninei patirčiai svetimos. Žmogus, pasak Vydūno, teisingai elgiasi, jeigu klauso ne kitų išmąstytų

tiesų, bet savo paties sąžinės, per kurią jam kalba Dievas. Neįsiklausyti į sąžinės balsu bylojantį Dievą reikštų ne tik sąžinės, bet ir savęs, autentiškos patirties su Dievu nuvertinimą. Dar daugiau – tai savo esmės, dvasios savyje ignoravimas, paneigimas. O tai veda į dvasinę mirtį, į gyvenimą, kuriame nėra dvasios, nėra Dievo. Dievas – nesvarbu, kokiu vardu Jį vadintume, – į jį šlovinančią, bet apmirusios dvasios būtybę turėtų žvelgti panašiai kaip į nespėjusį pražysti, bet jau vystantį gėlės pumpurą...

Negyvo tikėjimo apraiškos

Fanatikai ir vadinamosios davatkos yra tikintieji, kurie labai gerai žino tikėjimo tiesas ir trokšta jomis įtikinti kitus, bet jų pačių dvasia tarsi apmirusi: nejauti nei jos savitų spalvų bei gyvybingumo, nei išminties, nei širdies šilumos, meilės. Į akis krenta tik neabejojantis savimi teisuoliškumas, troškimas savąja tiesa išgelbėti visą pasaulį, netgi pasipūtimas, kad ją ar jį Dievas išsirinkęs, pašaukęs ir pan. Jie netgi didžiuojasi save visiškai pamiršę – taigi paaukoję Dievui, tarsi šiai Didybei to reikėtų, tarsi ji norėtų, kad žmogus atsisakytų autentiškos būties ir vergiškai paklustų nežinia kada surašytoms taisyklėms, nežinia kieno sumanymams...

Dėl dvasinio nebrandumo, sąmoningumo stokos kyla visos asmeninės bei socialinės problemos ir negandos. Daug šiandien bažnyčią aplenkiančių ir tik per artimųjų vestuves, krikštynas ar laidotuves aplankančių žmonių neneigia Kūrėjo ir turi akivaizdžių religinių poreikių. Jeigu bažnyčios tarnai nebruktų savo pirmtakų, tokių pat, kaip ir mes, – ieškančių, ribotų, klystančių būtybių – išmąstytų *galutinių tiesų*, bet su giliausia pagarba rūpintųsi žmonių dvasios poreikiais, niekas bažnyčių nevengtų ir šalia jų nereikėtų steigti dvasinės pagalbos centrų. Jokie *papildai* taip efektingai negydo, nebrandina asmenybės, kaip gyvas tikėjimas ir pasitikėjimas savimi (savo esme) ir Tuo, kuris į kiekvieną iš mūsų prabyla savaip. Vydūno

straipsnyje ***Žmonės šalinasi nuo bažnyčių***[1] apmąstomos bažnyčių tuštėjimo priežastys.

Žmonės šalinasi bažnyčių

Tai yra vienas labai pastebėtinas mūsų laikų žymis. Iš tikrųjų jau seniai bažnyčios tėra pilnos čia, kur žmonės neturi jokių atmainų pilkame savo gyvenime. Kitur žmonėms nėra laiko eiti į bažnyčią. Per daug turi darbų. Ir tad reikia ilsėtis ir kuo noris gaivintis. Tam bažnyčia jiems rodosi nėra tinkama ir todėl nebūtinai reikalinga. O kad dabar ir viešai išreiškia, jog jokios nebeturi dalies su ja, tai tuo pasirodo drąsūs ir teisingi. Galima būtų tuos žmones net pagirti, jeigu savo išmanymu ir pasiryžimu atsisakytų bažnyčios, kurios nebeprivalo. Būtų jie saviškai pasielgę. Ir tas žingsnis jiems negalėtų kenkti. Bet kuomet kas nors kitų prikalbamas bus pasišalinęs iš bažnyčios, jis tebus iš vienos tariamos vergovės pakliuvęs į kitą. Ir, be abejonės, pajaus, jog jis dar per silpnas sau vienas gyventi akivaizdoj paskutinių gyvenimo ir gyvybės klausimų. Žinoma nėra, mano išmanymu, mūsų laikų bažnyčių, kurios šių dienų žmogui galėtų taip į tuos klausimus atsakyti, kad visiškai būtų patenkintas. Bažnyčios tarnai patys labai mažai težino apie juos. O ką jie žino, tai dabarties žmogui turi išrodyti labai sukraipyta. Nėra čia kaltas įtariamasis mokslas, b e t t o s g a l ė s, k u r i o s g y v e n i m u i b ė g a n t j o j o į s t a t y m a i s v e i k i a m o s p a s t o j a. Prieš jas nei tvirčiausioji bažnyčia nieko nepadarys. Tos galės tiesiog verčia žmogų būti savišku ir pildyti senąjį krikščionybės įsakymą, kad turime patys būti sau kunigais.[2] *Nuo šio saviškumo gali viena antra bažnyčia savo žmones valandėlę apsaugoti, bet neilgam. Laikas prieina, kad žmonės su nekanta ski-*

---

[1] *Jaunimas,* 1914 m., vasario nr., p. 17-18.

[2] Nors į lietuvių kalbą išverstame Naujajame Testamente žodžių *būti sau kunigas* nėra, ši nuostata (būti tikėjime sąmoningam) yra akivaizdi; raginama „būti šventa kunigyste ir atnašauti dvasines aukas“ (1 Pt., 2, 5), laikytis įstatymų, kuriuos Dievas davęs žmonių protams ir įrašęs jų širdyse, kad visi pažintų ir niekas nebemokytų kitų pažinti Viešpatį (Žyd., 8, 10–11).

riasi nuo bažnyčios. O tad neturime tiesos žmonių kaltinti. Kalti yra pirmiausia bažnyčių tarnai. Žmonėms reikia tarnauti ne tuo, kad jiems būtų brukama laukinė[1] tikyba, bet auginti juose žmogaus, žmonijos tikybą. Žinau, tai kaip tik tas dalykas, su kuriuo nė vienas bažnyčios tarnas nesutinka. Visi jie tiki tikybą esant dalyku, kurs gali būti įnešamas į žmogų kaip koks kvapas, kurį žmogus kvėpuodamas gali įtraukti, bet kurio gali ir saugotis. Bet ta mintis reiškia tobulą žmogaus nesupratimą, reiškia net tikrą materializmą tikybos išmanymo dalykuose. Todėl ir šaukiama, kad bedievybė didėjanti. O reikėtų atsiminti tai, ką Kristus sako: „Kas savo brolį vadina bedieviu, tas yra kaltas būti nubaustas pragaro ugnimi“.[2] Todėl turėtume būtinai saugotis vieną antrą tokiu pavadinti. Tarsi galima, kad kas egzistuotų, būtų be Dievo, tai yra be to Pamato, be tos Priežasties, iš kurios visa, ištisa visuma pareina. Ar būtume ją vienaip ar antraip susimąstę ir ją vadintume vienaip ir antraip, tai lyg daug. Jonas Auksaburnis, garsus krikščionybės mokintojų, sako: tikrasis Dievo apsireiškimas yra žmogus. Sakyčiau: aiškiausias. Taigi žmogus turi nuolatinį santykį su Dievu. Ir negali būti bedievis, nors taip ir vadintųsi. Tiktai apie tą santykį gali turėti neaiškų ar net klaidingą supratimą. O tikrojo negalima į jį įnešti. Galima jį tik žmoguje žadinti. Taipo jau ir tikyba tėra žadinama žmoguje, ne į jį nešama. Kad žmonės eina iš bažnyčios, pirmiausia reiškia, kad jos tarnai neatlieka ar negali atlikti savo uždavinio.

Klaipėda, **2004 m. rugpjūčio 13 d.**

1 Turima galvoje paviršiaus (negyvoji) tikyba.

2 Naujasis Testamentas: Mt., 5, 22; vietoj žodžio *bedievis* Naujojo Testamento vertimuose dažniausiai rašoma *beprotis*.

VYDŪNAS: *GYVAS TIKĖJIMAS – GYVYBINGUMO VERSMĖ*

Liepsnas sukelkim! Pašvęskim širdį!
Lai mūsų džiaugsmą kiekvienas girdi.
Šventa šviesa mums duod gyvybę
Ir tuo naikina mirties galybę.
(Vydūnas. ***Mūsų laimėjimas***)

Velykos – Prisikėlimo šventė – neatsiejama nuo gyvybę menančių simbolių, gyvybingumo. Žadindama gamtą, vis aukščiau kylanti saulė džiugina ir mus. Žmogus – taip pat gamtos dalis. Bet jo gyvybė – daugiau nei medžio, žolės… Žmogaus esmė, anot Vydūno, yra dvasinė. Bet ir dvasia kartais apmiršta, ir ją reikia žadinti, prikelti…

Nemirtingumas įgyjamas

Žmogus, praradęs sugebėjimą stebėtis ir šventai gerbti slėpiningąją realybę, Einšteino teigimu, yra miręs. Apaštalas Paulius ragina pabusti, keltis iš mirusiųjų ir būti apšviestam Kristaus (Ef. 5,14). Raginama iš dvasinės mirties prisikelti čia, dabar, o ne sukryžiavus rankas svajoti apie pomirtinę karalystę. Amžinybės kaip gyvenimo po mirties samprata seniai kritikuojama. Nėra laiko po laiko, yra Amžinybė aukščiau laiko. Ir tas, kuris ją išgyvena, tam nebėra mirties. Vydūno tvirtinimu, esant Dievuje (ir Dievui – mumyse) „pranyksta visi skausmai, vargsmai ir pati mirtis“.

Mirtis, iš kurios, anot Vydūno, žmogus turi būti išvaduotas – tai pirmiausia jo visiškas pasinėrimas į daiktiškumą, kuris visai neturįs gyvybės. Pats žmogus tampa ekonominiu, socialiniu sraigteliu, beveik nemąstančiu apie savo esmę – dvasinę prigimtį, kuri yra aukščiau laiko ir erdvės apribojimų. Tai, apie ką nežinome, apie ką nemąstome, mums tarsi ir neegzistuoja.

Pasak Vydūno, Kristus – tai dieviškas Žmogus žmoguje. Kitaip tariant, tai žmogaus Didybė. Ji kiekviename esanti (2 Kor. 13, 5). Bet kai žmogus šios Didybės šviesoje negali gyventi, kai yra pavergiamas savo troškimų, įgeidžių, tada „jo Didybė lyg tarp dangaus ir žemės prie kryžiaus kalta“ (Vydūnas). Ir žmogus tada kenčia, jaučiasi Dievo apleistas. O neretai žmoguje Kristus yra miręs – tada, kai jis gyvena žemu, nežmonišku, beveik gyvulišku būdu. Nors ne taip greitai slėpiningoji žmogaus didybė atsitraukianti; ir žemiausias žmogus jaučiąs savyje ilgesį to, kas aukšta, kas amžina, – tai liudijimas, jog žmoguje dar gyva, kas dieviška.

Nemirtingumas, Vydūno tvirtinimu, įgyjamas paties žmogaus pastangomis, gyvosios religijos dėka. Jis primena Evangelijos pasakojimą apie tai, jog po kančių įvyko „dieviško sūnaus [...] prisikėlimas, mirties nugalėjimas. [...] Visa tai – kad žmonės gyventų nauja, aukštesne gyvybe! Jų sielose turi jos pavasaris aušti! Kristus turi žmoguje gyventi.“

Gyvas ir negyvas tikėjimas

„Būtų ten ir religija, jei jau rykliai būtų žmonės, – juokauja B. Brechtas, – ji mokytų, kad žuvelės tikrą gyvenimą gyventi pradės tik ryklio pilve“. Vydūno manymu, viskas (mokyklos, bažnyčios, menas…) turi tarnauti žmogaus, tikrojo žmoniškumo augimui. Religijos uždavinys – padėti žmogui jo kelionėje Dievop. Bet dažnai ir šiandien svarbiausia Velykų šventės *geroji žinia* – jog „Kristus tikrai prisikėlė iš numirusiųjų, todėl ir mes, krikščionys, turime viltį, jog po mirties prisikelsime amžinajam gyvenimui, jog po žemiškų kančių mūsų laukia amžinoji laimė“ (citata iš Katalikų bažnyčios hierarcho pamokslo).

Religiją, kurią Vydūnas vadino negyvąja, J. Ratzingeris, vienas žymiausių katalikų teologų, įvardija kaip nekrofilinę. Negyvoji religija žmogaus dvasią tarsi įkalina, marina, o gyvoji – priešingai: gaivina, stiprina, veda į Dievo, Amžinybės patyrimą.

Tikėjimas, Vydūno manymu, daugelio sąmonėje tėra kokio nors mokymo laikymas teisingu. Tačiau toks tikėjimas esąs tiesiog

sąmonėjimo išsižadėjimas, jo vidinis poveikis panašus kaip alkoholio, narkotikų ar vergavimo aistroms, geismams, nes taip temdomas vidinis žinojimas, sąžinė. Gyvumo neturinčios tikybos besilaikantys žmonės greitai slenką į menkumus, prietarus, fanatizmą. Tada Dievas tėra didi, net baugi Galia ar tam tikra pasaulėžiūra, moralinis kodeksas ir pan., bet ne realiai patiriama tikrovė. Negyvas tikėjimas yra aklas, sustingęs, stingdąs ir tikinčiojo dvasią. „Raidė užmuša, o Dvasia teikia gyvybę" (2 Kor. 3, 6).

Kristus įspėjo labiau saugotis tų, kurie užmuša dvasią, nei tų, kurie gali sunaikinti kūną (Mt. 10, 28). Gyvos dvasios žmogus yra gyvybingas, kūrybingas. Tikėjimas jam yra gyvas ryšys su Didžiuoju Slėpiniu, o ne vertybių, kodeksų rinkinys. Vydūnas ir patį Dievą, Kūrėją įvardija Gyvybe, iš kurios visa kyla, joje tarpsta, jos palaikoma.

Šiuolaikiniame pasaulyje religija dažnai nustumiama į gyvenimo pakraščius. Gyvos tikybos, Vydūno manymu, niekas negalėtų pašiepti, paniekinti; ji turėtų lemiamą reikšmę dvasiniam žmonijos augimui ir pasaulio evoliucijai. Tačiau „dirbtinoji gudrybių tikyba" yra sumaterialėjusi, kaip ir daugelio europiečių pasaulis, jų gyvensena. Natūralu, kad tokį tikėjimą kai kurie žmonės pašiepia ir atmeta.

Velykos

„Nemanykime, – Velykų šventei skirtame straipsnyje rašė Vydūnas, – kad mūsų sentėviai gyvybės slėpinių taip aiškiai nesuprato kaip mes! Priešingai, jie daug giliau visa nujėgė. Jiems gyvenimas buvo gyvumo kupinas. Ir jie jį nujautė savo asmenybėje. [...] Velykos kreipia žmogaus mąstymą į jo sielos ir dvasios gyvumą. Jeigu tasai sukils, žmogus galės geriau nujėgti ir gamtos gyvumo nuostabumą. Juk yra taip, kad visas pasaulis mums atrodo tuščias ir negyvas, jeigu mūsų siela apmirusi. O kad ji gyvėja, mums ir visas pasaulis pradeda spindėti pilnesniu gyvumu."

Velykų rytą šventovėse tikimės išgirsti žodžius, galinčius pažadinti sielą iš apsnūdimo ar apmirimo. Žodis išties turi

magišką galią. Tačiau apmirusią dvasią-sielą gali prikelti tas, kuris pats pabudęs, prisikėlęs, pats sklidinas gyvosios dvasios. Jo žodžiai, išplaukę iš sielos gelmių, yra gyvi, todėl tarsi stebuklingi gyvojo vandens lašai atgaivina kitus, pažadina žmoguje Kristų.

Velykos neatsitiktinai švenčiamos pavasarį, kai bunda, prisikėlimo giesmę gieda visa Žemė. Mūsų protėviai, pasak Vydūno, tokiu metu taip pat švęsdavo šventes, „kalbėdavo jose apie dieviškas galias, kurios kuria gyvybę ir jajai įvairiausius pavidalus", kad ir pats žmogus esąs kilęs iš visumos Kūrėjo valios ir galios. Todėl, mąstytojo manymu, jie baimingai žvelgė, garbino šventąją išmintį ir galią, kuri „žmogaus protui yra neprieinama".

Tikras Velykas išgyventi gali ir tas, kuris vieną pavasario dieną pasuka į gamtos šventovę pasiklausyti paties gražiausio, pasak poeto S. Gedos, klebono – vieversio – pamokslo. Visa gamta trykšta gyvybingumu, liudija prisikėlimo realybę. Užterštas (bet neužnuodytas) upelis sugeba pats apsivalyti ir vėl džiugina savo skaidrumu; sužeistas medis pagyja ir, nepaisydamas didžiausio savo rando, vėl tiesias aukštyn…

Žmogaus dvasia taip pat gali prisikelti. Pažeistas netekčių, *apmarintas* racionaliausių mokslų ar negyvo tikėjimo, žmogus gali pajausti gyvybės, šviesos, tvirtybės versmę – Kristų savyje. Tarsi užtvenktas upelis, išlaisvinta žmogaus dvasia pradžioje nedrąsiai, vėliau vis ryžtingiau ima tekėti. Upelis teka ir gaivina šalia esančią augmeniją. Žmogaus dvasia liejasi į visą žmogų, gaivina jo asmenybę, jo psichines ir kūno galias.

Laisva žmogaus dvasia atvira Dievui, kaip atvira Žemė Dangui, jo galioms. Žemė amžinai jauna. Vydūno tvirtinimu, geriant iš Amžino jaunumo Šaltinio, esant vienovėje su amžinąja Gyvybe, pasiekiamas ne tik jaunatviškumas, bet ir nemirtingumas.

„Jame gyvename, judame ir esame" (Apd. 17, 28) – tai Vydūno mėgstamiausia Naujojo Testamento eilutė. Jis dažnai primena, jog Dievas yra mumyse, ir mes – Dievuje. Tik vien žinojimo nepakanka – būtinos paties žmogaus pastangos, kad taptume gyvybingi, sąmoningi, palaimingi ir nemirtingi...

***Klaipėda*, 2005 m. kovo 25 d.**

VYDŪNAS – APIE TIKRĄJĮ KRIKŠČIONIŠKUMĄ

Ak tu, šventoji, švieski mano sieloj!
Tave aš nešiu, kolei nesurasiu
Tos vietos, iš kurios galės šviesa
Vėl užtekėti mūsų Lietuvai.

(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Dar toli gražu neįspėjusi žmogaus fenomeno, žmonija siekia pažinti Dievą – gyvybės Priežastį ir Pagrindą. Jį Vydūnas (dėl labai ribotų žmogaus galimybių tai suvokti) dažnai vadina *Didžiuoju Slėpiniu*.

Žmogaus proto atradimai ir paklydimai keičia Visatos, pasaulio ir paties Dievo sampratą. „Kurdamas mokslą, žmogus gyvenimą skaidrina, gyvina, padaro jį sąmoningesnį. Sakoma, jis ieškąs tiesos. Bet kas ji yra, žmonių vos vienas antras gali pasakyti", – tvirtina Vydūnas. Krikščionybės esmę rimčiau apmąstyti skatina nesiliaujantys religiniai konfliktai, krikščionių vienybės nebuvimas ir pagrįstos abejonės dėl krikščioniškų vertybių gyvybingumo ir paveikumo.

Krikščionių ir *pagonių* skirtybės

Paviršutiniškai žvelgdami, vargu ar rasime skirtumą tarp krikščionio ir vadinamojo *pagonio,* – teigia Vydūnas. Ypatinga yra tai, kad vieni kitus kaltina panašiais dalykais: neteisingu (keistu) Dievo supratimu, prietarais, keistomis apeigomis, stabmeldyste (garbinant Dievo, dievybių ar šventųjų atvaizdus bei *stovylas*) ar net bedievyste. Didelių skirtumų matome žvelgdami ne į skirtingą tikėjimą išpažįstančius žmones, o į jų gyvenimo būdą, kuris paprastai parodo tik kito žemės krašto, tautos ypatybes.

Matydami, kad tarp krikščionių daug susiskaldymo (kiekviena krikščionių konfesija teigia skelbianti tikrąjį tikėjimą), netgi neapykantos, *pagonys* teigia, esą krikščionys patys nežino, kas toji krikščioniška tikyba iš tikrųjų yra. Kiti labai abejoja krikščionių krikščioniškumu ir mano, jog tikrosios krikščionystės jau seniai nebėra, nors tas vardas tariamas ir rašomas…

Ne gyvenimo būdas, ne apeigos, ir netgi ne koks nors mokslas yra svarbiausias krikščionystės ar *pagonystės* žymis, – tvirtina Vydūnas. Jo manymu, žmogus, kurio veikimas kyla ne iš esybės branduolio, kuris gyvena tenkindamas vien kūno bei materialinius poreikius ar trokšdamas garbės, valdžios ir pan., – dar giliai tebeskendi pagonystėje, nors ir išpažintų krikščionišką mokymą apie Dievą. Ir priešingai. Tam, kuris tikrą savo dvasišką (dievišką) gyvybę apreiškia, nors ir nelaikytų teisybe tam tikrų krikščionių nuomonių apie Dievą, pritinka krikščionio vardas. Ir primena Evangelijos žodžius: „Iš to visi pažins, kad esate mano mokiniai, jei mylėsite vieni kitus" (Jn., 13, 35).

Geroji naujiena

Lėčiausiai, kur kas lėčiau nei žmonių įpročiai, kinta mąstymas, pažiūros. Tai, kas buvo skelbta prieš kelis šimtus metų, gyva žmonėse iki šiol. Galima tik stebėtis, kad ir šiandien gimsta giesmės ir dainos apie Dievą, kuris yra toli, „aukštai danguje". Argi Dievas mumyse ir pasaulyje nėra svarbiausia krikščionybės Geroji Naujiena? Šios labai svarbios krikščioniškos vertybės *primiršimas*, ko gera, daro didelę įtaką naujų religijų, įvairiausių astrologinių *tikėjimų* populiarumui.

„Nuostabu gana, kad krikščionybės skelbėjai patys dėl viso to yra kalti. Jie kalbėjo apie tolimąjį Dievą. Ir rodės, jis tik jiems teesąs prieinamas. Jie gali tarpininkauti tarp žmonių ir jojo. Žmonės ir visas pasaulis pasiliko tokiu būdu tarsi Dievo apleistu. Taip žmonės iš lengvo įprato gyventi be dvasios aukštybių. Ir jie grimzdo į visokius paikumus ir nedorybes." (Vydūnas)

Galima ginti savo tikėjimą, atskleidžiant kitų religijų ribotumus, netgi kenksmingumą, bet garbingesnis elgesys – pri-

pažinti, įvardyti savuosius trūkumus, klaidas ir keistis patiems, pavyzdžiu teigti neprilygstamą savojo tikėjimo vertingumą.

Tikroji krikščionystė

Tikroji krikščionystė, tikrasis krikščioniškumas, Vydūno teigimu, pirmiausia yra „ypatingas gyvastis". Tai aukščiau už prigimtį stovintis, iš asmens vidaus kylantis „dvasinis gyvastis", pasireiškiantis išmintimi, skaisčia sąžine, broliška meile, tvirtu veikimu. Žmogus, kuriame toji dvasinė gyvybė (Kristus) yra užgimusi, turi savyje tvirtybę, kurios nebepajudina jokios prigimties (kūno, geismų, jausmų) vėtros.

Tačiau daugelį mūsų, Vydūno manymu, valdo būtent toji žemiškoji prigimtis ir jos galios, tad, apie tai nė nesusimąstydami, „pagonybėje kyšom". Krikščionio gyvenimo *valdovės* turėtų būti dvasinės galios, kurias ne pats žmogus sukuria, kurios „iš Aukštybių kiekvieno laukia". Žmogaus darbas tėra pašalinti visa, kas trukdo dvasinei gyvybei užgimti, augti. Krikščionimi, Vydūno manymu, dar negali vadintis tas, kuris mintinai iškalęs krikščioniškos tikybos mokslus, juos teikia kitiems; jis, panašiai kaip automatas, monetą įmetus, duoda tik tai, kas į jį įdėta.

Vydūnas primena Šventojo Rašto žodžius, teigiančius, jog Dievas savo Įsakymus į žmogaus širdį įrašęs, jam protą suteikęs, kad jis kiekvienu konkrečiu atveju, Šventosios Dvasios padedamas, priimtų tinkamiausią sprendimą.

* * *

Lietuvoje spausdinama daugybė užsienio autorių knygų, interpretuojančių, modernia kalba pateikiančių Dievo Įsakymus, kitas svarbias krikščionybės tiesas. Įdomūs ir Vydūno (beveik prieš šimtmetį rašyti) tekstai. Čia pateikiame ištrauką iš jo grožinio kūrinio.[1]

[1] *Jaunimas*, 1913 m., lapkričio nr., p. 1–5.

Dievo Įstatymai

Viso pasaulio Dievas ir Kūrėjas rašė žmonėms į širdį dar ir šita:

Būkite, kam Aš jus būti leidęs esmi.

Pasilikite nuolatos su Manimi.

Aš jus be paliovos laikau prie Savęs.

Tik savo manymais ir savo protu jūs tolstate nuo Manęs.

Gyvenkite taip, kaip Aš esmi nustatęs jums gyventi.

Mano Įstatymais gyvena žmogaus kūnas, gyvena širdis, gyvena manymas – dvasia ir žmogaus siela.

Smagumą dėjau į kūną, į širdį, į dvasią ir sielą.

Jis juos nušvies, kai jūs visur Mano įstatymus su noru seksite.

Žinokite, jog nesekdami jų nusidedate ne tiek prieš Mane, kiek prieš save.

Netenkate smagumo: dingsta sveikata, nyksta širdies ramybė, apsiniaukia dvasios giedra ir miršta sielos prakilnybė.

Žmogaus žodžiai negali ištarti Mano Valios, negali apsakyti Mano Įstatymų.

Žmonės dažnai vadina nuodėme, ko Aš nepaskelbiau nusidėjimu.

Per labai žmonės nori Mane užvaduoti ant žemės. Ir nuolatai taria Mane esant danguose. Arba sako Manęs visiškai nesant.

Bet Aš Esmi, Valdau ir nuolatai Statau.

Žmonių puikybei labai ir tinka atleisti tas nuodėmes, kurias jie sako žmones padarius prieš Mane.

Tik nedovanoja žmonės tų nuodėmių, kuriomis jie nusižengia viens prieš kitą.

O pirmųjų nė vienas dovanoti negali. Gyvybė turi savo sąlygas. Be jų vykdymo negalima žmonėms gyventi. Taip Aš esu nustatęs. Taip Aš gyvenimą valdau.

Žūva ir žmonės, ir tautos, kurios teatsižvelgia į tas žmonių jiems sumąstytas nuodėmes ir nesisaugoja tų, kuriomis nusižengia prieš kūno, prieš širdies, prieš dvasios ir sielos gyvybę.

Kreipkitės todėl Manęspi! Tuomet ir Mano Įstatymus aiškiai išmanysite.

Tiejie, kurie juos žino ir jais gyvena, nekalba apie juos. Jie juos apreiškia.

Tų žmonių žymiai yra sielos prakilnybė, dvasios giedra, širdies tvirtumas ir kūno sveikata.

Lenktyniaukite viens su kitu sielos malonume, dvasios šviesoj, širdies ramybėj ir kūno švarume.

Neškite kiek tiktai įstengiate Mano Įstatymų šviesą į žemės gyvenimą.

Mano Įstatymai nėra žodžiai. Ir nėra jie sakiniai. Jie yra gyvenimo tvirtybė.

Taip Aš valdau ir nuolatai statau. Kitaip statyta turi žūti, turi griūti.

Klaipėda, 2005 m. rugpjūčio 19 d.

KALĖDOS... KĄ PASAKYTŲ VYDŪNAS?

Šiandien, kaip ir prieš 100 metų, žvelgdamas į mūsų trumparegiškumą, Vydūnas turbūt vėl paklaustų: „Ar visados norit tamsybėje liktis?“

Saulė – neregimos šviesos atspindys

Kalėdinį straipsnį tada jis pradėjo donelaitiškai – apie grįžtančią saulę, kuri yra šviesos versmė, mąstydamas. Su jos grįžimu ateinąs pasikeitimo metas, jai pradėjus „budinti svietą“, švenčiame Kalėdas. Gaivinančio saulės poveikio negalima nepastebėti, juo nesidžiaugti. Sakoma, net sunkus ligonis, jeigu jau sulaukė pavasario, pasveiks...

Kai Kalėdos pavadinamos *Šviesos švente*, neretai teologiškai išprusę ponai pykteli, įžvelgdami kažkokias pavojingas, neva pagoniškas ar pernelyg lietuviškas apraiškas. Ir primena tai, ką jau mūsų močiučių močiutės girdėjo: *Kristus, pasaulio Išganytojas, Atpirkėjas, Pasaulio Šviesa*... Tačiau pasaulyje tamsos iki valiai, o Dangaus Karalystės lopinėlių – tik vienas kitas...

Vydūnas pabrėžia, jog regimoji gamta ir jos reiškiniai, taigi ir saulė, teatspindi aukštesnės gamtos, aukštesnio pasaulio buvimą, kuris akims nematomas, rankomis nepaliečiamas, bet gali būti pajaučiamas, suvokiamas. Kartais žmogų tarsi kokia itin šilta ir švelni srovė apsiaučia – jauti supratimą ir gailestį vargingajam, meilę visiems žmonėms bei gyvenimui. Tą švystelėjusią išmintį, tą šviesią bei gaivinančią srovę suvoki atėjus ne iš šio pasaulio, nors šie pasauliai nėra atskirti, o tarsi vienas su kitu supinti. Regimosios gamtos dėsniai, pasak Vydūno, atspindi aukštesnįjį pasaulį. Štai saulė šildo ir gaivina kiekvieną – ar geras, pamaldus būtum, ar piktas, nežinia kam *sielą pardavęs*. Todėl senieji lietuviai saulę kaip Dievo simbolį garbino.

Tamsų ir šaltą gruodį, kai vos prašvitus ima temti, žmonės saulės labai pasiilgsta. Tačiau mes, švenčiantieji Kalėdas, skaitantys

Šventajame Rašte apie tą, kuris yra *pasaulio Šviesa*, turėtume ilgėtis dvasinės šviesos, išminties, meilės, kuri visus žmones be skirtumo apglobia ir žadina mumyse dar tik vos brėkštančią Šviesą...

Didžiojo Slėpinio atsivėrimas

Kalėdos – tai Šviesos, išminties gimimas mumyse. Vydūnas išgyveno, kad dažnai labai daiktiškai interpretuojami Šv. Rašto įvykiai, labai materialistiškai aiškinama Evangelija. Kalbama apie Kristaus gimimą beveik vien kaip apie istorinį įvykį. Apie Kristaus gimimą mumyse teištariamas vienas kitas gražus sakinys – tarsi tarp kitko, šalia gražių kalėdinių paraginimų *pasigailėti, atleisti, atjausti, padėti, mylėti*... Nors prieš šimtą ir daugiau metų mistikai ir ne vienas teologas yra išsakęs kalbėjimo apie Kristaus gimimo mumyse būtinybę: šimtus kartų pasaulyje gali gimti Kristus, bet jeigu jis negims mano paties viduje – liksiu tamsoje, ir nei aš pats, nei mano gyvenimas nebus perkeistas, nebus *išganytas*...

Kaip *visa širdimi, visa siela* kitus žmones ir Dievą mylėti tam, kuriame dar negimė Meilė, kuris galbūt nė nežino Kristų – Šviesą savyje nešiojąs? Kaip mylėti kitus tam, kuris dar nesugeba mylėti, net gerbti paties savęs? Nors Kristus ir mokė kitus mylėti taip, kaip save patį. Kaip išvysti Dievą kitame žmoguje, kai neregi Jo savyje? Ar dažnai tenka girdėti krikščionis primenant tai vieni kitiems? O gal, ***Evangelijos*** žodžiais tariant, net nenutuokiame, kad mumyse yra Kristus? (2 Kor., 13, 5) O jeigu taip – kaip toji Šviesybė mumyse gims, kaip užtekės?

„Tankiai durnumo tarp lietuvių randasi, – sako Vydūnas, – kurie visai užmiršę dvasinės šviesos geidauti.“ Ir kūnas, ir siela, ir dvasia, Vydūno manymu, gyvena savais dėsniais ir minta savitu maistu. Deja, būtent mūsų dvasia dažnai alksta, badauja ir dėl to ilgainiui apmiršta. Nemokėjimą *misti Šviesa* viena žymiausių XX a. mistikių Simona Weil laikė svarbiausia krikščionių bėda ir gėda. Tai turėtų būti pagrindinis jų, kaip krikščionių, asmenybės bruožas.

Vydūnas, analizuodamas religinius klausimus, cituoja pamaldžios sielos, pasivadinusios Angelu Sileziečiu, patarimą: „Tu turi būti Marija ir pagimdyti Dievą". Tai įmanoma tada, kai pasiekiama vidinė darna, ramybė, vidinis skaistumas. Atsigręžimas į Dievą (Didįjį Slėpinį) ir pasišventimas jam – būtina sąlyga, kad žmoguje gimtų Šviesa.

Tačiau jeigu mes Dievo ir nepagimdysime (retas teištaria žodžius „Tebūnie ne mano, bet Tavo, Viešpatie, valia"), jeigu ir netapsime šviesa pasauliui, tai bent jau artimiausioje aplinkoje kiekvienas galime būti šviesos kibirkštis, mylintis bei gaivinantis šviesos srautas, o galbūt ir malonė, palaiminimas...

Žmogaus paskirtis, pasak Vydūno, siekti tobulo žmoniškumo. Mumyse gimęs Išganytojas turi mums padėti įveikti dvasinę tamsą, dvasinį luošumą ir, suvokus savo dieviškąją prigimtį, iškilti į didesnį žmoniškumą. Dievui žmoguje apsireiškus, jo sąmonė ir siela nušvinta, tad keičiasi, skaidrėja asmenybė ir visa jos būtis. Išvydęs Dievą savyje, Jį mato ir kituose žmonėse, geba mylėti save, gyvenimą ir visa, kas jį supa. O ten, kur bent vienas žmogus sušvinta kaip dieviškas spindulys, keičiasi aplinka – ji tampa šiltesnė, gaivesnė, tobulesnė. Gyvoji religija – vidinis atsivėrimas Didžiajam Slėpiniui, pasišventimas dieviškam kūrybos laukimui – pagimdo mumyse Kristų. Taigi, užuot buvę tik žmogaus vaikai, tampame Dievo vaikais.

Šventoji Žemė yra mumyse

Retai Evangelijose pavaizduoti įvykiai aiškinami kaip vyksmai, turintys įvykti žmogaus viduje. Lygiai taip retai žmonės skatinami patirti Dievą ir jo veikimą savyje.

Daug paviršutiniškų žinių įgijęs, bet nesiremiantis savo patirtimi žmogus prilygsta aklajam, apie šviesą šį tą girdėjusiam. Metai po metų žaidžiame žinojimu, kalėdiniais blizgučiais, prakartėlėmis... Po Trijų Karalių nuimame tuos šventinius blizgučius – nuo eglučių, langų ir savęs pačių – iki kito Kalėdų žaidimo...

Vydūno manymu, krikščionio vardas pritinka tik tam, kuriame Kristus užgimė. Tam, kuris yra tarsi plūstanti išminties, meilės, teisingumo ir tvirto noro srovė, kuris pilnas žmoniškos, galop – dieviškos gyvybės.

Šventoji žemė yra mumyse. Ir šioje šventojoje žemėje, mums tikintis ir laukiant, gimsta dvasinė saulė, gimsta Šviesa. Ji padeda prie tamsos laikančius pančius atrišti, pažinti Tiesą ir tapti laisvais, palaimingais žmonėmis. Vydūnas giesmėje ***Kūrėjai ir kūrėjaičiai*** godojo:

Užtekėk mums, saule išminties!
Tave mes garbinam per amžius!
Tu viską apšvieti ir gaivini!
Tu visa ko pradžia ir pabaiga!
Šviesybe tavo, būk mums vadovu,
Tavęspi grįžtantiems šviesos keliu.

Klaipėda, **1998 m. gruodžio 24 d.**

VYDŪNAS: *KRISTUS TURI UŽGIMTI MUMYSE*

Tu vienas neapsakomas! Tikt gyvybe
Gyvenam tavo, kad ji mumyse yra.
Jai būt auka, to nuolatai mes norime.
Tik tavyje gyvybė mūsų amžina!
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

G e r u m a s, m e i l ė, a t l a i d u m a s ... – dzingsi Kalėdų varpeliai. Tūlas iš mūsų ne kartą norėjo akimoju tapti *kokybiškesne asmenybe,* bet nepavyko... Tarsi šventinį palinkėjimą dažnai išgirstame raginimą *atsiversti į Dievą* – po tokio virsmo turėtume būti ne tik pamaldūs, geri, bet ir šventi. Tačiau net pati ryškiausia krikščionybės istorijoje asmenybė – šv. Paulius – sakosi norįs daryti gera, bet neįstengiantis…

Svajonės ir tikrovė

Iškilesni krikščionių mąstytojai gal jau prieš tūkstantmetį kalbėjo, jog istorinis Kristaus gimimas bei to gimimo šventimas bus tik tuščia retorika, jeigu kiekviename iš tų švenčiančiųjų negims Kristus. Atgimti *iš šventosios dvasios* ar *iš aukšto*, *atsiversti* ir pan. – tai virsmą nusakantys žodžiai.

Bet greiti *stebuklai* neretai greit ir praeina. O gražios, bet pinklios teologinės vingrybės praktiškam asmens dvasiniam augimui mažai tegelbsti. Žvelgiant į realų gyvenimą – gal net supainioja. Užgožia, sukraipo natūralų, kiekvienam žmogui duotą Dievo ilgesį, Dievo išmintį, Jo paties įdėtą į kiekvieno mūsų širdį. Norisi pasvarstyti, ką reiškia *atsiverti Dievui* ir – *atsiversti į Dievą*. Pirmiausia – ne skraidant teosofiniais (teologiniais) padebesiais, bet remiantis pačia žmogaus prigimtimi, kaip ją suprato Vydūnas. Ne tik Vydūnas, ir moderniausi teologai šiandien tvirtina, jog savęs pažinimas – pirmoji ir būtina pakopa, einant Dievop. Beje, tai buvo žinoma jau prieš 2000 metų ir dar anksčiau…

Nepadėti žmonėms kelionėje į savęs atradimą ar net *pančioti* jų saviškumą ir podraug reikalauti iš jų darnos, stiprybės, doros, socialinio sąmoningumo ir t. t. – tai tolygu *supančioti* solistui liežuvį ir reikalauti, kad jis gražiai dainuotų sudėtingiausias arijas…

Šv. Pranciškus kartu su Vydūnu žvelgia į pasaulį ir regi jame Slėpiningąją Išmintį, Meilę, Galią. Atsivėrę Dievui, jie jaučia kiekvienos Visumos dalies – saulės, žemės, vandens ir kitų galių palaikymą, sielai-dvasiai skaidrėjant, kylant Dievop. Atsivėręs Kūrėjui, tikintis Vydūno žmogus atsiveria visa savo būties gelme, kurioje slypi didžios galios, jo paties Slėpiningoji Didybė, jame esantis Kristus. Tuomet šios dvasinės galios *liejasi* į visą asmenybę ir ją gaivina, stiprina, harmonizuoja. Gyvas tikėjimas, o tiksliau – savo dvasinių galių ir vienovės su Visuma (Dievu ir jo kūrinija) pajauta stiprina dvasios-sielos drąsą būti ir skleistis kaip tūlam gėlės žiedui. Taip natūraliai sveikstama iš įvairių dvasinių negalių: silpnumo, baimės ar nesugebėjimo būti savimi (įvairialypio *beždžioniavimo*), egoizmo ir kt. Išgyvenus savo paties esmę, gelmę – dvasinę realybę savyje – dingsta ir mirties baimė. *Sesė mirtis*, kažkada pakviesianti į Slėpiningąją Būtį, sustiprina tik atsakomybę už savo gyvenimo tikrumą, skaidrumą ir prasmingumą.

Suluošintos sielos

Dvasinis luošumas, dvasinės negalės – visų kitų negalių ir gyvenimo sunkumų priežastis. Deklaruoti ir kitiems priminti dorybes lengva, visai kas kita – jomis gyventi. Šiandien ne viduramžiai. Žmonijos evoliucijos ratas neišvengiamai sukasi pirmyn, ir jau nei bizūnu, nei įsakymais, *prisakymais* dorovingos visuomenės nesukursi. Žmonės – ne avelės, kurias kur panorėjęs vestum. Nurodymais, gąsdinimais galima laikinai sutramdyti jau užaugusį žmoguje žvėrį ar gyvulį. Geriausiu atveju – užauginti nevisavertę, paklusnią, blogesniu – sadistišką ar mazochistišką asmenybę…

Su tikinčiais, bet sąžinės neturinčiais asmenimis teko susidurti ne kartą. Buvęs mokinys papasakojo tokią savo vaikystės istoriją, kuria jų kaimynai galbūt ir nepatikėtų. Vaiko tėvai – beveik kasdien bažnyčią ir itin aktyviai *šventas vietas* lankę katalikai, rodos, neturėjo ne tik sąžinės, bet ir paprasčiausio blaivaus proto, gailesčio... Už menkiausią prasižengimą savo vaiką mušė rykšte, reikalaudami, jog šis pats *pasiruoštų* vyksiančiai egzekucijai. Vėliau ne vienerius metus *pamaldūs* tėveliai ašarojo ir baiminosi, kad jų atžala (beje, labai dorovingas ir protingas jaunuolis) netaptų nuolatiniu psichiatrijos ligoninės pacientu. Jis išgyveno ne kokios nors *prigimtinės nuodėmės* ar *velnio žabangų* nulemtas kančias, bet valdingų, sadistiškų tėvų suluošintos sielos pasekmes. Tėvai *norėję tik gera* – pastaruosius auklėję panašiai, ir jie esą padorūs ir netgi tikintys (!) žmonės...

Kitas, tąkart dar mažas žmogutis, atkakliai spyrėsi, nesutikdamas su *švelniausia* bausme – pabučiuoti girtam tėvui ranką. Tuomet buvo parinkta *griežtesnė* bausmė, bet jis ir po kelių dešimtmečių kaip labai svarbų savo laimėjimą prisimena tai, kad nenusižemino prieš tėvą, kuris doros mokė žodžiais ir pamokslais, o ne pavyzdžiu.

Atsiversti ar atsiverti?

Ar žodis kartu nesineša ir tos gelmės, kurią jis išreiškia? *Atsiversti* ir *atsiverti*, *verčiasi* ir *veriasi* – kokie nepanašūs tuodu žodžiai! Bet jie neretai vartojami greta, kalbant apie žmogaus atsigręžimą į Dievą. Ne žodis svarbiausia? Taip, bet jis svarbus. „Pradžioje buvo Žodis“ (Jn., 1, 1). „Jame buvo gyvybė, ir ta gyvybė buvo žmonių šviesa“ (Jn., 1, 4). Gali būti, jog tas pats žodis kiekvienam skamba vis kitaip ir nušviečia skirtingas erdves…

Kai *atsiverti* – tarsi balčiausias sniegas akimoju *užkloja* visus tavo negražumus, nešvarumus; eini to baltumo pakerėtas, lyg apgirtęs. Bet niekada nežinai, kada tas *sniegas* ims tirpti ir visos tavo sielos šiukšlės (kaip pavasarį patvoriuose) pasirodys…

Kai *atsiveri,* nejauti jokio dvasinio apgirtimo, veikiau priešingai – visa regi ryškiai, su aiškiausiais kontūrais ir šešėliais. Tūnančios tavyje šiukšlės ir visokios žaizdos, juoduliai dar labiau išryškėja, sustiprėja. Būtent tai padės greičiau juos atpažinti ir *padėti* į jiems skirtas vietas. Be abejo, tai lėtas, sunkus procesas. Tai ne stebuklingas virsmas, bet ilga kelionė į savęs atradimą, kasdienis augimas, skaidrėjimas, vis tvirčiau einant savuoju keliu ir vis rečiau *virstant*.

Atsivertimas

Atsivertimas – pirmiausia savo pažiūrų, įsitikinimų, nuostatų pakeitimas. Atsivertimas gyvenime gali būti ne vienas. Ir ne tik religinis. Be abejo, tai stiprus asmenybės pokytis, bet daugiau susijęs su žmogaus mąstymu, jo ideologija, gyvensena. Neretai atsivertęs žmogus po trumpo entuziazmu nuspalvintos veiklos laikotarpio net nusigręžia nuo religinės bendruomenės (sektos). Sakoma, atšalo žmogus nuo tikėjimo – tarsi tikėjimas turėtų būti susijęs su *karštumu*.

Atsivertęs žmogus labai dažnai nori ir kitus atversti – būtent į tokią religiją, tokį *tikėjimą*, kuriuo jis pats įtiki kaip vieninteliu teisingu religiniu mokymu. Stengiasi į savo bendruomenę patraukti kuo daugiau kitų žmonių – tad ir gatvėse *verbuoja*, ir į namus religines knygeles nešioja. Toks žmogus sunkiai sutars, gerbs asmenį, kuris apie Dievą ir *Anapusybę* mano kitaip, ypač – jeigu mąsto savaip – savo paties galva. Atsivertęs *karštuolis* paprastai *žino* viską, ir tik jo žinojimas esąs teisingas. Galbūt vieną po kito jis žers rimtus ir abejotinus argumentus – dažniausiai perpasakodamas ir cituodamas savo bendruomenės (sektos) autoritetų mintis.

Atsivėrimas

Kai atsiveri, atsiveria tavo vidinės akys, ausys ir kiti sunkiai įvardijami vidiniai pojūčiai. Kai tu atsiveri – ir tau visa at-

siveria. Ir Dievas – pagal tavo atsivėrimo ir vidinio skaidrumo laipsnį. Tuomet neišvengiamai aplanko laimės, pilnatvės būsena. Ir gūdžiausioj girioj nesijauti vienas, nes su tavim Visuma, kuriai tu atsivėrei ir kuri tau byloja savo išmintį, nors tik mažus jos spindulėlius tesugautum.

Kai atsiveri Dievui (apie kurį žmonės menkus trupinėlius teišmąsto), tavyje atsiveria visa, ką savyje turi geriausia, – tai tavoji savastis, dvasios stiprybė, tikrojo žmoniškumo arba dieviškumo spinduliai. Kuo daugiau atsiveri, tuo jie šviesesni, stipresni. Dvasinė saulė šviečia ir šildo labai natūraliai – kaip ir saulė gamtoje. Tada tiesiog neįmanoma kažką bloga galvoti, jausti, juolab – daryti. Tokioje bendruomenėje, pasak Vydūno, žmonės vienas su kitu lenktyniautų atsidavimu savajam pašaukimui, darbui, artimiausiems žmonėms, tautai.

Atsivėręs asmuo, skirtingai nei atsivertęs, nieko nenori *atversti*. Tačiau atsivėrusios jo vidinės galios neišvengiamai, nors ir pamažu, veikia kitus. Jo tvirtumas, skaidrumas, drąsa, sąžinė ir kt. augina šias vertybes ir kituose žmonėse, o tiksliau – brandina jų pačių *Didybę*, žadina jos atsivėrimą. Psichologijos mokslas dar jaunas, bet jis kaip neabejotiną tiesą tvirtina tai, kad žmogaus esmėje slypi visos didžiosios vertybės ir galios. Žmogaus esmės atsivėrimas ir atsivėrimas Dievui – jei ir ne tapatūs, tai lygiagretūs vyksmai.

Atsivėręs žmogus trokšta, kad ir kitas būtų savimi, stovėtų ant savo kojų, mąstytų savo galva ir atvertų vidines galias, talentus ar net genialumą. Kad taptų savo gyvenimo kūrėju, savojo likimo valdytoju ir praturtintų idėjomis, veikla bendruomenę, tautą, žmoniją.

Krikščionio (tikrojo Žmogaus) būsena, pašaukimas, anot Vydūno, – tai būti palaiminimu, malone kitiems žmonėms, savo aplinkai. Paprasčiau tariant ir šiek tiek nuleidžiant kartelę, – būti žmogumi, kurio gyvenimo vadovai – ne asmeninės užgaidos ar ambicijos, ne *petras* ar *povilas*, o Dievo Dvasia jame pačiame; vienintelis patarėjas ir vadovas – „Dievas, kuris per tavo sąžinę taria“ (Vydūnas). Kaip elgiesi su savimi, taip elgsies ir su kitais. Gerbdamas savo dvasios individualybę, gerbsi ją ir kitame – nesvarbu, kas tai būtų. Pagarba savo ir kitų dvasinei prigimčiai bei jos raiškai – tai bendražmogiškosios kultūros pamatas. Ir ne tik. Tai žmonijos darnos, taikos, išlikimo bei klestėjimo sąlyga.

***Klaipėda*, 2004 m. gruodžio 10 d.**

KALĖDINĖ – VYDŪNIŠKOJI – POSTILĖ

Oi, kad saulėp lėkt man būt sparnelis!
Ir man aušte auštų rytmetėlis!
Laukiu pasiilgęs tik šviesybės.
Alkste alkstu jau dienos linksmybės!
(Vydūnas. ***Mūsų laimėjimas***)

Ilgos, tamsios naktys ir šaltis... Tai ne tik gamtos realijos. Vydūnas žmogaus dvasios-sielos pokyčius neretai lygina su gamtoje vykstančiais procesais. Į mūsų sielas įslinkusi tamsa taip pat sustingdo asmenybę, palieka joje savo šešėlį: vienus apninka nerimas, baimė, neviltis, kitus – abejingumas, egoizmas, cinizmas… Ši tamsa nepalyginamai baisesnė ir pragaištingesnė, nei apniukęs dangus, sukeliantis vadinamąją rudens depresiją…

Vydūnas žmogų lygino su bedugniu šuliniu, kurio vanduo neišsemiamas, susietas su didžiuoju Slėpiniu, su Kūrėju. Tačiau iš to šulinio semti gyvybės vandenį ir jį dalinti kitiems pavyksta nedaugeliui. Gal bijome to šulinio pakraščiuose tvyrančios tamsos, o gal baugina ir giliau glūdinti Šviesa? Būti apšviestam – tai ne tik Malonė, bet ir didi laisvė, rizika, atsakomybė. Pasak vieno anekdoto, du aklieji suskubo pasitraukti iš kelio, kuriuo ėjo Kristus: bijojo, kad Jis nepadarytų jų regínčiais, nes tada jie nebegalėtų rinkti išmaldos ir taip – nieko neveikdami – sočiai maitintis ar bent jau nekęsti bado… Anekdotas kalba apie mūsų dvasinį aklumą, skurdą. Juk kur kas paprasčiau besąlygiškai priimti ar atmesti kieno nors idėjas, religiją, nei diskutuoti ar jas pačiam apmąstyti, *pasverti*... Tačiau to vengiant, mūsų dvasinės galios sustingsta, apmiršta, o kartu su jomis – ir mūsų asmenybė.

Vydūnas teigia, jog tikro žmoniškumo pasireiškimas be gyvojo tikėjimo neįmanomas. Šią problemą mąstytojas gvildeno dramose, filosofiniuose, publicistiniuose darbuose. Jis išskyrė negyva raide paremtą tikėjimą; tai tam tikrų žinių apie žmogų, pasaulį, Dievą laikymas tiesa, kuris neretai tik dar labiau užtamsina žmogaus dvasią-sielą bei natūralų pasitikėjimą savimi

ir Kūrėju. Tikra dora ir tikras, gyvas tikėjimas, Vydūno teigimu, kyla iš žmogaus sielos gelmių.

Pati to nežinau. Vien tejaučiu,
Kad amžina liepsna deg manyje
Tyliai, šventai, lyg būt pati romybė.
Dargi rodosi, kad ji duota
Ir kiekvienam, kaip amžina dalis,
Jeib ji iškeltų pat į amžinybę,
Ir ji mokintų vien apreikšti meilę.
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Žvelgdamas į tautos praeitį, Vydūnas prisimena mūsų protėvių garbintą Amžinąją Ugnį, jų religinio sąmoningumo augimą, vis mažiau teikiant reikšmės regimajai, o daugiau – neregimajai Ugniai, kurią jie nujautę kaip visur esančią Dievybę. Vydūnas pabrėžia Ugnies (kuri yra tarsi Sąžinė, Dievo balsas, Jo Valia) buvimą mūsų pačių būties gelmėje. Ši Ugnis Vydūno dramose, filosofijoje – tai mumyse esantis Kristus, kurį galima pajausti, o tada – sąmoningai šiam Slėpiniui pasišvęsti. Šis pasišventimas yra Kristaus laukimas, o Kalėdos – tai Jo gimimas sieloje.

Žmogus, kuriame užgimsta Kristus, anot Vydūno, visai pakinta: jame atsiveria gyvasis šaltinis – Meilės, Išminties, Galios versmė. Būtent tada žmogus tampa tikru krikščionimi, tampa Meile. Tada jis eina per žmones kaip Angelas, kuris visus apšviečia, stiprina, laimina. Tai patyrę, žmonės praregi, pajaučia savyje Kristų ir pradeda kelionę Dievop. Tai būtų *vydūniškosios evangelizacijos* esmė. Ji nenaikina nei kultūrinių, nei pasaulėžiūrinių skirtumų, o padeda pakilti į sąmoningesnį lygmenį, kalbant tos kultūros, tų žmonių kalba. Taip nepažeidžiama tautos, jos individų esmė, todėl nesutrikdomas jų gyvybingumas, kūrybingumas, evoliucija.

Tamsos gausa aplink (egoizmas, prievarta, veidmainystė, silpnumas ir t. t.) Vydūną tik dar labiau įkvėpė liepsnoti, t. y. būti tamsoje šviesos spinduliu. Evangelijoje minimo ir mums taip

dažnai būdingo drungnumo jame nebuvo. Visą gyvenimą jis buvo tarsi gyva liepsna. O ir šiandien savo asmenybe, gyvenimo pavyzdžiu ir idėjomis ragina kilti iš tamsos į šviesą, į skaidresnę būtį. Vydūnas – išties ne kasdien sutinkama asmenybė, kurios tikėjimas, idėjos ir gyvenimas – neatsiejama.

Tamsybės nakties, kaip kviečiate jūs mus liepsnoti!
Kaip virpin be galo rėksmai mus ir jūsų skausmai!
Kad lyg mūsų atgarsis dreba aplinkui šešėliai!
Bet lai ir gyvenimas kaukia! Negalim to boti!
Ir vien tik troškimas mums lieka didybės ieškoti.
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Šviesa ir tamsa lydi gamtos ir vidinio žmogaus gyvenimo kaitos procesus. Ir nors, Vydūno tvirtinimu, kiekvieno valia, prie kokių – teigiamų, šviesių ar prie tamsių – minčių parimti, dažnai pasirenkamos neigiamos mintys, taigi – tamsa… Kai juoduma apninka žmogaus ar draugijos sielą, pasigirsta pesimistinių gaidų. Ir kuo labiau jos *tirštėja*, tuo nykiau ir tamsiau darosi. Tikintis žmogus, Vydūno tvirtinimu, būdamas gyvenimui daug atviresnis ir budresnis nei kiti, greičiau paliečiamas ne tik šviesiųjų, bet ir tamsiųjų, neigiančiųjų galių, todėl turi itin tvirtai savo sąmonės žvilgį laikyti nukreiptą į Amžinąją Meilę, Malonę, Šviesą – tik tada jis nuolat tvirtėja.

Vydūnas pataria niekuomet nesustoti prie to, kas bloga, pikta, nedora, negražu, kas gali kitiems kenkti ir skaudinti. Be to, ragina neklausyti tų, kurie peikia optimistus, sutapatindami juos su vėjavaikiais ir pan. Optimistas, Vydūno tvirtinimu, yra šviesus žmogus, kuris į gyvenimą žvelgia atviromis akimis ir pastebi jo sunkumus. Tačiau jis nestovi vietoje, nuolat aimanuodamas, kokios didelės jo bėdos, nes taip tik bergždžiai eikvotų jėgas; didžiausiomis pastangomis šviesuolis siekia tikslo, gerindamas ir savo paties būtį, ir savo šeimos, Tėvynės gyvenimą.

Liepsnas sukelkim! Pašvęskim širdį!
Lai mūsų džiaugsmą kiekvienas girdi.
Šventa šviesa mums duod gyvybę
Ir tuo naikina mirties galybę.
(Vydūnas. ***Mūsų laimėjimas***)

Nors mus vis dar veikia tamsa, Vydūnas ragina kilti aukštyn (tobulybėn, pilnybėn, bekraštybėn, didybėn), atverti akis dieviškam šviesumui, Amžinos Šviesos spinduliavimui. Anot Vydūno, būtina ne tik žinoti, bet ir patirti dievišką Didingumą ir Slėpiningumą. Jį numanydamas, žmogus Jame gyvėja ir atsibunda, sąmoningėja. Tada abejonės išnyksta, žmogus tvirtėja ir tampa atviras gyvenimui ir tiesai.

Ir nyksta naktis! Jos tamsa sau gilybėje snaudžia.
Skaidrios amžinybės visur žiburiai jau pilni.
Taip aušta diena! Irgi visos šviesa virsta liepsnos!
Pats Amžinas Žodis sau amžiną Tylą tuo audžia.
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

***Lietuvos aidas,* 2001, nr. 272**

MARIJA SKATINA KILTI Į VIDINĮ DANGŲ

Visur, kur tik aš nukreipiu akis,
Čia ją regiu. Visur šviesa jos spindi.
Visur šventa galia jos laimina.
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Žolynų ir žmogaus gyvenimo pilnatvė ir laimė – gebėjimas išsiskleisti, pražysti ir subrandinti savąjį vaisių. Senas brandus žmogus gražus išmintimi, kažkuo panašus į išplaukiančius rugius…

Prisimenu savo kaimo senolį, fizinėms galioms senkant, dažnai rymojusį ant kalno. Jau negalėdamas kalbėti, į mano pasisveikinimą atsakydavo šypsniu ir rankų mostais – į tolumą, į patekėjusią ar besileidžiančią saulę… Nors kankino liga, iš akių sklido ramybė ir dar kažkas, dėl ko būdavo gera valandžiukę pasėdėti greta. Man, vaikui, senolis atrodė toks lengvas ir dvasiškas, kad Dievuliui pasiimti jį nuo kalno į Dangų – vieni niekai…

Dangus

Šiandien jau retas Dangų tiki, įsivaizduoja kaip kažkurioje Visatos vietoje plytinčią Dievo buveinę – tarsi dvarą su gražiausiais gėlynais ant ežero kranto. Vydūnas pastebi, kad Dievo Karalystė – kuri, anot Evangelijos, „jau yra tarp mūsų“ (Lk., 17, 21) – dvasinė būtis. Ją, kaip dvasinę žmogaus pilnatvę, šiandien aiškina ir moderni krikščionių teologija.

Dangaus Karalystė mumyse – sunkiai nusakoma būsena. Kur kas lengviau apibūdinti fizinės, psichologinės gerovės požymius. Šiandien psichologija siūlo matuoti jau ne tik loginio, bet ir ne mažiau žmogaus gyvenimo kokybei reikšmingo emocinio intelekto koeficientą. Tikėtina, jog neilgai trukus bus sukurti testai, padėsiantys įvertinti dvasinį intelektą. Religine kalba kalbant, – Dangaus Karalystės mumyse, o vydūniškai tariant, – mūsų *ašainės sąmonės* šviesumą.

Kaip žinome, ne tas Dievui artimiausias, kuris dažniausiai kartoja vienokį ar kitokį Jo vardą. Atkakliai įsikibę į savo žemę, savąjį pašaukimą, žmonės, kaip tie žolynai, – auga, žydi, subrandina vaisius ir visa atiduoda – laimingi, jog prisidėjo prie mažo žemės lopinėlio, tėviškės, Tėvynės vešėjimo, augimo…

Marija

Skaidri būtis, tyrumas – tiesos numanymo, Dangaus savyje patyrimo sąlyga. Komentuodamas Marijos apsireiškimą 1858 m. Lurde, Vydūnas tai aiškina kaip itin stiprų vidinio tyrumo išgyvenimą, vidinį nekaltybės patyrimą, pasireiškusį Marijos vaizdiniu. Marija, jo manymu, „nėra vien kūniškas žmogiškas pavidalas, ale Dievo priemonė savo apsireiškimams“, tad vidinį skaistumą reikia išmanyti kaip Dievo apsireiškimo gimdytoją. Marija, pasak Vydūno, – tai giedra skaistybė, žadinanti žmonėse šviesėjimą ir sveiką gyvumą, nes tai įgalina kilti į vidinį Dangų, į Dievo Malonę.

Slėpiningoji gyvenimo galia – „Dievo kvapas“, vidinė slėpiningoji skaistybė yra ne tik žmogaus viduje, bet ir gamtoje. Todėl ne tik šventovėse, užplūdus maldingumo jausmams, bet ir tam tikrose vietose (gamtoje) žmones aplanko ypatinga nuotaika, jie jaučiasi tarsi laiminami šventumo, Dievo Malonės. Kai kurie netgi patiria nežemišką reginį (viziją).

Naujajame Testamente kalbama apie dvasinį kūną. Kad jis gimtų, reikia Motinos. Ši dvasinės prigimties Motina, be abejonės, yra neatskiriama Dievo Karalystės dalis. Todėl Marijos kilimą į Dangų, Vydūno teigimu, reikėtų vertinti kaip žmonijos gyvumo pakitimą, gilesnio žvilgio į gyvenimą atsivėrimą, skaistybės *dvasinėje Aukštybėje* numanymą.

Žengimas dangun

Į Dangaus Karalystę, kuri yra mumyse, neateinama išoriniais veiksmais, – teigia Vydūnas. „Žengimą Dangun galima su-

vokti tik kaip pakilimą į dvasinę būtį, kuriai nepriklauso žemiškasis pradas. […] Žinoma, toks supratimas negalimas tiems, kurių mąstymas apsiriboja daiktiškumu.“

Vargu ar įmanoma įžengti į Dangų, neturint savyje tyrumo, darnos. Psichologai žmogaus *žengimo Dangun* patirtis įvardija kaip aukščiausius potyrius, neįprastus, mistinius, *viršūnių* išgyvenimus ir pan. Juos lydi ypatinga vidinės šviesos, harmonijos, meilės ir ypač – vienovės pajauta. Retas gyvena tarsi rojuje kasdien. Tačiau kiekvienas, tegul ir trumpam, kartą *įžengęs į savąjį Dangų*, vėliau sąmoningai rengiasi tokiems susitikimams: tobulina save, keičia gyvenimo būdą, įpročius. Bent kartą *įžengusiojo į Dangų* jau nereikia įtikinėti, kad žmogus ne vien duona gyvas, kad yra kažkas daugiau, nei galima penkiais pojūčiais užčiuopti. Galbūt pamąsto, kad ir jis pats – ne tiek kūnas, kiek dvasia, turinti puikius įrankius: sielą ir kūną, kurių skaidrumu ir sveikumu reikia rūpintis, puoselėti, norint jau ne atsitiktinai, ne trumpą akimirką užklysti į *Dangaus Karalystę*…

Žolinė

Graži ši šventė – visomis seniausiomis ir giliausiomis prasmėmis. Tikėti vien šventintų žolynų (tarsi stebuklingų amuletų) galia, vien garbinti šventą Kristaus Gimdytojos (tarsi protėvių) vardą – tai, vydūniškai žvelgiant, būtų pagoniška. O krikščioniška – jeigu žadiname *stebuklingas* gyvybines (dvasios) galias, slypinčias pačiame žmoguje.

Tad Mariją galima regėti ne tik *aukštai danguje*, bet ir labai giliai mumyse. Taip giliai, kad dažnai atrodo ir labai toli – kažkur danguje. Jeigu tas Dangus – mumyse, o jame – Marija, vadinasi, ši *skaisčiausioji Dangaus Karalystės Lelija* tikrai padės įžengti į Dangaus Karalystę ir mums. Čia – stovint ant šilto Lietuvos žemės grumsto…

Žolinė – tyrumo, slėpiningų žmogaus ir visos gamtos gyvybinių galių brandos šventė. Ji turėtų priminti, jog žmogui, kaip ir žolynams, ateina metas augti, metas žydėti ir metas brandinti, nokinti savąjį vaisių. Na tai kas, kad dėl sausrų, liūčių ar kitų priežasčių neretai vėluojama, kad derlius ne toks gausus, kokio laukta, tikėtasi. Svarbiausia – sulaukta brandos meto…

***Klaipėda,* 2005 m. rugpjūčio 12 d.**

KĄ PASAKYTŲ VYDŪNAS ŠV. VALENTINO DIENĄ?

Beveik visose Vydūno dramose šalia meilės Tėvynei ir Dievui regima ir žmogiškoji meilė. Jos dėka žmogaus siela auga, šviesėja, stiprėja ir neretai iškyla „lig Amžinybės kraštų“, suskamba tarsi Amžinybės varpai.

Žmogaus jūs nepažįstate...

O ką Vydūnas pasakytų mums, vakarietiškai švenčiantiems vakarietišką meilės dieną, neretai alkoholio ir sekso reikmenų reklamos tvaike? Pirmiausiai – skaudžiai atsidustų:

Lūkėjau, kad klestės pats žmoniškumas,
Dabar girdžiu – čia staugia gyvuliai!
(Vydūnas. ***Nakvišos gėralas***)

Tada atsigręžtų į moralės sergėtojus ir tėvus. Didžioji vaikų bei jaunimo dalis nuoširdaus pokalbio apie meilę nė nesitiki. Suaugusieji apie tai kalbėti drovisi. O vaikai ir paaugliai meilę dėl to suvokia kaip gėdingą, draudžiamą, bet saldų vaisių. Beveik kaip Vydūno dramos personažai *latrai* (girtuokliai):

Mergelė ir gėralas vieno smagumo!
Gyvybės eliksyras.
(Vydūnas. ***Jūrų varpai***)

Šiuolaikinė pramonė ir pramogų verslas daro viską, kad padėtų ugdyti būsimuosius prekių bei paslaugų vartotojus. Todėl siekiama aukštyn kojom apversti visas vertybes ir – kaip kokteilį – suplakti. Ne veltui cigarečių, alkoholio ir žmogaus orumą žeminančių pramogų reklama dažnai skatina įvairialypį svaiginimąsi, pateikdama tai kaip gero gyvenimo etaloną. Nematantys doros pavyzdžio ir neturintys dvasinės atsparos paaugliai šią brutalią apgaulę priima kaip gryną pinigą... Ar reklamų kūrėjai, užsakovai ir platintojai jaučia kokią nors atsakomybę? Gal jų vaikams ar anūkams suklupus prie vienos ar kitos priklausomybės – alkoholio, narkotikų ar azartinių žaidimų – pripažins, kad tai jų pačių darbo vaisius?

Beširdis, kuris geismams tarnauja!
Žmogaus jūs nepažįstate, nei jo vertybės!
(Vydūnas. ***Jūrų varpai***)

Kad tėvai vengia su lytiškumu susijusių vaikų klausimų, tai, Vydūno manymu, rodo dideles pačių tėvų problemas, žemą lyčių kultūrą. O perdėtą vaikų dėmesį ir smalsumą šiais klausimais, pernelyg ankstyvą subrendimą mąstytojas sieja su neigiama suaugusiųjų (tėvų, auklių, auklėtojų) įtaka – jų gašlumas vaiką užkrečia „psichiniu keliu“.

Su šešiamečiu sūnėnu, jo pageidavimu, esame kalbėjęsi apie labai rimtus dalykus – apie meilę ir mirtį. Kartą atkreipiau jo dėmesį į per ankštą, išaugtą rūbelį. Sekė mane pritrenkęs atsakymas: „Tada padėsiu – bus mano vaikeliui.“ Mano žvilgsnis išdavė nuostabą ir klausimą, tad mažasis paaiškino: „Nagi tada, kai užaugsiu ir susirasiu gerą mergaitę!“ Prisiminiau, apie ką mudu prieš pusmetį kalbėjom. Tada jam paaiškinau, kodėl kai kurie jo pažįstami, nesukūrę šeimos, vieniši dėdės ir tetos neturi vaikučių. Po mūsų pokalbio sūnėnas tvirtino užaugęs būtinai susirasiąs gerą mergaitę...

Netyram visa netyra

A. Mickevičius ir Vydūnas kalba apie aukštą lietuvių protėvių lyčių kultūrą. Tai liudijanti ne tik tautosaka, papročiai, bet ir pati kalba; ji, Vydūno manymu, tiesiog netinkama žemiems, bjauriems dalykams apreikšti. Kultūrologas A. Žarskus mūsų etnokultūrą įvardija kaip skaistos kultūrą. Tiesa, tūlas tautietis nė nesigilinęs gali pavadinti tai gražiomis pasakomis ar kliedesiais. Pirmiausiai todėl, kad, pasak Vydūno, „negali skaistumu tikėti tas, kuris pats nėra skaistus.“

Lyčių kultūra įvairiuose pasaulio kraštuose ir praeityje, ir šiandien labai skiriasi. Vydūnas primena, kad Biblijoje apie lyčių santykius kalbama kaip apie nuodėmę:

Iš tikro, kaltėj esu gimęs,
Nuodėmėj pradėjo mane mano motina.
(Ps., 51, 7)

Tokiu ar panašiu mąstymu ir turbūt atitinkama savąja patirtimi remdamiesi, įvairūs moralistai prirašė vienas už kitą įmantresnių traktatų. Nekaltas (visi kiti – kalti) prasidėjimas, prigimtinė žmogaus nuodėmė bei kaltė, puolusi žmonija, sugedusi žmogaus prigimtis, kai kurių kūno vietų gėdingumas ir t. t., ir pan. Štai ankstyvosios krikščionybės teologas Origenas tvirtino, kad „moterystė – kas tai nešvaraus, nevalyva gašlumo priemonė". Viskas, kas susiję su lyčių klausimu, net gimdymas, buvo apsukta gėdos, kaltės, nuodėmingumo skraiste.

Tie, kurie galėjo ir privalėjo ją, Meilę, išaukštinti, bene labiausiai ją pažemino, supriešino žmogų su jo paties prigimtimi, sujaukė jo sąmonę. *Gėdinant* prigimtį ir skatinant su ja (aistromis, geismais) kovoti, geismingoji žmogaus prigimtis, deja, tik dar labiau sustiprinama... Tai neabejotinai prisidėjo prie seksualinio vyrų agresyvumo augimo, pačių įvairiausių seksualinių iškrypimų ir lyčių kultūros smukimo apskritai. Iš čia ir dvigubos moralės problemos – sugyventinių ir meilužių statusas galbūt pirmiausiai buvo *įtvirtintas* viduramžių kunigų pavyzdžiu. Bažnyčios istorija pasakoja apie tai kaip apie masinį reiškinį – viduramžių krizę... Šiandien ši krizė turi daugiau – pedofilijos, kunigų homoseksualų *draugijų* – veidų.

Net pačiu XXI a. priešaušriu ką tik seminariją baigęs kunigas katechetams tvirtino, jog moters ir vyro santykiai, vaikų pradėjimas vis dėlto esąs „žemas dalykas"... Dar labiau nustebino pacitavęs iš Katalikų bažnyčios teisės kodekso, galiojusio dar ir antrąją XX a. pusę, kuriame nustatytos santuokinės vyro ir žmonos pareigos. Ten esą rašoma, jog moteris privalanti tenkinti savo vyro geidulius (!). Šis jaunas kunigas turbūt sakė tiesą. Mano

prosenelė besirengiančiai tekėti dukrai (mano senelei) lygiai taip pat apie šią *žmonos pareigą vyrui* kalbėjo. Prieš vėją nepapūsi – taip paties Dievo *prisakyta*. Jokių mokslų nebaigusi ir tik maldaknygę skaičiusi prosenelė tikėjo tuo, ką girdėjo bažnyčioje. Jai nė į galvą nešovė, kad tai tik bažnyčios valdančiųjų išmonė, kad Dievas – ne koks ištvirkėlis ar sąvadautojas, to jis *prisakyti* negalėjo. Bet paprasti žmonės prieš šimtmetį tikėjo tuo, ką Dievo vardu kalbėjo bažnyčių tarnai...

Moralės sergėtojų galvose lyčių kultūra nuo bažnyčios autoriteto Origeno laikų nelabai tepakito, bet gali pakisti. Labai vangiai, bet jau vis rimčiau atsižvelgiama į nenginčijamas psichologijos mokslo tiesas. Be to, vis daugiau gaivesnio vėjo padvelkia iš Vakarų. Kartą, patekę į vienos Vakarų Europos šalies vienuolių seminarą, mūsų tautiečiai dvasininkai stebėjosi, jog mokoma ne kovoti su aistromis bei lytiškumo impulsais, bet leisti jiems natūraliai tarsi jūros bangoms nuslūgti ir pan. Pamaniau, kiek daug Lietuvos dvasininkai prarado, galėję jau nuo 1909 metų studijuoti ir praktikuoti skaistos ir lyčių kultūros pagrindus. Būtent tada pasirodė pirmasis Vydūno knygos ***Gimdymo slėpiniai*** leidimas. Svarbiausias kasdienės vydūniškosios psichologijos principas yra tas, jog visuomet auga tai, su kuo kovoji ar prie ko parimsti savo mintimis, vaizdiniais. Taigi didžiosios problemos, bėdos ir gėda yra ne mūsų kūnas, ne mūsų lytiškumas, bet mūsų mąstymas ir sujaukti jausmai...

Tačiau tenka susidurti ir su Origeno mąstymui atvirkščiai proporcingomis pažiūromis. Krikščioniškoje spaudoje yra pasirodę straipsnių netgi apie sekso šventumą (!). Knygoje ***Žmogaus meilės*** kunigas A. Paškus, analizuodamas „bėgimo nuo sekso" priežastis, mini ne tik dualistinio mąstymo filosofiją (sakralumo ir demoniškumo atskyrimą), seksualinę revoliuciją (kuri Venerai „nuplėšė nuo veido sakralumo šydą"), bet ir feministes, kurių mąstymas atspindįs baimę ir neapykantą seksui, hedonizmą, nesugebėjimą prisiimti savo moteriškojo vaidmens. Keista girdėti tai iš kunigo, žinančio bažnyčios istoriją ir jos origenišką požiūrį į moterį, meilę bei seksą. Dėl to susiformavusią lyčių disharmoniją ir tikrąsias sekso baimės priežastis kunigas

A. Paškus, nors netiesiogiai, puikiai atskleidžia cituodamas vieno vyro žodžius: tik pamilęs moterį jis suprato, kad anksčiau „masturbuodavo į bet kokią seną kojinę“...

Akivaizdu, jog senovės lietuviai turėjo sveikesnį protą ir kur kas aukštesnę lyčių kultūrą bei moralę nei tie, kurie mūsų sąmonę jaukė ir dar tebejaukia visokiomis pramanytomis kaltėmis ir polinkiu į kraštutinumus. Neatsitiktinai būtent krikščioniškos šalys pasižymi seksualinėmis revoliucijomis, sekso pramone ir t. t., ir pan. Ieškant išminties šiais ar kitais sudėtingais klausimais, ir šiandien vertėtų atsigręžti į savąją išmintį, savąją kultūrą, o ne dairytis į kitus.

Kitų neatsiklausiu, kas šventa.
Garbinu, kas šventa man.
Ir vien tik noriu meilės teikt visiems.
(Vydūnas. ***Amžina ugnis***)

Meilė ir įsigeidimas

Vydūnas, jaunuolio paklaustas apie sudužusią meilę, atsako, jog tikra meilė nesibaigia. Žmonės labai dažnai meile vadina paprasčiausią įsigeidimą. Beveik visi apie meilę kalba, o išties mažai kas tepažįsta – ji esanti retas svečias pasaulyje.

Turėjau kitados bernelį.
Buvau jį taip labai pamilusi!
Ir jis mane taipjau – gana mylėjo,
Kaip sakė ir patsai tikėjo.
Vienok dar meilės nepažino,
Tik vis geidavo ir norėjo,
Kad visados tokia jam būčiau,
Kaip jis širdy vaizdelį susitvėręs –
Ir jis mylėjo tan vaizdelį,
Manydamas mylįs mane.
(Vydūnas. ***Probočių šešėliai***)

Vydūnas kiek ilgiau stabtelėtų prie geismų, įsigeidimo, kuris nieko bendra su meile neturi. Jo tvirtinimu, labai dažnai geismai numarina vos prasiskleidusią meilę. O vadinamosiose aukštos kultūros (turtingose, civilizuotose) šalyse, pasak filosofo, „maišo žmonės savo gimties galias kaip kokias srutas“. Jose mirkstant, ne tik žmogaus esmė, bet ir protavimas bei kūno sveikata silpsta. Nepaisant žmoniškumo, gyvybės (Dievo) dėsnių – kančios, skausmai, ligos yra neišvengiami palydovai. Jo manymu, lyčių kultūros svarbą rodo ir tai, kad būtent lytiniu keliu plintančios pačios bjauriausios ligos, pavyzdžiui, sifilis (tuo laiku – neišgydomas). Šiandien mirtį nešanti liga vaikšto AIDS vardu...

Mąstytojas jaunimui skirtame laikraštyje rašo, kaip geidulių valdymo išvengti, kaip iš jo išsivaduoti, ką daryti ir ko vengti, kaip savo prigimtį pataisyti. Be abejo, vydūniškos etikos laikytis nelengva, bet lengvų kelių į didelę sėkmę nebūna. Neturėdami reikiamų žinių, pasitikėjimo ar padrąsinimo, jaunimas eina vadinamuoju lengviausiu (pasekmės neretai būna pačios skaudžiausios), įprastu keliu, kuriuo keliauja visi *normalūs* žmonės. Kiti, kitaip nei *normalūs* žmonės, dideliu lanku apeina tą kitą, kitokį, kad, neduokdie, neįpultų į mirtiną nuodėmę...

Apie tokius ir panašius dalykus mąstant, Klaipėdos miesto autobuso stotelėje prie manęs netikėtai priėjo senyvo amžiaus moteris ir neprašoma ėmė pasakoti savo gyvenimo istoriją. Ji visą gyvenimą buvusi bažnyčios *pročkelė*. Nors tekę įveikti daug pagundų bei *stipriosios lyties* atstovų atakų, ji vis dėlto išvengusi *didžiosios nuodėmės* – taip tarsi įgijusi ypatingą bilietą į Dangų... Deja, išvengusi žmogiškosios meilės (tegu ir netobulos), ši moteris, matyt, nesusitiko nei su savimi, nei su Dievu, o vaikišku juoku pertraukiamas kalbėjimas ir keistokos manieros kėlė labai rimtų abejonių dėl jos vidinės skaistos... „Skaistumas mums nėra vien nepaliestumas. Nieko tai nereiškia! Skaistumas mums yra vidaus, būtent širdies ir sielos taurumas“, – teigia Vydūno dramos ***Pasaulio gaisras*** herojė *Magė*.

Ak, tik neik taip greit šalin, berneli!
Kad kartą susitink du keleiviu,
Gražu, kad viens nusitiki antru!
Kodėl savyj tu augini mirimą?

(Vydūnas. ***Probočių šešėliai***)

Meilė, pasak Vydūno, yra Kūrybos galių įausta į giliausius slėpinius, todėl kita lytis žmogui tiek daug palaimos žada, o kita vertus, ir didžiausius skausmus, kančias atneša. Jo manymu, lietuvių tauta tik tada atsigaus, jeigu dabartinė ir būsimoji karta apie lytiškumo klausimus kitaip mąstys, kitaip gamins ir gimdys. „Gimę iš pačios skaistybės" vaikai būsią visai kitos sveikatos, doros, išminties.

„Gimties gyvenimas yra tikrai nuostabus, aukštas dalykas, kurs pasiekia pačias Kūrybos gilybes", – tvirtina Vydūnas. Apysakoje ***Pirmieji jaunavedžių metai*** rašytojas tarsi iliustruoja savo filosofiją, išdėstytą veikale ***Gimdymo slėpiniai.*** Kartu tai ir įsigalėjusių stereotipų apie vyro teisių ir moters pareigų santuokoje kritika. Keletą mėnesių vedusiam, bet gyvenančiam kaip nevedusiam, vyrui reikalaujant „savo teisių", jo žmona taria: „Aš ne gašlavimui sutverta ir nesu vyriško padaro įrankis". Apysakoje aprašomi sunkūs jaunuolių išbandymai, mokantis įsiklausyti į vienas kito jausmus, kylant „iš geismų valdžiavos"; vaizduojamas jų sielų skaidrėjimas ir švenčiausios sielų bei kūnų artumo akimirkos, kuriomis buvo pradėtas kūdikis. Kalėdų rytą be jokių gimdymo skausmų gimęs vaikas buvęs labai panašus į Kristų... Šia apysaka Vydūnas tarsi paaiškina *nekaltojo prasidėjimo* prasmę: vadinamasis *kaltumas* glūdi ne natūraliame gamtos dėsnių sąlygotame vaiko pradėjime, bet išaugintuose gyvuliškuose geismuose.

Kurs myli, nieko sau negeidžia.
Tikroji meilė viskan myli taip,
Kaip kas jai apsireiškia ir yra.
Taip mylint, žmogui užteka
Skaidrioji meilės saulė.

(Vydūnas. ***Probočių šešėliai***)

Meilė – tikriausias gyvenimo eliksyras

Lyčių meilė, pasak Vydūno, buvo ir yra svarbiausioji žmogaus augimo sąlyga, „jo esmės atsilukštinimo ir taurinimo dalykas". Daug didžiųjų žmonijos veikalų gimė būtent didžios meilės, kuri juose pažadino kuriančiąją galią, dėka. Tik brandžioms, itin aukštą žmoniškumą pasiekusioms asmenybėms ji tampa jau nereikšminga.

Mane ves ilgesys!
Ir meilės pakilsiu sparnais.
Žvaigždele mano,
Apšviesk man takus,
Pakol neužtekės saulelė!

(Vydūnas. ***Žvaigždžių takai***)

Meilė slypi pačiame mūsų asmenybės branduolyje, tad meilės ilgesys jį pažadina, atveria. O šis branduolys – žmogaus esmė – susieta su visumos esme, todėl išties mylintis žmogus jaučia vienovę ne tik su savo mylimuoju (mylimąja), bet ir su visuma, su Kūrėju. Tik tokios meilės dėka dingsta mūsų vienatvės skausmas, gimsta vienybė ir bendrumas su kito žmogaus gyvybe (jo esme) ir „Amžinybės kvapas apgobia mylinčiuosius".

Vydūnas kalbėjo ir rašė tik tai, ką pats gerai suvokė, išgyveno, patyrė. Būdamas asketas visomis prasmėmis, jis rašė ir apie skaistumo teikiamą naudą asmenybės dvasinei brandai bei sveikatai. Vydūno autobiografiniuose straipsniuose yra užsiminta apie jaunystės metais patirtus aistrų verpetus ir sutrikimą, nežinant kaip elgtis. Tačiau įgimta ir vaikystėje bei jaunystėje išsiugdyta subtili moralinė pajauta padėjo atskirti tikras vertybes nuo tariamų, tikrąją šviesią meilę nuo geismų aptemdytų jausmų. Suprasdamas jaunimą ir norėdamas jam padėti, o ne tuščiai moralizuoti, itin didelį dėmesį mąstytojas skyrė meilės ir lyčių kultūros klausimų aiškinimui. Rimtai ir atsakingai apie meilę ir lyčių kultūrą tuomet, XX a. pradžios Lietuvoje beveik nebuvo kalbama, o jeigu ir kalbama, tai itin nemokšiškai. Todėl Vydūno

Gimdymo slėpinius itin vertino ne tik jaunimas, bet ir Katalikų bažnyčios autoritetai.

Šimtmečiui prabėgus nuo lietuviškojo meilės ir lyčių kultūros vadovėlio pasirodymo, nuo akių nusivalę nuodėmingus voratinklius, šiandien tuo pačiu tonu pradeda kalbėti ir užjūrio mąstytojų išmintimi labiau pasitikintys Lietuvos moralistai...

Kan myli, tai gražu.
O meilė nor mylėti
Kaip saulė nor spindėti,
Tuomet žydėte žydi viskas!
(Vydūnas. ***Probočių šešėliai***)

Daug yra mąstančių apie grožybę, – sako Vydūnas, – bet tik mylintieji žino, kas ji yra, kadangi mylinčiųjų pasaulis esąs tarsi į pačią grožę ir malonę pamerktas. Meilė – tai patsai Kūrėjas, visa kurianti ir atnaujinanti kūrybos galia, tad ji esanti tikriausias gyvybės eliksyras. Meilė teikianti sveikatos, keičianti žmogaus prigimtį, galinti net visiškai jį išgydyti. Tik, anot Vydūno, daugelis neįstengia pasilikti toje kilnybėje, kurioje meilė savo dovanas teikia.

Su savo mylimuoju skriščiau
Per visą plačią mūsų šalį
Žmonių sužadint širdims irgi sieloms.
(Vydūnas. ***Likimo bangos***)

Meilė Vydūnui yra neatsiejama nuo šviesos ir išminties. Mylintys vienas kitą jo apysakų ar dramų herojai myli ir savo kraštą, gamtą, Tėvynę. Galima postringauti, skirstyti meilę rūšimis pagal jos pobūdį ir objektą, bet argi meilė, kaip ir Dievas, nėra viena? Arba ji žmoguje yra ir natūraliai reiškiasi įvairiomis spalvomis bei atspalviais, arba jos nėra (ji dar neužgimusi) – tėra tik daug jėgų reikalaujančios, kartais sekinančios pastangos būti geram, mylėti... Po šios meilės skraiste, anot psichologų, slepiasi savigarbos bei pasitikėjimo savimi stygius, nesaugumas, nevisavertiškumas ir t. t. Sunku, net neįmanoma patikėti žmogaus nuoširdumu ir dvasine sveikata, jeigu jis nevertina savęs, savo gyvenimo, savo aplinkos, bet neva kažką myli. Meilė – žmogaus esmės, jos raiškos požymis, todėl siekiant išgyventi tikrąją Meilę, būtų idealu pirmiausiai ją surasti savo paties esmėje…

O meilė, ką yra
Pati aukšta šviesa;
Lai šventina
Ir laimina
Visus ir Lietuvą,
Tėvynę Lietuvą.
(Vydūnas. ***Lietuvių giesmė***)

***Klaipėda*, 2000 m. vasario 14 d. (straipsnis papildytas)**

KOVO 8-OJI – MOTERS GYNIMO DIENA?

Artėjant kovo 8-ajai, ne vienas gūžčioja pečiais: ar tinka šią dieną minėti, ir kaip? Tūlas tądien šyptels, išvydęs gėlėmis nešiną kaimyną, kuris šiaip jau ne tik šiurkščių žodžių bei keiksmų nepašykšti savo moteriai, bet neretai leidžia įsitikinti jo, kaip stipriosios lyties atstovo, jėga, valdžia ir galia...

Moters išlaisvinimo problema

Tarptautinę *Moters dieną* norisi gretinti su *Žemės diena*, su *Vaikų gynimo diena*. Malda „Žeme, atleisk mums" šiandien kur kas prasmingesnė nei įprastinės trafaretinės maldos. Žemė teršiama, niokojama, prievartaujama. Panašiai ir vaikai. Filosofo Ė. Munjė teigimu, mūsų auklėjimas esąs nekaltųjų gadinimas plačiu mastu, nes mes vaikams neleidžiame tapti tuo, kuo jie pašaukti būti. Moters esybėje slypinčios galios, pasak šio filosofo, taip pat nežinomos, nes, įsigalėjus patriarchatui ir jėgos kultui, jai primenama jos vieta būti „vien moteriškų funkcijų atlikėja ir šeimos verge". Anot psichoanalitiko Ė. Fromo, viena žmonijos pusė (vyriškoji) yra pavergusi kitą (moteriškąją) ir dėl to kenčia abi, vyrui įgaunant agresyvaus nugalėtojo, moterims – aukos savybių. [...] Lyčių karas, filosofo manymu, yra atviras ir brutalus, tačiau dar dažniau jis – slaptas.

Moters išlaisvinimą humanistai antropologai laiko pagrindine visuomenės humanizavimo sąlyga. Kun. A. Grauslys teigia, jog „moteris, kovodama už savo garbę, kovoja drauge už religiją ir dorą, nes vyras, kuris negerbia moters, negali būti nei doras, nei religingas!" Jo manymu, moteris negali leisti, kad per ją būtų „dechristianizuojamas" pasaulis. Su moters išlaisvinimu vyriškojo pasaulio kultūra ir pasaulio dvasia pasipildys moteriškuoju pradu, ko labiausiai ir trūksta šaltam, utilitariniam, proto valdomam pasauliui. Tačiau moters išlaisvinimas, Ė. Fromo manymu, „kelia grėsmę valdžios principui", jėgos kultui, vyriškajam pasaulio modeliui, nes „pasaulis yra sukurtas vyro ir vyrui." (Ė. Munjė) [...]

Moters diskriminacija ir žeminimas

Prakalbus apie moters ir vyro dialogą, biblinis žmogus gali atsiversti savo raidinį gyvenimo vadovą ir pirštu parodyti, kas parašyta: paties Dievo (!) norėta, kad žmogus užvaldytų ir savo norų tenkinimui pajungtų gamtą, kad vyras valdytų moterį, nes ji esanti sutverta vyrui, o ne atvirkščiai. Apie lygiaverčius lyčių santykius, solidarumą šis autoritarinis biblinis *dievas* turbūt neturėjo jokio supratimo. Filosofas, Nobelio premijos laureatas B. Raselas, remdamasis stebėjimais ir istorija, teigė, esą vyrams tarsi norisi, tiesiog malonu matyti moters kančią. Čia vėl į pagalbą gali ateiti biblinis žmogus ir paaiškinti, jog taip paties Dievo (!) lemta, t. y. moterys kenčia teisėtai ir pelnytai. Reta moteris ir šiais laikais per visą savo gyvenimą išvengia vienokių ar kitokių vyriškosios lyties atstovų patyčių, žeminimo, prievartos...

Ne taip jau lengva išgydyti žmonių sąmonę ir ypač pasąmonę nuo *viruso,* kurį įnešė šis biblinis *dievas*, sukūręs moters antrarūšiškumo mitą. Tai lėmė ne tik moters, bet ir paties moteriškojo prado diskriminaciją. Šiuos *virusus* sėkmingai daugino ir platino krikščioniškoji bažnyčia. Kai skaitai bažnyčios tėvų ir net šventųjų (!) žodžius apie moterį, darosi nejauku arba labai juokinga. Jie požiūrį į moterį perėmė ne iš Kristaus, bet iš Senojo Testamento (pasirinktinai) ir iš aristoteliškos filosofijos – pats Aristotelis mergaitę vadino *nenusisekusiu berniuku*. Pasak garsaus kultūros veikėjo J. Ereto, bažnyčios atstovų nuomonė apie moterį persmelkė pasauliečių galvoseną ir iš to kilo dar daugiau moters niekinimo. Tiesa, dabar moteris teoriškai pripažįstama lygiaverte vyrui būtybe, bet minėtas *virusas* dar tebėra gyvas ir aktyviai reiškiasi gyvenime, – *žodis tapo kūnu ir gyvena tarp mūsų*.

Vydūno teigimu, tos tautos ir valdžios, kurios visiškai sumoteriškėjo ar suvyriškėjo, visuomet ištvirko ir išsigimė. Tai liudijusi istorija. Atrodo, tebeliudija ir šiandien. Pasaulietinė valdžia dar vis labai vyriška, o bažnytinės hierarchijos struktūrose *suvyriškėjimas* beveik absoliutus. Pažvelkime į *dangiškąją valdžią*. Randame *Dievą Tėvą Sutvėrėją,* neretai su ilga barzda ir lazda, *Jo Sūnų,*

vyriškais vardais paženklintus *angelus* bei *arkangelus* ir galop nuolankiąją vyriškosios hierarchijos tarnaitę – *Panelę Mariją*... Tada jau ir nesistebi, kodėl toks vyriškas (kartu – agresyvus) tas krikščioniškuoju besivadinąs pasaulis. Kitaip ir būti negali: *kaip danguje – taip ir žemėje*.

Teologų plejada nuo šv. Augustino laikų stato *Dievo-Logoso* rūmus, kuriuose nelogiškasis *Dievas-Meilė* nepageidaujamas. Autoritarinei asmenybei galima tik Meilės deklaracija. Dažniausiai apsiribojama moralų, įstatymų, nuorodų ritiniais bei pamokslavimu...

Ar sugrįš Deivės amžiai?

Paleolito menas ir simboliai, pasak M. Gimbutienės, rodo, kad tuomet Dievas kūrėjas buvo ne vyriškas, o moteriškas pradas. Panašiai ir induizmo tradicijoje: moteriškasis pradas – deivė *Šakti* – laikomas aktyviuoju, vyriškasis – pasyviuoju pradu. Deivės religija Europoje, M. Gimbutienės teigimu, vyravo gana ilgai – „šimtus tūkstančių, gal net porą milijonų metų žmonės gyveno visuotinės lygybės sistemoje“, kai apeiginį bei dvasinį gyvenimą tvarkė senelė ir motina. Anot profesorės, vyriškieji dievai Europoje ėmė atsirasti ir dominuoti palyginti neseniai. Įsigalėjus vyriškiesiems, kovingiesiems dievams, prarandama pagarba Gyvybei – tai buvo moteriškųjų dievybių rūpestis – ir prasideda jėgos kultas.

Baltų gentyse patriarchatas įsigalėjo po karingosios krikščionybės atėjimo. Istorijos tyrinėtojų yra pastebėtas „moterų turėto statuso sunaikinimas, parodijuojant jų atlikinėtus ritualinius veiksmus“ (R. Pociūtė). V. Daujotytės manymu, su krikščioniškuoju katekizmu buvo įduotas ir vyriškojo pasaulio prado pirmumo, svarbumo pajautimas. Vėliau patristinėje literatūroje buvo formuojamas požiūris į moterį kaip į žemesnę būtybę, ir tai lėmė nepagarbos, neapykantos moteriai augimą visuomenėje.

Tačiau argi vyras, vyriškoji prigimtis tikrai yra arčiau gerojo, gailestingojo, mylinčiojo Dievo, arčiau slėpiningų Viešpaties gelmių? Ar vyriškoji lytis yra tikslesnis *Dievo atspindys*?

Turėjęs *karališko spindesio* mūsų Justinas Mikutis manė, kad „moteris yra ryškiausias ir tobuliausias Dievo kūrinys“, kad joje labiausiai matyti, nors ir deformuotas, dieviškumo atspindys, pavyzdžiui, moters proto paradoksalumas. Kun. G. Gaidamavičius teigia, jog „pasauliui reikia moterų, kad išmoktų gyventi“, nes jose slypi daugiau gyvenimo meilės ir išminties. Pasak kun. A. Grauslio, viena moteris galinti su pasisekimu pavaduoti dvylika apaštalų. Jos pagrindinė misija esanti saugoti dorą bei nešti kilnias idėjas. A. Grauslys prisimena poetą J. Getę, kuris norinčiam sužinoti, kas padoru ir kas nepadoru, pataria teirautis kilnių moterų. Filosofo A. Maceinos manymu, jeigu nebūtų pasaulyje moterų, vyrai būtų tokie asocialūs, tokie egoistiški, kokius tik galima įsivaizduoti. Viena ryškiausių moters sielos žinovių M. Pečkauskaitė teigė, jog mylėti – svarbiausias moters uždavinys, jos pašaukimas, kad „moteriškumas – tai meilė“. P. Orintaitė rašė, jog moteris ir meilė neatskiriama.

Nuo meilės įvertinimo priklauso moters vertinimas. Ir atvirkščiai – „kuo aukštesnes vertybes įžiūrime moteryje, juo aukštesnis supratimas yra ir apie jos meilę“ (P. Kluckhohnas). Kun. A. Grauslys pastebi, jog tie, kurie negerbia moterų, ciniškai kalba ir apie meilę. Moters žeminimas lemia meilės paniekinimą, o tai pastūmėja į ištvirkavimą, į moralinį nuosmukį. Mėgindamas suvokti moters ir meilės sąvokos pažeminimo priežastis, kun. A. Grauslys padaro išvadą, jog, „puolant aukštesnei antgamtinei pasaulėžvalgai, puola ir visas gamtos ir josios slaptingų galių kilnus supratimas.“ Taigi krikščioniškoji pasaulėžiūra yra svarbiausia gamtos, meilės ir moters žeminimo, nuvertinimo priežastis.

Mūsų išminčius Vydūnas manė, jog vyrai iš prigimties nėra tokio tvirto būdo kaip moterys, jie daug greičiau svyruoja doroje. Vyriškąją prigimtį Vydūnas teigia esant daiktiškesnę; vyro mąstymas esąs materialistiškesnis, jis gyvenąs minčių dvasia. Tokį, koks šiandien yra – „pakraščių gyvenimą“ – sukūrę vyrai, nes juos pati prigimtis laiko gyvenimo paviršiuje. Moters pasaulio supratimas esąs daug pilnesnis negu vyro. Ji lengviau pagaunanti

įspūdžius ir jėgas iš dvasinių aukštybių. Todėl, pasak Vydūno, senovėje aukščiausio gyvenimo slėpinių pranešėjomis buvo parenkamos moterys. Moteris „pasilieka arčiau dvasinių sričių“, ji daug plačiau ir giliau į gyvenimą visu savo gyvumu panerianti ir tose gelmėse pasiliekanti. Ji esanti „nuolatiniame sąmoningumo santykyje su gyvenimo vidaus plasta.“ Moters logika, dažnai vyrų pašiepiama, nors ir turi nenuoseklumo, bet „toli pralenkia vyrų spręsmą“. „Tikrai mylėti tegali moters žmoniškumas“, tik Vydūnas pataria nepainioti meilės su geiduliais, kaip dažnai tamsuoliai darą...

Moters prigimties stiprybė – ne instrumentinis protas, bet meilė ir išmintis. Ji, kaip ir Motina Žemė, pasiruošusi atiduoti save visą – tai išties neprotinga!.. Jos prigimties *credo* – priimti, mylėti, teikti, bet ne valdyti, įrėminti, nugalėti. Meilė neturi tokios kurčios jėgos, kokią turi logika. Bet prieš didžią Meilę, jos išmintį kartais nusilenkia ir logika, nes tai kur kas daugiau, nei ji pajėgia *suvirškinti*. Argi motina Teresė neprivertė nusilenkti pulko teologų, dažnai šiltai sėdinčių ir besigėrinčių labai protingais logiškais savosios teologijos burbulais? Argi šalia mūsų nėra tūkstančių motinų teresių, kurios, užuot postringavusios, čia ir dabar gyvena Išmintimi ir Meile?

Pagiriamasis žodis Ievai ir jos mito vaisiai

Filosofas ir psichoanalitikas Ė. Fromas teigia, jog biblinis pasakojimas apie pirmąją žmonių nuodėmę laikytinas „nuopuoliu aukštyn“, žmonijos sąmonės evoliucijos pradžią. Pagiriamąjį žodį filosofas taria Ievai. Būtent ji, moteris (o ne Adomas), pasirodo pajėgi pasakyti *ne*, t. y. nepaklusti. „Su pirmuoju nepaklusnumo aktu prasidėjo žmonijos istorija ir šis aktas tapo pirmuoju laisvės aktu.“ Tačiau jeigu žmonija žūtų, tai atsitiktų paklusnumo, vergiškos žmonių sąmonės, konformizmo dėka. [...] Pasak Ė. Fromo, ***Senojo Testamento*** pradžia parašyta autoritarinės religijos dvasia. Bet kokios autoritarinės religijos (kaip ir politikos) pagrindinė dorybė yra paklusnumas, o didžiausia nedorybė – nepaklusnumas. Todėl nubausdamas *biblinis dievas*

paskelbęs „nesantaiką tarp žmogaus ir gamtos, [...], tarp vyro ir moters“. Bet koks skaldymas, bet kokia nesantaika žmogų ir pasaulį silpnina, o silpnesnius lengviau ir kur kas paprasčiau valdyti, jais manipuliuoti. Tačiau taip gimsta neapykantos pasaulis. Meilės pasauliui reikia harmoningo, laisvo, išmintingo, gėrį ir blogį pažįstančio tvirto žmogaus.

Ačiū Ievai, ačiū tūkstančiams *raganų*, supleškėjusių laužuose už ištikimybę Gyvybės Viešpačiui ir nepaklusnumą stabams, jėgai, norinčiai pavergti žmogų ir pasaulį.

Šis mitas savo darbą tebedirba. Nemažai moterų tėra moteriškumo karikatūros. Lygiai taip ir vyrai „tapo pasibjaurėjimo ir pasigailėjimo vertu geidulių vergu, vyro karikatūra“ (kun. A. Grauslys). Psichologas L. Bopas teigia, jog ta vyro ypatybė, noras, kad moteris lyg ir pranyktų jame, toli gražu nėra iš mažųjų jo ydų. Ir ne psichologui aišku, kad nuolat menkinama, žeminama asmenybė augti ir išsiskleisti negali. Savimi nepasitikinti, neturinti tinkamo išsilavinimo ir galimybės gyventi autentišką gyvenimą moteris tapti iškilia, stipria, genialia asmenybe nepajėgi – tai paprasčiausiai neįmanoma. Žavios, bet nemąstančios būtybės mitas lemia ir dalies moterų pastangas patenkinti vyrų primestą moters paveikslą. Spauda, televizija, reklama šį vyrams patogų moters įvaizdį stengiasi įtvirtinti.

Kita vertus, vyriškų vertybių pasaulyje moterys neišvengiamai vyriškėja pačios. Pasak A. Maceinos, nesant moters metafizikos, vyraujant vyriškajai kultūrai ir pedagogikai, vyriškoji dvasios struktūra skverbiasi į mergaičių pasaulį ir naikina jų dvasinį moteriškumą. Todėl maža moterų (giliausia prasme!) ir daug esą heterų bei amazonių. Visa, ką apreiškia vyras, – mokslu, menu, – moteris turinti apreikšti savitu būdu, tačiau dažnai vyriškieji standartai jai to neleidžia ir verčia mąstyti vyriškai. [...]

Tam, kad į pasaulį sugrįžtų harmonija ir meilė, pasak A. Grauslio, reikia auklėti kilnias pažiūras į kūną, kuris yra „Dievo bažnyčia“, skiepyti kilnų meilės, moterystės ir moters supratimą. Tai šiandien jau daro ir bažnyčia.

Tačiau kur kas sunkiau bus sugrįžti *į Dangų* deivei, nors to ir labai reikia. [...] Teologas H. Rahneris Dievą vadina žaidžian-

čiu Dievu *(Deus vere ludens),* todėl tobulas žmogus turįs būti žaidžiantis žmogus *(homo ludens)*. Tad žaidžiantiems žmonėms, žaidžiančiai bažnyčiai lieka tik palinkėti sužaisti kokį nors įdomesnį žaidimą, nepamirštant svarbiausios žaidimo taisyklės – *kaip danguje, taip ir žemėje...*

***Klaipėda,* 1998 m. kovo 6 d.**

VYDŪNAS IR MOTERYS

Į lyčių metafiziką ir meilę iki Vydūno (ko gera, ir iki šiol) tiek nesigilino ir tokių gražių žodžių apie moterį nepasakė joks kitas Lietuvos mąstytojas. Pirmosios pažinimo pamokos vyksta šeimoje. Čia užgimė ir būsimojo mąstytojo nuojauta, jog meilė – tai šviesa, kuri žadina, gaivina ir laimina; toji šviesa spinduliavusi iš tėvelio ir motinėlės, iš brolių, seselių, kitų žmonių ir viso slėpiningo pasaulio.

Vydūno motina buvo jautri, dėmesinga vaikams, ypač dažnai sirgusiam, bet vietoje nenustygusiam Viliui. Ką nors dirbdama ar kur eidama, dažnai dainavo arba giedojo, meldėsi prie mažų vaikų lovelių ir kartu su jais. Ji gerbė ir krikščioniškąsias, ir senąsias lietuvių tradicijas – „laikėsi senais įpročiais ir padavimais", pvz., ugnį laikydama šventa. Skaitė paprastai tik „tikybinius raštus – ***Evangeliją*** ar ką kita ir F. Kuršaičio ***Keleivį***". Mąstytojo atmintin mama iškyla „su kokiu nors rankdarbiu ar verpianti" – buvo labai darbšti. Kadangi tėvas Anskis Storostas visą gyvenimą buvo silpnos sveikatos, daugelį darbų mažame ūkelyje nudirbdavo pati, į pagalbą pasitelkusi vaikus. Ketverių metų Vilius mažu jam dovanotu kirveliu malkas kapojęs, o septynerių metų jau bandęs arti ir akėti.

Tai, ką Vydūnas rašė apie moterį ir motiną, pirmiausiai nuspalvinta vaikystės prisiminimų: „Mano motinėlė net jau aukštesnį amžių pasiekusi lyg nuolatai grožėjo. Ar gal todėl, kad ji ir tėvelis jokių nuodų, nei alkoholio nemėgo? Ar kad ji prie visų darbų nuolatai giedodavo šventas giesmes? Nesuvokiau atsakymo. Buvau manęs, kad žmonos iki gyvenimo pabaigos grožyn einančios." Vėliau Vydūnas suvokęs, jog „tik esmiškas atsivėrimas gali ją grožinti iki amžiaus pabaigos." Nors kūnas tada nebėra taip gaivinamas savo gyvybės kaip anksčiau, „taurios žmonos esmiškoji gyvybė nemenkėja, bet nuolat stiprėja. Ir tada tokia žmona tiesiog spinduliuoja dvasiniu grožiu." Moteris-motina, būdama tyros sielos, „visą savo aplinką, visus savo namus savimi nušviečia. [...] Motinos stovi laiptuose, kurie veda žmones aukštyn, kūrybos aukštumon."

Vydūnas augo penkių brolių ir dviejų seserų būryje. Seserys Marija (1871–1950) ir Magdelena (1873–1950) pasižymėjo gerais balsais, buvo puikios giedotojos bei dainininkės ir dalyvavo geriausiame Berlyno chore. Pasak Vydūno, „buvo kalbama, kad jiedvi Pilkalnyje esančios gražiausios mergaitės." Jomis domėjosi daug jaunikaičių, ypač kunigų ir gydytojų, bet „kai jau atrodė, kad jiedvi pasižadėsiančios, staiga atsitraukdavo, tarsi kas nors jiedviem atrodė negera ar negarbinga. Ir liko neištekėjusios." Brolio ir seserų ryšiai niekada nenutrūko. Seserys, gyvenusios Berlyne, sielojosi dėl išpuolių prieš brolį Tilžėje, lankė jį, siekdamos paguosti po žmonos Klaros mirties. Gavusi žinią apie jo įkalinimą, greitai atvyko jaunesnioji sesuo ir labai dėl to išgyveno. Prisiminęs tai – „kaip visą laiką skausmuose dėl manęs alpdavusi", – Vydūnas apgailestavo: „kiek čia liūdesio ir sielvarto" – jam pačiam kalėjime buvę lengviau. Seseris mąstytojas aplankydavo ir gyvendamas Tilžėje, ir po karo, apsigyvenęs Detmolde. Nors pats gyveno tada kukliai, dalinosi su seserimis tuo, ką turėjo. Kartą Vydūną labai nustebino jam adresuotas cigarečių siuntinys. Sužinojęs, jog seserys jų dėka gali praturtinti savo skurdžią mitybą, į siuntinukus su maisto produktais kaskart įdėdavo ir cigarečių, taip persiųsdamas joms į Berlyną visą iš nežinomo geradario gautąjį siuntinį...

Vydūnas nebuvo vienišius atsiskyrėlis – greičiau priešingai. Trokšdamas pažinti žmones ir gyvenimą, jis mėgo bendrauti. Nuoširdi bičiulystė jį siejo ir su bendraamžiais, ir su jaunuoliais, ir su panašių pažiūrų moterimis. Paminėtina ilgametė bičiulystė su M. Lapinskaite-Bitlieriuviene, A. Rimdžiuviene, S. Čiurlioniene. Laiškuose dailininkei M. Lapinskaitei rašė apie meną ir žmoniškumą, moters ypatumus ir jos uždavinius bei siektiną vyro ir moters bendravimą.

Žmona Klara Fiulhazė

1888–1890 metais, sustiprėjus plaučių kraujavimui, mokytojui V. Storostui Kintuose ne kartą buvo reikalinga pagalba, slauga. Vydūno žodžiais tariant, su tikru maloniu pasišventimu

juo rūpinosi Kintų mokyklos precentoriaus (vedėjo) A. Fiulhazės artima giminaitė Klara Fiulhazė. Kapstydamasis iš ligos, per kelerius metus jaunasis mokytojas Klarai padarė gerą įspūdį, tad žinodama, jog ketinančiam iš Kintų išvykti mokytojui bus reikalinga pagalbininkė buityje ir Tilžėje, pasisiūlė vykti kartu, gal nė nemanydama apie vedybas. Vydūnui tai būtų buvę nepriimtina, ir jis nutarė ją vesti. Nenorėdamas, kad dėl paveldėtos silpnos sveikatos jo vaikams tektų vargti, Klarai pasakė nenorįs turėti vaikų ir, sulaukęs jos sutikimo, 1891 m. susituokė Kintų bažnyčioje.

Pasak V. Falkenhano, dažnai aplankydavusio Vydūną, Klara buvusi labai maloni, kalbėjusi lietuviškai ir labai skaniai virdavusi vegetariškus valgius. Bendravusi su Klara J. Nainienė atsiminimuose rašo, jog ji buvo „tokia pat liesa, liekna kaip ir pats Vydūnas. Lengvai, vikriai užbėgdavo į trečią aukštą, lengviau, nei mes esame pratę matyti. Tada 1930 m. ji buvo apyžilė moteris, kurios nesu girdėjusi skundžiantis sveikata“. Ji sakiusi, jog jai „patiko Vydūno gyvenimo būdas“, ji prie jo prisitaikiusi ir jaučiasi gerai. Atsiminimuose daugelis pabrėžia, jog Klara Vydūną labai vertino, gerbė, kai kuriems aplinkiniams atrodė – netgi per daug (lyg dievaitį), o šis svečiuose ją pristatydavęs kaip žmoną ir panelę Klarą. Jų bendrystėje buvo aiškiai pastebimas ne tik darnus sutarimas, bet ir abipusė pagarba privatumui. Pasak J. Nainienės, atvykus į krikštynas Švėkšnoje pas Jatulius, vakare Vydūnui ir Klarai buvo paruošta nakvynė viename kambaryje, tačiau šiaip jau kuklus Vydūnas paprašė atskiro kampelio, nes įpratęs miegoti vienas. Apie tai yra pasakoję ir klaipėdiškiai – čia mąstytojas viešėdavo dažniausiai.

S. K. Kenstavičius 1971 m. užrašytuose atsiminimuose teigė, kad Vydūno žmona buvusi protestantų seselė vienuolė. Vydūną bei jo žmoną pažinojusieji tilžiškiai, po karo gyvenę Vokietijoje, vyriškoje kompanijoje kalbėjo, jog Klara vyriškajai giminei buvusi visiškai abejinga, tad gerai išauklėtam Vydūnui nieko kita nelikę, kaip tik tapti skaistuoliu... Sugretinus šiuos ir kitus vienas kitą papildančius žinių bei nuomonių trupinėlius ir ***Gimdymo slėpiniuose*** bei dešimtyse straipsnių išdėstytas rašytojo pažiūras apie lyčių kultūrą, galima tvirtinti, kad

Vydūno ir jo žmonos darnus asketiškas gyvenimas rėmėsi labai panašiomis pažiūromis.

Klara su motinišku rūpesčiu mąstytoją lydėjo visą gyvenimą. Jo kelionėms pritarė, ragino vykti ir tada, kai jos pačios sveikata ėmė blogėti – ji džiaugėsi, kad iš Lietuvos Vydūnas grįžtąs dvasiškai sustiprėjęs. Jos pasiligojimą ir mirtį 1937 m. mąstytojas siejo su tuo, kad ji labai išgyvenusi dėl jam reiškiamos vokiečių nacionalistų neapykantos ir išpuolių. Likęs po Klaros mirties vienas, Vydūnas yra užsiminęs apie didį liūdesį, skausmą, vienišumą ir tai, kiek daug laiko tenka sugaišti buičiai, valgio ruošai – tarsi tik dabar iki galo įvertindamas savo gyvenimo draugę, kurios dėka galėjo visiškai pasišvęsti kūrybai ir kultūrinei veiklai. Klara Fiulhazė, kuri su Vydūnu buvo vienmetė (tiksli jos gimimo data nežinoma), mirė nesulaukusi savo artėjančio 70 metų jubiliejaus...

Legendos apie meilės trikampį ir Marta Raišukytė

Ne vieną skaitytoją yra suklaidinusi S. Šemerio parašyta Vydūno biografija. Šalia tikrų biografijos faktų, čia pateikta išgalvota istorija apie nesėkmingą Vydūno pasipiršimą Martai Raišukytei. S. Šemerys buvo savito charakterio žmogus. Vydūno albumo autorius B. Aleknavičius pasakojo, kad jo paklaustas, ar Vydūnas lankęsis Nidoje, nė nesvarstydamas atsakė: jeigu reikia – galiu pasakyti, kad lankėsi, nes daugiau jau nebėra kam paliudyti...

P. Mikalauskas-Antalkis, rašydamas ***Nepažįstamą Vydūną,*** rėmėsi ne tik S. Šemeriu, bet ir vaizduote. Atsiminimuose apie Vydūną (viešnagę pas jį), P. Mikalauskas akivaizdžiai konstruoja neįtikėtiną sentimentalumą demonstruojančio (nepažįstamam atvykėliui!) Vydūno portretą; pvz., su teatrališku įkvėpimu fantazuoja, kaip jis prieinąs prie pakabintų Martos austų juostų ir jas liečiąs, užuominomis kalbąs apie savo didį skausmą, jos netekus, ir pan. Beje, šių fantazijų autorius pas mąstytoją lankėsi ketindamas ne straipsnį apie jį rašyti, o savo sveikatą, jo patariamas, taisyti...

Tęsdamas ir savaip interpretuodamas minėtųjų autorių sukurtas istorijas, tikrų faktų, mitų ir savo fantazijos mišinį, kaip ir ***Nepažįstamo Vydūno*** autorius, biografine apybraiža yra pavadinęs J. Pastarnokas, 1993 m. savo ilgą rašinį publikavęs Prienų rajono laikraščio ***Nemunėlis*** literatūriniame puslapyje. Taigi iki šiol sklando savaip interpretuojamos legendos, mažai ką bendra turinčios su tikrove.

Apie pirmąjį susitikimą su Marta Raišukyte Vydūnas rašo jos atminimui skirtoje knygoje ***Rožės ir lelijos.*** Ji buvusi kartu su draugėmis Marta Selenaityte ir Ane Blokyte, bet Marta, anot Vydūno, „visų aiškiausiai spindėjo – mirgėjo. [...] Ją pasitikęs pirmą kartą, numaniau savyje ypatingai gražų suoskambį", o Marta vėliau papasakojo tąsyk supratusi, kad jiedviem „likimo užduotas svarbus uždavinys, kurį teks draugiškai spręsti". Tilžėje Vydūną ir Martą pažinojusieji yra pavadinę širdžių riteriais, nes jų sielų giminystė ir bičiuliškumas buvo akivaizdus. Tai, kad juos siejo meilė, – abejoti netenka. Ir kalbėjusieji apie vadinamąjį meilės trikampį iš dalies yra teisūs. Bet tai, B. Baltrušaitytės teigimu, ne tas „ganėtinai nuvalkiotas meilės trikampis, o kažkas aukštesnio, šviesesnio – tai, kas nebanalu, netradiciška, ką kasdienė sąmonė gali išjuokti, mestelėjusi *taip nebūna.* Ir atspindės tik jos žemesnio lygmens patirtį."

M. Raišukytė (1874–1933) gimė ir augo Pakalnės apskrityje. Mokėsi namuose, kaimo mokykloje, Tilžės vidurinėje mergaičių mokykloje. Pablogėjus tėvo sveikatai, pardavus ūkį, 1892 m. persikėlė su tėvais gyventi į Tilžę. Į kultūrinę veiklą Marta įsijungė 1895 m. – šie metai buvo ir pažinties su Vydūnu pradžia. 1916 m. mirus motinai, M. Raišukytė visomis jėgomis pasinėrė į kultūrinį lietuvių gyvenimą, daug prisidėjo rengiant spaudai Vydūno raštus. Marta susirašinėjo su J. Basanavičiumi, kuris jai siuntė lietuviškus raštus, o jo paprašyta, iš periodikos surinko J. Zuerveino eiles. M. Raišukytė rašė straipsnius apie lietuvių liaudies papročius, liaudies meną, iš vokiečių kalbos išvertė J. H. Pestalocio romaną ***Lynardas ir Gertrūda,*** įkūrė ir daugelį metų vadovavo Prūsų lietuvių moterų draugijai.

Martos, „keisto moteriško gražumo" asmenybės, prielankumo, pasak Vydūno, pageidavo nemažai jaunikaičių, bet ji atsakydavusi nesanti skirta šeimos gyvenimui ir norinti pasišvęsti dvasiniam gyvenimui. Pasak J. Basanavičiaus, Marta buvo susižavėjęs J. Zuerveinas ir su ja susirašinėjo. Ji apibūdinama kaip turėjusi išlavintą, subtilią grožio pajautą, visuomet spindėjusi linksmumu, o dalyvaudama Prūsų lietuvių draugijos veikloje labai gerai mokėjusi visus vienyti. „Tai buvo nepaprasta moteris, švelni, taktiška ir visuomet maloni. [...] Daugelis mūsų mergaičių svajodavome turėti tokią motiną", – rašė klaipėdiškė, ilgametė ***Aido*** choro dalyvė. Vydūnas tvirtino, jog daugelis idealių moterų personažų dramose atspindėjo Martos vidinę šviesą, reiškė jos nuomonę apie moterį; netgi teigė, kad jos minčių apie moterį nuo savųjų jau nebeatskiriantis. „Dažnai ji sakydavo, kad moteriškosios vien turinčios mylėti tatai ir tam pasišvęsti, kas yra išmintinga, gražu ir šventa. Tik tada tauta galinti taurėti ir gyvėti",– rašė Vydūnas apie M. Raišukytę netrukus po jos mirties ***Jaunoje kartoje*** publikuotame straipsnyje ***Žmoniškojo amžiaus turinys, reikšmė ir vertingumas.***

Vydūnas – pirmasis feministas Lietuvoje?

Pasak V. Kavolio, „ryžtingiausiai moters kaip moralinio vadovo vėliavą – net patrimituodamas – kelia Vydūnas". Apmąstydamas Europos žmonių gyvenimą bei jų lyčių kultūrą ir ieškodamas *žmoniškumo namų*, jis atsigręžia į moterį...

Vydūnas tvirtina, kad lietuvių kalba kadaise turėjusi atskirus žodžius vyro ir moters esybei (asmenybei) įvardyti – sąvokas *žmogus* ir *žmona*. „Mes Prūsoje vartojame žodį *žmona* tokia pat aukšta prasme, kaip žodį *žmogus*. Kad žmonių vyriškasis yra *žmogus*, tada moteriškoji yra *žmona*, vis tiek ar ji ištekėjusi ar ne", – taip žurnale ***Moteris ir pasaulis*** 1937 m. rašė mąstytojas. Prūsijoje jie didžiavosi, kad lietuvių kalba gali pareikšti abiejų žmonių lyčių žmoniškumą. Vydūną labai sukrėtė išgirsta žinia, jog Lietuvoje, kalbant apie gyvūnus, vietoj žodžio *patelė* kartais parašoma *žmona,* taip ypač paniekinant moterį.

Moterys, anot Vydūno, pastaraisiais tūkstantmečiais vyriškėjant pasauliui, pradėtos laikyti „antros eilės asmenybėmis", ir tik vyrui pažymėti vartojamas žmogaus vardas. Tačiau žodžio *žmogus* daugiskaita ir esmiškumą pažymintis žodis padarytas iš žodžio *žmona (žmonės, žmonija, žmoniškumas)*, bet ne iš žodžio *žmogus.* Tiesa, žodis *žmogiškumas* ir tada buvo vartojamas, o Vydūnas šį žodį vartojo siekdamas pažymėti žmogiškąją prigimtį apskritai, bet ne jos esmiškumą. Jis teigė, kad vyrai, nepasilikdami „vien vyriškame žmogiškume", turėtų „kilti į aiškų žmoniškumą". Žodžio *žmoniškumas, žmonija* kilimą iš žodžio *žmona* Vydūnas siejo su iš prigimties didesniu moterų esmiškumu – žmoniškumu. Todėl tautos ir viso pasaulio ateitį mąstytojas siejo su moterų indėliu – tikrasis žmoniškumas kyląs iš moterų, todėl moterys galinčios sužadinti vyruose skaistų žmoniškumą ir taip keisti pasaulio veidą.

Įsibėgėjant vedybinio statuso nerodančių moterų pavardžių populiarumui Lietuvoje ir dar tebevykstant diskusijoms dėl jų rašymo, – tikėtina, šiuo klausimu įdomi ir Vydūno nuostata. Atsiminimuose su juo bendravusi A. Rimdžiuvienė pasakoja, kad išsiskyrus su savo pirmuoju vyru, Vydūnas jai pataręs pakeisti pavardę – siūlė vadintis *Žioge* (*Žiogas* – jos tėvo pavardė).

„Keistos yra dažnai nuomonės apie moteras. O dar keisčiau, kaip tos nuomonės vertinamos. Kurs moterose mato daug gerų savumų, tas įtariamas. Sako, jį esant moterų gerbėju, kurio pareiškimai dėl to negalį būti rimti. Kitaip priimamos nuomonės tų, kurie moteris žemiau stato už vyrus. O kas apie jas daugiausiai bloga moka pasakyti, tasai skelbiamas patyrusiu žmogum." Pasak Vydūno, moteris labiausiai peikia tie, kuriems „pasisekė daugiau jų nuplėšti į savo purvą". Dėl moterų, ypač jaunų merginų savižudybių Vydūnas kaltina jas *parbloškusius* vyrus – jie turėtų būti nubausti kaip tie, kurie žudė jas savo rankomis...

1937 m. įvykus pirmajai Lietuvos moterų dailininkių parodai, kai dailininkai vyrai nenorėjo savo *konkurenčių* įsileisti į savąjį ratą, Vydūnas atvyko, kad šiuo reiškiniu pasidžiaugtų, o ***Naujojoje Vaidilutėje*** publikavo straipsnį apie šios parodos reikšmę. Ją mąstytojas vertino kaip moteriškojo žmoniškumo, tautos *savingumo* apsireiškimą: „Žmonos-moterys yra aiškesnio tautiškumo asmenybės negu žmonės-vyrai. O kada jos atskleidžia sveiką, skaistų, žydintį savo žmoniškumą, tauta yra tikrai atsigavusi ir gali nuolat gyvėti, stiprėti ir tvirtėti".

Dar būdamas berniukas, Vydūnas su nepasitenkinimu manydavęs, jog jie, vyrai, kur kas paprastesni už moteris. Jos (mergaitės, moterys) „viskuo, kokios jos yra ir ką jos daro, vyksta kaži kas neregimo, slėpiningo. O visai nematomai jos tai teikia visiems, kuriems jos geros". Jo pastebėjimu, mergaitės kažkaip savaimingai bėgiojusios ar žaidusios, vėl grįždavusios į save; jos visada atrodžiusios artimesnės Kūrėjo Valiai ir Galiai, ir tai jis numanęs tarsi kokį šventumą, kurį mergaitės turinčios savyje. Vėliau jis suvokęs, kad tai sparčiau nei kūnas augantis mergaičių esmiškumas – todėl jos tarsi mirga, spinduliuoja, kaskart labiau gyvėja ir grožėja, tarsi pavasarį žydintis medis.

„Moterys yra kitos žmoniškumo apraiškos negu vyrai. Jų spalva yra kitokia ir negali niekuomet visiškai nublukti. Neturėtų ir niekuomet būti blukinama. Priešingai – reikėtų rūpintis jos ryškėjimu", – pabrėžia Vydūnas.

Straipsniuose apie moterį mąstytojas įvardija daug moteriškojo ir vyriškojo žmoniškumo skirtybių, vyrą vadindamas paviršiaus, o moterį – gelmės būtybe, nes ji daug plačiau ir giliau į gyvenimą paneria ir geriau suvokia jos tūrį bei turinį, įvairių dalykų santykius ir jų reikšmę bei prasmę. Moteris būties slėpinius suvokia ne protavimo, o tiesioginio patyrimo būdu. Toji kultūra, kurioje gyvename, pasak Vydūno, yra sukurta vyrų, todėl čia aukšta materialinė ir intelekto kultūra, bet labai žema žmoniškumo – moralinė, dvasinė kultūra.

Krikščioniškame pasaulyje, kur dominuoja vyriška dvasia, forma ir intelektas, dvasiniam (religiniam) moterų gyvenimui, vėlgi vadovauja vyrai... A. Maceina išgyveno, kad vyriškomis vertybėmis ugdomos mergaitės neišvengiamai tolsta nuo savo esmės ir silpsta bei išsigimsta. Dvasiškai *apdorotos* ir palaužtos moterys tampa labai geromis kankinėmis, bet ne oriomis, išties dvasingomis asmenybėmis. Natūralus savo esmės nepraradusios

(ar ją atradusios) moters kelias Dievop yra ne logika ir dogmos, bet pats Slėpinio patyrimas – gyvasis (mistinis) tikėjimas.

Vydūniškoji filosofija yra moteriška. Beje, ne tik Vydūno, bet ir kitų pasaulio mistikų asmenybės yra moteriškos – kaip ir pačios mistikos prigimtis. Tad gal išties teisus Vydūnas, teigiantis, jog moteriškasis žmoniškumas yra esmingesnis, o pati moteris savąja prigimtimi yra nepalyginamai arčiau Esmingojo – arčiau paties Viešpaties, arčiau Amžinybės gelmių?..

***Fontanas,* 2010, nr.2**

SPINDULYS ESMI BEGALINĖS ŠVIESOS

„Spindulys esmi begalinės šviesos“, – šiais Vydūno žodžiais pasveikinamas kiekvienas stabtelėjęs prie Bitėnų kapinaičių, kuriose ilsisi šio didžiojo mūsų tautos išminčiaus žemiškasis kūnas, vartų. Ne vienam panaši mintis atklys Vėlinių vakarą, žvelgiant į gėlėmis ir liepsnelėmis pražydusias kapines. Panirę į ką tik Anapilin išėjusio artimo žmogaus dovanotą Šviesą, – trumpą akimirką tarsi pajuntame jo buvimą čia, o patys tarsi atsiduriame ten, Amžinybėje...

Tarpas, kuris skiria *šiapus* ir *anapus*, pasak Vydūno, nėra erdvinis, bet sąmoninis. Amžinybę kaip tikinčiųjų viltį pratęsti gyvenimą po mirties itin kritikavo katalikų teologas P. Tillichas. Šį dominuojantį požiūrį jis laiko saviapgaule, itin primityviu požiūriu į ateitį ir tvirtina, jog nėra laiko po laiko, yra tik Amžinybė aukščiau laiko. Ir tam, kuris ją išgyveno, nebėra mirties.

Nemirtingumas, Vydūno teigimu, yra įgyjamas. Kai tik žmogus savo pastangomis suvokia savo paties ir gyvenimo esmę, jis tampa pajėgus bent šiek tiek prisidėti prie to, kad subręstų nemirtingumui, amžinajam gyvenimui. Prie esmės, Vydūno tvirtinimu, priartėjama gyvosios tikybos, Meilės dėka.

Vėlinės, artimųjų palydėjimas Anapilin yra metas, kai esame itin arti mirties paslapties, kada galime aiškiai pajusti Amžinybės dvelksmą, gyvybės ir mirties slėpinį. Bet šiandien žmogus dažnai vengia laikinybės ir Amžinybės akistatos, bijo mirties, bijo savo žmogiškosios būties slėpinio...

Mirtis neatsiejama nuo gyvenimo. Filosofų bei psichologų tvirtinimu, tie, kurie bijo mirties, bijo ir paties gyvenimo. Jie paprastai bijo būti patys savimi, bijo atsiskleisti, realizuoti savo prigimtines potencines galias, savąjį pašaukimą, talentus. Be abejo, baimė turi daug kaukių. Ji, atimdama galimybę patirti gyvenimo pilnatvę (***Evangelijos*** žodžiais tariant – apsčiai turėti gyvenimo), pastūmėja mus į dvasinę mirtį. Neturėdami *apsčiai gyvenimo*, siekiame apsčiai turėti daiktų, pramogų, pinigų, garbės, valdžios, galios ir pan. Yra ir kitų būdų pabėgti nuo laisvės

būti savimi, pvz., užsisklendus nuo šio *netobulo pasaulio*, galima mėgautis tobulybės abstrakcijomis. Autentiškas gyvenimas, „kaip žaizda – tikras, neišgalvotas“ (J. Marcinkevičius), – ne taip jau dažnai sutinkamas reiškinys. Negyvumas yra apėmęs daugelį mūsų gyvenimo sričių.

Negyvu galima vadinti kiekvieną, vydūniškai tariant, *nesavišką* žmogaus gyvenimą, nenuoširdžius jo poelgius, žodžius bei veiksmus, kurie kyla ne iš jo paties esmės, bet yra primesti kokio nors autoriteto, socialinių institucjų ar jo paties baimių, geismų...

M. K. Čiurlionio ***Laidotuvių simfonijoje*** mirtis yra tarsi vartai į Slėpiningąją Būtį. Bet kuo žmonės yra toliau nuo šio gyvenimo ir mirties Slėpinio, kuo labiau paklydę gyvenimo brūzgynuose, kuo giliau panirę į savo kūniškumą, į materialiąją realybę, tuo mirtis yra baisesnė. Tada ji žmogaus tyko tarsi ta šermenų giesmių *giltinė,* kuri be gailesčio visus kerta. Atrodo, mūsų probočiai mąstė kur kas sveikiau, mirtį priimdami kaip natūralią žmogaus būties dalį. Ir šiandien neretai tenka sutikti jokių filosofijos ar teologijos mokyklų *nesugadintų* senolių, išmintingai kalbančių apie savo gyvenimo saulėlydį, apie besisukantį amžiną gamtos ir žmonijos atsinaujinimo ratą.

Kiekviena visuomenė yra veikiama vyraujančios pasaulėžiūros, kultūros. Mūsų laikmetis neretai pavadinamas mirties kultūra. O kadangi jokia kultūra neišaugo be religijos, tai mirties kultūros ir mirties baimės šaknys pirmiausiai glūdi tos visuomenės pasaulėžiūroje, religijoje. Kaip visur, taip ir čia, šalia auksinių javų pridygsta ir raugių. Kai pastarųjų prisiveisia pernelyg daug, Viešpats siunčia ypatinga Malone paženklintus savo vaikus, kad jie išmokytų jas atskirti ir susivokti. Mūsų tautoje ryškiausiai Jo Malone apdovanotas Vydūnas skaudžiai išgyveno tikybos mokymo netobulumus, kurie žmogų veda ne į laisvę, ne į *saviškumą*, ne į gyvybingumą, bet priešingai...

Vydūno manymu, žmonijos *sudaiktėjimui* įtakos turi ir materialistiškai aiškinamos tikėjimo tiesos, negyvoji tikyba. Bažnyčia žmogų vertina visų pirma kaip kūnišką būtybę. Tai atsispindi ir tikėjimo išpažinime. Kristus Išganytojas suvokiamas

kaip gelbėtojas iš kūniškos mirties. Krikščionių mokytojai patį žmogų vadina *žemės dulke,* bet ne *Dievo atvaizdu, Amžinybės spinduliu* ar pan., tarsi žmogus pirmiausiai būtų materialus sutvėrimas. Sakoma, „žmogus turi sielą“, lyg toji kūniškoji substancija būtų svarbesnė, esmingesnė. Todėl nenuostabu, kad tikintiesiems, Vydūno pastebėjimu, ir Danguje labai norisi būti su kūnu...

Kai kalbama apie pagarbą žmogaus gyvybei, – vėlgi kūniškajai. Apie dvasinį žmogaus naikinimą, jo savasties žudymą – beveik nieko. Mūsų supratimu, tik tas yra žmogžudys, kuris sunaikina kito žmogaus kūną. Nesunku įžvelgti, kad toji tragedija tėra pasekmė to, jog kažkas, dažnai ilgai ir nebaudžiamai, žudė jo dvasią-sielą... Užuot jautę gailestį, krikščionys nelaimėlį norėtų amžinai pragare besikankinantį regėti...

Pragaras... Argi ne mes patys – čia ir dabar – kuriame *pragarą*, gal netgi apytiksliai pagal viduramžių bažnyčios tėvų sukurtus *scenarijus*, o kai kada – *Dangų*? Pragaras Anapilyje – jeigu jis toks būtų, anot vieno teologo, – tuščias. Priešingu atveju Dievas būtų pralaimėjęs. Kita vertus, kai kurie krikščionys yra taip sužmoginę Dievą, kad jis pasirodo nepalyginamai žiauresnis ir primityvesnis nei tūlas kalėjimo prižiūrėtojas, juolab socialinis darbuotojas ar nelaimėlio kaimynas, žinąs jo gyvenimo istoriją nuo kūdikystės...

Kai į kūną žvelgiama kaip į tikrąjį žmogų, mirties baimė, natūralu, itin didelė. Nesvarbu, kaip vadinsis įmantriausios teorijos ir ideologijos; jeigu sėja baimę – jos nukreiptos ne į žmogaus *išganymą*, o priešingai. Mirties baimė – labiau nei bet kokia kita – paralyžiuoja natūralų žmogaus gebėjimą tikėti ir pasitikėti, būti laisvam, atviram savo esme, mylinčiam, t. y. apmarina pačią asmenybės šerdį, užblokuoja jo gyvybingumo, autentiško gyvenimo versmę.

Išeivijos dailininkas Jurgis Mačiūnas tikėjo, kad prie dangaus vartų jį pasitiks Čiurlionis, Maironis... Pasitiko turbūt ir Vydūnas – su savo pamėgta ***Susivokimo malda:***

Spindulys esmi begalinės šviesos, kurioje gyvenu, kurioje yra mano esmė.

Amžinas esmi keleivis, kurs per amžius keliauja ir statosi ant laiko kalvų šventnamį, pasišvęsti Aukščiausiajam.

Amžiai nesustabdys galingojo mano žengimo į bekraštines buvimo sritis, nes aš taipo jau be pradžios, kaip amžiai patys, ir tokia valanda, kuri galėtų man galą apsakyti, niekada neišauš.

Tiktai mano kūną kaskart man paplėšia mirtis, bet aš, nepasiekiamas nykstančių laikų srovės, geriu iš amžino jaunumo šaltinio.

Neišgandinamas yra mano pasiryžimas, ir savo drąsos ir tvirtumo galia aš amžių prieinu Slėpinį.

Ir susivokiu slėpiningojoj Aukščiausiojo Gyvybėje, iš kurios amžinai spindi Galia – Išmintis – Meilė.

Klaipėda, **1999 m. lapkričio 2 d.**

ANTGAMTINIS ŽMOGAUS PASAULIS

Žmonija, rodos, kur kas geriau pažįsta Visatą, net patį Dievą, *antgamtiškumą* (!), nei save bei savo gyvenimą po šia saule. Mums įdomu, kokios *antgamtinės* jėgos (būtybės) veikia mus iš kosmoso, bet retai žvelgiame į pačiame žmoguje slypinčias *antgamtines* jėgas – tai, kas nėra tik elementarūs pojūčiai. Rodos, teologams Dievo vertėtų ieškoti čia pat – žmoguje ir šalia jo. Visi kiti *adabra kadabra*, ko gera, ne žmogaus ir ne žmoniškumo naudai...

Sapnai – Dievo laiškai

Rytuose žinomas posakis: „Neišsiaiškintas sapnas – neperskaitytas Dievo laiškas". Vadinamosiose primityviose gentyse neretai būdavo tradicija pusryčiaujant pasakoti sapnus. Juos paprastai aiškindavo vyriausieji ar atitinkamą statusą turintys genties žmonės. Savo sapnus pasakoti skatindavo vaikus. Tada tai buvo gal vienintelis būdas pažinti ir valdyti savo slėpiningąją *vidinę gamtą*, o šiandien – vienas savęs pažinimo būdų, naudojamų psichoterapijoje. Šiuo požiūriu senųjų kultūrų žmonės buvo kur kas pranašesni už mus, skaitančius ir besiklausančius tūlo astrologo pranašysčių bei rekomendacijų, skiriamų visiems: ir Jonui, ir Petrui, ir Onutei...

Pranašingais sapnais ir vizijomis paremti mitai, religijos; krikščionybėje jų taip pat apstu. Pirmykštėse kultūrose į sapną žiūrėta kaip į kitų būtybių (dievų pasaulio) kalbėjimą žmogui. Šiuolaikiniai civilizuoti piliečiai, dažnai praradę ryšį su savąja dvasios gelme (ar ja nepasitikėdami), renka menkus trupinėlius nuo *pateptųjų* ar *žinovų* – astrologų, parapsichologų, teologų – stalo... Tik vienas kitas, kuriam žinios tėra orientyras ar *žemėlapis*, – leidžiasi į šią slėpiningą kelionę pats.

Kiekvienas ryškesnis sapnas – pirmiausiai labai asmeniška informacija sapnuojančiajam. Sapne atsiskleidžia asmenybės vidaus pasaulis, problemos ir net padrąsinimai jas spręsti. Neretai prisimename sapnavę kelias skirtingas, tarpusavyje tarsi nesusijusias istorijas. Bet pagvildenus matyti, jog tie sapnai atspindi tą pačią žmogaus būseną ar problemas; neretai keli sapno simboliai kartojasi visose sapne patirtose istorijose. Ir tai labai iškalbingi faktai, kaip ir pasikartojantys sapnai.

Kur kas retesni yra vadinamieji pranašingi sapnai. Įvykiai tikrame gyvenime ir sapne kartais taip persipynę, kad žmogus sutrinka: tai sapnavau, ar taip buvo iš tiesų? Būna, jog po svarbaus įvykio prisimenama jį prieš kelias dienas (mėnesius, metus) regėjus sapne.

Dangoraižio griūtis. *Iki teroristų išpuolio Amerikoje – lėktuvų įsirėžimo į dangoraižius – buvo likę kiek mažiau nei dešimtmetis. Sapne žinojau, jog esu JAV, Niujorke, ir staiga – kraupus reginys: ant dangoraižio krenta lėktuvas, į visas šalis skrieja nuolaužos – tarsi sulėtintuose filmo kadruose. Mąsčiau: tikrovėje taip atsitikti negali. Sapną netrukus išsiaiškinau kaip signalą apie artimo žmogaus dvasinę griūtį – skambučio sulaukiau tą pačią dieną.*

Senolės pasakojimas apie žinią – artimojo žūtį. *Tai buvo pokario metai (žiema). Mane pažadino beldimas į langą, šaukimas vardu; išgirdau arklio prunkštelėjimą. „Grįžo vyras", – pamaniau ir išėjau priemenėn. Uždegiau kieme šviesą, bet jis buvo tuščias. Visiška tyla, tik kažkur toli kiauksėjo šunys. Prikėliau savo dvi dukras ir pasakiau: „Vaikai, tėvo nebeturit". Tądien jos į mokyklą nėjo. Kaimynės ramino ir barės – kam aš be reikalo dukras virkdanti – ar pirmas kartas, kai ilgiau mano žmogus užtrunkąs?.. Bet aš žinojau – nebesulauksiu. Po pusmečio nuvažiavau į apskritį atpažinti savo vyro drabužių, kuriais vilkėjo pažįstamas miškinis (jų tame krašte kitaip nevadino). Šis dievagojosi, jog žudęs ne jis, o kiti būrio vyrai – kad neišplepėtų, ką matęs. Papasakojęs tikras ar tariamas žuvimo aplinkybes, miškinis paklausė, ar neturiu ko valgyti, ir atidaviau įsidėtą ilgokai kelionei (arkliu kinkomu vežimu) savo ryšulėlį...*

Nemažai su *sapnų pasauliu* susijusių (dažnai skaudžių) istorijų yra papasakoję garbingo amžiaus žmonės. Vieni jų taip

sužinoję apie artimo žmogaus netektį, kitiems *prisisapnuodavo*, kur jo žuvusio (paskendusio) artimo žmogaus kūno reikią ieškoti ir pan. Senųjų papročių tyrinėtojas etnologas A. Žarskus yra surinkęs nemažą pluoštą moterų vizijų ir sapnų, kuriuose jos matė savo būsimą vaiką, dar nė nenumanydamos, kad jį savo įsčiose nešioja ar nešios, kad ištekės...

Nelengvo likimo priekuliškė savo sapnus (beveik kasdien – naujus) pasakodavo savo vaikams vietoj pasakų... O yra žmonių, teigiančių, jog jie nesapnuojantys. Medikų atlikti tyrimai tai paneigia – jie sapnuoja, bet neprisimena. Kiekvienas, pradėjęs kreipti dėmesį į savo sapnus (pvz., užsirašinėti), juos prisimins vis geriau.

Ar velnias – *antgamtiška* būtybė?

Kodėl tai, kas neapčiuopiama, neregima, bet gyva ir tikra, vadinama *antgamtiniu* pasauliu? Tarsi tai būtų ne ta pati būtis – tikrovė čia ir dabar. Tradiciškai *antgamtiškumą* religiniai mokymai aiškina kaip dvasinio pasaulio sferą, bažnyčia – kaip paslaptis ir stebuklus, esančius už gamtos dėsnių bei galinčio juos paaiškinti proto ribų.

Mokslo pasaulyje atsiranda kaskart vis daugiau naujų hipotezių, tyrimo metodų, net atskirų mokslo sričių (netiesinė fizika, sinergetika ir pan.), paaiškinančių kai kuriuos *antgamtinius* fenomenus, mistinių patirčių dėsningumus, bet Didysis Slėpinys nei moderniajai fizikai, nei teologijai nėra pažinus...

Bet kodėl visa tai – *antgamtiška*? Tarsi pasaulyje dvasinė realybė niekaip nebūtų susijusi su gamta. Ar mes tokiu supratimu neskaldome pasaulio būties – tai, kas joje apčiuopiama ir akivaizdžiai jaučiama, nuo to, kas grynai dvasiška? Ar taip neskaldome ir savosios prigimties – psichofizinės ir dvasinės?

Dar ne taip seniai apie rojų ir pragarą teologai kalbėjo kaip apie dvi labai skirtingas erdves: viena jų – kažkur aukštai danguje, kita – giliai žemėje. Šiandien apie rojų ir pragarą kalbama kaip apie sielos būsenas po mirties, bet argi žmonės nepatiria

trumpų ar ilgalaikių *rojaus* ir *pragaro* būsenų šiame gyvenime?

Kai kas tiki gavęs iš paties Viešpaties (!) *licenciją* paprastiems mirtingiesiems apie tai, kas šiapus, o kas – *anapus,* pranešti. Ir taip juos moko jau 2000 metų, tad tapo įprasta pačiam apie tai negalvoti ir nesuvokti, nors mąstymas ir laisvė yra esminiai žmogaus ir gyvūno skiriamieji bruožai. Siekiant nieko nepapiktinti ir ramiai gyventi, visada būdavo naudinga užsidėti nuolankios ir paklusnios avelės kaukę, t. y. apsimesti, jog tiki būtent taip, kaip *pateptieji* nurodo *tikėti,* tarsi tai būtų marškiniai, kuriuos kažkas užvelka, o tau telieka juos nešioti. Su daugelio tikėjimu, ko gera, ir yra taip, kaip su tais marškiniais. Vieni išties tiki savaip, kiti – taip ir tik taip, kaip parašyta ir įsakyta...

Kartą girdėjau karštą dviejų uolių krikščionių, kurie dalinosi savo patirtimi apie velnią, diskusiją. Nelabasis, bijąs kryžiaus ir šventinto vandens, diena po dienos sekiojąs ir nesiliaująs. Vienas net alsavimą išgirdęs – taip jis arti buvęs... Velnias – lyg ir *antgamtiškos* sferos gyventojas, bet tikinčiųjų patirtis tai paneigia: jis, kaip ir jo *gundomasis,* – čia ir dabar...

Tačiau kai su šiais ir kitais uoliais krikščionimis mėgindavau diskutuoti apie Dievo balsą, kurį psichologai bei filosofai vadina *išmintimi, intuicija, vidiniu balsu* ar *sąžine* žmoguje, jie kaip susitarę mane perspėdavo, jog aš greičiau išgirsianti ne Dievo, bet velnio balsą. O jeigu girdėsianti kelis, neatskirsianti ir pakliūsianti į nelabojo žabangas... Kai kurie tikintieji kasdien nešiojasi šventą knygą, kurioje ieško atsakymų į visus gyvenimo klausimus, ar krikščioniškus atributus, saugančius nuo blogojo *antgamtinio* pasaulio...

Žmogaus vaizduotė – laki, o jo prigimties gelmė – neišmatuojamai gili. Ir, anot vieno kunigo, bus taip, kaip patikėsi... Psichologijos mokslas teigia, jog, norint pakeisti gyvenimą, reikia pasikeisti pačiam, o kad pakeistum save, reikia keisti mąstymą, vertybes. Filosofai, psichologai vis drąsiau kalba apie tai, kad tik holistinė pasaulėžiūra gali sukurti pačiame žmoguje ir visuomenėje darną, vienovę, o kiekviena ideologija, kuri žmogaus prigimtį ir pasaulį (Visumą) skaldo bei supriešina, žmogui kenksminga. Kad ištartas ar užrašytas

žodis žmogų veikia – tuo neabejoja niekas. Įsitvirtinus holistinei pasaulėžiūrai, kur Dievo ir velnio peštynėms vietos neliktų, įvairios dievų krėsluose sėdinčiųjų iki šiol *nepajudinamos* dogmos, idėjos nueitų užmarštin, kaip užmarštin nuėjo jų *tiesos* apie nesisukančią Žemę, žmogaus kūno (ypač kai kurių jo vietų) *nešvarumą*, nuo velnių pastojusias raganas ir t.t.

Nėra tokios mokslo ar filosofijos srities, ypač tyrinėjančios žmogų ir Visatą, kuriai neturėtų įtakos pačių to mokslo kūrėjų gyvenimo patirtis, psichologijos ypatumai. Ne kartą, skaitydama religinę literatūrą ar giesmes, esu pagalvojusi, jog su jų autorių dvasinė sveikata kažkas negerai. Buvęs kunigas Jules Claraz (vikaras Paryžiuje) yra parašęs studiją apie kunigų psichologiją. Šioje knygoje ir panašias problemas aptariančiuose straipsniuose kunigas piešiamas kaip būtybė, visais atvejais esanti „anapus gamtos", tiksliau – *priešgamtinė būtybė*. Tai, anot autoriaus, savotiška baidyklė, primenanti senovinį sfinksą; skirtumas tik tas, kad, negalėdamas atsisakiusiųjų patikėti jo *tiesomis* praryti, siunčiąs juos į pragarą. Straipsnio autorius nuomone, „ir Dievas, ir velnias tarnauja kunigui". Pasak jo, gyventi iš altoriaus yra neleistinas dalykas, bet jeigu kunigystė nebūtų apmokama, į kunigus kandidatų tikriausiai nebūtų...

Kaip danguje, taip ir žemėje

Šis posakis daugeliui girdėtas. Viena jo reikšmių yra ta, jog žemiškasis gyvenimas statomas pagal modelį *gyvenimo*, kuris vyksta vadinamojoje *anapusybėje*. Jeigu ten vyksta nuožmi kova – nieko gera nelauk ir čia. Na, o jeigu danguje dievai ir pusdieviai nesipeša, puikiai sutaria – ramiai tekės gyvenimas ir čia...

Psichologai, sociologai yra tyrinėję gerai sugyvenančias, darnias žmonių grupes (tauteles) ir tas, kuriose klesti susvetimėjimas, nusikalstamumas, savižudybės. Kas nulemia darnią ar nedarnią (nehumanišką) visuomenę? Ogi vyraujantis toje žmonių bendrijoje pasaulio, Visatos, žmogaus supratimas, kurį paprastai formuoja religija. Tad postringauti apie vienokias ar kitokias vertybes galima, bet išties veiksmingos tik tos idėjos, kuriomis įtikima, kurios *tampa kūnu*. O veikia jos, be abejo, labai skirtingai – tiesiogiai ir pasąmoningai. Tad pasaulėvoka, tikėjimas – tarsi žmogaus bei visuomenės charakterio ir gyvensenos *užprogramavimas* ar tiesiog gyvenimo scenarijus.

Dar labai neseniai pavyzdingi krikščionys savo gyvenimą projektavo į *anapusybę*. Ši ašarų pakalnė – laikina, o čia patiriamos kančios prilygo bilietui į amžinąjį gyvenimą rojuje! Jei kas taip kalbėtų šiandien – jį išjuoktų. Apie pozityvų mąstymą, kaip susitarę, šiandien kalba ir parapsichologai, ir kunigai. Nes tai dvasinės sveikatos pagrindas. Nors per kelerius metus ar dešimtmečius neišgydysi to, kas nuodyta šimtmečius, – ilgai ir daug apie nuodėmingą, nešvarų, kaltą pasaulį bei žmogų kalbant, švenčiausiais autoritetais (ir Biblija) pasiremiant.

Esminiai gyvenimo pokyčiai įvyksta, pakeitus mąstymą. Kai vieno garsaus tikinčio žmogaus paklausė, ką jis darytų, jeigu jo tikėjimas ir jį maitinančios idėjos pasirodytų esančios klaidingos, šis nedvejodamas atsakė, jog pakeistų tikėjimą. Taigi – ir mąstymą. Deja, istorija žino kur kas daugiau faktų, jog vien *šventų tiesų* gynimas, jų net neapmąstant, ne vienam buvo tiesus kelias į šventųjų luomą. O kentėjo, laužuose svilo ne tie, kurie buvo abejingi tikėjimui ir aukščiausioms vertybėms, bet tie, kurie drįso kitaip apie *antgamtiškumą* mąstyti ir dargi – sakyti... Tad jeigu dievai ir jų tarnai už lojalumą, netgi savųjų įdavimą inkvizicijai *ordinus* dalina, o už asmeninę iniciatyvą, laisvą mintį baudžia, kokios pilietinės visuomenės galima tikėtis? Kodėl stebimės korupcija aukštuose ir aukščiausiuose politinės valdžios sluoksniuose, jeigu ir Dievuliui galima įsiteikti, numaldyti jo pyktį, laimėti palankumą, išsipirkti nuodėmes? „Taip jau surėdyta, – atsidustų kaimo močiutė, – kieno valdžia, to ir galia – nepašokinėsi, prieš vėją nepapūsi." Ir papasakotų, kaip prieškario Lietuvoje iš nelabai turtingos šeimos kilusio kunigo brolių ir seserų namai, žemė greit *išsiplėsdavo*, klėtys papilnėdavo... Kur kitur tais laikais buvo galima padaryti didesnį biznį?

Rojus ir pragaras – kartu?

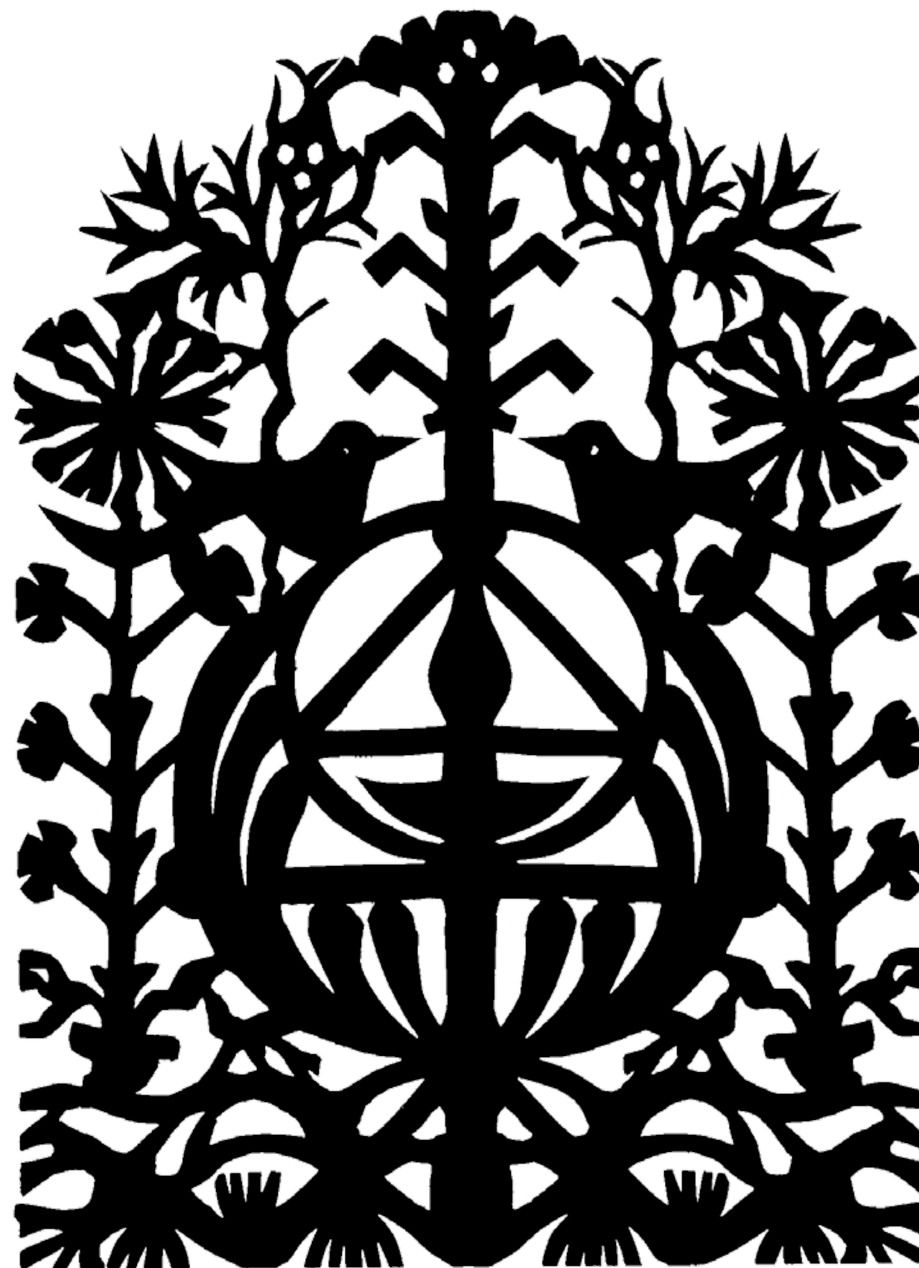
Neprašiau jokių angelų – tai man neatrodė svarbu, – bet sapne buvau pakviesta ten, kur išėjo mūsų artimieji. Kartu su lydinčia į Anapilį būtybe atsidūrėme neišpasakytai šviesioje, nors saulės nebuvo matyti, gėlių pievoje. Joje visur kaip pripilta – bitės ir širšės. Stebėjausi, kad jos šalia – toje pačioje pievoje, nors širšės susibūrusios atskiromis grupelėmis ir jų mažiau. Staiga tapo aišku, jog bitės – tai mokėjusių mylėti ir džiaugtis, gyvenant Žemėje, žmonių sielos. Gal tie žmonės tokie išmintingi užgimė, gal tokie tapo po ilgų gyvenimo kančių, o gal praregėjo paskutinėmis savo gyvenimo dienomis... Širšės buvo kitokios: pasipūtusios, įtarios, su tam tikrais, žmogiškai kalbant, nebrandumo požymiais. Toje neapsakomos šviesos ir meilės prisodrintoje būtyje labai skyrėsi tų sielų (bičių ir širšių) amžinoji laimė. Bitės, mąslios ir džiaugsmingos, tarsi kažką svarbaus sprendė, o širšės – kažkuo nepatenkintos, įtarios, kenčiančios – tarsi joms kažko labai svarbaus stigtų... Suvokiau, jog siela, neišmokusi Žemėje misti Šviesa, to negali daryti ir čia; kaip Žemėje, taip ir čia, jų sielos minta tik varganais trupinėliais...

Po šio sapno-vizijos niekas manęs nebeįtikintų dieviškąja Malone, kuri rojų dovanoja už *lojalumą* ar formalų priklausymą bažnyčiai... Niekas neįtikintų ir pragaru, jo bausmėmis ir kančiomis... Jeigu kažkas tokiu *krikščionišku* Dievu dar tiki, tai jis ne tik neteisingas, bet ir baisus – panašus į *Kosminį Sadomazochistą,* kuris kenčia pats ir kankina savo sukurtas ribotas būtybes, nesugebėjusias žmoniškai gyventi jo paties *sutvertame* pasaulyje...

Teko girdėti dvasininko frazę, esą kunigas Dievui aukoja tai, kas vyrui brangiausia... Taip mąstant išeitų, jog didžiausią pasitenkinimą tas Dievas išgyvena, kai žmogus aukoja savo gyvenimą ir gyvena tarsi miręs. Kas gresia tikinčiam tokiu Dievu – tapti asmenybe su sadistiniais ar mazochistiniais polinkiais? Esminio skirtumo nėra, nes šie bruožai toje pačioje asmenybėje moka *gražiai* persipinti. Mūsų tautoje tokie asmenys nėra retas reiškinys; kone kiekvienas pažįstame žmogų, kuris kenčia ir pats, ir visi jo aplinkos žmonės...

Tad klausimas, k o k s m a n o D i e v a s – labai svarbus, nes žmogus yra *savojo Dievo atvaizdas...*

***Žvilgsnis,* 2003, nr. 43**

TURINYS

Palijanskaitė, Rima

Pa-132 **Amžinųjų jūrų varpai** / Vydūniškosios mistikos link : straipsniai ir esė / Rima Palijanskaitė ; [iliustracijų (karpinių) autorė Eglė Dvarionaitė-Vindašienė]. – Klaipėda : Eglės leidykla, 2010. – 208 p. : iliustr.

ISBN 978-609-432-005-7

Ši knyga – tarsi kelionės Dievop su Vydūnu stotelės. Per dešimtmetį parašyti straipsniai ir esė – tai pastangos suvokti Vydūną ir Didįjį Slėpinį, kuris atsiskleidžia mąstytojo filosofiniuose veikaluose, publicistikos straipsniuose ir grožinėje kūryboje.

UDK 1(474.5)+23/28+613+13+17

Rima Palijanskaitė

AMŽINŲJŲ JŪRŲ VARPAI

VYDŪNIŠKOSIOS MISTIKOS LINK

Redaktorė Inga Matač
Viršelio nuotrauka Dianos Stungurienės
Tiražas 800 egz.

Išleido EGLĖS LEIDYKLA
Labrenciškės gatvė 18, Klaipėda, LT-92287, Lietuva
Tel./faks.: + 370 46 385656
Mob. tel. + 370 698 21991
El. paštas: editor@eglesleidykla.lt
Svetainė internete: www.eglesleidykla.lt

Spausdino UAB „SPAUDOS PRAKTIKA“
Chemijos g. 29, LT-51333 Kaunas
Tel. (8-37) 408866
El. paštas: *spauda@repro.lt*

Rima Palijanskaitė:

Vydūnas savąja imintimi veda į Didžiojo Slėpinio suvokimą ir Amžinybės patyrimą čia ir dabar...

